

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการประเพณีแซนโฎนตากับการฟื้นความสัมพันธ์ข้ามแดน
ของชุมชนไทย-กัมพูชา กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านกันทรอม ตำบลกันทรอม
อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย กับชุมชนบ้านโคกวัด ตำบลแสน้อย
อำเภовาริน จังหวัดเสียมเรียบ ราชอาณาจักรกัมพูชา

รหัสสัญญาเลขที่ RDG57E0003

โดย

นายคาร มนตรีวงศ์ และคณะ

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

โครงการวิจัยเรื่อง ประเพณีแซนโฎนตากับการฟื้นความสัมพันธ์ข้ามแดนของชุมชนไทย-กัมพูชา กรณีศึกษา
ชุมชนบ้านกันทรอม ตำบลกันทรอม อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทยกับชุมชนบ้านโคกวัด
ตำบลแสน้อย อำเภวาริน จังหวัดเสียมเรียบ ราชอาณาจักรกัมพูชา

คณะผู้รับผิดชอบโครงการ

นักวิจัยท้องถิ่น (ไทย)		นักวิจัยท้องถิ่น (กัมพูชา)	
1	นายคาร มนตรีวงษ์	1	นายแซม ชาเวือน
2	นายรังสรรค์ โพธิสาร	2	นายปรีม กดล
3	นายสมฤทธิ์ พานจันทร์	3	นางปรีม เพื่อน
4	นายประยูร สุพงษ์	4	นายหมื่น เสมิต
5	นายฉกาจวุฒิ นันทสิงห์	5	นายหก จี ฮาง
6	นางเสวียน สุพงษ์	6	นางม่วย โป้ก
7	นางเลื่อน มนตรีวงษ์	7	นางพึง เพื่อง
8	นางณัฐทิมา สุพงษ์	8	นายปุก เกียด
9	นางอัมพร สุพงษ์	9	นางสาวแซม จีรัง
10	นางสนาค สุพงษ์	10	นางสาวซัด นวล
11	นายแต พานจันทร์	11	นายกอน อัวะ
12	นางประวิตร มนตรีวงษ์	12	นางทา อ้วน
13	นางสุภาพร อระไ	13	นางทอง รัน
14	นายวิชัย อจกักดี	14	นายเมือง เมา
15	นางรัตนภรณ์ สุพงษ์	15	นางสาวเมา จันทา
16	นางสวี่ เรืองคำ	16	นางสาวชิง มัย
17	นางบวน มนตรีวงษ์		
18	นายองอาจ เลิศศรี		

คำนำ

รายงานการวิจัย เรื่อง ประเพณีแซนโฎนตากับการฟื้นความสัมพันธ์ข้ามแดนของชุมชนไทย-กัมพูชา กรณีศึกษา ชุมชนบ้านกันทรอม ตำบลกันทรอม อำเภอยะหา จังหวัด ศรีสะเกษ ประเทศไทย กับชุมชนบ้านโคกวัด ตำบลแสน้อย อำเภอยะหา จังหวัดเสียมเรียบ ราชอาณาจักรกัมพูชา ได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีนายคาร มนตรีวงศ์ เป็นหัวหน้าโครงการ เป็นการดำเนินการวิจัยร่วมกันโดยนักวิจัยชาวบ้านไทยและนักวิจัยชาวบ้านกัมพูชา เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย บ้านกันทรอม และชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชา ชุมชนบ้านโคกวัดในอดีตและปัจจุบัน และเพื่อศึกษาคุณค่า ความสำคัญประเพณีแซนโฎนตาของชุมชนท้องถิ่น ในอดีตและปัจจุบันว่ามีความเปลี่ยนแปลงอย่างไรและความเปลี่ยนแปลงนั้นส่งผลกระทบต่อชีวิตชาวบ้านอย่างไร เพื่อนำไปสู่การฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีแซนโฎนตาของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย บ้านกันทรอม และชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชา ชุมชนบ้านโคกวัด ร่วมกัน

การนำเสนอผลรายงานการวิจัยนี้ ประกอบด้วย 8 บท โดยบทที่ 1 เป็นบทที่นำเสนอให้เห็นความเป็นมาโครงการ โจทย์และวัตถุประสงค์การวิจัย บทที่ 2 นำเสนอแนวคิดและเอกสารที่เกี่ยวข้อง บทที่ 3 นำเสนอข้อมูลบริบทพื้นที่การวิจัยของชุมชนท้องถิ่นไทยและกัมพูชา บทที่ 4 นำเสนอวิธีการวิจัย บทที่ 5 นำเสนอผลการศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา บทที่ 6 นำเสนอผลการศึกษาประเพณีแซนโฎนตาของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา บทที่ 7 นำเสนอผลการฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีแซนโฎนตาของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอม กับชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาบ้านโคกวัด บทที่ 8 นำเสนอสรุปผลการวิจัย

รายงานผลการวิจัย ในครั้งนี้หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการการขับเคลื่อนพลังท้องถิ่นข้ามแดน ในประเด็นความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย – กัมพูชา เป็นทางเลือกหนึ่งของการดำรงชีวิตที่เหมาะสมสอดคล้องกับพลังนิเวศน์วัฒนธรรมภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงปัจจุบันของชุมชนท้องถิ่นทั้งสองประเทศต่อไป

การดำเนินโครงการครั้งนี้ ได้รับความสำเร็จเนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากบุคคลที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย โดยเฉพาะนักวิจัยท้องถิ่นและผู้นำในท้องถิ่นทั้งสองประเทศ (ไทยและกัมพูชา) ทีมพี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ได้อำนวยความสะดวกและหนุนช่วยการดำเนินโครงการ รวมถึงบุคคลอีกหลายท่านที่ไม่ได้อ้างถึงที่ได้มีคุณูปการต่อการดำเนินโครงการวิจัยฯ นี้ คณะผู้ดำเนินโครงการวิจัยขอขอบคุณทุกท่านเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ด้วยจิตคารวะ

คณะนักวิจัยชาวบ้านไทย-กัมพูชา

โครงการวิจัยเรื่องประเพณีแซนโฎนตากับการฟื้นความสัมพันธ์

ข้ามแดนของชุมชนไทย-กัมพูชา

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

โครงการวิจัยเรื่อง “ประเพณีแซนโหม่งกับการฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนของชุมชนไทย-กัมพูชา กรณีศึกษา ชุมชนบ้านกันทรอม ตำบลกันทรอม อำเภอบ้านแหลม จังหวัดสมุทรสาคร ประเทศไทย กับชุมชนบ้านโคกวัด ตำบลแสน้อย อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ราชอาณาจักรกัมพูชา” ได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น มี นายคาร มนตรีวงศ์ เป็นหัวหน้าโครงการ โดยมีจุดมุ่งหมาย คือการใช้ประเพณีแซนโหม่งเพื่อฟื้นฟูสายใยความสัมพันธ์พี่น้องไทย-กัมพูชา ที่เคยมีความสัมพันธ์กันมาในอดีต บนสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงปัจจุบัน และมีวัตถุประสงค์การวิจัย คือ 1) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย บ้านกันทรอม และชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชา ชุมชนบ้านโคกวัดในอดีตและปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาคุณค่า ความสำคัญประเพณีแซนโหม่งของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย บ้านกันทรอม และชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชา ชุมชนบ้านโคกวัด ในอดีตและปัจจุบันว่ามีความเปลี่ยนแปลงอย่างไรและความเปลี่ยนแปลงนั้นส่งผลกระทบต่อชีวิตชาวบ้านอย่างไร 3) เพื่อศึกษาการฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีแซนโหม่งของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย บ้านกันทรอม และชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชา ชุมชนบ้านโคกวัด มีระยะเวลาในการดำเนินโครงการ 24 เดือน

กระบวนการและวิธีการดำเนินการวิจัย เริ่มตั้งแต่กระบวนการขั้นตอนการปรับทุกข์-สุข คือการพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกัน ขั้นตอนการสร้างความมั่นใจในการทำวิจัย คือการเตรียมการทีมวิจัยและชุมชน ขั้นตอนการสร้างความรู้ความเข้าใจกัน เกิดความไว้วางใจกัน คือการเก็บข้อมูล ขั้นตอนการสร้างความรู้และศรัทธา คือการปฏิบัติการบนฐานข้อมูลความรู้ ขั้นตอนการสร้างความรู้ความภาคภูมิใจ คือการสื่อสารสังคมและสาธารณะผ่านช่องทางสื่อต่างๆ โดยวิธีการในการ การศึกษาข้อมูล มีการศึกษาสืบค้นจากเอกสาร ใบลาน สื่อ VCD การสำรวจพื้นที่ชุมชน พูดคุยโศลกกัน การข้ามแดนไป-มา เยี่ยมญาติ การเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณี งานแต่งงาน งานบุญผ้าป่า งานแซนโหม่ง (เป็นตุ๋น เป็นต้ม) การสัมภาษณ์ผู้รู้ การประชุมกลุ่มระดมข้อมูลเพิ่มเติมร่วมกัน การนำเสนอผลความก้าวหน้าการวิจัย ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการใช้เครื่องมือ เช่น สมุดบันทึก ประเด็นคำถาม ช่วงเวลาหรือเส้นประวัติศาสตร์ แผนที่ทรัพยากร แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่การผลิต แผนที่ฤดูกาล แผนที่วัฒนธรรม แผนที่ผังเครือญาติ นักวิจัยล่ามแปลภาษา

ผลการศึกษาทำให้พี่น้องไทย-กัมพูชา ได้ชุดข้อมูลความรู้ บริบทชุมชนและประวัติศาสตร์ชุมชนทั้งสองฝั่งประเทศ ความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์พี่น้องไทยกัมพูชาบ้านกันทรอมกับบ้านโคกวัด การฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีแซนโหม่งของชุมชนท้องถิ่นไทย-กัมพูชา ที่ช่วยสร้างบรรยากาศความอบอุ่น ความสุข พื้นความสัมพันธ์กับพี่น้องไทยและเขมรให้ กลับฟื้นคืนมามีชีวิตชีวาอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่พี่น้องทั้งสองประเทศห่างหายจากกันไปนาน ทำให้พี่น้องทั้งสองฝั่งประเทศได้สืบทอดได้สัมผัสกันได้ โอบกอดกันได้ เห็นหน้ากันได้ ได้รู้ ได้ถามข่าวทุกข์สุขกัน สร้างความเชื่อมั่นซึ่งกันและกัน สร้างความซื่อสัตย์กันและกันไว้วางใจซึ่งกันและกันไปมาหาสู่กัน เรียนรู้ร่วมกัน ทำบุญร่วมกัน โดยใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือแก่ทุกซ์เพื่อสร้างความสุขร่วมกัน เกิดการฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีแซนโหม่งของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอม กับชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาบ้านโคกวัด คือ 1) เกิดการรู้พื้นสายใยความสัมพันธ์เดิม (กลุ่มเครือญาติตามสายเลือด) ของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา 2) เกิดการสานสายใยความสัมพันธ์ใหม่ (กลุ่มเครือญาติเหมือนกลุ่มที่ไม่ใช่ตามสายเลือด) 3) เกิดการฟื้นฟูความสัมพันธ์

ระหว่างชุมชนต่อชุมชนชายแดนไทยและกัมพูชา 4) เกิดการขยายความสัมพันธ์ของชุมชนสู่ชุมชนใกล้เคียงในพื้นที่กัมพูชา และ 5) เกิดแนวทางการยกระดับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอมกับชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาภูมิโคกวัด

ผลที่เกิดจากการฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีแซนโฎนตาของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอม กับชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาบ้านโคกวัด ในปฏิบัติการเรียนรู้พื้นที่รูปธรรม “**โฎนตาดลใจ พี่น้องไทยกัมพูชา**” โดยการทำบุญประเพณีโฎนตาค้ามแดน เบ็ญต้าย เบ็ญทม เพื่อสานความสัมพันธ์หรือฟื้นฟูความรู้สึกความเป็นพี่น้องที่มีมาร่วมกันแต่บรรพบุรุษ เช่น การทำบุญตักบาตรร่วมกัน การเซ่นไหว้บรรพบุรุษร่วมกัน การทอดผ้าป่าร่วมกัน การทำพิธีบายศรีสู่ขวัญผูกแขนรับขวัญลูกหลานข้ามแดนร่วมกัน การปลูกต้นไม้ร่วมกัน ซึ่งทำให้ ความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานความเชื่อเรื่องประเพณีแซนโฎนตาที่มีมาร่วมกันของพี่น้องไทย-เขมร สามารถละลายหรือก้าวข้ามเส้นเขตพรมแดนที่แบ่งแยกผู้คนพี่น้องไทยและเขมรทั้งสองฝั่งประเทศออกจากกัน และเป็นความเชื่อที่สามารถเชื่อมความสัมพันธ์ของพี่น้อง เครือญาติไทยและกัมพูชาที่นับถือผีบรรพบุรุษเดียวกันให้มีความแน่นแฟ้นเป็นพลังร่วมในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยและกัมพูชาาร่วมกันได้

นอกจากนี้ผลจากกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นยังก่อให้เกิดแหล่งเรียนรู้ที่มีพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย – กัมพูชาบ้านกันทรอมกับบ้านโคกวัด มีชุดความรู้บนฐานความรู้จากการวิจัยในเรื่องการฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนผ่านบุญประเพณีแซนโฎนตาค้ามแดนของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย – กัมพูชาที่สามารถเผยแพร่สู่สังคมและสาธารณะได้ และมีนักวิจัยไทยบ้านกันทรอมและกัมพูชาบ้านโคกวัด เป็นแกนหลักในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อสานความสัมพันธ์กับกลุ่มคนรุ่นลูกหลาน และคนในชุมชนทั้งสองฝั่งประเทศของพี่น้องไทยและกัมพูชาให้มีการสานต่อความสัมพันธ์ช่วยเหลือเกื้อกูลกันที่ต่อเนื่องเพื่อป้องกัน ตั้งรับปรับตัวในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยและกัมพูชาาร่วมกันบนสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในอนาคต โดยชุมชนมีข้อเสนอและแนวทางในการพัฒนาร่วมกันเพื่อนำไปสู่การสร้างความมั่นคงของชุมชนในวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา ต้องอยู่บนฐานสังคมวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นยกระดับการพัฒนาต่อยอดจากผลการวิจัยเดิมสู่การพัฒนาเรื่องปากท้อง ให้มีความมั่นคงทางอาชีพรายได้ ความมั่นคงทางอาหาร ที่เชื่อมโยงกับความมั่นคงทางด้านจิตใจหรือความเชื่อในการทำบุญ โดยชุมชนทั้งสองฝั่งประเทศจะมีการดำเนินการทำการผลิต“กลีกรรรมจำเริญ” หรือการเกษตรผสมผสานของชุมชนท้องถิ่นไทยและกัมพูชาาร่วมกัน

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	(ก)
สารบัญ	(1)
สารบัญภาพ	(4)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาปัญหาและความสำคัญการวิจัย	1
1.2 คำถามวิจัย	5
1.3 วัตถุประสงค์	6
1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	6
บทที่ 2 แนวคิดและเอกสารที่เกี่ยวข้อง	8
2.1 แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน	8
2.2 แนวคิดเรื่องชายแดน พรมแดน	10
2.3 แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์	14
2.4 ประชาคมอาเซียน	18
2.5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	21
2.6 กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย	32
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	35
3.1 วิธีการพัฒนาโจทย์วิจัยข้ามแดนไทย- กัมพูชา	35
3.2 การเตรียมการทีมวิจัยและชุมชนข้ามแดนไทย- กัมพูชา	38
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยข้ามแดนไทย- กัมพูชา	43
3.4 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยข้ามแดนไทย- กัมพูชา	43
3.5 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบข้อมูล	49
3.6 การนำเสนอผลความก้าวหน้าการวิจัยต่อชุมชนไทย - กัมพูชา	50
3.7 วิธีการทดลองการปฏิบัติการงานวิจัยข้ามแดนไทย-กัมพูชา	50
3.8 การสื่อสารสร้างการรับรู้งานวิจัยของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา	52
3.9 การเขียนรายงานผลการวิจัย	53

สารบัญ (ต่อ)

		หน้า
บทที่ 4	บริบทชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย – กัมพูชา (บ้านกันทรอม – ภูมิโคกวัด)	54
	4.1 บริบทชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอม	54
	4.2 บริบทชุมชนกัมพูชาภูมิโคกวัด และภูมิละเวีย	71
บทที่ 5	ความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา	104
	5.1 ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย - กัมพูชา	104
	5.2 เส้นทางประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ของผู้คนชุมชนท้องถิ่น ชายแดนไทย- กัมพูชา	108
	5.3 ความสัมพันธ์ทางการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าของชุมชน ข้ามแดน	112
	5.4 ความสัมพันธ์ด้านการใช้ประโยชน์ทรัพยากรร่วมของชุมชน ข้ามแดน	114
	5.5 ความสัมพันธ์ผ่านเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองร่วมของชุมชน ข้ามแดน	117
	5.6 ความสัมพันธ์บนฐานประวัติศาสตร์การก่อตั้งชุมชน	118
	5.7 ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและกลุ่มชาติพันธุ์	118
บทที่ 6	ประเพณีแซนโฎนตาของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา	164
	6.1 ประวัติความเป็นมาประเพณีแซนโฎนตา	164
	6.2 ความหมายและความสำคัญประเพณีแซนโฎนตา	169
	6.3 ประเพณีแซนโฎนตาชุมชนบ้านกันทรอม (ไทย)	170
	6.4 ประเพณีแซนโฎนตาภูมิโคกวัด (กัมพูชา)	183
บทที่ 7	การฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีแซนโฎนตา ของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย – กัมพูชา (บ้านกันทรอม-บ้านโคกวัด)	189
	7.1 ขั้นตอนการฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณี แซนโฎนตา	190
	7.2 ผลการฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีแซนโฎนตา	192

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 8	สรุปผลการวิจัยและการเรียนรู้ของนักวิจัย
8.1	สรุปผลการวิจัย 197
8.2	การเรียนรู้ของนักวิจัย 205
ภาคผนวก	209
ก	ประวัติทีมวิจัยท้องถิ่นและที่ปรึกษา บ้านกันทรอม ตำบลกันทรอม อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ (ประเทศไทย) 210
ข	ประวัติทีมวิจัยท้องถิ่นบ้านโคกวัด ตำบลแสน้อย อำเภอวาริน จังหวัดเสียมเรียบ (กัมพูชา) 215

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
2 - 1	กรอบแนวคิดในการศึกษา	34
3 - 1	การประชุมทีมวิจัยและที่ปรึกษาเพื่อสร้างความเข้าใจในการทำงาน การวางแผนการทำงาน การกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบใน การบริหารจัดการโครงการวิจัยร่วมกัน	40
3 - 2	การประชุมชี้แจงโครงการวิจัยต่อชุมชนท้องถิ่นไทยและกัมพูชา	41
3 - 3	การฝึกอบรมทีมวิจัยการออกแบบเครื่องมือในการวิจัยเพื่อท้องถิ่น แบบมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นไทยและกัมพูชา	42
3 - 4	ทีมวิจัยศึกษาข้อมูลจากเอกสารโบราณเรื่องประวัติความเป็นมา ประเพณีแซนโฎนตา	43
3 - 5	ประชุมชี้แจงทำความเข้าใจก่อนเดินสำรวจพื้นที่ร่วมกันของนักวิจัย ชุมชนไทย-กัมพูชา	44
3 - 6	ทีมวิจัยไทยและกัมพูชาวางแผนเส้นทางการเดินสำรวจพื้นที่ชุมชน ร่วมกัน	45
3 - 7	ทีมวิจัยไทยและกัมพูชาเดินสำรวจพื้นที่ชุมชนร่วมกัน	45
3 - 8	การจัดทำแผนที่ชุมชนและแผนผังทรัพยากรชุมชน	46
3 - 9	การระดมข้อมูลผ่านแผนที่ชุมชนและแผนผังทรัพยากรชุมชน	46
3 - 10	การตั้งวงคุย (การโสหุ่ย)	47
3 - 11	การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยการเข้าร่วมประเพณีแซนโฎนตา และผ้าป่าข้ามชาติ	48
3 - 12	การประชุมกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้และระดมข้อมูลเพิ่มเติม	48
3 - 13	การสัมภาษณ์ผู้รู้	49
3 - 14	การวิเคราะห์ข้อมูลผ่านเครื่องมือการวิจัยเพื่อท้องถิ่น	49
3 - 15	การนำเสนอผลความก้าวหน้าการวิจัย	50
3 - 16	กิจกรรมโฎนตาดลใจ พี่น้องไทยกัมพูชา	52
4 - 1	แผนผังชุมชนบ้านกันทรอม หมู่ 1 หมู่ 4 หมู่ 9 หมู่ 11 ตำบลกันทรอม อำเภอยะหาญ จังหวัดศรีสะเกษ	57
4 - 2	แผนผังทรัพยากรชุมชนบ้านกันทรอม ตำบลกันทรอม อำเภอยะหาญ จังหวัดศรีสะเกษ	63

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
4 - 3	ภาพตัดขวาง จากทิศเหนือไปทิศใต้ ของชุมชนบ้านกันทรอม ตำบลกันทรอม อำเภอบางบาล จังหวัดศรีสะเกษ	64
4 - 4	ภาพตัดขวาง จากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก ชุมชนบ้านกันทรอม ตำบลกันทรอม อำเภอบางบาล จังหวัดศรีสะเกษ	65
4 - 5	ปฏิทินการผลิตชุมชนบ้านกันทรอม ตำบลกันทรอม อำเภอบางบาล จังหวัดศรีสะเกษ	67
4 - 6	ปฏิทินฤดูกาลชุมชนบ้านกันทรอม ตำบลกันทรอม อำเภอบางบาล จังหวัดศรีสะเกษ	68
4 - 7	ปฏิทินวัฒนธรรมชุมชนบ้านกันทรอม ตำบลกันทรอม อำเภอบางบาล จังหวัดศรีสะเกษ	71
4 - 8	แผนผังชุมชนภูมิโคกวัด-ภูมิละเวีย คุ่มแสน้อย เซราะวาริน เขตเสียม เรียบ	79
4 - 9	แผนผังทรัพยากรชุมชนภูมิโคกวัด-ภูมิละเวีย คุ่มแสน้อย เซราะวาริน เขตเสียมเรียบ	90
4 - 10	ภาพตัดขวางพื้นที่ชุมชนภูมิโคกวัดและภูมิละเวียจากทิศเหนือไปทิศใต้	91
4 - 11	ภาพตัดขวางพื้นที่ภูมิโคกวัดและภูมิละเวียจากทิศตะวันตกไปทิศ ตะวันออก	92
4 - 12	ประติมากรรม (ปฏิทินฤดูกาล) ชุมชนภูมิโคกวัด-ภูมิละเวีย คุ่มแสน้อย เซราะวาริน เขตเสียมเรียบ ราชอาณาจักรกัมพูชา	99
4 - 13	ประติมากรรม (ปฏิทินวัฒนธรรม) ชุมชนภูมิโคกวัด-ภูมิละเวีย คุ่มแสน้อย เซราะวาริน เขตเสียมเรียบ ราชอาณาจักรกัมพูชา	103
5 - 1	เส้นทางประวัติศาสตร์ผู้คนข้ามแดนไทย-กัมพูชาในอดีต	111
6 - 1	ลักษณะบายเบ้นใส่ปิ่นโตสำหรับถวายพระสงฆ์ (บ้านกันทรอม : ไทย)	171
6 - 2	ลักษณะบายเบ้นสำหรับเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ (ภูมิโคกวัด : กัมพูชา)	171
6 - 3	จัดเตรียมจันทน์พระอาหารสำหรับใส่บาตรและจันทน์ดาร์เพื่อเซ่นไหว้	172
6 - 4	การสวดชักบังสุกุลอัฐิ (บ้านกันทรอม : ไทย)	173
6 - 5	การสวดชักบังสุกุลอัฐิ (ภูมิโคกวัด : กัมพูชา)	173
6 - 6	การจัดเตรียมเครื่องเซ่นจันทน์	174

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
6 – 7	เตรียมห่อข้าวต้ม ทำขนม และหาปลาเตรียมเครื่องเซ่น	185
6 – 8	การจัดเตรียมของเซ่นไหว้สำหรับเซ่นไหว้ในบ้านเรือน	185
6 -9	จัดเตรียมบายเบ้นและการเทบายเบ้นภายในบริเวณวัด (สำหรับผีที่มีญาติ)	186
6 - 10	การเทเครื่องเซ่นไหว้และเทบายเบ้นอุทิศให้เหล่าเปรต สัมภเวสีที่ไม่มีญาติ	186
6 – 11	บรรดาญาติที่มารวมตัวกัน นิมนต์พระมาทำพิธีบังสุกุลอุทิศบุญกุศล ไปให้บรรพบุรุษของตน บริเวณที่เก็บอัฐิภายในวัด	186
6 – 12	ทำพิธีเซ่นไหว้บรรพบุรุษของตนตามบ้านเรือนหลังจากนั้นก็จะนำไป รวมกันที่วัด	187
6 – 13	รวบรวมจุดปัจจัยที่บ้านผู้ใหญ่นำพร้อมตั้งขบวนเตรียมแห่จุดปัจจัย ไปที่วัด	187
6 – 14	ชาวบ้านนำเครื่องเซ่นไหว้บรรพบุรุษของตนไปรวมกันที่วัด	187
6 – 15	ทำพิธีเซ่นไหว้บรรพบุรุษของตนที่วัดในช่วงเข้ามิด	188
6 – 16	พิธีทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุภิกษุสงฆ์-สามเณร	188
7 – 1	รวมภาพความสัมพันธ์พี่น้องเครือญาติบ้านกันทรอม – ภูมิโคกวัด ภูมิละเวีย	189
7 – 2	การฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีแซนโถงตา	191
7 - 3	ความสัมพันธ์เครือญาติบ้านกันทรอมฝั่งไทย – ภูมิโคกวัด	193
7 – 4	ความสัมพันธ์ของกลุ่มเสมือนญาติและเกลอหรือเสี้ยว	194
7 – 5	ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนต่อชุมชน	195
7 – 6	การขยายความสัมพันธ์ของชุมชนสู่ชุมชน	195
8 - 1	บรรพบุรุษผู้ก่อตั้งวัดละเวียกรัง ภูมิโคกวัด-ภูมิละเวีย	202
8 - 2	บรรพบุรุษ ตามากปรีม ยายเซง พอย และ ยายสอย/สายเครือญาติ บ้านกันทรอม	203

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาปัญหาและความสำคัญการวิจัย

แซนโฌนตา หรือที่คนกัมพูชาเรียกว่า “ประจุมเบ็น” เป็นประเพณีสำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรทั้งที่อาศัยอยู่ในเขตประเทศไทยและในเขตประเทศกัมพูชา มีวัตถุประสงค์เพื่อเซ่นไหว้บรรพบุรุษและเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ หรือญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้วให้ไปสู่สุคติภพ เริ่มตั้งแต่วันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 10 ซึ่งเป็นช่วงเป็นตุงยี่ ถึงวันเบ็นธม คือวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปี โดยมีการส่งข้าว ปลา อาหาร เรียกว่า “จุน บาย จ๊ะ จ๊ะฮ” ให้กับปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ญาติผู้อาวุโสที่เคารพนับถือ กรณีครอบครัวที่พ่อแม่เสียชีวิต ลูกหลานจะนำข้าวปลาอาหารส่งให้กับบ้านของผู้เป็นพี่คนโต และในช่วงเวลาดังกล่าวชาวบ้านจะมีการไปทำบุญที่วัดทุกวันโดยการทำ “จันทันพระ” และ “จันทันดาร์” ไปถวายพระสงฆ์ เพื่อเป็นการอุทิศบุญกุศล และทำบุญชักบังสุกุลอัฐิให้กับญาติพี่น้อง บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

พอถึงวันแรม 13 ค่ำ เดือน 10 ญาติพี่น้องจะมีการช่วยกันเตรียม เครื่องเซ่นไหว้สำหรับเบ็นธม เช่น การทำข้าวต้ม ขนม กล้วย หน้อย่าง ปลาอย่าง เนื้ออย่าง องุ่น ส้มโอ ส้มเขียวหวาน เผือก มัน กล้วย มะพร้าว อ้อย แอปเปิ้ล แตงโม ข้าวโพด ถั่ว ฝรั่ง ขนม ข้าวต้ม ข้าวสุก พริก มะเขือ เกลือ ปลาร้า น้ำดื่ม น้ำส้ม สุรา ขาว เปียร์ เป็นต้น และวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 จะมีการเตรียมการตกแต่งเครื่องประดับ มีข้าวของ เสื้อผ้า แก้วแหวน เงินทอง นำเครื่องเซ่นไหว้ใส่ภาชนะ เช่น กระดัง หรือถาด กระบุง ซึ่งมีผ้าขาวรอง พอถึงเวลาบ่าย 3 โมง ญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านจะมาร่วมทำพิธีเรียกผีบรรพบุรุษ ผีญาติพี่น้อง มากินเครื่องเซ่นไหว้ เรียกว่า “แซนโฌนตา” หรือฝั่งเขมรเรียกว่า “ประจุมเบ็น” (ชุมชนเขมรบางพื้นที่จะมีการเซ่นไหว้แค่ช่วงเป็นตุงยี่ที่เดียวจบ เหมือนสารทกฐน/กวย และลาว) เมื่อมีการเซ่นไหว้ตามบ้านเรือนในช่วงค่ำเสร็จแล้ว มีการกรวดน้ำ เรียกผีบรรพบุรุษ ให้ไปรับศีล รับพร ที่วัด โดยลูกหลานจะนำกระดัง กระบุงที่ใส่ของเซ่นไหว้ แห่ไปที่วัด

ช่วงเวลาตี 3 ของวันสุดท้ายลูกหลานจะนำเครื่องเซ่นไหว้สำหรับ “จุนโฌนตา” ไปที่วัด (ที่ประเทศเขมรจะนำไปที่วัดแต่หัวค่ำ ฟังพระสวดมนต์แล้วนอนค้างที่วัดรอทำพิธีในช่วงเช้ามืด) นำไปวัดเพื่อให้พระสงฆ์พาประกอบพิธีในช่วงก่อนเช้ามืด เพื่อทำพิธี เรียกว่า “จุนโฌนตา” มีการนำ “บายตะเบ็ดตะโบร” แห่รอบโบสถ์ 3 รอบ แล้วขึ้นไปบนศาลาวัด พระสงฆ์ทำพิธี สวดมนต์ สวดมาติกา เทศน์โฌนตา แล้วถวายเครื่องเซ่นไหว้ให้พระสงฆ์ จากนั้นพระสงฆ์จะสวดส่งดวงวิญญาณผีบรรพบุรุษ ไปยังภพตนเอง ขณะเดียวกันญาติพี่น้อง ลูก หลาน จะตั้งจิตอธิฐาน กรวดน้ำ อุทิศส่วนกุศลไปให้ด้วย เมื่อเสร็จพิธีชาวบ้านจะนำเครื่องเซ่นไหว้บางส่วนถวายพระไว้ที่วัด บางส่วนจะนำกลับบ้าน มีการนำเครื่องเซ่นไหว้ที่เหลือจากพิธีส่งโฌนตาไปไว้ตามท้องไร่ท้องนา เพื่อให้พืชพันธุ์ในท้องไร่ท้องนานั้นอุดมสมบูรณ์ และนำอาหารเครื่องเซ่นไหว้วางตามริมทางทางแยก รอบโบสถ์เพื่อส่งให้ผีไม่มีญาติ เช่น ผีตายโหงที่ไม่ได้รับการทำบุญตามประเพณีให้ได้กิน มักจะวางไว้ด้านนอกวัด เนื่องจากมีความเชื่อว่าผีไม่มีญาติและผีตายโหงเข้าไปในวัดไม่ได้ และในตอนเช้าวันแรม 15 ค่ำ

เดือน 10 ชุมชนจะมีการทำบุญตักบาตร ร่วมกันเพื่อความเป็นสิริมงคลในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นความเชื่อของกลุ่มชนชาวเขมรถิ่นไทยและกัมพูชาที่มีการยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่บรรพชน

คุณค่าและความสำคัญประเพณีแซนโฌนตา เป็นระบบคุณค่าที่มีความสำคัญต่อเป็นระบบความสัมพันธ์ของคนกับคน ในการจัดระเบียบชุมชนและเครือญาติ โดยในช่วงเวลาดังกล่าวกลุ่มเครือญาติ ลูกหลานที่อยู่ในชุมชนหรือที่แยกย้ายอพยพไปตั้งหลักแหล่งทำมาหากินยังพื้นที่อื่นทุกคนจะต้องกลับมายังถิ่นฐานเดิมของตนเองเพื่อร่วมพิธีเซ่นไหว้บรรพบุรุษของตน เป็นการรวมญาติ รวมจิตใจ ของญาติพี่น้องทั้งที่อยู่ในชุมชนและนอกชุมชนให้ได้มาพบปะกันเพื่อแสดงออกถึงความกตัญญู รู้คุณ ระลึกถึงบุญคุณ ปู่ ย่า ตา ยาย หรือบรรพบุรุษของตนเองเป็นการสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และเครือญาติให้มีความเหนียวแน่นเกิดการเอื้ออาทร เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเกิดสำนึกถึงรากเหง้า ของคนในชุมชนร่วมกัน ทำให้สถาบันครอบครัวและสถาบันทางศาสนาได้ทำหน้าที่ในการขัดเกลา หล่อหลอมจิตใจของคนในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในการดำเนินชีวิตเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันซึ่งมีผลทางด้านจิตใจของลูกหลานและเป็นระบบความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับวิถีการผลิต การทำมาหากินของชุมชนที่เป็นวิถีการผลิตทางการเกษตร ทั้งที่เป็นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยและชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในฝั่งประเทศกัมพูชา โดยมีความเชื่อว่ายามีข้าวปลาอาหารไปถวายพระมากเท่าไร ญาติพี่น้อง บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว จะได้รับมากเท่านั้น และทำให้พืชผลในปีนั้นยังมีความอุดมสมบูรณ์ ทำนาได้ผลดี

ชุมชนบ้านกันทรอม อำเภอบางบาล จังหวัดสุรินทร์ เป็นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์เขมร มีอาณาเขตติดแนวชายแดนไทย-กัมพูชา มีความสัมพันธ์กับชุมชนเขมรในฝั่งประเทศกัมพูชา ทั้งด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน ประเพณีวัฒนธรรม ภาษา วิธีการทำมาหากิน และเครือญาติซึ่งในอดีตมีการไปมาหาสู่กันด้วยการเดินเท้าข้ามฝั่งไปล่าสัตว์ป่า และไปจับปลาที่โตนเลสาบเขมรทำเป็นปลาร้า หรือปลาแห้งนำกลับมาขายฝั่งไทย มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า เช่น การไปรับซื้อวัตถุดิบ การซื้อขายวัว-ควาย การซื้อขายของป่า การนำเกลือ มะพร้าว ผ้าถุง ไปแลกปลาแห้ง เนื้อสัตว์แห้งและการนำยาสูบไปแลกหอย พอโต้ สิ่งของกลับมาจะนำไปขายหรือมีนายทุนมารับซื้อ เช่น วัตถุดิบ และการนำไปแลกข้าว หรือเก็บไว้กิน ซึ่งการไปแต่ละครั้งจะมีการนัดแนะรวมกันไปเป็นกลุ่มพักแรมตามจุดต่างๆ ตามเส้นทางเดินข้ามเขาพนมดงรัก โดยใช้เส้นทางพนมดงรัก พลาญตาโมกข์ พักแรมที่พลาญวัด เดินทางต่อไปพลาญจัน ข้ามฝั่งไปเขมรที่พนมเสลา เดินทางต่อไปพลาญดอนตวง หัวเสา ผาหินลับมีด แล้วไปพักแรมตามบ้าน คนรู้จัก หรือเลี้ยว ตามเส้นทางผ่าน เช่น ภูมิละเล็กรอย บ้านปะอว บ้านระไซร์ ภูมิตาเกว ภูมิตลาด ภูมิลลองเวง ภูมิจำเจก จนถึงโตนเลสาบ และเลี้ยวเรียบ ซึ่งในการไปมาติดต่อกันของชุมชนท้องถิ่นฝั่งไทยกับชุมชนท้องถิ่นฝั่งเขมรนี้ได้เกิดความสัมพันธ์กันในทางเครือญาติที่แน่นแฟ้นโดยมีการแต่งงานทั้งที่คนไทยแต่งงานกับเขมรแล้วย้ายไปอยู่ฝั่งเขมร และย้ายครอบครัวกลับมาอยู่ฝั่งไทย และคนไทยที่ไปเห็นพื้นที่ฝั่งเขมรมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำมาหากินได้บุกเบิก จับจองแล้วมาขวนญาติพี่น้องไปอยู่ตั้งหลักปักฐานที่ฝั่งกัมพูชา ขยายครอบครัวมากขึ้นและสานความเป็นเครือญาติโดยการแต่งงาน

ชุมชนบ้านโคกวัด ตำบลแสน้อย อำเภวาริน จังหวัดเสียมเรียบ ตั้งอยู่ห่างจากเสียมเรียบ 62 กิโลเมตร ห่างจากโดนเล ساب 70 กิโลเมตร และห่างจากช่องสง่า 90 กิโลเมตร ชุมชนบ้านโคกวัดเป็นชุมชนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับชุมชนบ้านกันทรอมทางด้านประวัติศาสตร์ ประเพณีวัฒนธรรม ภาษา วิธีการทำมาหากิน และเครือญาติเช่นกัน โดยเฉพาะความสัมพันธ์กันทางเครือญาติ คือ นายปรีม มีเมียสองคน คือ นางพอย และนางสร้อยซึ่งทั้งสามเป็นคนในชุมชนบ้านกันทรอม ย้ายไปอยู่บ้านโคกวัด นายปรีมกับนางพอยมีลูกด้วยกัน 4 คนและมีลูกกับนางสร้อย 2 คน แต่งงานกับคนเขมรขยายครอบครัวมากขึ้น ซึ่งลูกสาวคนแรกของนายปรีมกับนางพอยแต่งงานกับอดีตกำนันตำบลแสน้อย และนางสร้อยเป็นสายเครือญาติกับนายคารมนตรวิงษ์ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านกันทรอมได้ปัจจุบัน ที่เป็นญาติมีศักดิ์เป็นหลานของนางสร้อย ซึ่งนางสร้อยเป็นน้องสาวของพ่อ นายคารมนตรวิงษ์ จึงทำให้ชุมชนทั้งสองมีความสัมพันธ์กัน เป็นกลุ่มเครือญาติเดียวกัน มีภาษา วัฒนธรรมเดียวกัน มีการไปมาติดต่อสื่อสารกัน โดยการบอกกล่าวเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณีร่วมกัน เช่น งานแต่งงานลูกหลาน งานศพ งานผ้าป่า งานบวชลูกหลาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานฉลองอุโบสถ งานกฐิน และประเพณีแซนโฌนตา ซึ่งในการไปมาเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีนี้ในอดีตจะเดินทางลำบากใช้เวลาหลายวัน เนื่องจากเดินเท้าบอกล่าวและไปร่วมงานกันแต่ไม่มีระเบียบข้อบังคับทางกฎหมายที่เคร่งครัด ปัจจุบันมีความสะดวกในการเดินทางโดยรถยนต์ และการโทรศัพท์บอกล่าวกัน แต่มีระเบียบข้อกฎหมายที่เข้มงวด ส่วนมากญาติพี่น้องฝั่งกัมพูชาจะเป็นคนมาร่วมงานบุญประเพณีที่ฝั่งไทย เนื่องจากสะดวกกว่าโดยจะมารอที่ด่านช่องสง่าแล้วพี่น้องฝั่งไทยจะเอารถไปรอรับและรับส่ง และญาติพี่น้องฝั่งไทยจะมีของฝาก เช่น เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ข้าวปลา อาหาร หมาก และมะพร้าว เป็นต้น

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบันที่มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและกัมพูชา การดำเนินนโยบายที่ผ่านมามุ่งเน้นที่นโยบายด้านความมั่นคงของรัฐ มีการการอพยพชาวบ้านจากภัยสงครามและความเป็นคอมมิวนิสต์ออกจากเขตแนวชายแดน การประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า การสร้างเขื่อน การปราบปรามจับกุมการตัดไม้พุง ขณะที่กัมพูชามีการอพยพชาวบ้านเข้ามาตั้งชุมชนประชิดแนวชายแดนเพื่อเป็นแนวกันชน และใน พ.ศ. 2558 จะมีการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) เพื่อความเป็นหนึ่งเดียวกันของกลุ่มประเทศสมาชิกซึ่งจะมีการไหลบ่าของคน ทุน เทคโนโลยี การลงทุน และแรงงานฝีมือข้ามชาติตั้งอยู่บนพื้นฐานความสำคัญผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ และการเมืองความมั่นคงเป็นหลัก แต่ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชากรในท้องถิ่นของกลุ่มประเทศสมาชิกให้อยู่ดีกินดี มีสิ่งแวดล้อมที่ดี มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันที่อยู่บนฐานสังคมวัฒนธรรมกลับไม่ถูกกล่าวถึงมากนักในการขับเคลื่อนร่วมกันที่เป็นรูปธรรมทำให้ชุมชนท้องถิ่นไม่สามารถเข้าถึงได้ สิ่งเหล่านี้ได้กีดกันและสร้างความไม่ไว้วางใจกันทั้งในส่วนของรัฐต่อรัฐ ที่มีระเบียบข้อบังคับทางกฎหมายเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการควบคุมที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นทั้งสองฝั่งโดยละเลยระเบียบวิธีปฏิบัติที่เป็นจารีตประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นที่มีการยึดถือสืบทอดกันมา ทำให้สายความสัมพันธ์ทางเครือญาติของชุมชนทั้งสองฝั่งสั้นลงและมีความห่างเหินกันมากขึ้นทำให้ความสัมพันธ์ของชุมชนทั้งสองประเทศไม่มีความมั่นคงเหนียวแน่นสามัคคีกันเหมือนอย่างเคย แนวโน้มในอนาคตจะส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นขาดโอกาสและพลังใน

การพัฒนาศักยภาพตนเอง เกิดช่องว่างของการพัฒนาคุณภาพชีวิต และวิถีความเป็นอยู่ของชุมชนทั้งสองฝั่งที่มีความแตกต่างกัน ขาดความมั่นคงในการดำเนินชีวิต และมีความยากลำบากที่จะหลีกเลี่ยงได้

การจัดการแก้ไขปัญหาในการฟื้นฟูสร้างความสัมพันธ์ข้ามแดนของไทยและกัมพูชาที่ผ่านมาเป็นการดำเนินนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในระดับทวิภาคีของภาครัฐเพื่อลดกรณี ความขัดแย้งและการสร้างความมั่นคงภายในซึ่งเป็นการดำเนินงานในระดับบนคือ รัฐต่อรัฐ และหน่วยงานรัฐในพื้นที่ระดับจังหวัด และระดับอำเภอ เป็นเมืองคู่แฝดหรือเมืองคู่มิตร เพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจ และการเมืองความมั่นคงเป็นสำคัญ เช่น จังหวัดศรีสะเกษเป็นเมืองคู่มิตรกับจังหวัดเสียมเรียบ และอำเภอภูสิงห์เป็นเมืองคู่มิตรกับอำเภออัลลองเวง เป็นการสร้างความสัมพันธ์ข้ามแดนของหน่วยงานรัฐต่อรัฐ และนักธุรกิจต่อนักธุรกิจในระดับจังหวัด และระดับอำเภอ เพื่อต่อรองและเจรจาแก้ไขปัญหากรณีพิพาทในพื้นที่ ถึงแม้ว่าจะมีการสร้างความสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณี เช่น การทำผ้าป่าไปทอด ณ ประเทศกัมพูชา แต่เป็นการดำเนินการในส่วนของภาครัฐ ผู้นำชุมชนเป็นเพียงผู้เข้าร่วม ตามคำสั่งของภาครัฐเท่านั้นและวัตถุประสงค์ของการจัดทำผ้าป่าเพียงเพื่อการท่องเที่ยวทำให้ลดทอนคุณค่าความสำคัญของการทำผ้าป่าลง ความสัมพันธ์จึงเป็นเพียงผิวเผินตามสถานการณ์หรือผลประโยชน์ในแต่ละช่วงเวลาซึ่งไม่มีความมั่นคงและยั่งยืน ในขณะที่ชุมชนท้องถิ่นทั้งสองฝั่ง คือ บ้านกันทรอมและบ้านโคกวัด มีปฏิบัติการสร้างความสัมพันธ์ข้ามแดน ผ่านวิถีการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ภาษา และเครือญาติ มีการติดต่อสื่อสารช่วยเหลือกัน การเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น งานแต่งงานลูกหลาน งานศพ งานผ้าป่า งานบวชลูกหลาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานฉลองอุโบสถ งานกฐิน และงานประเพณีแซนโฌนตา ซึ่งเป็นปฏิบัติการความสัมพันธ์ข้ามแดนของชุมชน ต่อชุมชนบนฐานความไว้วางใจกันผ่านวัฒนธรรมประเพณี และเครือญาติ แต่ปัจจุบันปฏิบัติการความสัมพันธ์ของชุมชนข้ามแดนดังกล่าวจำกัดอยู่เฉพาะรุ่น ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ เท่านั้น ทำให้มีช่องว่างของสายความสัมพันธ์ในรุ่นลูก หลาน ส่งผลต่อการสร้างความสัมพันธ์ข้ามแดนที่ดีเพื่อการพัฒนาไปสู่การสร้าง ความมั่นคงของชุมชนข้ามแดนในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงปัจจุบันร่วมกันมีความยากลำบากมากขึ้น

อย่างไรก็ตามจากการจัดเวทีวิเคราะห์ปัญหาเพื่อหาโจทย์ในการวิจัยหาทางออกในการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกันกับผู้นำชุมชนทั้งสองฝั่ง มีความเห็นร่วมกันว่าตราบใดที่ชุมชนทั้งสองฝั่งมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมีความไว้วางใจกันจะเป็นพลังนำไปสู่การสร้าง ความมั่นคงของชุมชนทั้งสองฝั่งภายใต้สถานการณ์ปัญหาการเปลี่ยนแปลงปัจจุบันที่มีความสลับซับซ้อนร่วมกันได้ และการแก้ไขปัญหของชุมชนจำเป็นจะต้องมีชุดความรู้และเครื่องมือที่สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อนำไปสู่การฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนร่วมกันได้นั้นจะต้องอยู่บนฐานสังคมวัฒนธรรมที่เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนร่วมกัน โดยมองว่าประเพณีแซนโฌนตา เป็นระบบคุณค่าที่มีความสำคัญต่อการจัดระเบียบความสัมพันธ์ของคนชุมชนและเครือญาติ ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร เป็นปฏิบัติการของชุมชนท้องถิ่นที่แสดงออกถึงความกตัญญู รู้คุณ การระลึกถึงบุญคุณ ปู่ ย่า ตา ยาย หรือบรรพบุรุษของตนเองอันจะนำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และเครือญาติ

ข้ามแดนให้มีความเหนียวแน่น เกิดการเอื้ออาทร เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเกิดสำนึกถึงรากเหง้า ของคนในชุมชน ทั้งสองฝั่งร่วมกันและนำไปสู่การเป็นชุมชนคู่แฝด หรือชุมชนคู่มิตรทางวัฒนธรรมได้

ดังนั้นเพื่อให้ได้ชุดความรู้ข้อมูล ข้อเท็จจริงคุณค่า ความสำคัญเกี่ยวกับประเพณีขนานานตาเพื่อนำไปสู่การฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชาบ้านกันทรอมกับบ้านโคกวัด และการสร้างความมั่นคงของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา บนฐานบริบทชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา ทั้งด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต สังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ ทรัพยากร และความรู้ความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา บ้านกันทรอมกับบ้านโคกวัดในอดีต-ปัจจุบัน ภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่ชุมชนทั้งสองต้องเผชิญและหาทางออกร่วมกัน กระบวนการงานวิจัยท้องถิ่นจะเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ การหลอมรวมคนในชุมชนท้องถิ่น การประสานความร่วมมือของชุมชนกับหน่วยงานรัฐผ่านการศึกษาเก็บข้อมูล เพื่อสร้างชุดความรู้ใหม่ข้ามแดน สร้างพลังชุมชนท้องถิ่นข้ามแดน การจัดการแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นข้ามแดน โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา กรณีบ้านกันทรอมกับบ้านโคกวัดร่วมกัน

1.2 คำถามวิจัย

1.2.1 คำถามวิจัยหลัก

ประเพณีขนานานตาจะสามารถฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนเพื่อนำไปสู่การสร้าง ความมั่นคงของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอม และชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชา ชุมชนบ้านโคกวัดร่วมกันได้อย่างไร

1.2.2 คำถามวิจัยรอง

1. ความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอม และชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชา ชุมชนบ้านโคกวัดในอดีตและปัจจุบันเป็นอย่างไร
2. คุณค่า ความสำคัญประเพณีขนานานตาของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย บ้านกันทรอม และชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชา ชุมชนบ้านโคกวัดเป็นอย่างไร และมีความเปลี่ยนแปลงอย่างไร ส่งผลกระทบต่อชีวิตผู้คนอย่างไร
3. จะฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีขนานานตาของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย บ้านกันทรอม และชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชา ชุมชนบ้านโคกวัดได้อย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย บ้านกันทรอม และชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชา ชุมชนบ้านโคกวัดในอดีตและปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาคุณค่า ความสำคัญประเพณีแผนภูมิของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย บ้านกันทรอม และชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชา ชุมชนบ้านโคกวัด ในอดีตและปัจจุบัน
3. เพื่อศึกษาการฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีแผนภูมิของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย บ้านกันทรอม และชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชา ชุมชนบ้านโคกวัด

1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ชุดข้อมูลองค์ความรู้บริบทชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอม และบริบทชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาบ้านโคกวัดในด้าน ประวัติศาสตร์ชุมชน วิธีการดำเนินชีวิต สภาพทางเศรษฐกิจ สภาพทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ฐานทรัพยากร/ระบบนิเวศ รวมทั้ง นโยบายการจัดการพัฒนาพื้นที่ชายแดนของไทยและของกัมพูชา และการเป็นประชาคมอาเซียน (AEC) ที่เป็นศักยภาพและข้อจำกัดที่มีผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา
2. ได้ชุดข้อมูลองค์ความรู้ประเพณีแผนภูมิของความสัมพันธ์ข้ามแดนของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอมกับชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาบ้านโคกวัด ด้านประวัติความเป็นมาประเพณีแผนภูมิของพื้นที่ ขั้นตอน วิธีการ องค์ประกอบประเพณีแผนภูมิ สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของประเพณีแผนภูมิ คุณค่าความสำคัญประเพณีแผนภูมิ และปัญหาข้อจำกัดความสัมพันธ์ข้ามแดนของชุมชนบนฐานประเพณีแผนภูมิในอดีต -ปัจจุบัน
3. ได้ชุดข้อมูลองค์ความรู้ความสัมพันธ์ข้ามแดนของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอมกับชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาบ้านโคกวัดจากอดีตถึงปัจจุบัน ทั้งในส่วนของความเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ของชุมชนความสัมพันธ์ด้านประวัติศาสตร์ร่วมของชุมชน ความสัมพันธ์ด้านสังคม/ผู้นำ/กลุ่มกิจกรรม ความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ด้านวัฒนธรรม/ประเพณี/ ความเชื่อ/ พิธีกรรม
4. ได้ชุดข้อมูลองค์ความรู้การฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมข้ามแดนบนฐานประเพณีแผนภูมิของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย บ้านกันทรอมกับชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาบ้านโคกวัด ในรูปแบบ วิธีการ ขั้นตอนการฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีแผนภูมิ ผลที่เกิดขึ้นจากปฏิบัติการฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีแผนภูมิ กิจกรรมรูปแบบในการแก้ไขปัญหาการฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีแผนภูมิ

5. เกิดรูปแบบการฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมข้ามแดนบนฐานประเพณีชนโกลนตาของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย บ้านกันทรอมกับชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาบ้านโคกวัดโดยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกระดับในพื้นที่ผ่านการดำเนินกิจกรรม ทางด้านสังคมวัฒนธรรมประเพณี การเป็นชุมชนคู่แฝดในการพัฒนาบนฐานวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนท้องถิ่นร่วมกัน

6. เกิดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนข้ามแดนเป็นหมู่บ้านคู่แฝด ผ่านกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่การฟื้นฟูความสัมพันธ์ที่ดีในการหาทางออกการจัดการปัญหาของชุมชนและนำไปสู่การสร้างเชื่อมั่นของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอมกับชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาบ้านโคกวัดร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

บทที่ 2

แนวคิดและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนแนวคิดและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง คณะผู้ดำเนินงานต้องการนำเสนอประเด็นที่สอดคล้องกับการดำเนินงาน โครงการวิจัยเรื่องประเพณีแซนโฌนตากับการฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนของชุมชนไทย-กัมพูชา กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านกันทรอม ตำบลกันทรอม อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย กับชุมชนบ้านโคกวัด ตำบลแสน้อย อำเภวาริน จังหวัดเสียมเรียบ ราชอาณาจักรกัมพูชา ซึ่งสามารถสรุปเพื่อนำไปปรับใช้กับการทำงานได้ดังนี้

1. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน
2. แนวคิดเรื่องชายแดน (borders) พรหมแดน (boundaries)
3. แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์
4. แนวคิดการเป็นประชาคมอาเซียน หรือ สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of South East Asian Nations: ASEAN)
5. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 5.1 ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและคนท้องถิ่นในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
 - 5.2 ประวัติศาสตร์ร่วมระหว่างไทย- กัมพูชา
 - 5.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

วัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต (The way of life) ของคนในสังคม ที่เป็นระบบความคิดและค่านิยมที่สมาชิกมีส่วนร่วมกันเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ มีพื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์ เป็นองค์รวมของความรู้และภูมิปัญญาที่เป็นกระบวนการในการกำหนดนิยามความหมายของชีวิตและสิ่งที่อยู่ร่วมตัวมนุษย์ และวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง แต่เปลี่ยนแปลงปรับตัวอยู่ตลอดเวลา (ยศ สันตสมบัติ.2540:17) เมื่อมีการประดิษฐ์หรือค้นพบสิ่งใหม่ วิธีใหม่ที่ใช้แก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคมได้ดีกว่า อาจทำให้สมาชิกของสังคมเกิดความนิยมและในที่สุดอาจเลิกใช้วัฒนธรรมเดิม การรักษาหรือธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมเดิมจึงต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาวัฒนธรรมให้เหมาะสมมีประสิทธิภาพตามยุคสมัย

ฐานคิดสำคัญของแนวคิดหลักที่สำคัญของวัฒนธรรมชุมชน ได้แก่ แนวคิดว่าด้วยชุมชน ชุมชนกับสังคมภายนอกและการพัฒนา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ชุมชนเป็นชีวิตของชาวบ้าน เป็นศูนย์กลางของการดำรงอยู่ ในชุมชนสมาชิกต่างมีความเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน พวกเขาเคยพึ่งตนเองได้ ทั้งนี้ ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง พวกเขาไม่ต้องพึ่งพิงสังคมตามทัศนะนี้จะเห็นว่าวิถีชาวบ้านในสังคมเป็นอย่างไร

ด้านเศรษฐกิจและการทำมาหากิน ชาวบ้านมีการผลิตแบบเกษตรกรรม หัตถกรรมพื้นบ้านเป็นการผลิตแบบพออยู่พอกินเป็นหลัก เมื่อเหลือจึงนำไปแลกเปลี่ยนชาวบ้านจะใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่าและเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมว่าควรใช้อย่างพอประมาณ ชาวบ้านมีนิสัยการบริโภคอย่างพอดี ไม่ฟุ่มเฟือยและประหยัด ในแง่นี้ชุมชนจึงสามารถพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ ทางสังคม การเมือง ชาวบ้านมีความสัมพันธ์กันผ่านระบบเครือญาติ และปกครองกันเองผ่านระบบอาวุโสซึ่งเป็นผู้นำ ผู้ทรงคุณวุฒิในด้านต่างๆ ที่ชาวบ้านให้ความเคารพยกย่องในชุมชน นอกจากระบบดังกล่าวแล้ว กล่าวได้ว่าชาวบ้านในชุมชนมีความเสมอภาคกันไม่มีชนชั้นและขัดแย้งทางชนชั้น แม้จะมีการทะเลาะเบาะแว้งกันบ้าง ไม่ถึงกับจะนำไปสู่ความขัดแย้งแตกแยกกันในชุมชน ในด้านความเชื่อก่อนพระพุทธศาสนาจะแทรกเข้าไปในหมู่บ้าน ชาวบ้านเชื่อในธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ให้ความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์เสมือนมีพลังอำนาจวิเศษสิ่งสถิตอยู่ในที่ต่างๆ รอบตัวในการที่จะมีกิจกรรมสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อมเหล่านั้น ชาวบ้านจึงต้องประกอบพิธีกรรมขอขมาลาโทษเพื่อแสดงความเคารพต่อการล่วงเกินสิ่งเหล่านั้น ชาวบ้านยังนับถือผีบรรพบุรุษในฐานะพลังที่คอยควบคุมระบบระเบียบสังคมในชุมชน หลังจากที่พระพุทธศาสนาเข้าไปในชุมชนแล้วชาวบ้านได้ผสมผสานความเชื่อดังกล่าวเข้ากับพระพุทธศาสนาโดยยังอาศัยสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นพื้นฐาน

องค์ประกอบสำคัญต่อการดำรงอยู่ของชุมชนที่มักจะถูกเน้นย้ำอยู่เสมอ โดยนักคิดแนววัฒนธรรมชุมชน ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ชาวบ้านให้คุณค่ากับทุกสิ่งทุกอย่างป่าเขา สายน้ำ พืชพันธุ์ สัตว์ป่า บ้าน และสิ่งของต่างๆ ล้วนมีเจ้าของคือ ผี ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นความเชื่อของชาวบ้านผสมกับความเชื่อผี พุทธ และพราหมณ์ซึ่งผีมีอิทธิพลมากที่สุดเป็นตัวแทนอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งให้กฎเกณฑ์สังคมและให้ความชอบธรรมในการดำเนินชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนในชุมชนและกับชุมชนอื่นๆ ฉันทนึ่งปุ่ย่าเดียวกัน เคารพผู้อาวุโส

2) ชุมชนกับสังคมภายนอก นักคิดแนววัฒนธรรมชุมชนคิดว่าเดิมหมู่บ้านในชนบทมีศักยภาพพึ่งตนเองสูง แต่ก็มีสัมพันธ์ซึ่งกันกับสังคมภายนอกมาตลอด มิได้เป็นสังคมปิดตัวเองอยู่อย่างโดดเดี่ยว สังคมจึงมีลักษณะพึ่งพิงกันและกัน แต่วัฒนธรรมโดยหลักด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และชุมชนเป็นสังคมพึ่งตนเอง และอำนาจการตัดสินใจมักจะเกิดขึ้นและดำเนินไปอย่างเป็นตัวของตัวเอง สนธิสัญญาเบาริ่งพุทธศักราช 2398 มีผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงเพราะเป็นการเปิดประตูการค้ากับประเทศตะวันตก ส่งผลต่อชุมชน ด้านเศรษฐกิจ เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจแบบการตลาดและกลายเป็นเศรษฐกิจทุนนิยม รุกรานชุมชนมากขึ้น เปลี่ยนวิถีชาวบ้านที่ผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อขายเป็นหลัก เน้นผลิตจำนวนมากด้วยพื้นที่ขนาดใหญ่ ส่งผลต่อการทำลายสภาพแวดล้อม ด้านการเมือง ก่อให้เกิดการรวบอำนาจทางการเมืองจากรัฐท้องถิ่นเข้าสู่ส่วนกลางและยังแทรกแซงอำนาจการปกครองลงไปยังชุมชนในระดับหมู่บ้าน

เดิมชุมชนมีแบบแผนระบบเครือญาติ ระบบอาวุโสและอำนาจจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ค่อยๆ เลื่อนหายไปจากชุมชน

กระแสวัฒนธรรมที่กระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงคือ ระบบทุนนิยม ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงชุมชน โดยเฉพาะคุณค่าทางวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในแบบแผนการดำรงชีวิตด้านต่างๆ ของชาวบ้านถูกทำลายไปเกือบหมดสิ้น ผลการครอบงำชุมชนจำแนกได้ 3 ลักษณะคือ หนึ่งชุมชนที่ยังคงพึ่งตนเองได้หรือพึ่งตนเองได้มากกว่าพึ่งพิง สองชุมชนที่พึ่งตนเองได้น้อยกว่าพึ่งสังคมภายนอก สามชุมชนที่พึ่งตนเองไม่ได้โดยสิ้นเชิง

3) การพัฒนา นักคิดแนววัฒนธรรมชุมชนการพัฒนาที่ยึดเอาสังคมเมืองซึ่งเป็นรูปแบบสังคมต่างวัฒนธรรม จากวัฒนธรรมตะวันตกมาเป็นเป้าหมายของการพัฒนาหรือปรับเปลี่ยนให้สังคมมุ่งไปนั้น เป็นสิ่งที่มีผิดพลาดเป็นการทำลายชุมชน ทำลายความดีความงามในอดีต มากกว่าจะพัฒนาให้สิ่งดีงามในอดีตเจริญงอกงาม อย่างไรก็ตามแนวคิดนี้ไม่ใช่ว่าส่งเสริมให้ชาวบ้านกลับไปสู่อดีตแต่เป็นการกลับไปสู่คุณค่าดั้งเดิมเพราะมันเป็นคือพื้นฐานการดำเนินชีวิตของชาวบ้านโดยนำเอาสิ่งดีงามเหมาะสมสำหรับการพัฒนาชีวิตในปัจจุบันเพื่อประยุกต์และสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ตามสภาพยุคและสร้างสรรค์ ปัจจุบันซึ่งนักพัฒนาต้องทำความเข้าใจความเป็นจริงของชาวบ้าน เพื่อหาพลังอุดมการณ์ของชาวบ้าน ถ้าไม่ศึกษาวัฒนธรรมชาวบ้านความเข้าใจของเรากับชาวบ้านก็จะเป็นคลื่นคนละคลื่นเชื่อมกันไม่ติด การศึกษาวิถีชีวิตและความเป็นชุมชนของชาวบ้านเริ่มต้นที่การเรียนรู้ภาษาจนกระทั่งสิ่งต่างๆ จากมุมมองของชาวบ้าน

ยุกติ มุกดาวิจิตร (2548 : 14-42) กล่าวว่า กระบวนการพัฒนา ได้แก่ การปลูกจิตสำนึกให้ชาวบ้านตระหนักถึงคุณค่าในพลังตนเองบนพื้นฐานของความเข้าใจต่อวัฒนธรรมชุมชนอย่างถ่องแท้ของนักพัฒนา ในกระบวนการนี้จึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันระหว่างชาวบ้านกับนักพัฒนาให้ชาวบ้านตระหนักถึงคุณค่าในพลังพัฒนา เพื่อแสวงหาวัฒนธรรมชุมชนมาต่อต้านและเป็นทางออกจากการครอบงำโดยกระแสวัฒนธรรมจากสังคมเมือง สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2544 :157) การพัฒนาในมิติวัฒนธรรมต้องอาศัยอุปนิสัยและปฏิบัติที่สมบูรณ์ซึ่งคุณสมบัติทั้งสามส่วนนี้จะต้องปฏิสนธิด้วยฉันทะอันบริสุทธิ์เหนียวแน่นและมั่นคง เป็นทุนวัฒนธรรมจนตกผลึกเป็นอัตลักษณ์ของประชากรส่วนใหญ่ของชุมชน ดังนั้น พลังขับเคลื่อนที่แท้จริงเพื่อการพัฒนาจึงอยู่ที่พลังภายในชุมชนนั่นคือการพัฒนาในมิติวัฒนธรรมต้องเกิดจากคนภายใน เป็นจิตสำนึกร่วมของคนภายใน เข้มแข็งจากภายในและสามารถใช้อัตลักษณ์นั้นสร้างสัมพันธ์กับชุมชนอื่นๆ เพื่อขยายวิถีและพลังเป็นชุมชนใหญ่ให้มั่นคงและมีคุณค่ายิ่งขึ้น การพัฒนาในมิติวัฒนธรรมจึงไม่ควรอ่อนตามกระแสผลักดันจากภายนอก ไม่ไล่ตามจนขาดความเป็นไทในชุมชนของตน

2.2 แนวคิดเรื่องชายแดน พรมแดน (borders / boundaries)

เขตแดนหรือพรมแดนของรัฐชาติแตกต่างจากพรมแดนทางวัฒนธรรมในแง่ที่ว่า พรมแดนของรัฐชาติถูกกำหนดอย่างแน่นอนตายตัวบนแผนที่ และได้รับการยอมรับจากระบบกฎหมายระหว่างประเทศ เขตแดน

บ่งบอกอำนาจอธิปไตยและการควบคุมของรัฐเหนือประชาชนพลเมืองและการล่วงละเมิดเขตแดน อาจนำมาซึ่งการใช้กำลังทหารและความรุนแรงหรือการข่มขู่คุกคามว่าจะใช้กำลังเพื่อปกป้องอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนของชาติ ดังนั้น เขตแดนหรือพรมแดนของชาติจึงมีความแน่นอนตายตัวและชัดเจนกว่าพรมแดนทางวัฒนธรรม และไม่มีปัญหายุ่งยากซับซ้อนของการตีความดังเช่นพรมแดนทางวัฒนธรรม⁴

พื้นที่ตามแนวชายแดนของประเทศ มีความสำคัญยิ่งต่อการรักษาเอกราชอธิปไตยและความมั่นคงของชาติ ภารกิจในการรักษาความมั่นคงตามแนวชายแดนนั้น มิได้หมายถึงการสร้างรั้ว เครื่องกีดขวาง การวางกำลังทหาร กองกำลังตรวจตระเวนชายแดนเพื่อตรึงแนวชายแดนเท่านั้น แต่ยังหมายถึงภารกิจที่ต้องฟื้นฟูศักยภาพของประชาชนให้เข้มแข็งทุกด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม จิตวิทยา การเมืองการปกครอง เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้านตามแนวชายแดนให้สูงขึ้น พร้อมทั้งจะเป็นปราการพลังประชาชน⁵

ทั้งนี้ คำว่าชายแดน พรมแดน ได้มีผู้นิยามหรืออธิบายไว้หลากหลาย อาทิ

Berg and Houtum (2003)⁶ อธิบายว่า ชายแดน มักถูกอ้างและก่อสร้างโดยรัฐในฐานะที่รัฐชาติยังเป็นผู้แสดงสำคัญในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รัฐจึงนำแนวคิดชายแดนมาถกเถียงในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ในฐานะที่เป็นพื้นที่ความมั่นคง (the security border) โดยใช้เส้นเขตแดนตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ ทำหน้าที่กั้นประเทศหนึ่งออกจากประเทศหนึ่ง ป้องกันและอนุญาตให้ก้าวผ่านหรือไม่ให้ผ่าน ควบคุม อนุญาต หรืออำนวยความสะดวกเคลื่อนย้ายของผู้คนและสินค้า

โดยแบ่งรูปแบบชายแดนออกเป็น 4 รูปแบบ คือ 1) ชายแดนในฐานะพื้นที่ความเป็นศัตรูกัน (alienated borders) เมื่อเกิดปัญหาระหว่างประเทศชายแดนจะทำหน้าที่ปิดกั้นแบ่งแยกทุกอย่างออกจากกัน ซึ่งมีแนวโน้มสู่การใช้กำลังทางทหารและอื่นๆ 2) ชายแดนในรูปแบบที่มีการดำรงอยู่ร่วมกัน (co-existent borderlands) จากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันแต่อาจไม่มีเสถียรภาพมากนักปรับเปลี่ยนไปตามบริบท 3) ชายแดนในฐานะที่เป็นแหล่งพึ่งพาอาศัยกัน (interdependent borderlands) ที่คนในพื้นที่มีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นมั่นคงต่อกันตลอดเวลาทำให้เกิดเครือข่ายทางเศรษฐกิจและสังคมขึ้น และ 4) ชายแดนในฐานะที่เป็นพื้นที่ของการบูรณาการเข้าหากัน (integrated borderlands) เป็นพื้นที่ที่มีเสถียรภาพสูงมาก คนมีความสัมพันธ์ที่มั่นคงและถาวร รัฐสองรัฐมีการบูรณาการทางเศรษฐกิจและสังคมสูง คนทั้งสองรัฐเคลื่อนย้ายไปมาได้สะดวก

⁴ ยศ สันตสมบัติ. 2551 : 53 . อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : การเมือง วัฒนธรรมของประเทศไทย

⁵ <http://www.ct-basc.org/data/history.pdf>

⁶ อ้างถึงใน กนกวรรณ มะโนรมย์ .2554. ชายแดนอีสานกับเพื่อนบ้าน ข้อค้นพบทางวิชาการและนัยเชิงนโยบาย การศึกษา กัมพูชาของไทย คนไร้รัฐ และเมืองคู่มือ. เชียงใหม่ : ศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

Wilson และ Donnan (1998 : 1-30) ⁷ กล่าวว่า พรหมแดนระหว่างประเทศมีความหมายที่สำคัญมากกว่าเรื่องความมั่นคงหรืออธิปไตย เนื่องจากเป็นพื้นที่สะท้อนความหลากหลายทางอัตลักษณ์ของผู้คนที่เกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคมผ่านทางการค้าขาย พิธีกรรม ประเพณี ประสพการณ์ในชีวิตประจำวัน การติดต่อแลกเปลี่ยนกับคนที่อยู่อีกฟากของเส้นพรหมแดน นอกจากนี้ชายแดนยังเป็นพื้นที่ของการประลองอำนาจและต่อรองระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ภายในท้องถิ่นและระหว่างประเทศ ระหว่างท้องถิ่นกับรัฐชาติและระหว่างประเทศ และระหว่างท้องถิ่น รัฐ และโลกาภิวัตน์

ส่วนในมุมมองของ Kearney ⁸ ได้สะท้อนว่า พรหมแดนเป็นพื้นที่ที่แสดงภาพลักษณ์ของพหุวัฒนธรรมที่วัฒนธรรมหลากหลายแบบที่ดำรงอยู่ร่วมกัน ปรับเปลี่ยน สันไหลไปมาอยู่ตลอดเวลา ทั้งกลมกลืน ชัดแย้งหลายระดับ ขึ้นอยู่กับเพศ การเมือง เชื้อชาติ สังคม และจิตวิทยา ทั้งนี้เนื่องจากการเคลื่อนที่ไปมาอย่างรวดเร็วของทุน ผู้คน สินค้า และวัฒนธรรมจากกระบวนการโลกาภิวัตน์ และพรหมแดนต่างมีประวัติศาสตร์เฉพาะแบบหนึ่งที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ

ปิ่นแก้ว เหลืออร่ามศรี (2545) ⁹ อธิบายว่า พรหมแดนเปรียบเสมือนบทจารึกทางประวัติศาสตร์การเคลื่อนไหวของผู้คนที่ข้ามเส้นแบ่งของความเป็นรัฐชาติ พรหมแดนเป็นพื้นที่ของปฏิสัมพันธ์และความคิดของคนในพรหมแดนหรือชายแดนที่ไม่ใช่ชนชั้นปกครอง แต่รัฐเป็นผู้กำหนดความเป็นไปและสร้างความแตกต่างของคนในแต่ละพื้นที่โดยการเข้าไปจัดระเบียบและสร้างกฎเกณฑ์เพื่อแบ่งพื้นที่ให้ชัดเจนแน่นอน พรหมแดนเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งที่รัฐนำไปใช้เป็นเครื่องมือสร้างความเหมือนและความแตกต่างให้กับ “คน” ในฐานะที่เป็นประชากรของรัฐอันเป็นองค์ประกอบหนึ่งของรัฐชาติ ซึ่งส่งผลต่อการดำรงอยู่ของคนในพรหมแดน กำหนดแบ่งแยก กีดกัน ชัดขวางคนนอกออกจากคนในชาติ พรหมแดนถูกใช้เป็นเครื่องมือให้คนนอก “กลายเป็นอื่น” ในรัฐใดรัฐหนึ่งไป

Brunet-Jailly (2005) ¹⁰ กล่าวว่า พรหมแดนคือพื้นที่ของอิทธิพลและปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจการค้า และการตลาดที่ส่งผลให้เกิดผลกระทบต่อชายแดนทั้งต่อรัฐและประชาชนในพื้นที่ เช่น การตอบสนองของรัฐต่อการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบจากการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจที่ทำให้รัฐกำหนดแนวนโยบายในชายแดนค่อนข้างชัดเจนเพื่อควบคุมต่างๆ เช่น ควบคุมการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจชายแดนที่มาจากการย้ายถิ่นของแรงงาน การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม สังคม และอัตลักษณ์ของผู้คนในพื้นที่ชายแดนอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวทางเศรษฐกิจและการค้า ขณะเดียวกัน ชายแดนคือพื้นที่การ

⁷ อ้างถึงใน กนกวรรณ มะโนรมย์ .2554. ชายแดนอีสานกับเพื่อนบ้าน ข้อค้นพบทางวิชาการและนโยบายการศึกษา กัมพูชาของไทย คนไร้รัฐ และเมืองคูมิตร์. เชียงใหม่ : ศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

⁸ เล่มเดียวกัน

⁹ อ้างถึงใน กนกวรรณ มะโนรมย์ .2554. ชายแดนอีสานกับเพื่อนบ้าน ข้อค้นพบทางวิชาการและนโยบายการศึกษา กัมพูชาของไทย คนไร้รัฐ และเมืองคูมิตร์. เชียงใหม่ : ศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

¹⁰ เล่มเดียวกัน

จัดการและกำกับของรัฐซึ่งเป็นการมองพื้นที่ชายแดนจากบนสู่ล่างโดยชี้ให้เห็นว่ารัฐ แต่ระดับมีอำนาจในการจัดการและดำเนินการเชิงนโยบายและปฏิบัติในพื้นที่ชายแดน และมองถึงอิทธิพลของรัฐแต่ละรัฐในการกำหนดนโยบายของตนในพื้นที่ชายแดนซึ่งเป็นการมองเห็นบทบาทของชายแดนในแนวราบผ่านบทบาทของรัฐแต่ละรัฐในพื้นที่ชายแดนร่วมกัน

Vail ¹¹ สรุปว่า นิยามความหมายของชายแดน/พรมแดนในแง่รัฐ (กรณีเขาพระวิหาร) ชายแดนคือเส้นพรมแดนที่มีความหมายต่อการสร้างชาติและอธิปไตยของรัฐที่มีอาจแทรกแซงทางนโยบายซึ่งสะท้อนชัดเจนถึงความสำเร็จของรัฐในการสถาปนาความเป็นชาติและการสนับสนุนความเป็นชาตินิยมของชาติที่ต้องแบ่งแยกเขาแบ่งแยกเราและสร้างความเป็นอื่น รัฐชาติจึงมีบทบาทสูงมากในการกำกับความหมายของชายแดน

ยศ สันตสมบัติ (2551) ¹² ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมา นักมานุษยวิทยาเริ่มใช้พื้นที่ชายแดนเป็นหน่วยของการวิเคราะห์ที่ช่วยให้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับรัฐชาติ ในลักษณะที่เคลื่อนไหวและซับซ้อนมากขึ้น การศึกษาชายแดนสหรัฐอเมริกากับเม็กซิโก เช่นงานของ Heyman (1991) , Alvarez (1995) และ Kearney (1998) ช่วยให้เห็นว่าความสัมพันธ์บริเวณชายแดนเชื่อมโยงกับประเด็นปัญหาของอำนาจ ความด้อยพัฒนา และกระบวนการโลกาภิวัตน์ซึ่งทำให้ทุน ผู้คน สินค้าและวัฒนธรรมก้าวไปมาข้ามพรมแดนของรัฐชาติอย่างรวดเร็ว อิทธิพลของแนวคิดหลังสมัยใหม่ ทำให้ชายแดนถูกมองในลักษณะว่าเป็น “ภาพลักษณ์” (image) ของพหุวัฒนธรรมที่อยู่ร่วมกันและเลื่อนไหลไปมาอย่างต่อเนื่อง และเต็มไปด้วยความขัดแย้งในรูปแบบต่างๆ ชายแดนและพรมแดนดำรงอยู่ในหลายระดับทั้งในด้านของวัฒนธรรม สังคม การเมือง เพศ เชื้อชาติ และจิตวิทยา

ยศ สันตสมบัติ (2551) ¹³ ได้สรุปไว้ว่าในงานของอัลวาเรซและคอลลิเออร์ (Alvarez and Collier 1994) ได้ศึกษาคนขับรถบรรทุกชาวเม็กซิกันที่มีหน้าที่ขับรถขนส่งข้ามพรมแดนระหว่างรัฐแคลิฟอร์เนียกับเม็กซิโก พบว่า แนวคิดเรื่องชายแดนไม่ได้มีความหมายแต่เพียงพื้นที่ทางกายภาพซึ่งเป็นรอยต่อของพรมแดนระหว่างรัฐเท่านั้น หากแต่ชายแดนยังเป็นพื้นที่ซึ่งเราสามารถพบเห็นได้ทุกหนแห่งที่วัฒนธรรมหลายวัฒนธรรมดำรงอยู่ร่วมกันและมีปฏิสัมพันธ์กันโดยแต่ละวัฒนธรรมยังคงรักษา อัตลักษณ์ของตนเองไว้ได้ แม้ว่ารัฐจะมีบทบาทสำคัญในการกำหนดนิยามอัตลักษณ์ทางสังคม การเมืองของความเป็นชาติ ด้วยการนำเสนอสัญลักษณ์และพิธีกรรมต่างๆ ในการกำหนดขอบเขต และควบคุมประชากรในพื้นที่เอาไว้ หากแต่ชายแดนก็เป็นพื้นที่ซึ่งมีความหมายกำกวม ที่ซึ่งชายแดนและผู้คนที่ตามแนวชายแดนมีอัตลักษณ์ที่หลากหลายเลื่อนไหล และในหลายกรณีหลุดจากการควบคุมของรัฐชาติ นัยนี้ชายแดนจึงเป็นพื้นที่ของการผลิตความหมาย พื้นที่ของการตีความและปะทะขัดแย้งทางวัฒนธรรม ประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของผู้คน

¹¹ เล่มเดียวกัน

¹² ยศ สันตสมบัติ. 2551. อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมือง วัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย.

¹³ เล่มเดียวกัน

ตามแนวชายแดนประสานผู้คนเหล่านั้นให้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติ และในขณะเดียวกันก็ผลักดันและกีดกันคนเหล่านั้นออกไปในฐานะเป็นคนอื่น

2.3. แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ *

แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์เป็นแนวคิดที่เริ่มปรากฏขึ้นในต้นทศวรรษ 1990 โดยมีการเคลื่อนตัวของกระบวนการทัศน์จากการมองความมั่นคงในมิติที่เน้นความมั่นคงของรัฐ ในแง่การป้องกันอาณาเขตและความเป็นอิสระทางการเมืองจากรัฐอื่นไปสู่กระบวนการทัศน์ที่เน้น “ความมั่นคงของมนุษย์” หรือมนุษย์เป็นศูนย์กลางความมั่นคงนั่นเอง

ในปี 1999 มีการประชุมระดับรัฐมนตรีของหลายประเทศที่ประเทศนอร์เวย์ ในการประชุมได้มีการตกลงถึงคำนิยามของความมั่นคงของมนุษย์ว่า หมายถึง การเป็นอิสระภาพจากความกลัว (Freedom from Fear) และการเป็นอิสระภาพจากความขาดแคลน (Freedom from Want)

สำหรับคำนิยามล่าสุดได้รับการขยายความกว้างขวางมากขึ้น จากรายงานการวิจัยของ Latin American Node of the Millennium Project ภายใต้การดำเนินงานของ American Council for The United Nations University (2004) ซึ่งได้ระบุความหมายของความมั่นคงของมนุษย์ไว้ว่า “เป็นกลุ่มของสถานการณ์และเงื่อนไขที่เอื้ออำนวยให้สภาพสิ่งแวดล้อม สังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและธรรมชาติมีความยั่งยืนในการที่ทำให้บุคคลสามารถพัฒนาตนเองให้มีความก้าวหน้า มีชีวิตที่มีคุณภาพสามารถกำเนิดลูกหลาน ดำเนินการและบรรลุเป้าประสงค์ของตนเองอย่างมีสมดุลกับสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมเหล่านี้จะช่วยให้บุคคลมีเสรีภาพพร้อมกับความรับผิดชอบ และเปิดโอกาสให้พวกเขามีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสังคมโดยรวม” ในปัจจุบันประเทศต่างๆ และองค์กรระหว่างประเทศ อาทิ ธนาคารโลก สหภาพยุโรป และสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Program – UNDP) ต่างก็ให้ความสำคัญและสนับสนุนแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์โดยเชื่อว่า ความมั่นคงของมนุษย์จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

UNDP ได้เสนอองค์ประกอบพื้นฐานของแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ไว้ 4 ประการ คือ 1) ความมั่นคงของมนุษย์เป็นปัญหาสากล เกี่ยวข้องกับทุกประเทศ ทุกชนชั้น ทุกศาสนา และทุกเชื้อชาติ เพราะประชาชนแต่ละประเทศจะเผชิญกับภัยคุกคามในรูปแบบต่างๆ ที่คล้ายกัน เช่น การว่างงาน ยาเสพติด อาชญากรรม และมลภาวะ เป็นต้น 2) ความมั่นคงของมนุษย์เป็นปฏิกริยาที่มีผลกระทบเป็นลูกโซ่ การที่ประเทศหนึ่งประสบปัญหา ย่อมมีผลกระทบต่อประเทศอื่นด้วย 3) ความมั่นคงของมนุษย์เป็นสิ่งที่สามารถ

* อ้างใน รายงานฉบับสมบูรณ์ . โครงการกำหนดและพัฒนามาตรฐานและตัวชี้วัดการปฏิบัติหน้าที่ของสำนักงานพัฒนาสังคมและสวัสดิการจังหวัด. คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สร้างได้ไม่ยาก หากมีมาตรการและแนวทางป้องกันความเสี่ยงและภัยคุกคามต่างๆ เสียตั้งแต่เริ่มต้น 4) ความมั่นคงของมนุษย์เป็นแนวคิดที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิธีการในการดำรงชีวิตของมนุษย์ การมีเสรีภาพในการเลือกทำสิ่งต่างๆ

UNDP ได้เสนอประเด็นหลักในการพิจารณาขอบเขตของความมั่นคงของมนุษย์ไว้ 7 ด้าน ดังนี้

1. ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจเป็นเรื่องเกี่ยวกับรายได้ รายได้ของประชาชนมาจากการทำงานในภาคอุตสาหกรรม การเกษตร และบริการเป็นหลัก มีบางส่วนอาจได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาล ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจวัดได้จากอัตราการว่างงานโดยเฉพาะการว่างงานของกลุ่มวัยรุ่นและกลุ่มหนุ่มสาว อย่างไรก็ตาม การมีงานทำใช้ว่าจะสร้างความมั่นคงขึ้นมาได้ หากงานนั้นเป็นงานชั่วคราว หรืองานที่มีสัญญาจ้างระยะสั้น และอัตราค่าแรงอยู่ในระดับต่ำ สภาพะการจ้างงานที่ขาดความมั่นคงส่วนใหญ่เป็นการจ้างงานของภาคเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการซึ่งไม่อยู่ภายใต้กฎหมายแรงงาน

สำหรับเกษตรกรนั้น ความไม่มั่นคงด้านเศรษฐกิจเห็นได้จากการไร้ที่ทำกิน หรือมีที่ทำกินไม่เพียงพอ รวมทั้งไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทุนภายในระบบที่จะนำมาลงทุนในการผลิตได้ เกษตรจำนวนมากต้องใช้เงินกู้ นอกกระบบซึ่งมีดอกเบี้ยราคาแพง ในด้านผู้ประกอบการรายย่อยนั้นก็ประสบปัญหาการเข้าถึงแหล่งทุนภายในระบบได้เช่นเดียวกัน ทำให้ต้องไปกู้เงินนอกระบบซึ่งเป็นการนำชีวิตของตนไปสู่ภาวะเสี่ยงทั้งทางเศรษฐกิจ และทางร่างกายได้ หากไม่สามารถชำระหนี้เงินกู้ได้ตามที่นายทุนกำหนด ผลสืบเนื่องจากการขาดความมั่นคงทางเศรษฐกิจอีกประการ คือ การไร้ที่อยู่อาศัย ต้องเช่าที่อยู่อาศัยรวมกันอย่างแออัด หรือกลายเป็นผู้ร่อนเร่ อาศัยสวนสาธารณะเป็นที่นอน

2. ความมั่นคงทางอาหาร ความมั่นคงทางอาหาร เป็นภาวะที่ประชาชนทุกคนมีสิทธิและสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารพื้นฐานได้ การเข้าถึงแหล่งอาหารมาจากแหล่งหลัก ๆ 3 แหล่งด้วยกัน คือ การเพาะปลูกด้วยตนเอง การซื้อหา และการได้รับการแจกจ่ายจากรัฐหรือเอกชน โดยปกติปริมาณอาหารไม่ใช่ประเด็นปัญหาหลัก แต่สิ่งที่กระทบต่อความมั่นคงด้านอาหารคือระบบการกระจายอาหารและการขาดกำลังซื้อ

3. ความมั่นคงด้านสุขภาพ ความมั่นคงด้านสุขภาพ เป็นสิ่งที่สามารถพิจารณาได้จากอัตราป่วยและอัตราการตายของประชาชนที่มาจากโรคติดต่อ เช่น โรคเอดส์ วัณโรค โรคพยาธิ เป็นต้น กับโรคที่เกิดจากพฤติกรรมทั้งพฤติกรรมของตนเองและของผู้อื่น พฤติกรรมของตนเอง ได้แก่ การบริโภคอาหารขยะที่ไม่มีคุณค่าอาหาร ส่วนพฤติกรรมของผู้อื่น ได้แก่ การใช้สารพิษในการผลิตอาหาร ไม่ว่าในรูปของสารตกค้างจากผัก ผลไม้ หรือสารที่รักษาความสดของอาหาร

การเข้าถึงการบริการด้านสาธารณสุขเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งอาจพิจารณาได้จากอัตราของแพทย์ต่อประชากร ค่าใช้จ่ายทางด้านสาธารณสุขต่อหัวต่อปี ตัวบ่งชี้ถึงความไม่มั่นคงด้านสุขภาพอีกประการหนึ่งคือ การเสียชีวิตของสตรีขณะให้กำเนิดบุตร

4. ความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม การคุกคามความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม นับวันยิ่งรุนแรงมากขึ้น การขาดแคลนน้ำเป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อมที่สำคัญมาก เพราะการแย่งทรัพยากรน้ำ กลายเป็นสาเหตุความขัดแย้งระหว่างประชาชนในพื้นที่ ระหว่างผู้ที่อาศัยในชนบทกับเมือง การสูญเสียพื้นที่ป่า มลภาวะทางอากาศนับเป็นประเด็นหลักที่ทำให้ขาดความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม

5. ความมั่นคงส่วนบุคคล ความมั่นคงส่วนบุคคล เป็นภาวะที่ปลอดภัยจากการถูกทำร้ายและทารุณกรรมทางร่างกายที่มาจากการกระทำของรัฐ เช่น การถูกจับแล้วซ้อมเพื่อให้สารภาพจากประเทศอื่น จากกลุ่มคนต่างเชื้อชาติ ศาสนา หรือผู้มีอิทธิพล จากบุคคลใกล้ชิด เช่น ความรุนแรงในครอบครัว การทำร้ายเด็ก และการทำร้ายตนเอง

6. ความมั่นคงของชุมชน ความมั่นคงของชุมชน แสดงออกมาในรูปแบบของการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของสมาชิกในชุมชน ความสามารถในการดำรงรักษาอัตลักษณ์ และวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งอยู่ร่วมกันอย่างปรองดองระหว่างกลุ่มต่างๆ ในชุมชน มีความขัดแย้งกันน้อย

7. ความมั่นคงทางการเมือง ความมั่นคงทางการเมือง เป็นภาวะที่ประชาชนสามารถมีชีวิตอยู่ในสังคม โดยไม่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนพื้นฐาน การที่ประชาชนมีเสรีภาพในการเลือกรับข่าวสาร โดยไม่ถูกควบคุมและจัดการโดยความต้องการของผู้ควบคุมอำนาจรัฐ รวมทั้งการจัดสรรงบประมาณของรัฐบาลต้องให้น้ำหนักกับการพัฒนาอื่นๆ มากกว่าการพัฒนาศักยภาพด้านการทหาร

ประเด็นความมั่นคงของมนุษย์ที่เสนอโดย UNDP ทั้ง 7 ดังกล่าว ต่างมีความเชื่อมโยงและมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน การขาดความมั่นคงด้านหนึ่ง ทำให้ความมั่นคงอีกด้านหนึ่งเกิดความสั่นคลอน และมีลักษณะเป็นปฏิกิริยาลูกโซ่ที่กระทบกันไปหมดทั้งระบบ

นอกจากความมั่นคงของมนุษย์ตามแนวคิดของ UNDP แล้ว Sue McGregor (2000) ได้จำแนกความมั่นคงของมนุษย์ออกเป็น 6 ด้าน ดังนี้

1. ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วย การเข้าถึงการจ้างงานและทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของบุคคล การลดความขาดแคลนและการปรับปรุงคุณภาพชีวิตในชุมชน สภาวะความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจของสังคมใดสังคมหนึ่งสามารถบ่งชี้ได้จากการดำรงอยู่และการขยายตัวของความยากจน การลดลงของอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ วิฤตตินี้สิน การลดลงของการค้า อัตราการว่างงาน และการจ้างงานระดับต่ำ

2. ความมั่นคงทางด้านสังคม หมายถึง ภาวะที่ปลอดภัยจากการกีดกันแบ่งแยกทางสังคม ด้วยสาเหตุเรื่อง อายุ เพศ เชื้อชาติ ศาสนา และสถานภาพทางสังคม ความมั่นคงทางสังคมนั้นมีสิ่งที่เป็นตัวบ่งชี้คือ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร การมีเสรีภาพในการรวมกลุ่ม การเข้าถึงสวัสดิการทางสังคม การมีสังคมและชุมชนที่เข้มแข็ง สิ่งที่เป็นภาวะซึ่งแสดงให้เห็นว่าความมั่นคงด้านสังคมอยู่ในภาวะที่ล่อแหลม คือ การเติบโตของประชากรมากเกินไป การมีผู้อพยพเข้า การอพยพออกจากพื้นที่

3. ความมั่นคงด้านการเมือง หมายถึง สิทธิในการเลือกตั้งและการได้เป็นตัวแทน การมีเสรีภาพ และอิสรภาพ การมีส่วนร่วม และการส่งเสริมให้อำนาจในการตัดสินใจที่สมเหตุสมผล และผลการตัดสินใจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ เช่น การตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งโดยเลือกพรรคการเมืองเข้าไปเป็นรัฐบาล รวมทั้งการได้รับการศึกษาให้หลุดพ้นจากการใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรมจากเจ้าหน้าที่รัฐ การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม เช่น การจัดหาทนายความให้กับผู้ยากจนและได้รับความเป็นธรรมจากกระบวนการยุติธรรม ภาวะที่แสดงให้เห็นถึงความไม่มั่นคงทางการเมือง คือ การแพร่กระจายของความขัดแย้ง การก่อการร้ายและการตอบโต้การก่อการร้าย อาชญากรรม และการตอบโต้อาชญากรรม การถูกกดขี่จากประเทมหาอำนาจเพื่อให้ยอมรับการค้าเสรี การเกิดขึ้นของรัฐบาลที่ใช้อำนาจเป็นใหญ่ โดยไม่ฟังเสียงจากประชาชน

4. ความมั่นคงทางวัฒนธรรม หมายถึง การปกป้องรักษาและขยายความสามารถในการควบคุมความไม่แน่นอนและความหวาดกลัว สำหรับสิ่งบ่งชี้ที่แสดงให้เห็นถึงความไม่มั่นคงทางวัฒนธรรม ได้แก่ วิถีชีวิต อารยะธรรม การมุ่งแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเป็นหลัก วิถีชีวิตของการเรียนรู้และความคิด การขาดจริยธรรม และความรับผิดชอบ การเอาอย่างตะวันตกโดยไม่ไตร่ตรอง การควบคุมสื่อ ข้อมูลข่าวสาร และเทคโนโลยี โดยกลุ่มคนจำนวนน้อยที่มีอำนาจทางการเมือง

5. ความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง สิทธิในการอนุรักษ์ชีวิต สุขภาพ และการอยู่อาศัยที่ปลอดภัย การมีสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ความไม่มั่นคงของสิ่งแวดล้อมมีตัวบ่งชี้ คือ การสูญเสียพื้นที่ป่า มลภาวะทางอากาศ และภาวะฝนกรด การปนเปื้อนและการขาดแคลนน้ำ การเสื่อมสลายและการพังทลายของแผ่นดิน ความไม่มั่นคงด้านอาหาร การทำลายทะเล โดยการทิ้งขยะพิษ หรือการแพร่กระจายของโรคติดต่อ และการที่บุคคลตายด้วยโรคเชิงพฤติกรรมมากขึ้น

6. ความมั่นคงด้านบุคคล หมายถึง การได้รับการปกป้องจากการถูกทำร้ายให้บาดเจ็บหรือเสียชีวิตจากบุคคลอื่นและกลุ่มบุคคลอื่น รวมทั้งการได้รับการศึกษาอย่างเพียงพอเพื่อใช้ในการพัฒนาสติและปัญญาของตนเอง สำหรับภาวะความเสี่ยงด้านบุคคล ได้แก่ การแพร่กระจายของอาวุธ การมีวิกฤติครอบครัวยุคใหม่ ความรุนแรงในครอบครัว การถูกโดดเดี่ยวและไม่สมาคมจากชุมชน การบริโภคจนเกินขอบเขต และการไม่รู้หนังสือ

มิติความมั่นคงของมนุษย์ที่เสนอโดย McGregor มีบางส่วนที่เหมือนกับ UNDP เช่น ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ ด้านบุคคล และด้านสิ่งแวดล้อม แต่ในส่วนอื่นๆ มีความแตกต่างอยู่บ้าง ถึงแม้ว่า McGregor จะเสนอความมั่นคงของมนุษย์เพียง 6 ด้าน แต่ในเนื้อหารายละเอียดมีประเด็นที่มากกว่าและลึกซึ้งกว่าของ UNDP ทั้งนี้เนื่องจากว่า แนวคิดของ UNDP มุ่งหวังให้ประเทศต่างๆ ยอมรับและสามารถนำไปปฏิบัติได้ การนำเสนอแนวคิดจึงค่อนข้างสั้น กระชับ และมีตัวชี้วัดเพียงไม่กี่ตัว แต่ของ McGregor มีตัวชี้วัดที่หลากหลายและบางตัวมีลักษณะความเป็นนามธรรมสูง เช่น วิถีชีวิตอารยะธรรม ซึ่งทำให้การนำไปปฏิบัติหรือวัดจะต้องดำเนินการแปลงหลายขั้นตอนจึงจะสามารถเข้าถึงรูปธรรมที่เป็นจริง อันจะเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ให้เห็นภาพของตัวบ่งชี้ได้

โดยสรุป แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ เป็นแนวคิดที่มองมนุษย์เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา โดยพิจารณาว่ามีเงื่อนไขใดบ้างที่กระทบต่อความมั่นคงของมนุษย์และก่อให้เกิดความเสี่ยงในตัวมนุษย์ขึ้นมาทั้งปัจจัยที่มาจากเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม สาธารณสุข อาหาร ชุมชน และบุคคล

2.4 ประชาคมอาเซียน

ประชาคมอาเซียน หรือ สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of South East Asian Nations : ASEAN) เป็นองค์การระหว่างประเทศระดับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีจุดเริ่มต้นโดยประเทศไทย มาเลเซีย และฟิลิปปินส์ได้ร่วมกันจัดตั้ง สมาคมอาสา (Association of South East Asia) เมื่อเดือน ก.ค.2504 เพื่อการร่วมมือกันทาง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม แต่ดำเนินการไปได้เพียง 2 ปี ก็ต้องหยุดชะงักลง เนื่องจากความผกผันทางการเมืองระหว่างประเทศอินโดนีเซียและประเทศมาเลเซีย จนเมื่อมีการฟื้นฟูสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างสองประเทศ จึงได้มีการแสวงหาหนทางความร่วมมือกันอีกครั้งโดยก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 8 ส.ค. 2510 หลังจากการลงนามในปฏิญญาสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Declaration of ASEAN Concord) หรือเป็นที่รู้จักกันในอีกชื่อหนึ่งว่า ปฏิญญากรุงเทพ (The Bangkok Declaration) โดยสมาชิกผู้ก่อตั้งมี 5 ประเทศ ได้แก่ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ และไทย และมีการเปิดรับสมาชิกใหม่จากประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพิ่มเติมเป็นระยะ ตามลำดับ ได้แก่ บรูไนดารุสซาลาม (2527) สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม (2538) สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (2540) สหภาพพม่า (2540) ราชอาณาจักรกัมพูชา (2542)

ประชาคมอาเซียน ก่อตั้งขึ้นมีวัตถุประสงค์เริ่มแรกเพื่อสร้างสันติภาพในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันนำมาซึ่งเสถียรภาพทางการเมือง และความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และเมื่อการค้าระหว่างประเทศในโลกมีแนวโน้มกีดกันการค้ารุนแรงขึ้น ทำให้อาเซียนได้หันมามุ่งเน้นกระชับและขยายความร่วมมือด้านเศรษฐกิจการค้าระหว่างกันมากขึ้น วัตถุประสงค์หลักที่กำหนดไว้ในปฏิญญาอาเซียน (The ASEAN Declaration) มี 7 ประการ ดังนี้

1. ส่งเสริมความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความก้าวหน้าทางสังคมและวัฒนธรรม
2. ส่งเสริมการมีเสถียรภาพ สันติภาพและความมั่นคงของภูมิภาค
3. ส่งเสริมความร่วมมือทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม วิชาการ วิทยาศาสตร์ และด้านการบริหาร
4. ส่งเสริมความร่วมมือซึ่งกันและกันในการฝึกอบรมและการวิจัย
5. ส่งเสริมความร่วมมือในด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม การค้า การคมนาคม การสื่อสาร และปรับปรุงมาตรฐานการดำรงชีวิต
6. ส่งเสริมการมีหลักสูตรการศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
7. ส่งเสริมความร่วมมือกับองค์กรระดับภูมิภาคและองค์การระหว่างประเทศ

การประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ 9 ปี 2546 ที่บาหลี ผู้นำประเทศอาเซียน เห็นชอบให้จัดตั้งประชาคมอาเซียน ซึ่งประกอบด้วย 3 เสาหลัก ได้แก่ 1.ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน 2.ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน 3.ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ดังนี้

2.4.1 ประชาคมการเมืองความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political-Security Community หรือ APSC) ความมั่นคงและเสถียรภาพทางการเมืองเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาด้านอื่นๆ ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียนจึงเป็นเสาหลักความร่วมมือหนึ่งในสามเสาหลัก ที่เน้นการรวมตัวของอาเซียนเพื่อสร้างความมั่นใจ เสถียรภาพ และสันติภาพ ในภูมิภาค เพื่อให้ประชาชนในอาเซียนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และปราศจากภัยคุกคามด้านการทหาร และภัยคุกคามในรูปแบบใหม่ เช่น ปัญหายาเสพติด และปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติ ประชาคมการเมืองความมั่นคงอาเซียนมีเป้าหมาย 3 ประการ ได้แก่

- 1) สร้างประชาคมให้มีค่านิยมร่วมกันในเรื่องของการเคารพความหลากหลายของแนวคิด และส่งเสริมให้ประชาชนเป็นศูนย์กลางของนโยบายและกิจกรรมภายใต้เสาการเมืองและความมั่นคง
- 2) ให้อาเซียนสามารถเผชิญกับภัยคุกคามความมั่นคงในรูปแบบเดิมและรูปแบบใหม่และส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์
- 3) ให้อาเซียนมีปฏิสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นและสร้างสรรค์กับประชาคมโลก โดยอาเซียนมีบทบาทเป็นผู้นำในภูมิภาค และจะช่วยส่งเสริมความมั่นคงของภูมิภาค นอกจากการมีเสถียรภาพทางการเมืองของภูมิภาคแล้ว ผลลัพธ์ประการสำคัญที่จะเกิดขึ้นจากการจัดตั้งประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน ก็คือ การที่ประเทศสมาชิกอาเซียนจะมีกลไกและเครื่องมือที่ครอบคลุมและมีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับความมั่นคงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความขัดแย้งด้านการเมืองระหว่างรัฐสมาชิกกับรัฐสมาชิกด้วยกันเอง ซึ่งจะต้องแก้ไขโดยสันติวิธี หรือปัญหาภัยคุกคามรูปแบบใหม่ๆ ซึ่งประเทศใดประเทศหนึ่งไม่สามารถแก้ไขได้โดยลำพัง เช่น การก่อการร้าย การลักลอบค้ายาเสพติด ปัญหาโจรสลัด และอาชญากรรมข้ามชาติ เป็นต้น

2.4.2 ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community หรือ ASCC) มีเป้าหมายให้อาเซียนเป็นประชาคมที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง สังคมที่เอื้ออาทรและแบ่งปัน ประชากรอาเซียนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีและมีการพัฒนาในทุกด้านเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน รวมทั้งส่งเสริมอัตลักษณ์ของอาเซียนมีวัตถุประสงค์หลัก คือ การสร้างประชาคมแห่งสังคมที่เอื้ออาทร การแก้ไขผลกระทบต่องานอันเนื่องมาจากการรวมตัวทางเศรษฐกิจ การส่งเสริมความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมและการจัดการดูแลสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องและการส่งเสริมความเข้าใจระหว่างประชาชนในระดับรากหญ้า การเรียนรู้ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม รวมทั้งรับรู้ข่าวสารเพื่อให้ประชาชนตระหนักถึงเอกลักษณ์อาเซียน (ASEAN Identity) โดยมีแผนปฏิบัติการด้านสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนระบุอยู่ในแผนปฏิบัติการเวียงจันทน์ ประกอบด้วย ความร่วมมือใน 6 ด้าน ดังนี้

- 1) **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Development)** ให้ความสำคัญกับการศึกษาการลงทุนในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ส่งเสริมการจ้างงานที่เหมาะสม ส่งเสริมเทคโนโลยีสารสนเทศการอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเชิงประยุกต์เสริมสร้างทักษะในการประกอบอาชีพสำหรับสตรี เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ พัฒนาสมรรถภาพของระบบราชการ ความร่วมมือในด้านนี้

2) การคุ้มครองและสวัสดิการสังคม (Social Welfare and Protection) ได้แก่ การขจัดความยากจน เครือข่ายความปลอดภัยทางสังคมและความคุ้มกันจากผลกระทบด้านลบจากการรวมตัวอาเซียนและโลกาภิวัตน์ ส่งเสริมความมั่นคงและความปลอดภัยด้านอาหาร การเข้าถึงการดูแลสุขภาพและส่งเสริมการดำรงชีวิตที่มีสุขภาพ การเพิ่มศักยภาพในการควบคุมโรคติดต่อ รับประกันอาเซียนที่ปลอดภัยเสถียร การสร้างรัฐที่พร้อมรับกับภัยพิบัติและประชาคมที่ปลอดภัยยิ่งขึ้น

3) สิทธิและความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice and Rights) ได้แก่ การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิและสวัสดิการสำหรับสตรี เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ การคุ้มครองและส่งเสริมแรงงานโยกย้ายถิ่นฐาน ส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจ

4) ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability) ได้แก่ การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมของโลก การจัดการและการป้องกันปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อมข้ามแดน ส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมและการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่งเสริมเทคโนโลยีด้านสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมคุณภาพมาตรฐานการดำรงชีวิตในเขตเมือง การประสานนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมและฐานข้อมูล ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรชายฝั่งและทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืน ส่งเสริมการจัดการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน ส่งเสริมความยั่งยืนของทรัพยากรน้ำจัดการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการจัดการต่อผลกระทบ ส่งเสริมการบริหารจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน

5) การสร้างอัตลักษณ์อาเซียน (Building an ASEAN Identity) ส่งเสริมการตระหนักรู้เกี่ยวกับอาเซียนและความรู้สึกของการเป็นประชาคม การส่งเสริมและการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของอาเซียน ส่งเสริมการสร้างสรรคด้านวัฒนธรรมและอุตสาหกรรม การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับชุมชน

6) การลดช่องว่างทางการพัฒนา (Narrowing the Development Gap) การดำเนินงานความร่วมมือเหล่านี้ อาเซียนได้ดำเนินการทั้งในรูปแบบของความตกลงในระดับต่างๆ (MOU/ Agreement/ Declaration) และโครงการความร่วมมือทั้งระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนด้วยกันและระหว่างอาเซียนกับประเทศภายนอกภูมิภาคซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเทศคู่เจรจาทั้งในกรอบอาเซียนบวก 1 และอาเซียนบวก 3 และองค์การระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง ความร่วมมือทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

2.4.3 ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community หรือ AEC) ท่ามกลางบริบททางเศรษฐกิจ การค้าและการลงทุนระหว่างประเทศที่มีการแข่งขันสูง อันส่งผลให้ประเทศต่างๆ ต้องปรับตัวเพื่อให้ได้รับประโยชน์จากระบบเศรษฐกิจโลก รวมถึงการรวมกลุ่มการค้ากันของประเทศต่างๆ อาทิ สหภาพยุโรป และเขตการค้าเสรีอเมริกาเหนือ ผู้นำประเทศสมาชิกอาเซียนได้เห็นชอบให้จัดตั้ง “ประชาคมเศรษฐกิจของอาเซียน” ภายในปี 2558 มีประสงค์ที่จะให้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และสามารถแข่งขันกับภูมิภาคอื่นๆ ได้ โดย

- 1) มุ่งที่จะจัดตั้งให้อาเซียนเป็นตลาดเดียวและเป็นฐานการผลิตร่วมกัน
- 2) มุ่งให้เกิดการเคลื่อนย้ายเงินทุน สินค้า การบริการ การลงทุน แรงงานฝีมือระหว่างประเทศสมาชิกโดยเสรี
- 3) ให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศสมาชิกใหม่ของอาเซียน (กัมพูชา ลาว พม่า และเวียดนาม หรือ CLMV) เพื่อลดช่องว่างของระดับการพัฒนาของประเทศสมาชิกอาเซียน และช่วยให้ประเทศสมาชิกเหล่านี้เข้าร่วมในกระบวนการรวมตัวทางเศรษฐกิจของอาเซียน ส่งเสริมให้อาเซียนสามารถรวมตัวเข้ากับประชาคมโลกได้อย่างไม่อยู่ในภาวะที่เสียเปรียบ และส่งเสริมขีดความสามารถในการแข่งขันของอาเซียน
- 4) ส่งเสริมความร่วมมือในนโยบายการเงินและเศรษฐกิจมหภาค การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคม กรอบความร่วมมือด้านกฎหมาย การพัฒนาความร่วมมือด้านการเกษตร พลังงาน การท่องเที่ยว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยการยกระดับการศึกษาและการพัฒนาฝีมือ ประชาคมเศรษฐกิจของอาเซียน จะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยขยายปริมาณการค้าและการลงทุนภายในภูมิภาค ลดการพึ่งพาตลาดในประเทศที่สาม สร้างอำนาจการต่อรองและศักยภาพในการแข่งขันของอาเซียนในเวทีเศรษฐกิจโลก เพิ่มสวัสดิการและยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนของประเทศสมาชิกอาเซียน

2.5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.5.1 ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและคนท้องถิ่นในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ความสัมพันธ์ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงมีพัฒนาการความสัมพันธ์ที่สำคัญอยู่ 3 ระดับ คือ 1) ความสัมพันธ์แบบรัฐโบราณดั้งเดิม 2) แบบรัฐอาณานิคม และ 3) แบบโลกาภิวัตน์รัฐไร้พรมแดน ดังนี้

1) ความสัมพันธ์แบบรัฐโบราณดั้งเดิม ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและคนท้องถิ่นในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงแบบรัฐโบราณดั้งเดิม มีตัวอย่างให้เห็นชัดเจนในกรณีของหลวงพระบาง เป็นความสัมพันธ์แบบ “สามลำนํ้าสามฝ่ายฟ้า” ของเมืองหลวงพระบางที่แสดงตนต่อประเทศราชเช่น พม่า สยามและจีน หลังจากอาณาจักรล้านช้างแตกออกเป็นสามส่วนสมัยปลายอยุธยาและธนบุรี ทำให้หลวงพระบางตกอยู่ท่ามกลางมหาอำนาจเพื่อนบ้านที่มีความขัดแย้งกันรบพุ่งกันไม่ขาดระยะ เพื่อถ่วงดุลทางการเมือง หลวงพระบางจึงต้องอ่อนน้อมยอมเป็นประเทศราชของพม่าและสยาม แต่ก็ยังส่งเครื่องบรรณาการให้กับขุนนางจีนในยุหนานรัฐดั้งเดิมในอาณานิคมลุ่มน้ำโขงจึงไม่ยึดติดดินแดน เน้นการสร้าง ความจงรักภักดี ผ่านการส่งเครื่อง บรรณาการมาตั้งแต่โบราณ ความสัมพันธ์ของผู้คนท้องถิ่นในยุหนานของจีน ไทย ลาว พม่า เวียดนาม เขมร จึง มีทั้งเรื่องของ การเมือง การปกครอง และความผูกพันของภาษา วัฒนธรรมประเพณี ศีลบรรพบุรุษ ที่ไม่มีเขตแดนแบบตายตัว แต่เป็นเขตแดนแบบ “เพียงขี้ม้าข้ามกัณฑ์” หรือแบบ “รัฐแสงเทียน” ที่แสดงความภักดีโดยเครื่องบรรณาการ

2) **ความสัมพันธ์แบบรัฐอาณานิคม** จนเมื่อกระทั่งลัทธิล่าอาณานิคมเกิดขึ้น เมื่ออังกฤษและฝรั่งเศส ฝั่งยุโรปปฏิวัติด้านเครื่องจักรกล จากพลังงานไอน้ำเป็นอุตสาหกรรมเรือกลไฟ ทำให้ระบบการค้าระหว่างประเทศถึงจุดสูงสุด ลัทธิการค้าเสรีเกิดขึ้นพร้อมทั้งการล่าอาณานิคม ภายใต้เงาของสงครามยึดดินแดนของประเทศมหาอำนาจ เช่น อังกฤษและฝรั่งเศส ที่มาพร้อมแนวคิดการขยายตัวของผลผลิตเพื่อป้อนตลาด จำเป็นต้องปรับและพัฒนา ระบบรัฐ สถาบันเศรษฐกิจ เพื่อรองรับสิ่งเหล่านี้ ทรัพยากรต้องถูกกำหนดชัดเจน เพื่ออำนวยความสะดวกการลงทุน วิธีการทูตเพื่อชักชวนเข้าร่วมการค้า จึงมาพร้อมกับการข่มขู่เพื่อแลกเปลี่ยนทรัพยากร ดินแดน และผู้คน โดยมุ่งให้ยินยอมทำตามความต้องการทางการค้าของตะวันตก การขยายอิทธิพลของอังกฤษและฝรั่งเศสนี้ อัมมาร์ สยามวาลา (2550) เรียกว่า “โลกาภิวัตน์ครั้งที่หนึ่งของเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ” ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของอาณาจักรในอาณานิคมเอเชียตะวันออกเฉียงเหนืออย่างมาก เพราะอังกฤษสามารถสร้างแรงกดดันให้หลายประเทศต้องจำยอมต่อข้อตกลงทางการค้า เช่นในประเทศสยามต้องยอมตกลงทำสนธิสัญญา “เบาริง” ยอมสละเอกราชทางศาลของตนเองให้กับพลเมืองต่างชาติให้มีสิทธิเหนือดินแดนสยาม รวมทั้งพม่าที่ไม่ยอมจำนนตามข้อเรียกร้องของอังกฤษโดยผู้ว่าการเมืองพะโคเรียกเก็บค่าปรับจากเรือสินค้าอังกฤษ จนเป็นชนวนสงครามระหว่างพม่ากับอังกฤษ แต่ในที่สุดหลังสงคราม พม่าตอนล่างก็ตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษเมื่อปี ค.ศ. 1852 เหตุการณ์ทั้งสองนี้ Gallagher and Robinson(1953) เรียกว่า “นโยบายการควบคุมการค้าอย่างไม่เป็นทางการ หากมีความจำเป็นต้องเข้าไปควบคุม” เป็นนโยบายการค้าเสรีสูงสุดของประเทศมหาอำนาจในศตวรรษที่ 19 เช่นอังกฤษที่มาสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐแบบใหม่ให้วางอยู่บนพื้นฐานเศรษฐกิจและการเมืองนอกจากอังกฤษแล้ว ฝรั่งเศสถือว่าเป็นอีกประเทศมหาอำนาจที่เข้ามาควบคุมพื้นที่อาณานิคมนี้ แม้ไม่ได้มุ่งนำเศรษฐกิจเข้าควบคุม แต่กลับเน้นการควบคุมรัฐ เขตแดน เพื่อเป็นข้อพิพาทสู่การเข้ายึดครองในอาณานิคมลุ่มน้ำโขง (ไทย ลาว เวียดนาม กัมพูชา)

ในยุคสองนี้ ผู้เขียนเห็นว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งที่ต้องทำความเข้าใจ เพื่อให้เห็นภาพของภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่กำลังเป็นอยู่ เพราะในยุคนี้คือยุคของการสร้างรัฐแบบใหม่ อันนำไปสู่การสร้างเขตแดน รัฐชาติ ตามลักษณะการปกครองในแบบตะวันตก ทำให้ภูมิภาคนี้เกิดการรวมความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ชนกลุ่มน้อยให้เป็นหนึ่งเดียว ภายใต้การนิยามจัดตั้งโดยรัฐชาติที่เกิดขึ้น ในยุคนี้นายกรัฐมนตรีสยามเริ่มใช้ระบบการบริหารแบบรวมศูนย์ ดังผลที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญ เพราะรับเอาแนวคิดเรื่องแผนที่จากฝรั่งเศสมาใช้ เมื่อรับเอาแนวคิดแผนที่มาใช้ การรับรู้เรื่องแผนที่ทำให้เกิดความรู้ว่าโลกประกอบด้วยทวีป ประเทศ แบ่งออกเป็นพื้นที่ มีขอบเขต มีตัวตนทางภูมิศาสตร์ (ภูมิกายา) จึงส่งผลให้รัชกาลที่ 5 ทรงมุ่งศึกษาอาณานิคมของราชอาณาจักร

เมื่อเป็นเช่นนี้ สิ่งที่เปลี่ยนไปในสมัยรัชกาลที่ 5 คือเมื่อรู้ว่าพรมแดนของประเทศไปจรดพื้นที่ไหนก็อยากจะออกไปดู จึงเกิดการศึกษาอาณานิคมของขอบชั้นธสีมาอย่างจริงจัง มีการศึกษาข้อมูลพื้นที่ในอาณาเขตของประเทศสยามโดยเสด็จด้วยพระองค์เอง รวมทั้งให้ข้าหลวงต่างประเทศที่ส่งไปควบคุมดูแลหัว

เมืองต่างๆ เขียนรายงานบันทึกสภาพพื้นที่ เหตุการณ์บ้านเมืองเป็นอย่างไร รวบรวมตำนานพื้นเมืองรายงานเข้ามายังส่วนกลางเพื่อรับทราบข้อมูล ตัวอย่างเช่น เจ้าพระยาประจักษ์กรจักร์ ที่เขียนเรื่องพงศาวดารโยนก รวบรวมตำนานพื้นเมือง วัดพระธาตุดอยตุง ตำนานจามเทวีของทางเหนือ และส่งเข้ามายังส่วนกลาง ที่อีสานก็มีกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมที่มีบทบาทเช่นเดียวกัน รวมทั้งภาคใต้ก็มีการรวบรวมเรื่องราว ตำนานของภาคใต้เช่นกัน ในยุคหนึ่งกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ให้มีการรวบรวมเอกสารของเมืองต่างๆ เพื่อมารวมไว้ที่หอสมุดวชิรญาณ และได้มีการชำระประวัติศาสตร์ บันทึกตำนานต่างๆ ใหม่ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงตำนานบางตำนาน เช่น ที่ภาคใต้ก็มีการชำระตำนานนางเลียดขาว (ตำนานเมืองพัทลุง) ซึ่งมี 2 ส่วนที่น่าสนใจส่วนที่ 1 เป็นเรื่องประวัติชีวิตการเป็นพระมเหสีพระเจ้าศรีธรรมโศกราชที่ 5 หรือพระเจ้าสิริราช กษัตริย์แห่งนครศรีธรรมราช (ตามพรลิงค์) ส่วนที่ 2 เกี่ยวข้องกับการสร้างวัดต่างๆ โดยเฉพาะวัดหลวงปู่ทวด ซึ่งเกี่ยวข้องกับที่ถ้ำปลีนนา ซึ่งเคยถูกบันทึกไว้ในสมุดข่อย (ทางใต้เรียกว่า เพลา) แล้วมีการนำมาชำระใหม่เป็นพงศาวดารเมืองพัทลุง ซึ่งเมื่อศึกษาเปรียบเทียบเรื่องราวจะพบความแตกต่างของเนื้อหาในแบบท้องถิ่นดั้งเดิมและเนื้อหาที่มีการชำระใหม่ สำคัญคือเนื้อหาใหม่เป็นการสร้างขึ้นเพื่อความเป็นหนึ่งเดียวภายใต้การปกครองของสยาม อันนำไปสู่การเบียดเบียนประวัติศาสตร์ของกลุ่มคนในท้องถิ่น

3) ความสัมพันธ์แบบโลกาภิวัตน์รัฐไร้พรมแดน เมื่อญี่ปุ่นมีชัยชนะเหนือกองทัพอังกฤษและฝรั่งเศสในสงครามโลกครั้งที่สอง เจ้าอาณานิคมไม่สามารถรักษาสถานะอำนาจของตนเองไว้ได้ อังกฤษยอมคืนอำนาจให้กับพม่าในปี ค.ศ.1947 ฝรั่งเศสยอมถอนตัวออกจากพื้นที่ในปี ค.ศ.1954 ทำให้กลุ่มประเทศสยาม ลาว เวียดนาม กัมพูชา มีอิสระในการปกครองตนเองมากขึ้นแต่อย่างไรก็ตาม เมื่อสองประเทศมหาอำนาจถอนตัว ก็เชื่อว่าคนในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงจะได้รับอิสรภาพอย่างเต็มตัว เพราะมีประเทศมหาอำนาจใหม่คือ อเมริกา เข้ามามีบทบาท ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครองและการสงคราม ภูมิภาคนี้เกิดสงครามอันต่อเนื่องยาวนานระหว่าง ไทย ลาว เวียดนาม กัมพูชา หรือแม้กระทั่งพม่าและจีน ภายใต้แนวคิดที่แตกต่างของระบบสังคมนิยมและทุนนิยม

ในยุคโลกาภิวัตน์รัฐไร้พรมแดนนี้ ภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงได้ทำสงครามกันเองจนเป็นรอยแผลแห่งความทรงจำที่เจ็บปวด ถึงแม้ระยะเวลาผ่านไปบาดแผลแห่งสงครามจะหายดีแล้ว แต่ร่องรอยแผลเป็นนั้น เมื่อลูบคลำไปพบเมื่อใด ความเจ็บปวดของผู้ถูกระทำยังผุดขึ้นมาฉายภาพความเจ็บปวดทุกครั้งไป จึงไม่ต้องแปลกใจที่ประเทศเพื่อนบ้านเช่น สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวกับเวียดนามจึงแนบแน่นเป็นเพื่อนตาย ธงชาติของสองประเทศคู่เคียงกันอย่างมั่นคง ในพื้นที่ของทั้งสองประเทศ ซึ่งไม่เปิดพื้นที่ให้เป็นประเทศไทยเข้าไปมีส่วนของความรู้สึกผูกพันนั้น เนื่องจาก “สงคราม” ระหว่างวิถีคิด แนวทางการพัฒนาประเทศที่แบ่งข้างให้คนในภูมิภาคนี้กลายเป็นคนของประเทศต่างๆ โดยใช้เทคโนโลยีของอำนาจ “รัฐชาติ” และ “เขตแดน” เป็นวาทกรรมในการปฏิบัติการแยกผู้คนออกจากกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งที่ผู้คนเหล่านั้นมีวัฒนธรรมประเพณีใกล้เคียงกัน ตัวอย่างเช่น ไทย ลาว กัมพูชา

อย่างไรก็ตามความเจ็บปวดเหล่านั้นในปัจจุบันได้โดนกดทับไว้เรียบร้อยแล้วภายใต้คำว่า “ภูมิภาค” โดยมีเข็มทิศชี้สำคัญคือคำว่า “การพัฒนาเศรษฐกิจ” และ “ความมั่งคั่งของชาติ” ซึ่งอัมมาร สยามวาลา ได้ชี้ให้เห็นว่าปัจจุบันมีกลไกที่ทำงานกับระบบเศรษฐกิจโลกอยู่ 3 สถาบัน คือ กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ธนาคารระหว่างประเทศเพื่อการบูรณะและพัฒนา (IBRD) และข้อตกลงว่าด้วยภาษีและการค้า (GATT) ทั้งสามสถาบันนี้คือเงื่อนไขความร่วมมือที่สำคัญของการรวมกลุ่มในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

โดยสรุปของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชากรในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงคือ เป็นบริบทของ “เศรษฐกิจนำวัฒนธรรมที่หลากหลาย ส่วนความขัดแย้ง อดีต ประวัติศาสตร์เก็บไว้ในความทรงจำ” ซึ่งเป็นบริบทใหม่ที่มีความท้าทายอย่างยิ่งในเรื่องราวของชีวิตผู้คนในด้านต่างๆ ในลักษณะไร้พรหมแดนที่เกิดขึ้นแล้วในปัจจุบัน

2.5.2 ประวัติศาสตร์ร่วมระหว่างไทย-กัมพูชา งานกัมพูชาศึกษามีประเด็นหลากหลายที่น่าสนใจทั้งเรื่องราวในอดีตเช่น บทบาทของฝรั่งเศสในการปกครองกัมพูชา ,บทบาทของเจ้าสีหนุที่มีทั้งความสำเร็จและล้มเหลว หรือแม้กระทั่งเรื่องราวการปกครองกัมพูชาของเขมรแดง ,การยึดครองกัมพูชาของเวียดนามและกระบวนการสันติภาพ ซึ่งหลายสิ่งที่เกิดขึ้นในกัมพูชากลายเป็นกรณีตัวอย่างสำคัญในการศึกษาความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา ท่ามกลางข้อถกเถียงที่สะท้อนมุมมองจากหลากหลายฝ่าย และมีงานวิทยานิพนธ์ศึกษาไว้ในแต่ละช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะใช้มุมมองด้านทั้งความมั่นคงและนโยบายต่างประเทศ

อย่างไรก็ตามยังมีประเด็นที่ควรได้มีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมต่อไป โดยเฉพาะกระบวนการก่อตัวของประวัติศาสตร์จากกลุ่มต่างๆที่มีบทบาทในการเรียกร้องเอกราชจากฝรั่งเศสและกลายเป็นกลุ่มนำทางการเมืองในระยะต่อมา รวมถึงการเคลื่อนไหวในด้านต่าง ๆ ช่วงดังกล่าว ที่ทำให้เกิดการสร้างชาติกัมพูชา และสิ่งต่างๆที่กลายเป็นพื้นฐานสำคัญของสัญลักษณ์ ความเป็นรัฐชาติกัมพูชาในช่วงต่อมาด้วย เช่น เพลงชาติ ธงชาติวรรณกรรมเขมร สมัยใหม่ หรือแม้กระทั่งตำราเรียน

งานกัมพูชาศึกษาด้านประวัติศาสตร์ องค์ความรู้เกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ในกัมพูชายังมีไม่มากนัก การศึกษาประวัติศาสตร์กัมพูชายุคโบราณมักให้ความสนใจกับยุคพนัน เชนละและเมืองพระนคร ซึ่งปรากฏข้อมูลในหลักฐานบันทึกของจีน และตั้งแต่ทศวรรษ 1860 เมืองพระนคร ได้รับความสนใจจากนักวิชาการภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาลฝรั่งเศสซึ่งปกครอง กัมพูชาในขณะนั้น ส่งผลให้เกิดการจัดตั้งสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ (Ecole Franaise dExtreme-Orient-EFEO) ทำการศึกษาสำรวจและบูรณะโบราณสถานที่พบ จนเป็นการเปิดแนวทางการศึกษาด้านประวัติศาสตร์-โบราณคดีของ ในยุคเมืองพระนครและก่อนหน้าอย่างจริงจังและต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ต่อมายังมีการศึกษาประวัติศาสตร์กัมพูชายุคหลังเมืองพระนคร ซึ่งปรากฏอาณาจักร อยุธยาขึ้นเป็นคู่แข่งของอาณาจักรกัมพูชา

ในคริสต์ศตวรรษที่ 14 และได้แผ่อำนาจ ครอบงำกัมพูชาโดยแข่งกับเวียดนามที่เข้มแข็งขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 17 จนกระทั่ง ทศวรรษ 1860 ฝรั่งเศสจึงแผ่อิทธิพลเข้าแทนที่ และได้กัมพูชาเป็นรัฐในอารักขา เมื่อถึงปี 1906 กัมพูชาจึงตกอยู่ใต้การปกครองแบบอาณานิคมอย่างชัดเจนและ มีความมั่นคงทางการเมือง

จนกระทั่ง ทศวรรษ 1930 ชาวกัมพูชาที่เดือดร้อนจากความพยายามจัดเก็บภาษีเพิ่มของฝรั่งเศส ประกอบกับเกิดสถาบันใหม่ที่ช่วยกระตุ้น ให้ชาวกัมพูชาที่ได้รับการศึกษาเกิดความตื่นตัวด้านชาตินิยม จากสถาบันที่เกี่ยวกับการให้ความรู้ เช่น โรงเรียนมัธยมสี่สวัสดิ์ สถาบันพุทธศาสนา และหนังสือพิมพ์นครวัด จากนั้นผลกระทบของสงครามโลกครั้งที่สองก็ช่วยให้กัมพูชาได้มีโอกาสสัมผัส “เอกราช” ในช่วงสั้นๆ ด้วยการสนับสนุนของญี่ปุ่นก่อนจะถูกฝรั่งเศสยึดคืนไปจนถึงปี 1953 จากนั้น ความสืบเนื่องของการเรียกร้องเอกราช ความหลากหลายและแตกแยกของกลุ่ม การเมืองต่างๆ ตลอดจนการแทรกแซงจากประเทศต่างๆ ส่งผลกระทบให้มีการเปลี่ยนแปลงมากมายทางเศรษฐกิจ สังคมของกัมพูชาในแต่ละยุค

ภาพรวมประวัติศาสตร์กัมพูชา การศึกษาของเดวิด แชนด์เลอร์ (2546) เรื่องประวัติศาสตร์กัมพูชา เป็นงานที่มีขอบเขตช่วงเวลาการศึกษาตั้งแต่ยุคก่อนเมืองพระนครจนถึงยุคใหม่ อันเป็นการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์กัมพูชาโดยรวมเพื่อเชื่อมโยงให้เห็นพัฒนาการอารยธรรมแต่ละยุคที่มีความโดดเด่น และนำเสนอจุดเปลี่ยนสำคัญที่ส่งผลต่อความรุ่งเรืองและเสื่อมโทรมของกัมพูชาในแต่ละยุค ครอบคลุมช่วงเวลาอันยาวนานตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ยุค วัฒนธรรมอินเดีย พุทธัน เมืองพระนคร ต่อเนื่องถึงยุคอาณานิคม สงครามกลางเมืองการปฏิวัติและการถอนตัวของเวียดนาม ค.ศ. 1991 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลัทธิอนุรักษนิยมของชาวกัมพูชาที่ยึดโยงความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์-บริวาร เอื้อต่อการใช้อำนาจเบ็ดเสร็จในการปกครอง จนมาถึงรัฐบาลเจ้าสีหนุ ลอนนอล พอลพต ยังคงสอดคล้องกับภาพลักษณ์ของชาวกัมพูชาที่ถูกมองว่าเป็นพวก “ไม่เปลี่ยนแปลง”(Timelessness) ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากความจงใจของผู้มีอำนาจ และวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้อต่อการปกครองแบบเผด็จการเบ็ดเสร็จ ซึ่งผู้ปกครองกัมพูชามักอ้างอิงอารยธรรมเมืองพระนครเพื่อชูเป้าหมายสร้างความยิ่งใหญ่ของกัมพูชา

งานของ John Tully (2006) เรื่อง A Short History of Cambodia : From Empire to Survival ครอบคลุมประวัติศาสตร์กัมพูชาตั้งแต่ยุคก่อนและเมืองพระนคร ถึงการเลือกตั้งทั่วไปปี 1993 โดยเน้นอิทธิพลจากอินเดียในการสร้างสรรค์อารยธรรมกัมพูชาโบราณ และบทบาทของเจ้าสีหนุในการเมืองยุคใหม่ และการเปลี่ยนแปลง ทางสังคมครั้งใหญ่ในยุคเขมรแดง และการศึกษาของ Manomohan Ghosh (1960) เรื่อง A History of Cambodia : From the Earliest Time to the End of the French Protectorate ครอบคลุมประวัติศาสตร์กัมพูชาตั้งแต่ยุคโบราณจนถึงยุคอาณานิคมฝรั่งเศส แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของอินเดียและจีนต่อพัฒนาการกัมพูชา รวมถึงแรงกดดันจากสยามต่อความเสื่อมของกัมพูชา

งานศึกษาประวัติศาสตร์กัมพูชาในยุคประวัติศาสตร์เมืองพระนคร ยังมีงานของมาดแลน จิโต (2526) เรื่อง ประวัติเมืองพระนคร (Angkor) ของขอม เน้นอิทธิพลของอินเดียในสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของเมืองพระนครตั้งแต่การสร้างในยุคพระเจ้าโยศวรมันที่ 1 จนกระทั่งถึงช่วงที่เขมรย้ายเมืองหลวงแล้วไม่กลับมาใช้เมืองพระนครเป็นเมืองหลวงอีกเลย การศึกษาของ John Audric (1972) เรื่อง Angkor and the Khmer Empire แสดงรายละเอียดการสร้างปราสาทแต่ละแห่งในเมืองพระนครโดยกษัตริย์แต่ละองค์ตั้งแต่ช่วงเริ่มแรกจนถึงการล่มสลายของอาณาจักรเมืองพระนครเมื่อถูกสยามโจมตีพ่ายแพ้และหายไปจากการรับรู้ของผู้คนจนกระทั่งได้รับการบูรณะขึ้นใหม่ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ตลอดจนข้อมูลคำอธิบายจากจดหมายเหตุจีน งานของ Claude Jacques (1999) เรื่อง Angkor ที่ศึกษาในช่วงหลังการบูรณะของ APSARA และเมืองพระนครได้รับการขึ้นทะเบียน เป็นมรดกโลกในปี 1992 ซึ่งมีคณะวิจัยนานาชาติเข้าร่วมศึกษาปราสาทต่างๆ ระบุข้อค้นพบเพิ่มเติมอีกมากเกี่ยวกับเมืองพระนคร โดยเฉพาะนครวัดและนครธม

งานศึกษาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการยุคเมืองพระนครและก่อนหน้าที่ยังจำแนกได้เป็น 4 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ก่อนประวัติศาสตร์ (1500-1000 B.C.) ซึ่งผู้คนมีพัฒนาการสำคัญเมื่อรู้จักหลอมโลหะใช้ทำให้อัตราการผลิตก้าวหน้าขึ้นด้วยเครื่องมือโลหะ เกิดผลผลิตส่วนเกินที่ทำให้สังคมมีพัฒนาการซับซ้อนขึ้น ระยะที่ 2 พุณน (คริสต์ศตวรรษที่ 1 - 6) เป็นพัฒนาการจากการรับอิทธิพลอินเดียทั้งด้านภาษา และเทพเจ้า มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลักคือการค้าชายฝั่ง ขณะเดียวกันก็ทำการเกษตรในพื้นที่น้ำท่วมถึง มีการสร้างพิธีกรรมและสัญลักษณ์บ่งบอกสถานะของผู้ปกครอง ระยะที่ 3 เจนละ (คริสต์ศตวรรษที่ 6-9) มีพัฒนาการของการสร้าง ศาสนสถาน ระบบจัดการน้ำ ระบบผู้นำแบบดั้งเดิมที่สืบทอดทางฝ่ายหญิง ซึ่งพัฒนาต่อมาเป็นระบบการปกครองที่ศูนย์กลางควบคุมพื้นที่และแรงงานด้วยการอ้างอิงอำนาจเทพเจ้าระยะที่ 4 เมืองพระนคร (คริสต์ศตวรรษที่ 9-14) มีเมืองหลวงเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและพิธีกรรม โดยมีศาสนสถานแต่ละแห่งเป็นศูนย์กลางย่อยในการควบคุมบริหารจัดการพื้นที่อื่นๆ นอกเมืองหลวง ทั้งการจัดการกำลังคน ที่ดินและการจัดการน้ำทั้งเพื่อการเกษตร (บ่อน้ำขนาดเล็ก) และนาเพื่อพิธีกรรม(บาราย)ทั้งนี้ส่วนใหญ่เน้นถึงอิทธิพลด้านต่างๆของอารยธรรมอินเดียที่มีต่อการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ซับซ้อนและเป็นลักษณะเฉพาะของตนทั้งด้านความเชื่อทางศาสนา รูปแบบศิลปะ ระบบการเมืองการปกครอง ตลอดจนโครงสร้างสังคม

ทั้งนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้จีนจะเป็นอีควัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อกัมพูชา โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจและการเมือง ดังปรากฏการส่งราชทูตไปจีน และมีการเดินทางของชาวจีนมายังกัมพูชาเป็นระยะๆ ตลอดจนมีการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในเมืองพระนคร และเซดส์ (2529) ได้เสนอไว้ว่าระบบทางเศรษฐกิจจากจีนเป็นอิทธิพลภายนอกอีควัฒนธรรม (นอกจากศาสนาฮินดูจากอินเดีย) ที่ทำให้วัฒนธรรม กัมพูชามีความอลังการมากขึ้น แต่งานศึกษาส่วนใหญ่ยังมิได้ให้ความสำคัญกับการพิจารณาอิทธิพลของวัฒนธรรมจีนต่อเมืองพระนครเท่าใดนัก จากการสำรวจ พบว่า มีบทความของ Bornard-Philippe Groslier (in Stock, ed. 1981) เรื่อง Introduction to the Ceramics Wares of Angkor ที่นำเสนอเกี่ยวกับการผลิตภาชนะดินเผาเคลือบ

(เซรามิกส์) แบบเงินที่ปรากฏในเมืองพระนครรัชสมัยต่างๆ ที่มีพัฒนาการรูปแบบและเทคนิคการผลิตอยู่ระยะหนึ่ง และงานของ Jacques Dumarçay Michael Smithies (1995) เรื่อง Cultural Sites of Burma, Thailand, and Cambodia ที่ศึกษาอิทธิพลของอารยธรรมอินเดียทั้งความเชื่อทางจิตวิญญาณ วรรณกรรมสำคัญ คือ มหาภารตะและรามายณะ ที่ปรากฏในรูปแบบสถาปัตยกรรมโดยชี้ให้เห็นว่า มีการผสมผสานกับอารยธรรมจีนด้วย ภายใต้บริบทของแต่ละพื้นที่

การศึกษาอิทธิพลของเปอร์เซียต่อด้านาน ความเชื่อทางศาสนาและเทพเจ้าของเมืองพระนครในงานของ Amina Ahmed Kar (2002) เรื่อง The Angkorian records โดยอาศัยข้อมูลจากวรรณกรรมจารึกและศิลปะของเมืองพระนคร ชี้ให้เห็นว่า อิทธิพลทางศาสนาและสังคมวัฒนธรรมอินเดียต่อเมืองพระนครมีหลายอย่าง que แสดงถึงวัฒนธรรมอิหร่านยุคก่อนอิสลามที่แพร่เข้าสู่อินเดียในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษถึงยุคกุษาณะ (ราวศตวรรษที่ 3 – 4) และส่งต่อมาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมทั้งเมืองพระนคร ทำให้พิธีกรรมความเชื่อหลายอย่างที่ปรากฏในเมืองพระนครสามารถเชื่อมโยงความคล้ายคลึงกับอิหร่านได้มากกว่าอินเดีย

นอกจากนี้ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ “คนไทย” ซึ่งมีอาณาจักรสุโขทัยเกิดขึ้น ในช่วงปลายยุคเมืองพระนคร การศึกษาจารึกสั้นๆ ในบริเวณระเบียงประวัติศาสตร์ ของนครวัด ที่ ฟิโนต์ แปลจากภาษาเขมร ว่า “นี่เสียมุก” อันเป็นการบ่งบอก ข้อมูลบางอย่างเกี่ยวกับภาพสลักนูนต่ำที่อยู่ใกล้กัน ซึ่งเป็นภาพกองทหารกลุ่มหนึ่งที่รวมอยู่ในกองทัพของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ผู้สร้างนครวัด โดยมีข้อสันนิษฐานว่า “เสียม” หมายถึงสยาม หรือคนไทย ที่ทำให้เกิดข้อถกเถียงอีกมากตามมาเป็นคนไทยจากไหน ซึ่งข้อถกเถียงเหล่านั้นได้รับการรวบรวมไว้ในหนังสือเรื่อง นี่เสียมุกซึ่งมีบทความของ เบอร์นาร์ด ฟิลิปป์ โกรสส์ลิเยร์ (2545) เป็นบทความหลักสรุปว่า เสียมุก คือ กลุ่มคนที่อยู่บริเวณฝั่งขวาของแม่น้ำชี-มูลหรือชาวส่วยซึ่งเป็นผู้นำทางกองทัพของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ระหว่างผ่านไปข้ามเทือกเขาหลวงพ่อนไปใต้ไต่เดียด เพราะมีความชำนาญการเดินทางในพื้นที่แถบนั้น (โกรสส์ลิเยร์ 2545) อีกงานที่นำเสนอถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาในยุคเมืองพระนครงานของ Royal Thai Embassy (1995) เรื่อง Khmer-Thai Cultures: The Inseparable Ties ที่สะท้อนความผูกพันทางวัฒนธรรมไทยกับกัมพูชา ที่ใกล้ชิดทั้งด้านศาสนา ภาษาและประวัติศาสตร์ตั้งแต่ยุคเมืองพระนคร

เมืองพระนครในการรับรู้ของชาวกัมพูชา นอกเหนือจากการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจประวัติศาสตร์กัมพูชาในยุคเมืองพระนครแล้ว การทำความเข้าใจมุมมองหรือการรับรู้ของชาวกัมพูชาต่อเมืองพระนคร ยังเป็นประเด็นที่มีการศึกษาไว้อย่างน่าสนใจตัวอย่างการศึกษาเมืองพระนครในการรับรู้ของชาวกัมพูชา เช่น บทความเรื่อง The Legend of the Leper King ของ David Chandler (1996) ใน Facing the Cambodian Past: Selected Essays 1971-1994 เป็นการศึกษาตำนาน “พระเจ้าชีเรื่อน” ที่นิยมเล่ากันในหมู่ชาวกัมพูชาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 13 ซึ่งจิตตาคอนบันทิกไว้ พบว่า มีการ อ่างรูปสลักหรือโบราณสถานที่เป็นตัวแทนพระเจ้าชีเรื่อนหลายแห่ง ซึ่งสามารถเชื่อมโยงถึงกษัตริย์หลายองค์ ทำให้สันนิษฐานว่าตำนานนี้

เป็นความทรงจำถึงเหตุการณ์ในอดีตที่กษัตริย์ผู้นำพาความล้มเหลวมาสู่เมืองพระนครถูกประชาชนตัดสินให้พ้นจากการเป็นกษัตริย์ในความทรงจำของพวกเขา

งานของศานติ ภักดีคำ (2545) เรื่อง นครวัดที่ชนะเขมร : รวบรวมบทรจนาเกี่ยวกับปราสาทนครวัด โดยกวีและนักปราชญ์เขมร นำเสนอเรื่องราวของนครวัดถอดความจากภาษาเขมร ที่เขียนจากมุมมองชาวกัมพูชาในช่วงเวลาต่างๆ ทำให้เห็นว่า หลังจากย้ายเมืองหลวงแล้วยังมีผู้คนอาศัยอยู่ในเมืองพระนครและการไปนครวัดเพื่อสักการบูชา สร้างเสริมหรือบูรณะบางส่วน ของชาวกัมพูชาอย่างต่อเนื่องจนถึง ค.ศ. 1747 และพบหลักฐานแสดงว่า ขณะนั้นชาวกัมพูชายังมีความทรงจำเกี่ยวกับกษัตริย์ที่สร้างนครวัด ซึ่งยังไม่พบหลักฐานว่าในยุคนั้น เรียกชื่ออะไร แต่ระหว่าง ค.ศ. 1563-1671 ความทรงจำเกี่ยวกับชื่อผู้สร้างนครวัดค่อยๆ จางหายไป และมีการจดจำตำนานพระเกตุมาลา ที่ว่าด้วยพระวิสสุกรรมเป็นผู้สร้างนครวัดมาแทน ส่วนงานเขียนที่เขียนโดยปราชญ์กัมพูชาใน ค.ศ. 1926-1957 (นวน เชนอน, 2543) แสดงถึงการรับรู้ของชาวกัมพูชาตามองค์ความรู้จากฝรั่งเศสขณะที่แบบเรียนประวัติศาสตร์กัมพูชาสำหรับชั้นมัธยมและอุดมศึกษา (ชา อวม, ไพเผง, และ โสม อิม, 2546) สะท้อนถึงราก ความทรงจำบางอย่างของชาวกัมพูชาปัจจุบันเกี่ยวกับยุคเมืองพระนครเช่น การระบุมูลเหตุหลักของการทิ้งเมืองพระนครคือสงครามกับสยาม

การศึกษาของ ธิปติ บัวคำศรี (2547) เรื่อง ประวัติศาสตร์กัมพูชา เสนอว่า ตั้งแต่ทศวรรษ 1940 การศึกษาเมืองพระนครของนักวิชาการฝรั่งเศสและนำเสนอสู่สาธารณะ เป็นการทำให้พระนครให้เป็นเขมร (Khmerized the Angkor) ด้วยการแปลงานเหล่านั้นเป็นภาษาเขมรและตีพิมพ์ในวารสารของพุทธศาสนาบัณฑิต รวมทั้งตีพิมพ์ตำนานต่างๆ เกี่ยวกับเมืองพระนครด้วยทำให้เกิดการรับรู้ความทรงจำร่วมเกี่ยวกับเมืองพระนครในหมู่ผู้อ่าน และนครวัด ได้รับการหยิบยก ขึ้นเป็นหนังสือพิมพ์ที่กลุ่มปัญญาชนกัมพูชาจัดพิมพ์ในช่วงค.ศ. 1 936 จากนั้นนโยบายของฝรั่งเศสต่อกัมพูชาในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองเป็นอีกช่องทางสำคัญที่มีการเพิ่มสำนึกในเอกลักษณ์ของชาติโดยเชื่อมโยงกัมพูชาในยุคเมืองพระนครโดยเฉพาะสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 หลังได้รับเอกราชยังมี นวนิยายอิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเมืองพระนครตีพิมพ์จำหน่ายด้วยตลอดจนการใช้ภาพนครวัดเป็นส่วนหนึ่งของธงชาติและเพลงชาติด้วย จากนั้นนครวัด มีพลังสูงมากในการอธิบายความเป็นมาของ “ชาติ” และสร้างสำนึกใน “ชาติ” ของชาวกัมพูชา โดยมีข้อสังเกตว่า วิธีอธิบายเรื่องของชาติโดยใช้นครวัดครอบงำวิธีการอธิบายแบบอื่นๆ ไว้เกือบจะโดยสิ้นเชิง

ยุคหลังเมืองพระนคร คริสต์ศตวรรษที่ 15 – 19 หลังการย้ายเมืองหลวงออกจากเมืองพระนคร อาณาจักรกัมพูชาต้องเผชิญการแข่งขันกับอาณาจักรอยุธยา ที่มีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน เช่น ระบบศาสนา การปกครองที่ผสมผสานระหว่างศาสนาฮินดูและพุทธเถรวาท โดยมีการแข่งขันทางการค้าและการสงครามระหว่างกันซึ่งมีทั้งการถูกโจมตีและการเข้าโจมตีดินแดนของอีกฝ่าย ซึ่งดำเนินมาจนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 ราชสำนักกัมพูชาก็อ่อน มีการเปลี่ยนนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศบ่อยครั้ง และการสละราชสมบัติก่อนเวลาอันควรของกษัตริย์หลายพระองค์ ซึ่งแสดงถึงความไร้เสถียรภาพในราชสำนัก ขณะที่อยุธยา

เข้มแข็งเป็นบางช่วงและอ่อนแอเป็นครั้งคราวจากสงครามกับพม่าซึ่งกัมพูชาได้โจมตีดินแดนไทยหลายครั้ง ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1620 กัมพูชาต้องเผชิญการรุกรานจากเวียดนามที่เข้าครอบครองดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงที่เป็นเวียดนามใต้ปัจจุบัน ทำให้กัมพูชาสูญเสียเส้นทางสู่ทะเลซึ่งเคยเอื้ออำนวยต่อการค้ากับต่างประเทศ และกลายเป็นดินแดนที่อยู่ระหว่างอาณาจักรข้างเคียงที่ทรงอำนาจสองแห่ง ราชสำนักกัมพูชาที่แตกแยกกันมาโดยตลอดยิ่งแบ่งแยกฝักโดยอิงกับไทยฝ่ายหนึ่งและเวียดนามฝ่ายหนึ่ง ทั้งยังถูกรุกรานจากทั้งไทยและเวียดนามตลอดคริสต์ศตวรรษที่ 18 – 19

ตัวอย่างงานศึกษาประวัติศาสตร์กัมพูชาในช่วงนี้ที่สำรวจพบยังมีจำนวนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษายุคเมืองพระนคร แต่ก็เป็นความพยายามสร้างความกระจ่างต่อสิ่งที่เกิดขึ้นในยุคนี้และเชื่อมโยงสู่ยุคต่อไป พวงทอง ภวัครพันธุ์ เขียนหนังสือ “สงคราม การค้าและชาตินิยม ในความสัมพันธ์ไทยกัมพูชา” (2552) วิเคราะห์ว่า ความพยายามขยายอิทธิพลของไทยสู่ดินแดนกัมพูชาในคริสต์ศตวรรษที่ 16 ซึ่งมักถูกอธิบายด้วยเหตุผลทางการเมือง แต่สาเหตุแท้จริงแล้วมาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ โดยศึกษากรณีการยึดครองดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงของกัมพูชา เมืองฮาเตียน (เวียดนามใต้ในปัจจุบัน) ของเวียดนามตั้งแต่ ค.ศ. 1620 ซึ่งไทยพยายามโจมตีฮาเตียนเพื่อแย่งชิงกลับคืนแต่ไม่สำเร็จ ทั้งสงครามที่เกิดขึ้นยังส่งผลให้การค้าซบเซาลงเป็นเหตุทางอ้อมให้ท่าเรือไซ่ง่อนได้เติบโตขึ้นมาแทน พวงทองแสดงให้เห็นความพยายามของไทยเป็นการต่อสู้เพื่อเศรษฐกิจควบคู่กับการต่อสู้เพื่อรักษาอาณาจักรในช่วงที่มีพม่าเป็นศูนย์อำนาจที่เข้มแข็งอีกแห่งซึ่งพยายามยึดครองดินแดนแถบนี้ เพราะฮาเตียนศูนย์กลางเครือข่ายการค้าโพ้นทะเล โดยเป็นจุดที่รวบรวมสินค้าจากภายในดินแดนกัมพูชามาจำหน่ายให้กับเรือสินค้า

การศึกษาของ Tauch Chhuong (1994) เรื่อง Battambang During the Time of the Lord Governor ค้นคว้าประวัติศาสตร์พระตะบองในช่วงปี ค.ศ. 1795 - 1850 จากเอกสารและความทรงจำของชาวพระตะบอง (ในปี 1974) พบว่าในยุคที่ราชสำนักกัมพูชาแตกแยกและแย่งชิงราชบัลลังก์กันโดยได้รับการสนับสนุนจากไทยฝ่ายหนึ่งและจากเวียดนามฝ่ายหนึ่งในช่วงปลายทศวรรษ 1700 พระตะบองได้รับผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วย กล่าวคือ ในช่วงองค์เองเป็นกษัตริย์ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากราชสำนักไทย พระตะบองต้องอยู่ใต้การปกครองของตัวแทนราชสำนักไทย จนกระทั่งปลายทศวรรษ 1850 องค์ด้วงและนโรดมยอมรับการคุ้มครองจากฝรั่งเศส พระตะบองจึงหลุดพ้นอำนาจของไทย

2.5.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง คณะวิจัยได้สืบค้นเพื่อหางานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาข้ามแดนในมิติที่ให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์กันระหว่างประเทศที่ติดชายแดนไทย การศึกษาที่สำคัญ ประกอบด้วย

ปฐม หงส์สุวรรณ(2553:27-31) ได้ให้ภาพ “แม่โขงในฐานะเส้นทางเชื่อมโยงชีวิตและชาติพันธุ์” ที่กล่าวถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรมร่วมแม่น้ำโขงของคนลาวและไทย สรุปใจความได้ว่า ความเป็นรัฐชาติและอำนาจอาณานิคมได้สร้างภาพแม่น้ำโขงให้กลายเป็นอนุสรณ์สถานที่ใช้เป็นเครื่องแบ่งแยกดินแดนไทย-ลาว สร้าง

ความแปลกแยกและแตกต่าง แต่แง่มุมเชิงลบนี้ไม่ได้ปรากฏชัดเจนในสายตาของคนที่มีชีวิตอาศัยอยู่ในพรมแดนวัฒนธรรมเดียวกันนี้ นั่นหมายถึงพื้นที่นี้ยังคงมีความศรัทธาของคนทั้งสองฝั่งต่อพระธาตุพนมในไทยหรือพระธาตุหลวงในลาว

โสภี อุณหะยา (2553:68) ในเรื่องเสียงจากชายแดน จังหวัดมุกดาหารและสะหวันนะเขต ก็ได้สรุปองค์ความรู้สำคัญเกี่ยวกับพลังของวัฒนธรรมในพื้นที่ชายแดนว่า พื้นที่ชายแดนคือพื้นที่เครือข่าย พื้นที่ชายแดนถูกนิยามความหมายโดยคนในชุมชนที่มีความสัมพันธ์ทางเครือข่าย ซึ่งแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับค่านิยมของรัฐ ดังนั้นปรากฏการณ์วัฒนธรรม ตาเป็นคนไทย ยายเป็นคนลาว พ่อเป็นคนไทย-แม่เป็นคนลาว จึงเป็นปฏิบัติการของชีวิตคนชายแดนในอดีต

บัญญัติ สาลี (2553:124) กล่าวถึงเรื่องราวของ “พยานต่างประเทศ พ่อเขมรไทย แม่เขมรกำพูชา” แสดงให้เห็นภาพของชายแดนว่า รัฐในอดีตที่มองเพียงกายภาพคือ เขตแดน จะไม่สามารถควบคุมกำกับวิถีชีวิตคนระหว่างพรมแดนได้อย่างเช่นอดีต

Andrew Walker (1999:232) กล่าวถึงอำนาจใหม่ที่ชายแดนว่าจะประกอบด้วยช่องโหว่ที่มีการโยกย้ายและแทนที่ เกิดการสูญสลายของอาณาบริเวณแบบหนึ่งเดียว จะเกิดอัตลักษณ์และลักษณะใหม่ของวิถีชีวิต เกิดการเชื่อมต่อในมิติการทับซ้อนทั้งด้านการเมืองระดับท้องถิ่น สังคมพหุลักษณะ และวัฒนธรรมแบบสลับไหล

อำพา แก้วกำกั (2558) ได้ศึกษา เรื่อง ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชาด้านจังหวัดจันทบุรี พบว่า พื้นที่ชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา มีความสัมพันธ์กันมานานแบบพึ่งพาอาศัยกันในการดำรงชีพประจำวัน สถานการณ์ในปัจจุบันชุมชนไทย-กัมพูชา มีการร่วมมือกันมากขึ้นทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคม โดยมีเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เข้ามามีบทบาทมากขึ้น และผู้ศึกษาได้เสนอแนะว่า ภาครัฐควรให้ความสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นในด้านสังคม วัฒนธรรมไปพร้อมกับการพัฒนาเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว รวมทั้ง ความสัมพันธ์ของชุมชนทั้งสองชาติยังเป็นเครือข่ายการเฝ้าระวังภัยความมั่นคงแบบใหม่

โสภี อุณหะยา (2556) ได้ศึกษา เรื่อง กลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ที่เทศบาลเมืองมุกดาหารกับเมืองโกสอนพมวิหาร แขวงสะหวันเขต สปป.ลาว พบว่า ราษฎรทั้งสองแห่งมีกลไกสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน คือ บุญประเพณี และพิธีกรรมที่เคยปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา นับตั้งแต่อดีต โดยมีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ร่วมกัน ลัทธิความเชื่อดั้งเดิมของชุมชน รวมทั้งหลักพุทธศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติต่อกัน ทั้งในด้านการค้า การท่องเที่ยว ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ที่ยึดโยงราษฎรทั้งสองชุมชนผ่านโครงข่ายระบบเครือข่าย และผู้นำ ขยายไปสู่ความสัมพันธ์ในด้านอื่นๆ อยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข

เสาวภา พรสิริพงษ์ (2556) ศึกษาเรื่อง การทูตภาคประชาชน จากพรมแดนรัฐชาติสู่พรมแดนวัฒนธรรม พบว่า จากกรณีพิพาทชายแดนไทย-กัมพูชาประเด็นปราสาทพระวิหารใน พ.ศ.2505 ทำให้ความสัมพันธ์ไม่ราบรื่นเท่าใดนัก รวมถึงการสร้างกระแสชาตินิยมของทั้งสองชาติ จนถึงขั้นใช้กำลังทหารเข้ามาจัดการความขัดแย้ง จึงทำให้ชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชาได้รับผลกระทบ ต้องสูญเสียชีวิต การประกอบอาชีพ ทรัพย์สินถูกทำลาย จนพบว่าผู้นำชุมชนในท้องถิ่นหาทางเลือกแบบการทูตภาคประชาชน โดยใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือพัฒนาศักยภาพผู้นำในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา จนเป็นแนวทางในการสร้างความสัมพันธ์ผ่านกลไกทางวัฒนธรรมระหว่างชุมชนทั้งสองชาติในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์เป็นไปด้วยดี

อำพา แก้วกำกง และ กากี อุต (2551) ศึกษาเรื่อง ทักษะคดีด้านสังคมและวัฒนธรรมของชาวกัมพูชาในประเทศไทยที่มีต่อความสัมพันธ์ ไทย-กัมพูชา ผลการศึกษา ชาวกัมพูชาที่อาศัยอยู่ในไทยส่วนมากมีทักษะคดีเชิงบวกต่อความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา แต่พบว่ามีบางส่วนมีทัศนคติเชิงลบไม่ยินดียินร้ายและมีทัศนคติเชิงลบต่อไทย แม้มีเพียงส่วนน้อยแต่อาจจะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของประเทศทั้งสอง สำหรับทัศนคติเชิงบวก ได้แก่ ความเชื่อ และพุทธศาสนา การศึกษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และการแต่งกาย ส่วนทัศนคติเชิงลบ ได้แก่ ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์กรณีพิพาทชายแดน และนิสัยคนไทย

ยิ่งยง เทาประเสริฐ และคณะ (2547) ศึกษา เรื่อง แนวทางการพัฒนาความร่วมมือของประเทศไทยในการใช้มิติวัฒนธรรมเป็นฐานของการพัฒนาความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านพบว่า มีข้อเสนอแนวทางนำมิติทางวัฒนธรรมมาพัฒนาความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน 3 ด้านด้วยกัน คือ ด้านการบริการ ด้านการค้า และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย การเสริมสร้างเครือข่ายคนในท้องถิ่นให้สร้างประโยชน์ร่วมกัน และไม่เน้นการแข่งขันให้มีการใช้สอยทรัพยากรท้องถิ่นร่วมกันอย่างยั่งยืน

ทวีรัก เจริญสุข (มปป.) ศึกษาเรื่อง มรดกร่วมศิลปกรรมไทย-ลาว พบว่า ความสัมพันธ์ของสองประเทศมีทั้งในด้านเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม รวมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปรากฏเป็นตำนานเล่าขานที่ไทย-ลาว ถิ่นกำเนิดจากขุนบรม จนกระทั่งลาวเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบกษัตริย์เป็นสังคมนิยมปี 2518 และเหตุการณ์เลวร้ายในช่วงเหตุการณ์ร่มเกล้าถึงขั้นรบกัน ปลายปี 2531 ไทย-ลาวสัมพันธ์ในยุคใหม่เริ่มหันหน้าปรึกษาหารือแก้ไขปัญหาร่วมกัน และร่วมมือกันในหลายๆ ด้าน

วิทยา สุจริตธนารักษ์ (2559) ศึกษาเรื่อง ประเทศเพื่อนบ้าน (ไทย ลาว กัมพูชา เวียดนาม) การพัฒนาความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน ก็พบว่า ความสัมพันธ์ที่ติระหว่งเพื่อนบ้านต้องเลิกละหวาดระแวงกัน ซึ่งมีสาเหตุจากภูมิหลังทางด้านประวัติศาสตร์ และสถานการณ์ปัจจุบันต่อกันเพิ่มมากขึ้นไปอีก การแก้ไขปัญหาดังกล่าวใช้ระยะเวลานานหลายชั่วอายุคน ดังนั้น การแก้ไขปัญหามิฉะนั้นทำในทุกระดับ ราษฎรที่อาศัย

อยู่ตามชายแดนไม่ได้เป็นต้นเหตุ การก่อเหตุอาชญากรรมใช้มาตรการทางสังคมมาแก้ได้ เพราะชุมชนระหว่างประเทศแถบชายแดนต้องพึ่งพิงอาศัยกันเป็นส่วนใหญ่

นอกจากนี้มีวิทยานิพนธ์ของ จันทน์ภา ดวงวิไล (2556) เรื่อง ตำนานพระพุทธรูปในชุมชนชายแดนไทย-ลาว การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมและบทบาทการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ก็พบว่า พระพุทธรูปที่พบในชุมชนชายแดนไทย-ลาวนั้นมีบทบาทสำคัญช่วยสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมใน 3 ลักษณะ คือ 1) บทบาทความสัมพันธ์ในมิติความขัดแย้งทางสังคม 2) บทบาทความสัมพันธ์ในมิติประนีประนอมยอมรับทางสังคม การผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างไทย-ลาว และ 3) บทบาทความสัมพันธ์ในมิติการข้ามพรมแดนรัฐชาติไทย-ลาว นอกจากนี้ยังสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ภายในชาตินับถือพุทธศาสนา โดยมีพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ในพุทธศาสนาที่เชื่อมโยงจิตใจคนไทย-ลาวที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณชายแดน

จิตรกร โพธิ์งาม และเรืองเดช เขจรศาสตร์. ได้ศึกษาประเด็นที่คล้ายกันกับ จันทน์ภา ดวงวิไล (2556) ในเรื่อง ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมแบบข้ามรัฐของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว ในพื้นที่วัฒนธรรม “พระเจ้าใหญ่องค์ตื้อ” วัดปากแซง อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า พระเจ้าใหญ่องค์ตื้อมีบทบาทสำคัญในการจัดความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนผ่านระบบความเชื่อด้วยพุทธศาสนา และบุญประเพณีที่เกี่ยวกับความเชื่อร่วมกันซึ่งเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมร่วมกันของชุมชนชายแดนไทย-ลาว

จากการทบทวนเอกสารรายงานวิจัย และวิทยานิพนธ์ในสถาบันการศึกษาต่างๆ แล้วพบว่ามีการศึกษาข้ามแดนไทย-กัมพูชาค่อนข้างจำกัด โดยส่วนใหญ่ มุ่งไปที่พื้นที่ไทย-ลาวและเป็นการศึกษาจากนักวิชาการและนักศึกษาในมหาวิทยาลัย เนื้อหาส่วนใหญ่มุ่งที่ความสัมพันธ์ที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับรัฐ และชุมชนชายแดน ซึ่งมีความแตกต่างจากการศึกษาชุดโครงการความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยกัมพูชาที่มุ่งเน้นการฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมระหว่างพี่น้องไทยและเขมรที่มีความห่างเหินกันมานาน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับประชาชน โดยใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ให้พี่น้องชุมชนท้องถิ่นไทยและกัมพูชาเป็นนักวิจัยร่วมกันทั้งสองประเทศ

2.6 กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย

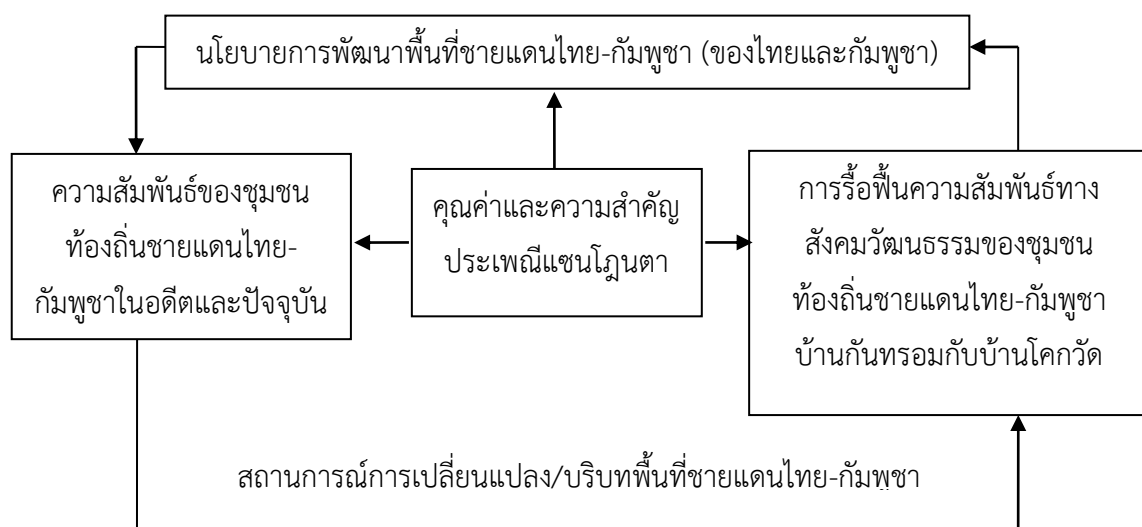
1. ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชามีมาเนิ่นนาน และดำเนินต่อเนื่องมาตลอดผ่านพิธีกรรม/ประเพณี /ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีมาเป็นรากฐานที่สำคัญของการอยู่ร่วมกันโดยสิทธิธรรมชาตินี้ของผู้คน

2. ภายใต้เงื่อนไขนโยบายการพัฒนาพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา และบนสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง/บริบทพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา กลไกอำนาจรัฐได้แยกห่าง ฉีกขาดความสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรมของพี่น้องไทย-กัมพูชา ก่อให้เกิดความตึงเครียดระหว่างชายแดนมากขึ้นด้วยความเข้มงวดของกลไกอำนาจรัฐ และทำให้กลไกทางสังคมและวัฒนธรรมที่เคยช่วยทำให้ลดความตึงเครียดและเคยเป็นสายใยความสัมพันธ์เกื้อกูลกันฉีกขาดลง

3. ประเพณีแซนโฎนตา เป็นระบบคุณค่าที่มีความสำคัญต่อระบบความสัมพันธ์ของคนกับคน ที่เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีมานานและเป็นรากฐานที่สำคัญในการจัดระเบียบของการอยู่ร่วมกันโดยสิทธิธรรมชาตินี้ และเป็นความสัมพันธ์ที่มีคุณค่าที่ก่อให้เกิดการยอมรับ และการช่วยเหลือชีวิตของผู้คนในพื้นที่ข้ามชายแดนระหว่างชุมชนท้องถิ่นไทย-กัมพูชา

4. การรื้อฟื้นสายใยความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของพี่น้องชุมชนท้องถิ่นไทย-กัมพูชาในเขตพื้นที่แดนต่อแดนนี้ จะช่วยทำให้ความตึงเครียดในพื้นที่ลดลง และจะเป็นภาพที่ให้อำนาจรัฐส่วนใหญ่และรัฐตระหนักว่าเขตแดนเป็นเพียงส่วนหนึ่งของกลไกอำนาจรัฐ ไม่ใช่ทั้งหมดของชีวิตประชาชนในเขตแดนต่อแดน การตระหนักและรับรู้เช่นนี้ น่าจะทำให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งมากขึ้นว่าการจัดการพื้นที่ชายแดนไม่สามารถทำได้ด้วยอำนาจรัฐเด็ดขาดอย่างที่เป็มา หากการจัดการอย่างยืดหยุ่นที่เกิดจากความเข้าใจเช่นนี้จะเอื้ออำนวยให้ทั้งชีวิตของพี่น้องแดนต่อแดน และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐโดยรวมดีขึ้น

ในการศึกษาโครงการนี้จะมุ่งเน้นไปที่การรื้อฟื้นสายใยความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมระหว่างพี่น้องเขมร-ไทยที่มีมายาวนาน แต่ถูกทำให้หยุดชะงักไปในช่วงเวลาหนึ่ง ให้กลับมา มี “ชีวิต” และรองรับชีวิตของผู้คนในเขตแดนต่อแดนนี้ โดยจะศึกษาผ่านประเพณีแซนโฎนตาในพื้นที่ ชุมชนบ้านกันทรอม ตำบลกันทรอม อำเภอนายูง จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย กับชุมชนบ้านโคกวัด ตำบลแสน้อย อำเภวาริน จังหวัดสุรินทร์ ราชอาณาจักรกัมพูชา สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาได้ดังภาพที่ 2 – 1

ภาพที่ 2 – 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

โครงการวิจัยประเพณีแซนโฎนตากับการฟื้นความสัมพันธ์ข้ามแดนของชุมชนไทย-กัมพูชา กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านกันทรอม ตำบลกันทรอมอำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย กับชุมชนบ้านโคกวัด ตำบลแสน้อย อำเภวาริน จังหวัดเสียมเรียบ ราชอาณาจักรกัมพูชา งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community Based : CBR) เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอมกับชุมชนท้องถิ่นกัมพูชาบ้านโคกวัด โดยมีทีมนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวม 49 คน แบ่งเป็นนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นไทย 23 คน และนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นกัมพูชา 26 คน ดำเนินการในขอบเขตพื้นที่ชุมชนบ้านกันทรอม ตำบลกันทรอม อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย 4 หมู่บ้าน ประกอบด้วย บ้านกันทรอม หมู่ 1 บ้านกันทรอมใต้ หมู่ 4 บ้านกันทรอมตะวันออก หมู่ 9 และบ้านกันทรอมกลางหมู่ 11 และชุมชนบ้านโคกวัด ตำบลแสน้อย อำเภวาริน จังหวัดเสียมเรียบ ราชอาณาจักรกัมพูชา 2 หมู่บ้าน คือ บ้านโคกวัดและบ้านละเวีย โดยมีขั้นตอนวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

3.1 วิธีการพัฒนาโจทย์วิจัยข้ามแดนไทย- กัมพูชา

วิธีการพัฒนาโจทย์วิจัยเพื่อท้องถิ่นข้ามแดนของชุมชนไทย-กัมพูชา โครงการวิจัย เรื่องประเพณีแซนโฎนตากับการฟื้นความสัมพันธ์ข้ามแดนของชุมชนไทย-กัมพูชา กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านกันทรอม ตำบลกันทรอมอำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย กับชุมชนบ้านโคกวัด ตำบลแสน้อย อำเภวาริน จังหวัดเสียมเรียบ ราชอาณาจักรกัมพูชา เป็นกระบวนการเรียนรู้ขั้นต้นที่ทำให้พี่น้องชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยและกัมพูชาที่ห่างเหินกันไม่ได้พบเจอกันมานานกว่า 40 ปี และมีความคิดถึงกันได้พบปะกัน ได้สัมผัสกันได้โอบกอดกันได้เห็นหน้ากันได้รู้ ได้ถามข่าวทุกข์สุขกัน เป็นกระบวนการในการเลือกโจทย์วิจัย การเลือกพื้นที่วิจัย การเลือกทีมวิจัยและทีมที่ปรึกษา การเลือกกลุ่มเป้าหมายการวิจัย และการเขียนข้อเสนอโครงการวิจัยร่วมกันโดยมีขั้นตอนวิธีการดำเนินการดังนี้

3.1.1 การเลือกโจทย์การวิจัย การเลือกโจทย์วิจัยเป็นการดำเนินการประชุมวิเคราะห์ปัญหาเพื่อกำหนดโจทย์วิจัยร่วมของชุมชนท้องถิ่นไทยและกัมพูชา โดยเริ่มจากศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดศรีสะเกษได้มีการประสานงานชาวบ้านและผู้นำชุมชนบ้านกันทรอมที่เคยดำเนินการวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาก่อนเพื่อหารือในการทำวิจัยความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานชุมชนท้องถิ่นไทยและกัมพูชาด้วยกันในวันที่ 13 สิงหาคม 2556 ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน บ้านกันทรอมใต้ มีผู้เข้าร่วม 15 คน ผลจากการหารือชุมชนบ้านกันทรอมมีความสัมพันธ์กับชุมชนฝั่งกัมพูชามาในอดีตอยู่แล้วโดยเฉพาะความสัมพันธ์ทางเครือญาติซึ่งขาดหายและห่างเหินกันมานานผู้เข้าร่วมจึงได้มีความสนใจต้องการรื้อฟื้นสายสัมพันธ์พี่น้องไทยและกัมพูชาให้มีความเหนียวแน่นมากขึ้นและได้มีการประสานงานไปยังญาติพี่น้องในฝั่งกัมพูชา บ้านโคกวัด ตำบลแสน้อย อำเภวาริน จังหวัดเสียมเรียบ คือ นายแซม ซาเวือน (กำนัน) มาร่วมประชุมหารือทำความเข้าใจและวิเคราะห์ปัญหาเพื่อกำหนดโจทย์วิจัยร่วมกัน ในวันที่ 31 สิงหาคม 2556 ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านกันทรอมใต้ มีผู้เข้าร่วม 21 คน ผลจากการดำเนินการผู้เข้าร่วมฝั่งไทยและฝั่งกัมพูชามีความต้องการที่ตรงกันได้มีการกำหนดประเด็นด้านสังคมวัฒนธรรมร่วมของชุมชนท้องถิ่นทั้งสองฝั่งเพื่อกำหนดโจทย์ในการวิจัยร่วมกัน มี

การแลกเปลี่ยนสถานการณ์ปัญหา สาเหตุและ ผลกระทบที่มีต่อชุมชนท้องถิ่นไทยและชุมชนท้องถิ่นกัมพูชา โดยใช้ “ต้นไม้ปัญหา” เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ปัญหาาร่วมกัน และในที่ประชุมได้กำหนดโจทย์วิจัยร่วมกัน คือ “ประเพณีแซนโฌนตาจะสามารถฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนเพื่อนำไปสู่การสร้างความมั่นคงของชุมชนท้องถิ่นไทยบ้านกันทรอม และชุมชนท้องถิ่นกัมพูชาบ้านโคกวัดร่วมกันได้อย่างไร โดยมีขอบเขตเนื้อหาในการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาความเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอม และชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชา ชุมชนบ้านโคกวัด จากอดีต-ปัจจุบัน
 - ประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ การแลกเปลี่ยน/ค้าขาย เดิมเป็นอย่างไร เปลี่ยนแปลงเมื่อไร อะไรเปลี่ยน และมีผลอย่างไร
 - ภายในความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจได้ทำให้เกิดความสัมพันธ์ด้านสังคม/ผู้นำ/กลุ่มกิจกรรม เปลี่ยนแปลงหรือไม่อย่างไร
 - ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ด้านวัฒนธรรม/ประเพณี/ความเชื่อ/ พิธีกรรมอย่างไร
 -
2. ศึกษาความเปลี่ยนแปลงของประเพณีแซนโฌนตาของชุมชนชายแดนไทยของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอม และชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชา บ้านโคกวัด
 - ประวัติความเป็นมาประเพณีแซนโฌนตา
 - ขั้นตอน วิธีการ องค์ประกอบประเพณีแซนโฌนตา
 - สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของประเพณีแซนโฌนตา
 - คุณค่าความสำคัญประเพณีแซนโฌนตา
 - ปัญหาข้อจำกัดความสัมพันธ์ข้ามแดนของชุมชนบนฐานประเพณีแซนโฌนตาในอดีต – ปัจจุบัน
3. ศึกษาการฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีแซนโฌนตาของชุมชนชายแดนไทยบ้านกันทรอม และชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาบ้านโคกวัด
 - รูปแบบ วิธีการ ขั้นตอนการฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีแซนโฌนตา
 - ผลที่เกิดขึ้นจากปฏิบัติการฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีแซนโฌนตา
 - กิจกรรมรูปธรรมในการแก้ไขปัญหาการฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีแซนโฌนตา

3.1.2 การเลือกพื้นที่วิจัย การเลือกพื้นที่ชุมชนในการทำวิจัยข้ามแดนร่วมกันของไทยและกัมพูชา เป็นการเลือกจากพื้นที่ชุมชนทั้งสองฝั่งที่มีสายความสัมพันธ์ทางเครือญาติกันและสามารถติดต่อสืบหาเครือญาติได้ ซึ่งชุมชนบ้านกันทรอมกับชุมชนบ้านโคกวัดมีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติกันมาในอดีตอยู่แล้วและสามารถติดต่อกับญาติ พี่น้องได้ โดยนายคาร มนตรวิรัช ผู้ใหญ่บ้านบ้านกันทรอมซึ่งเป็นหลานของยายสร้อยที่เป็นคนไทยข้ามไปอยู่บ้านโคกวัด และนาย แซม ชาเวือน อดีตกำนันตำบลแสนน้อยที่อาศัยอยู่บ้านโคกวัดซึ่งเป็นลูกเขยของยายสร้อยได้มีการติดต่อกันเพื่อหารือและมีการตกลงทำวิจัยร่วมกัน จึงมีการเลือกพื้นที่ชุมชนบ้านกันทรอม ตำบลกันทรอม อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย ทั้ง 4 หมู่บ้านเป็นพื้นที่วิจัยประกอบด้วย บ้านกันทรอม หมู่ 1 บ้านกันทรอมใต้ หมู่ 4 บ้านกันทรอมตะวันออก หมู่ 9 และบ้านกันทรอม

กลาง หมู่ 11 และเลือกชุมชนโคกวัด ตำบลแสน้อย อำเภวาริน จังหวัดเสียมเรียบ ราชอาณาจักรกัมพูชา มี 2 หมู่บ้านเป็นพื้นที่วิจัยคือ บ้านโคกวัดและบ้านละเวีย เนื่องจากพื้นที่ชุมชนดังกล่าวมีความสัมพันธ์กันทางเครือญาติมาแต่อดีตและมีความเป็นไปได้ในการทำวิจัยให้บรรลุผลสำเร็จได้

3.1.3 การเลือกทีมวิจัยและทีมที่ปรึกษา การเลือกทีมวิจัยและทีมที่ปรึกษาโครงการวิจัย หลังจาก ที่ชุมชนท้องถิ่นไทยบ้านกันทรอมและชุมชนท้องถิ่นกัมพูชาบ้านโคกวัดได้เจอยุทธวิชัยร่วมกันแล้วมีเกณฑ์และ วิธีการคัดเลือกทีมวิจัยในแต่ละพื้นที่ โดยการคัดเลือกทีมวิจัยในชุมชนท้องถิ่นบ้านกันทรอม ประเทศไทย นายคาร มนตรวิงษ์ มีเกณฑ์และวิธีการ เลือกทีมวิจัย คือ เลือกคนในชุมชนผู้ที่มีใจอยากทำงานวิจัยร่วมกัน กับเขมร เป็นผู้ที่มีความรู้หรืออยู่ฝั่งเขมร หรือรู้จักกับคนฝั่งเขมรติดต่อกันมาด้วยกัน โดยนายคาร มนตรวิงษ์ ได้มีการประสานงานพูดคุยชวนมาทำงานวิจัยร่วมกัน และในการคัดเลือกทีมวิจัยในชุมชนท้องถิ่นบ้านโคกวัด ราชอาณาจักรกัมพูชา นายแซม ซาเวือน มีเกณฑ์และวิธีการ เลือกทีมวิจัย คือ การเลือกจากกลุ่มเครือญาติ ผู้ ที่มีเครือญาติอยู่ฝั่งไทย หรือเป็นคนไทยที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านโคกวัด บ้านละเวีย บ้านละลมรุน ที่สามารถ สื่อสารภาษาไทยได้บ้าง และเป็นผู้นำชุมชน กรรมการหมู่บ้าน ที่ต้องการทำการวิจัย เรื่องวัฒนธรรมประเพณี แขนงดนตรีร่วมกัน ส่วนทีมที่ปรึกษาต้องเป็นผู้นำชุมชน ผู้รู้ ครู พระสงฆ์ นายกองค์กรท้องถิ่น หรือส่วน ราชการในพื้นที่ ผลจากการดำเนินการมีนักวิจัยและที่ปรึกษาเข้าร่วมโครงการวิจัยครั้งนี้ คือนักวิจัยท้องถิ่น บ้านกันทรอมประเทศไทยจำนวน 25 คน ที่ปรึกษา 5 คน และทีมนักวิจัยชาวท้องถิ่นจากบ้านโคกวัด ราชอาณาจักรกัมพูชา จำนวน 26 คน ที่ปรึกษา 6 คน รวมนักวิจัยท้องถิ่นในโครงการวิจัยฯ 51 คน ทีมที่ ปรึกษา 11 คน รวมทั้งสิ้น 62 คน โดยมีนายคาร มนตรวิงษ์ ผู้ใหญ่บ้านบ้านกันทรอมได้ ประเทศไทย เป็น หัวหน้าโครงการ และนายแซม ซาเวือน ภูมิโคกวัดอดีตกำนันตำบลแสน้อย ราชอาณาจักรกัมพูชาเป็นผู้ ประสานงานฝั่งกัมพูชา

3.1.4 การเลือกกลุ่มเป้าหมายการวิจัย การเลือกประชากรกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้มีการกำหนดประชากรกลุ่มตัวอย่างที่เฉพาะเจาะจงในพื้นที่วิจัยทั้งสองประเทศที่มีความรู้และ ประสบการณ์เกี่ยวข้องกับประเพณีแขนงดนตรีและความสัมพันธ์ข้ามแดนของชุมชนไทย-กัมพูชาจากอดีตถึง ปัจจุบันเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย กลุ่มเครือญาติ ผู้นำชุมชน กรรมการหมู่บ้าน ผู้รู้ในชุมชน ชาวบ้าน พระสงฆ์ คณะครูและบุคลากรหน่วยงาน / องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

3.1.5 การเขียนข้อเสนอโครงการวิจัย ทีมวิจัยได้มีการประชุมการเขียนข้อเสนอโครงการวิจัยและ ออกแบบกระบวนการวิธีการวิจัยโดยทีมนักวิจัยบ้านกันทรอมประเทศไทยเป็นหลักร่วมกันดำเนินการในวันที่ 5 พฤศจิกายน 2556 ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านกันทรอมได้ มีผู้เข้าร่วม 22 คน โดยการร่วมกันเขียนสถานการณ์ ปัญหา กรอบแนวคิด คำถามการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย ขอบเขตการวิจัย วิธีการ เครื่องมือ กิจกรรมการ วิจัย รายละเอียดงบประมาณ และผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย โดยมีทีมพี่เลี้ยงจากศูนย์ประสานงานการ วิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษเป็นผู้ดำเนินการสร้างกระบวนการในการเรียนรู้ ออกแบบและการเขียน โครงการร่วมกับทีมวิจัย ผลจากการดำเนินการทีมวิจัยสามารถดำเนินการเขียนร่างข้อเสนอโครงการวิจัย ร่วมกันได้ และตัวแทนทีมวิจัย 2 คน คือ นายคาร มนตรวิงษ์ และ นางณัฐทิมา สุพงษ์ สามารถนำเสนอ โครงการวิจัยต่อคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิจาก สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในเวทีพิจารณากลั่นกรอง โครงการในระดับภาคอีสานได้ในวันที่ 27 พฤศจิกายน 2556 ณ มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตจังหวัด อำนาจเจริญ และทีมวิจัยมีการประชุมปรับข้อเสนอโครงการตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ ในวันที่ 16

มกราคม 2557 ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน กันทรอมใต้ มีผู้เข้าร่วม 20 คน ผลที่มิจัยสามารถจัดปรับข้อเสนอโครงการวิจัยส่งต่อ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้

3.2 การเตรียมการทีมวิจัยและชุมชนข้ามแดนไทย- กัมพูชา

การเตรียมการทีมวิจัยและชุมชนข้ามแดนไทย- กัมพูชา ก่อนการเก็บข้อมูล เป็นกระบวนการเรียนรู้ การเตรียมการทีมวิจัย ที่ปรึกษา พี่น้อง เครือญาติ เสี่ยวหรือเกลอ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนท้องถิ่นข้ามแดน ไทย และกัมพูชาให้มีความเชื่อมั่นร่วมกันในแนวทางการการใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการแก้ ทุกข์เพื่อสร้างความสุขร่วมกันโดยมีขั้นตอนวิธีการดำเนินการดังนี้

3.2.1 การประชุมทีมวิจัยและที่ปรึกษา

คณะนักวิจัยท้องถิ่นไทยและกัมพูชา มีการจัดประชุมทีมวิจัยและทีมที่ปรึกษาโครงการวิจัยชุมชน ประเทศไทยในวันที่ 17 มีนาคม 2557 ณ วัดกันทรอมใต้ มีผู้เข้าร่วม 23 คน พี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานการวิจัย เพื่อท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ 3 คน ส่วนทีมวิจัยและทีมที่ปรึกษาราชอาณาจักรกัมพูชา ดำเนินการประชุมในวันที่ 31 มีนาคม 2557 ซึ่งเป็นวันเดียวกันกับวันประชุมชี้แจงโครงการต่อชุมชน ณ บ้านโคกวัด มีผู้เข้าร่วม นักวิจัยท้องถิ่นไทย 13 คน นักวิจัยท้องถิ่นกัมพูชา 21 คน พี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดศรีสะเกษ 3 คน วัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้าใจในการทำงาน การวางแผนการทำงาน การกำหนด บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบในการบริหารจัดการโครงการวิจัยร่วมกัน โดย นายคาร มนตรีวงศ์ หัวหน้า โครงการวิจัยฯชี้แจงทำความเข้าใจ ความเป็นมา โจทย์ วัตถุประสงค์ แผนงานกิจกรรม งบประมาณ และผล ความคาดหวังที่จะเกิดขึ้นจากการทำโครงการวิจัยร่วมกันระหว่างชุมชนท้องถิ่นไทยและกัมพูชา การทำความเข้าใจการบริหารจัดการการเงินการบัญชีโครงการ (เอกสารหลักฐานการเบิกจ่าย) และมีการกำหนดบทบาท หน้าที่ในการบริหารจัดการโครงการวิจัยฯ ร่วมกัน ดังนี้

บทบาท/หน้าที่ในการดำเนินโครงการวิจัยฯ	ชื่อ-นามสกุลนักวิจัยชุมชนบ้านกันทรอม (ไทย)	ชื่อ-นามสกุลนักวิจัยชุมชนบ้านโคกวัด (กัมพูชา)
1. หัวหน้าโครงการ	นายคาร มนตรีวงศ์	-
2. การเงิน/บัญชี	1. นายคาร มนตรีวงศ์ 2. นางณัฐทิมา สุพงษ์ 3. นางสาว เรืองคำ	-
3. บันทึกข้อมูลกิจกรรมและการประชุม	1. นายรังสรรค์ โพธิสาร 2. นางเสวียน สุพงษ์ 3. นายอดิศักดิ์ นันทสิงห์	1. ปุก เกียติ 2. ตุจย์ เสง
4. ประสานงาน	1. นายคาร มนตรีวงศ์	1. นายแซม ชาเวือน

บทบาท/หน้าที่ในการดำเนินโครงการวิจัยฯ	ชื่อ-นามสกุลนักวิจัยชุมชน บ้านกันทรอม (ไทย)	ชื่อ-นามสกุลนักวิจัยชุมชน บ้านโคกวัด (กัมพูชา)
	2. นายวิชัย อัจฉกิติ 3. นางอัมพร สุพงษ์	2. นายเมือง เมา
5. ปฏิคม	1. นางเสวียน สุพงษ์ 2. นางสุภาพร อระไ 3. นางรัตนภรณ์ สุพงษ์ 4. นางพลอยศิลป์ มนตรีวงษ์	1. ฌาน ตือ 2. ยูน แส
6. บันทึกภาพ	1. นายรังสรรค์ โพธิสาร 2. นายอดิศักดิ์ นันทสิงห์	1. เมา จันทา 2. ติด ไล
7. อาหาร/สถานที่	1. นางสมน มนตรีวงษ์ 2. นางประวิตร มนตรีวงษ์ 3. นางบวน มนตรีวงษ์ 4. นายสัมฤทธิ์ พานจันทร์ 5. นางเหลียม ทองอินทร์ 6. นางเลื่อน มนตรีวงษ์	1. กิ่ง เมือง 2. สึง เมา
8. รวบรวมข้อมูลจัดทำ รายงาน - รายงานกิจกรรม - รายงานการเงิน - ข้อมูล	1. นายรังสรรค์ โพธิสาร 2. นายอดิศักดิ์ นันทสิงห์ 3. นายสุพรรณ มนตรีวงษ์ 4. นายสิรภาพ เลิศศรี 5. นายเอกราณรินทร์ มนตรีวงษ์ 6. นายองอาจ เลิศศรี 7. นายพรศักดิ์ สุพงษ์	1. แสม แด 2. ยน ยึด

ภาพที่ 3 - 1 การประชุมทีมวิจัยและที่ปรึกษาเพื่อสร้างความเข้าใจในการทำงาน การวางแผนการทำงาน
การกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบในการบริหารจัดการโครงการวิจัยร่วมกัน

3.2.2 การประชุมชี้แจงโครงการวิจัยต่อชุมชนท้องถิ่นไทยและกัมพูชา

คณะนักวิจัยท้องถิ่นไทยและกัมพูชาได้มีการประชุมชี้แจงโครงการวิจัยต่อชุมชนท้องถิ่นไทยและกัมพูชาในวันที่ 31 มีนาคม 2557 ณ ชุมชนบ้านโคกวัด กัมพูชา มีผู้เข้าร่วมที่เป็น นักวิจัยท้องถิ่นไทย 13 คน นักวิจัยท้องถิ่นกัมพูชา 15 คน ชาวบ้านโคกวัด 34 คน พี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ 3 คน และเจ้าหน้าที่ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น 7 คน รวม 72 คน วัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจกรรมครั้งนี้เพื่อชี้แจงและทำความเข้าใจกับชุมชนในการทำวิจัยร่วมกันระหว่างชุมชนไทยและชุมชนกัมพูชา

ภาพที่ 3 - 2 การประชุมชี้แจงโครงการวิจัยต่อชุมชนท้องถิ่นไทยและกัมพูชา

โดยมีการดำเนินการ ประสานงานเตรียมการพื้นที่กลุ่มเป้าหมายเข้าร่วม เตรียมสื่ออุปกรณ์ภาพวาด การ์ตูน แผนวาดเส้นทางนักวิจัย บัตรคำภาษาไทยและภาษากัมพูชา ถ่านแปลภาษา เพื่อนำเสนอและสื่อสารสร้างความเข้าใจร่วมกัน โดยหัวหน้าโครงการวิจัย นายคาร มนตรีวงศ์ บ้านกันทรอม นายแซม ชาเวือน บ้านโคกวัด และนายรุ่งวิจิต คำงาม ผู้ประสานงานศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษร่วมนำเสนอชี้แจงโครงการวิจัยฯ ต่อชุมชน และมีการซักถามแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของผู้เข้าร่วม ผลจากการดำเนินการชุมชนโคกวัดและผู้เข้าร่วมมีความเข้าใจในโครงการวิจัยถึงความเป็นมา ใจหาย วัตถุประสงค์ แผนงานกิจกรรม วิธีการ ขั้นตอน งบประมาณ และผลความคาดหวังจากการทำโครงการวิจัยร่วมกันระหว่างชุมชนท้องถิ่นไทยและกัมพูชา และมีการวางแผนการดำเนินงานร่วมกันในระยะที่ 1 ร่วมกัน คือ 1) การฝึกอบรมทีมวิจัยในการออกแบบเครื่องมือในการวิจัย เพื่อท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นไทยและกัมพูชาด้วยกัน 2) การศึกษาข้อมูลบริบทของชุมชนท้องถิ่นไทยบ้านกันทรอม และชุมชนท้องถิ่นกัมพูชาบ้านโคกวัดร่วมกัน 3) การศึกษาข้อมูลประเพณีแซนโฎนตาของชุมชนท้องถิ่นไทยบ้านกันทรอม และชุมชนท้องถิ่นกัมพูชาบ้านโคกวัดร่วมกัน 4) การศึกษาข้อมูลความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่นไทยบ้านกันทรอม และชุมชนท้องถิ่นกัมพูชาบ้านโคกวัด ในอดีตและปัจจุบันร่วมกัน 5) การสรุปวิเคราะห์ข้อมูลและการจัดเวทีนำเสนอรายงานความก้าวหน้าผลการวิจัยระยะที่ 1 และการจัดทำรายงานความก้าวหน้าร่วมกัน

3.2.3 การฝึกอบรมทีมวิจัยการออกแบบเครื่องมือในการวิจัยเพื่อท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นไทยและกัมพูชา

คณะนักวิจัยท้องถิ่นไทยและกัมพูชาได้มีการในระหว่างวันที่ 16-18 เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2557 ณ ศูนย์พัฒนาการเกษตรอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ มี คณะนักวิจัยท้องถิ่นไทยบ้านกันทรอม เข้าร่วม 13 คน และคณะนักวิจัยท้องถิ่นกัมพูชาบ้านโคกวัดเข้าร่วม 12 คน รวม 25 คน วัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจกรรมครั้งนี้ คือ 1) เพื่อให้ทีมวิจัยมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดกระบวนการ วิธีการ งานวิจัยท้องถิ่น 2) เพื่อให้ทีมวิจัย มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเครื่องมือที่ใช้ในการจัดเก็บข้อมูลและวิธีการนำเครื่องมือไปใช้ในการวิจัย โดยวิธีการระดมความคิดคาดหวังของผู้เข้าร่วม การให้ความรู้แนวคิดหลักการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การทบทวนโครงการตนเอง การแตกกรอบการศึกษา การตั้งคำถาม การออกแบบเครื่องมือการเก็บข้อมูลในงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม และการวางแผนปฏิบัติการศึกษาวิจัยร่วมกันโดยทีมวิทยากรจากศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งนี้ในกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างทีมนักวิจัยชาวบ้านไทย และชาวบ้านกัมพูชา ได้มีการใช้รูปภาพประกอบในการเรียนรู้และมีล่ามแปลภาษาไทยเป็นภาษาเขมรและล่ามแปลภาษาเขมรเป็นภาษาไทยด้วย

ภาพที่ 3 - 3 การฝึกอบรมทีมวิจัยการออกแบบเครื่องมือในการวิจัยเพื่อท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นไทยและกัมพูชา

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยข้ามแดนไทย- กัมพูชา

การกำหนดและเลือกเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือการวิจัยที่มีความหลากหลาย เพื่อสร้างการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและเพื่อให้ได้ข้อมูลข้อเท็จจริงตามขอบเขตวัตถุประสงค์ของการวิจัย ประกอบด้วยแบบบันทึกภาคสนาม แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เส้นประวัติศาสตร์ แผนผังทรัพยากร แผนภาพตัดขวางนิเวศพื้นที่ ปฏิทินการผลิต ปฏิทินฤดูกาล ปฏิทินวัฒนธรรม แผนผังเครือญาติ และนักวิจัยท้องถิ่นในโครงการและล่ามแปลภาษาเขมรเป็นภาษาไทย ล่ามแปลภาษาไทยเป็นภาษาเขมร

3.4 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยข้ามแดนไทย- กัมพูชา

วิธีการการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยข้ามแดนไทย-กัมพูชา เป็นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมแบบค่อยเป็นค่อยไป ระหว่างพี่น้อง เครือญาติ เสี่ยวหรือเกลอ และชุมชนไทยกับชุมชนกัมพูชาเพื่อสร้างความเชื่อถือคุ้นเคยไว้วางใจซึ่งกันและกัน ผ่านกิจกรรมการเก็บข้อมูล ซึ่งคณะผู้วิจัยทั้งสองประเทศได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากการศึกษาเอกสารและการศึกษาจากภาคสนาม ดังนี้

3.4.1 การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร

คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษารวบรวมจากเอกสาร หลักฐานซึ่งเป็นข้อมูลจากโบราณวัตถุอักษรธรรมเกี่ยวกับประวัติประเพณีแซนโหม่งแล้วแปลเป็นภาษาไทย ศึกษาจาก สื่อ VCD ภาษาเขมรที่เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีประเพณีแซนโหม่งโดยการเปิดสื่อ VCD ดูด้วยกันแล้วแลกเปลี่ยนหาข้อสรุปร่วมกัน ศึกษาจากหลักฐานภาพถ่ายบรรพบุรุษ คือ ตาปรีม ยายพลอย ยายสร้อยโดยการนำภาพถ่ายที่ลูกหลานมีอยู่ในฝั่งกัมพูชามาเป็นสื่อในการพูดคุยกันในการเก็บข้อมูลของทีมวิจัยทั้งสองฝั่ง ศึกษาจากรายงานการวิจัยท้องถิ่นในชุมชนเดิมที่มีอยู่ของชุมชนบ้านกันทรอม

ภาพที่ 3 - 4 ทีมวิจัยศึกษาข้อมูลจากเอกสารโบราณเรื่องประวัติความเป็นมาประเพณีแซนโหม่ง

3.4.2 การศึกษาข้อมูลภาคสนาม คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษารวบรวม ร่วมกับกลุ่มประชากร เป้าหมายในพื้นที่วิจัยของชุมชนทั้งสองประเทศโดยวิธีการ การสำรวจพื้นที่ชุมชน การประชุมกลุ่ม การข้ามแดนไป-มา เยี่ยมญาติ การเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณี งานแต่งงาน งานบุญผ้าป่า งานแซนโฌนตา (เบนทมเบนตุง) การตั้งวงคุย (โสเหล่) และการสัมภาษณ์ผู้รู้ผ่านเครื่องมือที่ใช้ดำเนินการ ดังนี้

1) การเดินสำรวจพื้นที่ชุมชน โดยการเดินสำรวจดูพื้นที่จริงประกอบกับการทำแผนวาดผังชุมชน การทำแผนวาดผังทรัพยากรชุมชน การทำแผนผังภาพตัดขวางระบบนิเวศพื้นที่ชุมชนเพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐาน การทำความเข้าใจและสร้างการเรียนรู้บริบทภาพรวมพื้นที่ชุมชนตนเองระหว่างทีมวิจัย ผู้นำชาวบ้านของชุมชนทั้งสองประเทศร่วมกัน ในวันที่ 14 - 17 มิถุนายน 2557 ณ บ้านโคกวัด ตำบลแสน้อย อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ราชอาณาจักรกัมพูชา มีทีมนักวิจัยชุมชนบ้านกันทรอมเข้าร่วม 14 คน นักวิจัยชุมชนและชาวบ้านโคกวัด เข้าร่วม 66 คน ทีมพี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ 3 คน รวมผู้เข้าร่วมทั้งหมด 83 คน วัตถุประสงค์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลบริบทชุมชน ฐานทรัพยากรนิเวศพื้นที่ และสาธารณูปโภคของชุมชน โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1.1) การประชุมชี้แจงทำความเข้าใจทีมวิจัยและผู้เข้าร่วม ในวัตถุประสงค์ กรอบประเด็นการเก็บข้อมูล เครื่องมือ และวิธีการการเดินสำรวจพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลร่วมกันของนักวิจัยไทยและกัมพูชา โดย นายคาร มนตรีวงศ์ หัวหน้าโครงการ เป็นผู้ดำเนินการ

ภาพที่ 3 - 5 ประชุมชี้แจงทำความเข้าใจก่อนเดินสำรวจพื้นที่ร่วมกันของนักวิจัยชุมชนไทย-กัมพูชา

1.2) การวางแผนการเดินสำรวจ โดยทีมนักวิจัยชุมชนไทย-กัมพูชา และชาวบ้านผู้เข้าร่วม กำหนดพื้นที่จุดสำคัญ เช่น ที่ตั้งชุมชน บ้านเรือน วัด โรงเรียน พื้นที่นา พื้นที่ไร่ ป่าไม้ แหล่งน้ำธรรมชาติ และมีการกำหนดเส้นทางการเดินสำรวจโดยวาดแผนผังเส้นทาง การเดินสำรวจลงในแผ่นกระดาษชาร์ตแล้วชี้แจงทำความเข้าใจเส้นทางและจุดสำคัญที่จะเดินสำรวจร่วมกัน

ภาพที่ 3 - 6 ทีมวิจัยไทยและกัมพูชาวางแผนเส้นทางการเดินสำรวจพื้นที่ชุมชนร่วมกัน

1.3) การเดินสำรวจ ทีมนักวิจัยชุมชนไทย-กัมพูชาและชาวบ้านผู้เข้าร่วมเดินสำรวจพื้นที่ชุมชนร่วมกันโดยในระหว่างการเดินสำรวจทีมวิจัยแต่ละคนได้มีการจัดทำร่างแผนที่ชุมชนใส่กระดาษเอ 4 ถ่ายภาพสัมภาษณ์ พูดคุยกับกลุ่มผู้เข้าร่วมและชาวบ้านในชุมชนบ้านโคกวัดและจดบันทึกข้อมูลไปพร้อมกันด้วย

ภาพที่ 3 - 7 ทีมวิจัยไทยและกัมพูชาเดินสำรวจพื้นที่ชุมชนร่วมกัน

1.4) การจัดทำแผนที่ชุมชน โดยหลังจากการเดินสำรวจพื้นที่แล้วทีมนักวิจัยชุมชนไทย-กัมพูชาและชาวบ้านผู้เข้าร่วมได้มีการนำข้อมูลที่แต่ละคนจดบันทึกและจัดทำร่างแผนที่มาจัดทำแผนที่ชุมชนและแผนผังทรัพยากรทำเป็นแผนที่ภาพรวมของชุมชนร่วมกัน ทั้งแผนที่ชุมชนรอบใน แผนที่ทรัพยากรและแผนภาพตัดขวางระบบนิเวศพื้นที่ชุมชน

ภาพที่ 3 - 8 การจัดทำแผนที่ชุมชนและแผนผังทรัพยากรชุมชน

1.5) การระดมข้อมูลหลังจากทำแผนที่ชุมชนรอบใน แผนที่ทรัพยากรและแผนภาพตัดขวางระบบนิเวศพื้นที่ชุมชนแล้วทีมนักวิจัยชุมชนไทย-กัมพูชา โดยชาวบ้านผู้เข้าร่วมได้มีการนำเสนอแผนที่ เพื่อระดมข้อมูล การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเป็นการตรวจสอบข้อมูลความถูกต้อง และการทำความเข้าใจชุมชนตนเองร่วมกัน

ภาพที่ 3 - 9 การระดมข้อมูลผ่านแผนที่ชุมชนและแผนผังทรัพยากรชุมชน

2) การตั้งวงคุย (โสหุ่ล) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นชาวบ้าน ผู้นำ ผู้รู้ ในชุมชน ในเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชน ความสัมพันธ์ของชุมชนทั้งสองประเทศจากอดีต-ปัจจุบัน วิธีการทำมาหากิน สภาพทางเศรษฐกิจ สภาพทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ประเพณีชนโณนตา ฐานทรัพยากร ระบบนิเวศชุมชน และความสัมพันธ์สายเครือญาติของชุมชนทั้งสองประเทศ โดยการใช้เครื่องมือเส้นประวัติศาสตร์ ปฏิทินการผลิต แผนผังชุมชน ปฏิทินวัฒนธรรม แผนผังทรัพยากร แผนภาพตัดขวางระบบนิเวศพื้นที่ และแผนผังเครือญาติ ตามลำดับ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและสร้างการเรียนรู้ร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ภาพที่ 3 - 10 การตั้งวงคุย (การโสหุ่ล)

3) การเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณี เช่น งานแต่งงาน งานบุญผ้าป่า งานชนโณนตา (เบนทม, เบนตุจ) โดยการข้ามแดนไป-มาเยี่ยมญาติ เป็นการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมโดยคณะผู้วิจัยได้มีการเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติการทางด้านวัฒนธรรมประเพณีเพื่อเป็นการเรียนรู้และเก็บข้อมูลจากสถานการณ์จริงในพื้นที่ทั้งสองประเทศ ในวันที่ 7-8 เดือนกันยายน พ.ศ. 2557 ทีมนักวิจัยท้องถิ่นกัมพูชาบ้านโคกวัด-ละเวีย จำนวน 12 คน ได้เข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติการประเพณี เบนตุจ (วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10) ณ วัดไตรราษฎร์ บ้านซำบ้านตาตา ตำบลโพธิ์กระสังข์ อำเภอลพบุรี จังหวัดศรีสะเกษ ส่วนนักวิจัยท้องถิ่นไทยบ้านกันทรอมจำนวน 13 คน ได้เข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติการประเพณี เบนทม หรือประเพณีชนโณนตา (แรม 14 ค่ำ เดือน 10) ในวันที่ 21-24 เดือนกันยายน พ.ศ. 2557 ที่ชุมชนเขมร ณ บ้านโคกวัด-ละเวีย ตำบลแสน้อย อำเภอลพบุรี จังหวัดศรีสะเกษ และในวันที่ 31 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2557 ทีมนักวิจัยท้องถิ่นกัมพูชาบ้านโคกวัด-ละเวีย จำนวน 10 คน เข้าร่วมประเพณีการแต่งงานเครือญาติที่ชุมชนไทย ณ บ้านกันทรอม ตำบลกันทรอม อำเภอลพบุรี จังหวัดศรีสะเกษ

ภาพที่ 3 - 11 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยการเข้าร่วมประเพณีแซนโฌนตาและผ้าป่าข้ามชาติ

4) **การประชุมกลุ่ม** จากการที่คณะผู้วิจัยได้มีการศึกษารวบรวมข้อมูลทั้งจากเอกสาร จากการศึกษาภาคสนาม โดยการสำรวจพื้นที่ชุมชน การตั้งวงคุย การสัมภาษณ์ผู้รู้ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีการสรุปรวบรวม จัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเภทและลักษณะของข้อมูลที่ได้แต่ละเรื่อง แล้วนำมาจัดเวทีประชุมกลุ่มในแต่ละเรื่องเพื่อให้ผู้นำผู้รู้ ชาวบ้านที่มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องนั้นๆ มาร่วมตรวจสอบและเพิ่มเติมข้อมูลในส่วนที่ยังขาดหรือที่ยังไม่ครอบคลุมให้ครอบคลุมและชัดเจนมากขึ้น

ภาพที่ 3 - 12 การประชุมกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้และระดมข้อมูลเพิ่มเติม

5) **การสัมภาษณ์ผู้รู้** เป็นการดำเนินการเพื่อเติมเต็มข้อในส่วนที่ยังขาดซึ่งเป็นข้อมูลในเชิงลึก เช่นเส้นทางข้ามแดนในอดีต การค้าขายในอดีต ยุคสมัยของการติดต่อค้าขาย การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ร่วมกันในอดีต ดำเนินการในวันที่ 9-10-11 พฤศจิกายน 2558 ณ บ้านโคกวัด ต.แสนน้อย อ.วาริน จ. เสียมเรียบ มีผู้เข้าร่วมที่เป็น นักวิจัยท้องถิ่นไทย 7 คน นักวิจัยท้องถิ่นกัมพูชา 8 คน ชาวบ้านโคกวัด 7 คน พี่เลี้ยง ศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ 5 คน รวม 27 คน

ภาพที่ 3 - 13 การสัมภาษณ์ผู้รู้

3.5 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบข้อมูล

คณะผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในระหว่างการเก็บข้อมูลและหลังการเก็บข้อมูล โดยการจัดระเบียบข้อมูล คือการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษา มาจำแนกประเภทข้อมูล จัดกลุ่มข้อมูล หาข้อสรุป ตีความข้อมูลที่ได้ผ่านเครื่องมือการวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยการทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างทีมนักวิจัยชุมชนท้องถิ่นไทยบ้านกันทรอมและชุมชนท้องถิ่นกัมพูชาบ้านโคกวัดทั้งที่เขียนเป็นภาษาไทยและภาษากัมพูชาเพื่อความถูกต้องของข้อมูลและสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน

ภาพที่ 3 - 14 การวิเคราะห์ข้อมูลผ่านเครื่องมือการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

3.6 การนำเสนอผลความก้าวหน้าการวิจัยต่อชุมชนไทย - กัมพูชา

ทีมวิจัยมีการดำเนินการประชุมสรุปข้อมูลผลการวิจัย เตรียมสื่อ เตรียมผู้นำเสนอข้อมูล ออกแบบเวทีและประสานกลุ่มเป้าหมายผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ชุมชนไทยและกัมพูชาเข้าร่วม เวทีนำเสนอผลความก้าวหน้าการวิจัยในงานประเพณีบุญผ้าป่าข้ามชาติความสัมพันธ์ข้ามแดนในระหว่างวันที่ 31 มกราคม - 2 กุมภาพันธ์ 2558 ณ วัดละเวียงกรัง ภูมิโคกวัด-ภูมิละเวียง ตำบลแสน้อย อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ โดยผ่านเครื่องมือการวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีผู้เข้าร่วมจากชุมชนฝั่งไทยบ้านกันทรอม 52 คน และจากชุมชนบ้านโคกวัด-ละเวียง ประมาณ 200 คน ผลจากการนำเสนอทีมวิจัยและชุมชนได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และมีการกำหนดแผนปฏิบัติการในการดำเนินการวิจัยระยะที่ 2 ร่วมกัน

ภาพที่ 3 - 15 การนำเสนอผลความก้าวหน้าการวิจัย

3.7 วิธีการทดลองการปฏิบัติการงานวิจัยข้ามแดนไทย-กัมพูชา

วิธีการทดลองการปฏิบัติการงานวิจัยข้ามแดนไทย-กัมพูชา เป็นกระบวนการเรียนรู้ปฏิบัติการบนฐานข้อมูลความรู้จากการวิจัย เพื่อผลักดันรูปธรรมการฟื้นความสัมพันธ์ข้ามแดนของพี่น้องไทย-กัมพูชา ให้เกิดการยอมรับ ไว้วางใจ เชื่อมั่นซึ่งกันและกันเป็นพลังร่วมในการพัฒนาพื้นที่ชายแดนบนฐานของชุมชนท้องถิ่นชายแดนที่อาศัยอยู่ระหว่างแดนต่อแดนร่วมกันทั้งสองประเทศ โดยมีการปฏิบัติการฟื้นความสัมพันธ์ข้ามแดนของพี่น้องไทย-กัมพูชา ร่วมกัน 2 ครั้ง ในชื่อ กิจกรรม “โฉมตาคลใจพี่น้องไทย-กัมพูชา” บ้านกันทรอมกับบ้านโคกวัด บ้านละเวียง

ครั้งที่ 1 ทีมวิจัยและผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และเยาวชนลูกหลานชุมชนบ้านกันทรอมที่มีญาติพี่น้องอยู่ฝั่งกัมพูชาจำนวน 44 คน เดินทางข้ามแดนไปร่วมปฏิบัติการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับพี่น้องเขมรบ้านโคกวัด บ้านละเวีย ผ่านประเพณีแซนโฌนตา “เบ็ญตัจ” ในวันที่ 15 – 17 เดือน กันยายน 2559 ณ วัดละเวียกรัง บ้านโคกวัด ประเทศกัมพูชา มีการดำเนินการเรียนรู้ผ่านประเพณีแซนโฌนตาในวันเบ็ญตัจ เยี่ยมญาติ ห่อข้าวต้มร่วมกัน เตรียมเครื่องเซ่นไหว้บรรพบุรุษร่วมกัน ทำพิธีชักบังสุกุลอัฐิที่เจดีย์ธาตุของตาปรีม – ยายพอย – ยายสร้อยปลุกป่าร่วมกัน เรียนรู้วิถีชีวิตญาติพี่น้องฝั่งกัมพูชา บ้านละเวีย บ้านโคกวัด บ้านแสรสมต ดูการต้มเหล้า การปลุกผักสวนครัว การเลี้ยงสัตว์ โรงสีข้าวเรือน การทอเสื่อ เยาวชนรุ่นลูกหลานไทยและกัมพูชาทำความรู้จักกันเรียนรู้กันและกัน ฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ทำพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญผูกแขนรับขวัญพี่น้องไทย – กัมพูชา ชมการละเล่นการร้อมบ้ำของชาวกัมพูชา ตอนเช้าทำบุญตักบาตรร่วมกันและทีมวิจัยได้ถวายลำโพงและปัจจัยให้วัดเพื่อทำนุบำรุงพุทธศาสนา

ครั้งที่ 2 ทีมวิจัยและผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และเยาวชนลูกหลานชุมชนบ้านโคกวัด บ้านละเวีย ที่มีญาติพี่น้องอยู่ฝั่งไทย เดินทางข้ามแดนไปร่วมปฏิบัติการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับพี่น้องไทยบ้านกันทรอม ผ่านประเพณีแซนโฌนตา “เบ็ญทม” ในวันที่ 29 – 30 เดือน กันยายน ถึง 1 ตุลาคม ปี 2559 ในชื่อกิจกรรมโฌนตาคลใจ พี่น้องไทยกัมพูชา มีการดำเนินการเรียนรู้ผ่านประเพณีแซนโฌนตาในวันเบ็ญทม

ในวันแรกทีมวิจัยกัมพูชา เดินทางมาถึงบ้านกันทรอมโดยมีทีมวิจัยไปรับที่ช่องสง่า ทีมวิจัยเตรียมของที่จะห่อข้าวต้มไว้ให้ ทีมวิจัยกัมพูชา มาร่วมห่อข้าวต้มเพื่อทำเป็นเครื่องเซ่น ร่วมพิธีชักบังสุกุลอัฐิธาตุ การเล็งเบ็น การส่งข้าวตามบ้านญาติผู้ใหญ่ ช่วงเย็นมีพิธีบายศรีผูกแขนญาติพี่น้องไทยและกัมพูชาที่วัด กลุ่มเด็กเยาวชนลูกหลานบ้านกันทรอมได้ทำการแสดงต้อนรับทีมกัมพูชา มีรำบายศรี รำอ้อปสรา พุดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

ในวันที่สอง พี่น้องไทยบ้านกันทรอมกับพี่น้องกัมพูชาบ้านโคกวัด บ้านละเวีย ได้ร่วมกันเตรียมจันทันดาร ร่วมกับญาติแต่ละบ้าน ทำพิธีชักบังสุกุลจันทันดารร่วมกันที่วัด พระสงฆ์สวดอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้บรรพบุรุษ ที่ล่วงลับไปแล้วมากินตอนบ่าย 3 ตั้งแต่บ่ายแต่ละบ้านก็เตรียมของเซ่นไปส่ง บ้านของพ่อแม่หรือบ้านต้นตระกูล คนที่มีเครือญาติที่มาจากกัมพูชาก็จะมาพร้อมเซ่นด้วย แล้วทีมบางส่วนก็เดินถ่ายภาพ เช่น อุปกรณ์ สถานที่ เครื่องเซ่น การเซ่น การส่งโฌนตา พอถึง 4 โมงเย็น แต่ละบ้านก็จะเริ่มเซ่น หลังจากเซ่นเสร็จก็มีการจับบายปริง (การนับขวัญโดยจะนับจากการปั้นข้าวเหนียวเป็นก้อน กรณีในบ้านมีกี่คนก็จะนับให้ครบ จะนับคนละ 19 ก้อน แล้วเอาข้าวมาใส่ในครู่ถัง หรือ กระบุง เป็นการเตรียมแล้วแบ่งเอาเครื่องเซ่นใส่ครู่ถังหรือกระบุง เก็บไว้ ประมาณ ติ 3 ชาวบ้านก็จะเซ่นที่บ้านก่อนแล้วเอามาส่งที่วัด

ในวันสามเวลา ติ 3 - 4 ทีมวิจัยไทยและทีมวิจัยกัมพูชา ร่วมกันแห่บายตะบัดตะโบล รอบโบสถ์ 3 รอบเพื่อส่งโฌนตา บรรพบุรุษ มัคทายกพาสวดถวายข้าวพระพุทธ แล้วพระสงฆ์สวดส่งโฌนตา โดยใช้สายศีลพาดบนครุ กระบุง ญาติพี่น้องเตรียมกรวดน้ำ เตรียมบายเบ็น กรณีบายเบ็นอาหารต้องเป็นของแห้ง เช่น ปิ้งย่าง จันทันพระ เพื่อนำมาให้พระฉัน แต่ต้องรอให้เห็นลายมือของตัวเองก่อนค่อยฉันได้ หลังจากนั้นชาวบ้าน

แยกย้ายกันกลับบ้านเพื่อเตรียมจัดงาน มาใส่ตอนเช้า แล้วทีมวิจัยได้ไปร่วมแห่ผ้าป่าครอบครัวที่วัดกันทรอม
อุดม แล้วทีมก็มาประชุมสรุปกิจกรรม การปฏิบัติการร่วมกัน

ภาพที่ 3 – 16 กิจกรรมโกลนตาตลใจ พี่น้องไทยกัมพูชา

3.8 การสื่อสารสร้างการรับรู้งานวิจัยของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย- กัมพูชา

การสื่อสารสร้างการรับรู้งานวิจัยของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย- กัมพูชาเป็นกระบวนการเรียนรู้การสื่อสารสร้างการรับรู้ทางสังคมและสาธารณะเพื่อเปลี่ยนมุมมองหรือทัศนคติทางสังคมจากที่มีมุมมองหรือทัศนคติแบบแบ่งแยกเราแบ่งแยกเขา เราเหนือกว่า เขาด้อยกว่า นี่ไทย นั้นเขมร หรือกล่าวหาผู้อื่นว่าเป็นคนไทยแต่หัวใจเขมร และการสร้างความเข้าใจกับสังคมและสาธารณะว่าชุมชนท้องถิ่นบริเวณชายแดนไทยกัมพูชาเป็นพื้นที่วัฒนธรรมเดียวกันเพียงแต่ถูกขีดเส้นแบ่งบนฐานคิดความเป็นรัฐชาติแบ่งแยกให้อยู่คนละประเทศ” โดยในกระบวนการวิธีการในการสื่อสารสร้างการรับรู้งานวิจัยของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา ทีมวิจัยได้มีวิธีการนำเสนอที่หลากหลาย ทั้งในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นฝั่ง

ไทย เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมระหว่างนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นฝั่งไทยและกัมพูชา เวทีนำเสนอรายงานความก้าวหน้าในชุมชนฝั่งกัมพูชา การจัดนิทรรศการในงานบุญประเพณี บุญผ้าป่า เวที Forum งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นข้ามแดน การเชิญนักวิชาการในท้องถิ่น นักวิชาการส่วนกลาง และสื่อมวลชนลงพื้นที่เรียนรู้กับนักวิจัยในพื้นที่ มีการนำเสนอเผยแพร่ผ่านช่องทางสื่อ เช่น Facebook ศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ Facebook ของทีมวิจัย สื่อ VCD สื่อ youtube เว็บไซต์บางกอกโพสต์ สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (ThaiPBS หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ หนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ ทำให้สังคมไทยและกัมพูชาให้เห็นคุณค่าและเกิดพลังร่วมที่จะนำไปสู่ การสร้างวาระร่วมการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยและกัมพูชาาร่วมกัน โดยมีรายละเอียดการนำเสนอผ่านสื่อสาธารณะ ดังนี้

1. เว็บไซต์บางกอกโพสต์ หัวข้อข่าว “culture mapping the thai Cambodian border area” (<http://www.bangkokpost.com/vdo/thailand/919517/culture-mapping-the-thai-cambodian-border-area>)
2. สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (ThaiPBS) ช่วงไทยบันเทิง ตอน ร่วมรากเดียวกัน “สืบสายเครือญาติชาวไทย-กัมพูชา” ออกอากาศวันที่ 26 เดือนมีนาคม พ.ศ. 2559 เวลา 19.50 น. และผ่านทางอินเทอร์เน็ต Youtube เมื่อวันที่ 29 เดือนมีนาคม พ.ศ. 2559 (www.youtube.com/watch?v=sMFhdBTROBc) ช่วงไทยบันเทิง ตอน เรื่องนี้มีตำนาน : งานบุญสายใยเครือญาติ "แซนโฌนตา" เผยแพร่วันที่ 4 ตุลาคม 2559 และรายการ BACKPACK JOURNALIST ตอน “มิตรเพียบข้ามพรมแดน” ออกอากาศวันที่ 9 เดือนกุมภาพันธ์ 2560 (www.facebook.com/BackpackJournalistTPBS)
3. หนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ ฉบับวันที่ 3 เมษายน 2559 หน้า 1 (กลาง), 6, 7, 8 หัวข้อข่าว “I'll meet you near the temple”
4. หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ ฉบับที่ 24278 วันเสาร์ ที่ 2 เมษายน 2559 หน้า 1 (ล่าง), 3 หัวข้อข่าว “พื้นสายใยชายแดน ผ้าป่าวัฒนธรรม งานบุญ นำสุขสันติ” และฉบับวันที่ 12 เดือนเมษายน พ.ศ. 2559 หัวข้อข่าว “ฉากชีวิต ที่เส้นพรมแดน วิถีหลังไฟ สงคราม พื้นเครือญาติ ไทย-กัมพูชา” รายงานโดย ศิริโรจน์ ศิริแพทย์และเผยแพร่ผ่านทางอินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ข่าวเดลินิวส์ (www.dailynews.co.th/article/390773)
5. ศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ ผลิตสื่อ VCD และเผยแพร่ทาง Facebook และ YouTube ในหัวข้อเรื่อง ประเพณีแซนโฌนตากับการฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา (บ้านกันทรอม – ภูมิโคกวัด)

3.9 การเขียนรายงานผลการวิจัย

การเขียนรายงานผลการวิจัย มีการเขียนรายงานความก้าวหน้า 2 ครั้ง และรายงานฉบับสมบูรณ์ 1 ครั้ง โดยทีมวิจัยมีการดำเนินการประชุมสรุปผลการวิจัย สรุปบทเรียนร่วมทีมวิจัย กำหนดกรอบเค้าโครงการเขียนรายงาน โดยการทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างทีมนักวิจัยชุมชนท้องถิ่นไทยบ้านกันทรอมและชุมชนท้องถิ่นกัมพูชาบ้านโคกวัดทั้งที่เขียนเป็นภาษาไทยและเขียนเป็นภาษากัมพูชาบางส่วนเพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกันและนำข้อสรุปมาอภิปรายผลและทีมวิจัยเรียบเรียงเขียนข้อมูลร่วมกัน และจัดทำเป็นรายงานความก้าวหน้าผลการวิจัย และรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ส่ง สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บทที่ 4

บริบทชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย – กัมพูชา

(บ้านกันทรอม – ภูมิโคกวัด)

4.1 บริบทชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอม

4.1.1 ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน

ชุมชนบ้านกันทรอม ตำบลกันทรอม อำเภوخุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นชุมชนขนาดใหญ่ตั้งอยู่ชายแดนไทย-กัมพูชา มี 5 หมู่บ้าน ประกอบด้วย บ้านกันทรอม หมู่ 1 บ้านกันทรอมใต้ หมู่ 4 บ้านข้าง หมู่ 7 บ้านกันทรอมตะวันออก หมู่ 9 และบ้านกันทรอมกลาง หมู่ 11 ในจำนวนนี้เป็นพื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ 4 หมู่บ้าน คือ หมู่ 1 หมู่ 4 หมู่ 9 และหมู่ 11 ประชากรเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรท้องถิ่นไทย

เมื่อกว่า 200 ปี ที่ผ่านมามีคนอพยพมาจากตะเปียงกันตรวมมาตั้งที่อยู่อาศัยที่บ้านเบง สาเหตุที่เรียกว่าบ้านเบง เพราะเป็นป่าเบง (ต้นมะค่า) มีบ่อน้ำที่ชาวบ้านเรียกว่าบ่อเบง (อยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านกันทรอมใต้ในปัจจุบัน) อาศัยอยู่ได้ประมาณ 80 ปี ได้มีโรคระบาดเกิดขึ้นทำให้ชาวบ้านล้มตายเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านเรียกว่าโรค “พะหยู” ชาวบ้านหวาดกลัวมาก และมีปัญหาในเรื่องน้ำดื่ม น้ำใช้ มีไม่เพียงพอ ชาวบ้านจึงได้พากันย้ายจากบ้านเบงมาอยู่บ้านกันตรวม (บ้านกันทรอมในปัจจุบัน) สาเหตุที่เรียกว่าบ้านกันตรวม เพราะผู้นำชาวบ้านในช่วงนั้นมาจากตะเปียงกันตรวม (อยู่ในเขตอำเภوخุนหาญในปัจจุบัน) มาตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยอยู่ก่อนแล้ว ชาวบ้านที่ผ่านไปผ่านมาในแถบนี้ ก็เลยเรียกบ้านนี้ว่าบ้านกันตรวม ต่อมาชาวบ้านได้มีการเลือกผู้นำหมู่บ้านตามกฎหมายของรัฐในสมัยนั้นและมีผู้นำคนแรกคือกำนันปรังค์ และท่านก็เป็นครูสอนนักเรียนในสมัยนั้น มีการตั้งโรงเรียน ซึ่งเป็นโรงเรียนวัด โดยมีพระเป็นครูช่วยสอน เนื่องจากครูมีน้อย และต่อมาได้มีการเลือกผู้นำเป็นผู้ใหญ่บ้านขึ้นตามลำดับดังต่อไปนี้ คือ 1. ผู้ใหญ่ปรังค์ 2. ผู้ใหญ่สันต์ 3. ผู้ใหญ่แหม 4. ผู้ใหญ่ที 5. ผู้ใหญ่เปรม 6. ผู้ใหญ่ขุน 7. ผู้ใหญ่เปรม 8. ผู้ใหญ่เชียร

เมื่อ พ.ศ. 2516 ผู้ใหญ่เชียร เป็นผู้นำชุมชนในช่วงนั้น ได้มีการตื่นตัวในด้านความคิด การต่อสู้ทางชนชั้น ระหว่างชนชั้นนายทุนกับชนชั้นกรรมาชีพ จึงเกิดความแตกแยกและขัดแย้งระหว่างชนชั้นปกครองกับชนชั้นกรรมาชีพโดยสิ้นเชิง จนถึง พ.ศ. 2519 ภาครัฐจึงได้ใช้ระบอบเผด็จการกับประชาชน ได้ทำการจับกุมและคุมขังประชาชนอย่างทารุณ จนผู้นำได้เสียชีวิตไปคนหนึ่ง (ผู้ใหญ่เชียร) ต่อมาชาวบ้านได้เลือกผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ คือผู้ใหญ่มา แต่การต่อสู้ทางชนชั้นยังมีการต่อสู้อย่างรุนแรง เรียกตัวเองว่าพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยหรือทหารปลดแอกของประชาชน มีการปลุกระดมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มวลชนทั้งประเทศได้มีความเข้าใจกับชนชั้นนายทุน ชุมนางที่เอารัดเอาเปรียบประชาชนในด้านสังคมและวัฒนธรรม พร้อมกับ

องค์ประกอบในขณะนั้นนิสิตนักศึกษาได้แตกเข้าป่า เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 เข้าป่ามาทางบ้านกันทรอม พร้อมกับชาวบ้านกันทรอมได้มีการตื่นตัวอยู่แล้ว เลยได้หลังไหลเข้าป่าจับอาวุธต่อสู้กับรัฐบาล

เมื่อ พ.ศ. 2522 ประเทศเขมรได้มีสงครามเกิดขึ้นในขณะนั้นพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้ปักหลักอยู่ตามแนวเทือกเขาพนมดงรัก ต่อสู้อย่างโดดเดี่ยวขาดการช่วยเหลือจากพี่น้องประเทศสังคมนิยม พร้อมกับทางรัฐบาลได้มีนโยบาย 66/2523 ให้วางอาวุธมาพัฒนาประเทศชาติ ใน พ.ศ.2523 โดยรัฐบาลเสนอการช่วยเหลือตามนโยบาย 66/2523 มีที่ดิน 15 ไร่ วัว 5 ตัว ที่อยู่อาศัย 1 ไร่ พร้อมกับเงินค่าดำรงชีพ 100,000 บาทต่อคน ทางพรรคคอมมิวนิสต์จึงได้ยอมวางอาวุธ เพื่อมาพัฒนาชาติไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2522 จนถึง พ.ศ. 2526 ได้กลับภูมิลำเนาเดิม ทางรัฐบาลจึงได้ตั้งชื่อให้ว่า ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย (ผ.ร.ท) ตามนโยบาย 66/2523 สมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรีหลังจากกลับมาภูมิลำเนาเดิม โดยมีผู้นำชุมชนที่เป็นผู้ใหญ่บ้านคือ ผู้ใหญ่มา

ผู้ใหญ่บ้านคนที่สิบ คือ ผู้ใหญ่พรหม มนตรีวงศ์ ได้ทำกิจกรรมในหมู่บ้าน คือ พาชาวบ้านขุดคลองในหมู่บ้านโดยมีค่าจ้างคิวละ 20 บาท และระดมชาวบ้านไปตัดไม้แก่นลอบมาทำรั้วในหมู่บ้าน มีการปราบฝึบอบ ฝึกระสือ ในหมู่บ้าน

ผู้ใหญ่บ้านคนที่ 11 คือ ผู้ใหญ่เสาร์ เลิศศรี มีกิจกรรมคือระดมชาวบ้านให้มีส่วนร่วมกลุ่มธนาคารข้าวเปลือกร่วมกันคนละ 20 ถัง เพื่อรวมกันให้สมาชิกกลุ่มได้กู้ยืมข้าวมากิน ในอัตราร้อยละ 3 ต่อ 1 ถัง และทางรัฐบาลได้สนับสนุนทุนและสิ่งปลูกสร้าง เช่น ฉางข้าว 3 หลัง

ผู้ใหญ่คนที่ 12 คือ ผู้ใหญ่คาร มนตรีวงศ์ ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน ได้มีการพัฒนาแหล่งน้ำการพัฒนาวัดวาอารามและชุมชน โดยมีการขุดลอกหนองสมัดเมื่อ พ.ศ. 2528 ขุดลอกหนองจริง เมื่อ พ.ศ. 2547 และมีการรวบรวมกำลังชาวบ้านสร้างศาลากลางหมู่บ้าน พ.ศ. 2534 ซึ่งใน พ.ศ. 2534 มีการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยตาจูโดยรัฐบาล จึงมีผลกระทบกับชาวบ้าน ที่มีพื้นที่ทำการเกษตรในตรงบริเวณนั้นเป็นอย่างมาก เพราะชาวบ้านไม่มีที่ทำกิน และไม่ได้รับผลประโยชน์ตรงนั้นเลย ได้รับเฉพาะหมู่บ้านอื่น เช่น บ้านตานวน บ้านตาเอก เป็นต้น แต่ชาวบ้านกันทรอมได้สูญเสียพื้นที่ทำการเกษตรไม่มีที่ทำกินพอเพียง ทางภาครัฐได้ชดเชยค่าเสียหายให้ไม่เหมาะสมเท่าที่ควร ทางภาครัฐได้รับปากว่าจะหาที่ดินทำกินมาชดเชยให้ แต่ก็ยังไม่ได้รับความช่วยเหลือจนถึงทุกวันนี้ ชาวบ้านเลยมีความคิดรวมตัวสมาชิกกว่าร้อยครัวเรือนได้ต่อสู้ทวงสิทธิ์ที่รัฐบาลได้สัญญาว่าจะหาที่ทำกินให้

จากที่กล่าวมาทำให้เห็นประวัติศาสตร์การต่อสู้ของบ้านกันทรอมกับภาครัฐ ทั้งในเรื่องของกลุ่มผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย (ผ.ร.ท.) ที่กำลังทวงพันธสัญญาที่รัฐบาลสัญญาไว้ และยังไม่ได้รับความช่วยเหลือเริ่ม

ตั้งแต่ พ.ศ. 2549 จนถึงปัจจุบันนี้ และกรณีการทวงสิทธิ์ที่ดินที่ทำกิน ทางรัฐบาลรับปากว่าจะชดเชยให้จากกรณีการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยตาจู

4.1.2 ครัวเรือนและประชากร

ชื่อหมู่บ้าน	จำนวน	ประชากร		รวม
	หลังคาเรือน	ชาย	หญิง	
บ้านกันทรอม หมู่ 1	280	596	583	1,179
บ้านกันทรอมใต้ หมู่ 4	185	452	420	872
บ้านกันทรอมตะวันออก หมู่ 9	146	360	319	679
บ้านกันทรอมกลาง หมู่ 11	73	126	142	268
รวม	684	1,534	1,464	2,998

4.1.3 ลักษณะทางกายภาพชุมชนบ้านกันทรอม

ชุมชนบ้านกันทรอม ตำบลกันทรอม อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ลักษณะการตั้งบ้านเรือนตั้งอยู่ติดกัน แต่ละหลังคาเรือนมีบริเวณหน้าบ้านและสวนหลังบ้านตั้งอยู่ติดกับแนวถนนในหมู่บ้าน มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียง คือ **ทิศเหนือ** จรดกับเขตพื้นที่ทำกินหรือพื้นที่ทำนา ตำบลโพธิ์กระสังข์ อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา **ทิศตะวันออก** จรดกับเขตพื้นที่ของบ้านตานวน หมู่ที่ 3 ตำบลกันทรอม อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบริเวณรอบนอกของชุมชนห่างออกไปประมาณ 1.5 กิโลเมตรจะเป็นแหล่งน้ำของชุมชน มีชื่อเรียกว่า หนองสมัด (ม. 4) หนองจิ้ง (ม. 4) หนองตะเปียงไปรย์ (ม.1) หนองกระทุ่ม (ม. 9) มีป่าช้าและเป็นพื้นที่การทำไร่ยางพาราแซมมันสำปะหลังและก็มีนาข้าว **ทิศตะวันตก** จรดกับพื้นที่หมู่บ้านจองกอ หมู่ 2 และบ้านกันทรอมน้อย ตำบลกันทรอม อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบริเวณรอบนอกของชุมชนห่างออกไปประมาณ 1 กิโลเมตร จะเป็นพื้นที่ทำไร่ยางพาราแซมมันสำปะหลังและพื้นที่นาข้าว **ทิศใต้** จรดกับเขตพื้นที่ตำบลห้วยจันทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและจรดกับเขตแดนชายแดนประเทศกัมพูชา ซึ่งจากชุมชนถึงเขตชายแดนประเทศกัมพูชามีระยะทางประมาณ 40 กิโลเมตร ด้านทิศใต้ของชุมชนเป็นพื้นที่เนินและพื้นที่สูงเป็นระยะๆ ห่างจากพื้นที่ชุมชน 2.5 กิโลเมตร จะเป็นพื้นที่อ่างเก็บน้ำห้วยตาจู ถัดไปทางใต้ตามลำน้ำของอ่างเก็บน้ำห้วยตาจู จะมีวัดป่าภูดินสอ ซึ่งเป็นวัดที่ชาวบ้านให้ความศรัทธา ห่างไปอีกระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร จะมีห้วยน้ำลำธาร ซึ่งเป็นป่าแหล่งน้ำธรรมชาติมีภูเขาป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด เช่น ลิง ลิง ภูเขา หมูป่า และกิ้งก่า เป็นต้น และมีแหล่งน้ำผุดธรรมชาติ ได้แก่ ตีกันโตตเจียง ตีกเปิงลูก ตีกพลู ตีกสมัด ตีกจะเตียล ตีกรุน และตีกตราวจู้ (ตีก หมายถึง น้ำหรือแหล่งน้ำ) ตามแนวสันเขาจะมีป่าหนาทึบ

2.1 แหล่งน้ำธรรมชาติ แบ่งเป็น ห้วย 2 แห่ง หนอง 2 แห่ง น้ำพุ น้ำผุด 7 แห่ง และ น้ำตก 2 แห่ง ดังนี้

ห้วย หนองธรรมชาติ

1) ห้วยตาจู เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติ มีต้นกำเนิดมาจากพนมเสลา มีความยาว ประมาณ 30 กิโลเมตร มีหาดที่ชาวบ้านชอบเที่ยว 2 หาด คือ หาดโกนแก้วและหาดโดนโดง (ซึ่งทั้งสองหาดนี้ จะไหลมาบรรจบกันที่ห้วยตาปาง) ปัจจุบันได้สร้างอ่างกักเก็บน้ำเป็นแหล่งประมงและทำการเกษตร เช่นทำนา ทำสวนผลไม้และเป็นแหล่งท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ

2) ห้วยตาปาง เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติ มีต้นกำเนิดมาจากพนมเสลา มีความยาว ประมาณ 50 กิโลเมตร มีชายหาดที่ชาวบ้านไปเที่ยวชม คือ หาดขยุง หาดตะแสง หาดจะแกล้ง และน้ำตก ข้าไทร ไหลจากน้ำตกข้าไทรมาบรรจบรวมกันที่อ่างเก็บน้ำห้วยตาจู

3) หนองสมัด ในสมัยก่อนเป็นแหล่งน้ำที่มี กุ้ง หอย ปู ปลา มากมาย เป็นแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ มีศาลาที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและมีความศักดิ์สิทธิ์มาก ขนาดนกบินผ่านยังตกมาตาย ถ้าชาวบ้านขอหอยจานหนึ่ง แต่ถ้าเก็บเอาเกินกว่าที่ขอ หอยนั้นจะกลายเป็นอย่างอื่น เช่น ฎ จนเรื่องรำลือไป ได้ยินถึงหูเจ้าเมืองขุขันธ์ (เจ้าขุนสุวรรณ) ท่านจึงมาเยี่ยม พอมาถึงท่านเห็นว่าในหนองสมัดมีปลามากมาย ท่านจึงชวนชาวบ้านลงจับปลา แต่ชาวบ้านเกรงกลัวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็ไม่กล้าลงจับ ต่อเพราะเกรงกลัวต่อยศถาบรรดาศักดิ์ของท่านเจ้าขุนสุวรรณ ชาวบ้านก็เลยบนบานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าเหตุที่ต้องลงจับปลาเพราะว่าเกรงกลัวอำนาจของท่านเจ้าขุนสุวรรณ ถ้าท่านจะทำอะไรก็ให้ท่านทำเจ้าขุนสุวรรณ อย่าทำชาวบ้าน เพราะชาวบ้านไม่รู้เรื่องอะไร พอจับปลาได้เจ้าขุนสุวรรณก็นำปลาไปกิน หลังจากนั้นท่านเจ้าขุนสุวรรณก็เสียชีวิตทั้งผู้ทั้งเมีย ในเวลาต่อมาชาวบ้านคนหนึ่งไม่สบายจึงทำพิธีเข้าทรง จึงรู้ว่าเจ้าขุนสุวรรณมาสิงสถิตอยู่ในหนองน้ำสมัดแห่งนี้ คือรำลือถึงความศักดิ์สิทธิ์ของหนองน้ำสมัดแห่งนี้ ปัจจุบันหนองน้ำ สมัดแห่งนี้มีการขุดลอกใหม่เป็นสระน้ำใน พ.ศ. 2528 มี เนื้อที่ 8 ไร่ ลึก 3 เมตร ชาวบ้านใช้ประโยชน์หนองน้ำสมัดในการเพาะเลี้ยงปลาและใช้ทำระบบประปาเข้าวัดกันทรอมได้ และใช้เป็นแหล่งน้ำในการประกอบพิธีกรรมในประเพณีลอยกระทงเพื่อขอขมาเจ้าแม่คงคา

4) หนองจริง ในสมัยอดีตแต่ก่อนเป็นที่ลุ่มเมื่อชาวบ้านเห็นว่าตรงนั้นเหมาะสำหรับกักเก็บน้ำเอาไว้ใช้ประโยชน์จึงร่วมมือกันจัดการทำการปิดกั้นน้ำเพื่อให้มีน้ำกักขังอยู่ เพื่อหล่อ ทำนา เป็นแหล่งน้ำสำหรับสัตว์ หนองน้ำจริง มีพื้นที่ 15 ไร่ ลึก 3 เมตร ปัจจุบันมีการขุดลอกสระน้ำใน พ.ศ. 2547 หน่วยงานที่ดำเนินงานคือ กองทัพบกที่ 2 โดยกองพันทหารช่าง และใช้ประโยชน์ในการเลี้ยงปลา และใช้ในระบบประปาเข้าหมู่บ้าน

น้ำพุ น้ำผุด แหล่งน้ำผุดธรรมชาติของพนมดอสม มี 7 แห่ง ดังนี้

1) ตึกกันโตตง ตั้งอยู่ทางทิศใต้สุดของพนมดอสม ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 14 กิโลเมตร ชาวบ้านใช้ประโยชน์เป็นน้ำกินน้ำใช้ในเวลาผ่านไปผ่านมาและสัตว์ป่าใช้ดื่มกิน ชาวบ้านช่วยกันรักษาเวลาขึ้นเขาไปหาของป่า ได้วิตน้ำทำความสะอาด ปัญหาและอุปสรรค เดินทางลำบาก เนื่องจากเส้นทางลาดชัน ถนนลื่น

2) ตึกเปิงโหลก ในอดีตมีพระไปจำศีลภาวนาอยู่ในถ้ำที่มีน้ำผุด จึงเรียกแหล่งน้ำนี้ว่า ตึกเปิงโหลก(น้ำถ้ำพระ) ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของพนมดอสม ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 13 กิโลเมตร และห่างลงมาจากตึกกันโตตงเพียง ประมาณ 1 กิโลเมตร ปัจจุบันแหล่งน้ำนี้ พระธุดงค์ได้ใช้ประโยชน์ รวมทั้งชุมชนและสัตว์ในป่า ได้ใช้อุปโภคบริโภค ดังนั้น พระธุดงค์และชาวบ้าน จึงเป็นผู้ช่วยกันดูแลรักษา แต่ก็อาจดูแลได้ไม่มากนัก เนื่องจากห่างจากชุมชน และเดินทางลำบาก

3) ตึกพลู ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของพนมดอสม ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 12.5 กิโลเมตร ห่างจากตึกเปิงโหลก 500 เมตร เป็นแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์มาก ชาวบ้านที่ผ่านไปผ่านมาและสัตว์ป่าใช้ประโยชน์ในการดื่มกิน การดูแลรักษาแหล่งน้ำนี้ ไม่มีหน่วยงานที่รับผิดชอบอย่างเป็นทางการจะมีก็เป็นชาวบ้านที่มีสวนยางพาราใกล้ ๆ บริเวณนั้นต่อสายยางเพื่อนำไปใช้ประโยชน์และชาวบ้านที่ไปหาของป่าช่วยกันดูแลรักษา แต่ก็ทำได้ไม่มากนักเนื่องจากเดินทางลำบากเพราะทางลาดชัน

4) ตึกสมัด อยู่ทางทิศตะวันตกของพนมดอสม ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 11.9 กิโลเมตร ห่างจากตึกพลู 500 เมตร การเดินทางค่อนข้างลำบากเพราะทางสูงชันและห่างไกลจากหมู่บ้าน การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำในปัจจุบัน คือ ได้มีการต่อท่อน้ำ เพื่อนำน้ำไปใช้ประโยชน์อุปโภคบริโภคในสำนักสงฆ์ เนื่องจากมีพระสงฆ์ไปตั้งสำนักสงฆ์ที่เปิงโดนมีร์ และพระสงฆ์ร่วมกับชาวบ้านได้ช่วยกันดูแลรักษาแหล่งน้ำนี้

5) ตึกจะเตียล อยู่บนเชิงเขาทางทิศตะวันตกของพนมดอสม ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 11 กิโลเมตร ห่างจากตึกสมัดประมาณ 900 เมตร เป็นแหล่งน้ำให้สัตว์และชาวบ้านที่เดินทางในป่าได้ใช้ดื่มกิน ซึ่งคนในหมู่บ้านได้ช่วยกันดูแลรักษาในช่วงที่เข้าไปหาของป่าแต่ก็มีปัญหาและอุปสรรคในการเดินทางเนื่องจากถนนไม่ค่อยดีเดินทางลำบาก

6) ตึกรุน อยู่ทางทิศตะวันตกของพนมดอสม อยู่ใต้ตึกจะเตียล อยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 10.2 กิโลเมตร ห่างจากตึกจะเตียลประมาณ 500 เมตรการเดินทางลำบากเนื่องจากทางชันและมีหนามเกาะเกี่ยว แต่แหล่งน้ำนี้ก็เป็อีกแหล่งหนึ่งที่ให้ชาวบ้านที่ผ่านไปผ่านมาในป่า รวมทั้งสัตว์ต่างๆ ได้ใช้ดื่มกิน ในเรื่องในการดูแลรักษาก็จะมีชาวบ้านในชุมชนช่วยกันดูแลรักษา

7) ตึกตราจูง ตราจูงเป็นชื่อผักชนิดหนึ่งที่ขึ้นในบริเวณแหล่งน้ำนั้น ชาวบ้านเลยเรียกแหล่งน้ำนั้นว่า ตึกตราจูง (บอนส้ม) ใช้ในการประกอบอาหาร เช่น ต้ม แกง ผัด เป็นต้น ตึกตราจูงนี้ มีสองแห่ง คือ ตึกตราจูงบน และตึกตราจูงล่าง ซึ่งตึกตราจูงบนจะอยู่ทางทิศตะวันออกของพนมดอสมห่างจากหมู่บ้านประมาณ 10 กิโลเมตรและห่างจากตึกรุนประมาณ 500 เมตรส่วนตึกตราจูงล่างจะห่างจากตึกตราจูง

บนลงมาประมาณ 100 เมตร ทั้งสองแห่งนี้มีปัญหาในการเดินทางเนื่องจากเป็นเส้นทางลาดชัน แหล่งน้ำทั้งสองแห่งนี้ใช้ประโยชน์ในการทำน้ำประปามาใช้ในวัดพนมไคสอให้พระสงฆ์และชาวบ้านใช้อุปโภคบริโภค รวมทั้งสัตว์ต่างๆ ได้ดื่มกินและจะมีเจ้าหน้าที่หน่วยพิทักษ์พันธุ์สัตว์ป่าทำหน้าที่ในการดูแลรักษาแหล่งน้ำร่วมกับพระสงฆ์และชาวบ้าน

น้ำตก มี 2 แห่ง ดังนี้

1) น้ำตกชำไทร อยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้านไหลมาจากห้วยตาปางระยะทางจากหมู่บ้านประมาณ 6 กิโลเมตรมีสัญลักษณ์คือต้นไทรใหญ่ อยู่ข้างน้ำตก จึงมีชื่อเรียกว่าน้ำตกชำไทรเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงาม ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ ทำให้ต้นไม้อบอบๆ ถูกน้ำพัดไปตามกระแสน้ำจึงทำให้ธรรมชาติที่สวยงามเปลี่ยนแปลงไป

2) น้ำตกหมอใหญ่ อยู่ทางทิศใต้ของวัดป่าพนมไคสอ ไหลมาจากห้วยตาจูห่างจากหมู่บ้านประมาณ 8 กิโลเมตร ห่างจากวัดพนมไคสอประมาณ 2 กิโลเมตร ปัจจุบันเป็นแหล่งท่องเที่ยวและหาของป่า เช่น หาสมุนไพร และเห็ดต่างๆ เป็นต้น

2.2 แหล่งน้ำที่มนุษย์สร้างขึ้น มี 1 แห่ง คือ อ่างเก็บน้ำห้วยตาจู เป็นแหล่งน้ำที่ภาครัฐสร้างขึ้น ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 3 กิโลเมตร มีห้วย 2 สาย คือ ห้วยตาจู กับ ห้วยตาปางไหลมาบรรจบลงในอ่างเก็บน้ำห้วยตาจูในอดีต ก่อนที่จะมีการสร้างเป็นอ่างเก็บน้ำ บริเวณนี้จะเป็นพื้นที่ทำนาทำไร่ของชาวบ้าน เมื่อมีการสร้างเป็นอ่างเก็บน้ำ ชาวบ้านจึงต้องสูญเสียพื้นที่ทำกิน โดยได้รับค่าชดเชยไร่ละ 3,000 บาท แต่ทางกรมชลประทานได้อ้างว่าชดเชยให้ไร่ละ 7,000 บาท ชาวบ้านได้รับเพียงไร่ละ 3,000 บาทเท่านั้น

อ่างเก็บน้ำห้วยตาจู มีต้นกำเนิดมาจากพนมเสลา มีพื้นที่ 3,000 ไร่ ปริมาณน้ำ 22 ล้านลูกบาศก์เมตร ลึก 30 เมตร ยาว 20,000 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2534 โดยกรมชลประทานเป็นผู้ดูแล ปัจจุบันเป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และเป็นแหล่งประมง หาปลา เช่น ปลานิล ปลาช่อน ปลากะสูบ ปลาหางแดง เป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ ในบริเวณโดยรอบ เป็นลานทุ่งหญ้ากว้างและมีน้ำในหน้าแล้ง ใช้เป็นแหล่งน้ำทำระบบประปาเข้าหมู่บ้าน โดยดำเนินการในปี พ.ศ. 2550 ใช้ได้ประมาณ 2 ปี ก็เกิดปัญหา ขัดข้องไม่มีงบประมาณในการซ่อมแซม ต่อมา พ.ศ. 2557 มีหน่วยทหารพัฒนา เข้ามาสร้างให้ใหม่ โดยทำให้ใหญ่ขึ้นต่อท่อให้ทั่วถึง 5 หมู่บ้าน ใช้ได้ยังไม่ถึงปี ก็เกิดปัญหาแพสบูบน้ำประปากลางอ่างเก็บน้ำเกิดล้น ทหารก็กลับมาแก้ไขใหม่ และซ่อมแซมจนใช้ได้ในปัจจุบัน และใช้น้ำเพื่อการเกษตรนอกฤดูการ (ทำนาปรัง) ของหมู่บ้านอื่นๆ เช่น บ้านตานวน บ้านตาเอก บ้านกระเบา และบ้านหนองผือ เป็นต้น

3. ทรัพยากรป่า ทรัพยากรป่าของชุมชน แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

3.1) ป่าช้า มีเนื้อที่ 19 ไร่ ประโยชน์ของป่าช้า ใช้เป็นที่เผาศพ เก็บเห็ด หาเห็ด เป็นที่อยู่ของสัตว์ เช่นกระรอก กระแต เต่า เป็นต้น

3.2) ป่าสงวน มีเนื้อที่ 1,500 ไร่ ห่างจากทางชุมชนประมาณ 2 กิโลเมตร ปัจจุบันเป็นที่ปลูกยางพาราแซมมันสำปะหลัง ที่ลุ่มเป็นที่ปลูกข้าว ต้นปาล์มน้ำมัน และบริเวณที่ตอนปลูกไม้ผล เช่น มังคุด ลำไย มะม่วง เป็นต้น

3.3) ป่าอนุรักษ์ ชุมชนบ้านกันทรอมใต้ มีป่าอนุรักษ์หลายแห่ง ในอดีตป่าอนุรักษ์ของชุมชนจะมีลักษณะเป็นป่าดิบ ชาวบ้านจะเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า เช่น ล่าสัตว์ เอาไม้มาสร้างที่อยู่อาศัย เป็นแหล่งหาเห็ดป่า หาของป่า เช่นเห็ด หน่อไม้ สมุนไพร ผัก เป็นต้น เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เช่น ช้าง หมี เสือ งู กระทิง เก้ง กวาง ลิง ชะนี เสือโคร่ง ผึ้ง ต่อ ไก่ป่า เป็นต้น ป่าที่ชาวบ้านเคยใช้ประโยชน์ได้แก่

1. พนมไคสอ อยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 5 กิโลเมตร
2. ภูแหลม อยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 20 กิโลเมตร
3. ตาโมก อยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 20 กิโลเมตร
4. พนมกอไก่อ อยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 20 กิโลเมตร
5. พนมพลือ อยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 20 กิโลเมตร
6. คชนองตาดม อยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 21 กิโลเมตร
7. พนมสวายอยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 22 กิโลเมตร
8. คชนองมะเริยะ อยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 24 กิโลเมตร
9. เปลี่ยนเวือด (พลาญวัด) อยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 25 กิโลเมตร
10. พนมตุง อยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 25 กิโลเมตร
11. พนมกระห้อม อยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 26 กิโลเมตร
12. ไปรยปะอว อยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 37 กิโลเมตร
13. เปลี่ยนทนมเงิน (พลาญยาจีน) อยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 30 กิโลเมตร
14. พนมเสลา อยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 40 กิโลเมตร
15. เปลี่ยนดองต้วง อยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 40 กิโลเมตร

ป่าอนุรักษ์ที่ชาวบ้านได้หาอยู่หาหาดังกล่าว บางแห่งยังเป็นแหล่งกำเนิดแหล่งน้ำธรรมชาติ สายต่างๆ คือ 1. พนมไคสอ เป็นแหล่งกำเนิดแหล่งน้ำ เช่น น้ำพุ 6 แห่ง คือ ตึกตราวจุ ตึกสมัด ตึกจะเตียล ตึกพลู ตึกเปิงโหลก ตึกกันโตัดเจียง และมีพลาณหินมากมาย เช่น หงไสรย์เสนาะ เปลี่ยนโกกเปลี่ยนเตียบ เปลี่ยนกระจี้ร 2. ภูแหลม (พนมสะริจย) เป็นต้นกำเนิดแหล่งน้ำ เช่น ตึกเจริย ตึกโอรสะก้วย ตึกอางพนม โอรจะราบกะห้อม 3. พนมเสลา เป็นต้นกำเนิดแหล่งน้ำที่สำคัญ เช่น ตาโจว (ตาจู) ตาปาง 4. เปลี่ยนดองต้วง

(พลาณเสาธง) เป็นต้นกำเนิดแหล่งน้ำห้วยตาจู ถ้าน้ำไหลไปทางทิศใต้ จะไหลไปประเทศกัมพูชา ถ้าน้ำไหลมาทางทิศเหนือจะเป็นประเทศไทย ตามประวัติศาสตร์ความเป็นมาในอดีต ผู้เฒ่าผู้แก่เรียกว่าของกระบาลตรัสฮอร์ (ช่องหัวเสา) และเป็นจุดแบ่งเขตชายแดนระหว่างประเทศไทยและประเทศกัมพูชา และในปี พ.ศ. 2533 มีการจัดตั้งเป็นป่าอนุรักษ์ และมีหน่วยพิทักษ์ป่าจองกอ หน่วยพิทักษ์พันธุ์สัตว์ป่าห้วยศาลาเข้ามาดูแลไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปตัดไม้และจับสัตว์ป่า

3.3 ป่าภัยทาน มี 2 แห่ง ดังนี้

1) วัดพนมไคสอ (วัดป่าภูดินสอ) มีเนื้อที่เขตตั้งวัดประมาณ 15 ไร่ เป็นเขตป่าภัยทานของบริเวณพนมไคสอ มีประโยชน์ต่อชุมชนคือ เป็นที่พึ่งทางใจของชาวบ้าน เป็นจุดศูนย์รวมของบ้านกันทรอมใต้และบ้านป่าไม้ห้วยจันทร์ และเป็นแหล่งหาของป่าของชาวบ้าน เช่น ผัก เห็ด หน่อไม้ ยาสมุนไพร เป็นต้น มีการดูแลจัดการ ที่เป็นการจัดการป่าร่วมกันของวัดและชาวบ้าน เช่น ป้องกันไฟป่า เป็นต้น ให้คงความอุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

2) วัดป่าจะแวะ (วัดโดนมัว) มีเนื้อที่ตั้งวัด 15 ไร่ เป็นเขตป่าภัยทานของบริเวณพนมไคสอมีประโยชน์ต่อชุมชน คือเป็นที่พึ่งทางใจของชาวบ้านจะแวะ และชาวบ้านที่ไปทำมาหากินในบริเวณป่าจะแวะ

ภาพที่ 4 - 2 แผนที่ผังทรัพยากรชุมชนบ้านกันทรอม ตำบลกันทรอม อำเภอบางบาล จังหวัดศรีสะเกษ

4.1.5 สภาพนิเวศพื้นที่ชุมชนไทยบ้านกันทรอม

สภาพนิเวศพื้นที่ของบ้านกันทรอมได้หากมองลักษณะภาพตัดขวางจากทางด้านทิศเหนือไปยังด้านทิศใต้จะเห็นว่ามึลักษณะเป็นที่เนิน ที่ลุ่ม และที่ลาดชันสลับกันไป ดังภาพตัดขวาง ภาพที่ 4 - 3

ภาพที่ 4 - 3 ภาพตัดขวาง จากทิศเหนือไปทิศใต้ ของชุมชนบ้านก้นทรอม
ตำบลก้นทรอม อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ

จากภาพตัดขวางข้างต้น ทั้ง 7 จุดในภาพจะมีสภาพนิเวศ สภาพดินและการใช้ประโยชน์ในแต่ละจุดแตกต่างกันไป ดังนี้

จุดที่ 1 เป็นที่ตั้งชุมชนจะมีลักษณะเป็นที่เนิน สภาพดินเป็นดินทรายปนดินเหนียว บริเวณรอบๆ ชุมชนเป็นป่ามะม่วงหิมพานต์ มะพร้าว กล้วย และเป็นที่ปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อประกอบอาหาร

จุดที่ 2 เป็นที่ลุ่ม ซึ่งบริเวณนี้จะเป็นแหล่งน้ำ (หนองจริง) สำหรับใช้ประโยชน์ของชุมชน เป็นที่ตั้งน้ำประปาของชุมชนก้นทรอม หมู่ 4 หมู่ 11 และเป็นแหล่งน้ำใช้สำหรับเลี้ยงสัตว์ (วัว) สภาพดินบริเวณนี้มีลักษณะเป็นดินเหนียวปนทราย

จุดที่ 3 เป็นที่เนิน มีสภาพดินเป็นดินเหนียวปนทราย พื้นที่บริเวณนี้จะเป็นพื้นที่ปลูกยางพารา และปลูกมันสำปะหลังแซมยางพารา และใช้ทำการเกษตรอื่นๆของชุมชน

จุดที่ 4 เป็นที่ลุ่ม มีสภาพดินเป็นดินเหนียวปนทราย พื้นที่บริเวณนี้จะเป็นพื้นที่ใช้ทำการเกษตร ปลูกข้าว และเป็นที่เลี้ยงสัตว์ ในฤดูแล้ง

จุดที่ 5 เป็นที่เนิน อยู่บริเวณอ่างเก็บน้ำห้วยตาจู มีสภาพดินเป็นดินเหนียว ประชาชนไม่ได้ใช้ประโยชน์ในเขตพื้นที่ตรงนี้เนื่องจากเป็นพื้นที่ของกรมชลประทาน

จุดที่ 6 เป็นที่ลุ่ม มีสภาพดินเป็นดินเหนียวปนทรายเล็กน้อย พื้นที่ตรงนี้เป็นอ่างเก็บน้ำห้วยตาจู เป็นแหล่งน้ำสำหรับใช้ประโยชน์ทางการเกษตร ต.ก้นทรอม ต.ห้วยจันทร์บางส่วนและ ต.โนนสูง ซึ่งเป็นพื้นที่

ที่ได้ใช้ประโยชน์ในส่วนนี้อย่างเต็มที่ แต่ทางหมู่บ้านกันทรอมได้ ต้องเสียที่ดินในการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ แต่กลับไม่ได้ใช้ประโยชน์ใดๆ เลย

จุดที่ 7 เป็นที่ลาดชัน มีสภาพดินเป็นดินเหนียว บริเวณนี้จะเป็นเขตภูเขาและเป็นที่ตั้งวัดป่า มีภูเขา สลับซับซ้อน มีต้นไม้อุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารโดยธรรมชาติและเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ ป่านานาชนิด ได้อาศัยอยู่บนเทือกเขาพนมดงรัก มีพลาญหินและน้ำตกที่เป็นสถานที่พักผ่อนและท่องเที่ยว ตามธรรมชาติและในกรณีที่มีมองในลักษณะภาพตัดขวางจากทางทิศตะวันตก ไปทางทิศตะวันออก จะเห็นว่า สภาพนิเวศพื้นที่ของชุมชนจะมีลักษณะเป็นที่เนินและที่ลุ่มสลับกันไป

สภาพนิเวศพื้นที่ของบ้านกันทรอมได้หากมองลักษณะภาพตัดขวางจากทางด้านทิศตะวันตกไปยัง ด้านทิศตะวันออก มีลักษณะดังภาพตัดขวาง ภาพที่ 4 - 4

ภาพที่ 4 - 4 ภาพตัดขวาง จากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก ชุมชนบ้านกันทรอม
ตำบลกันทรอม อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ

จากภาพตัดขวางข้างต้น ทั้ง 6 จุดในภาพ จะมีสภาพนิเวศ สภาพดินและการใช้ประโยชน์ในแต่ละจุดแตกต่างกันไป ดังนี้

จุดที่ 1 ที่เนิน ที่ดินบริเวณนี้จะมีลักษณะเป็นดินเหนียวปนทราย และเป็นพื้นที่ทางการเกษตร เช่น ปลูกยางพาราแซมมันสำปะหลัง

จุดที่ 2 เป็นที่ลุ่ม สภาพดินเป็นดินเหนียวปนทราย บริเวณนี้จะเป็นพื้นที่ทางการเกษตรของชุมชน เช่นปลูกข้าว หลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จ พื้นที่นี้ ก็เป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์

จุดที่ 3 เป็นที่เนิน สภาพดิน เป็นดินเหนียวปนทราย บริเวณนี้จะเป็นที่ตั้งของชุมชน บ้านเรือน และบริเวณรอบๆ ชุมชนเป็นป่ามะม่วงหินพานต์ มะพร้าว ถั่ว และเป็นพื้นที่การปลูกผักสวนครัวเพื่อใช้ประกอบอาหาร

จุดที่ 4 เป็นที่ลุ่มเล็กน้อย สภาพดินเป็นดินเหนียวปนทรายเล็กน้อย บริเวณนี้จะเป็นแหล่งน้ำ (หนองสมัด) สำหรับใช้ประโยชน์ของวัดและชุมชน เช่นในช่วงประเพณีลอยกระทงที่ทางวัดกับชุมชนได้จัดขึ้น เพื่อให้ชาวบ้านได้สืบสานประเพณี รักษาประเพณีไว้ให้ยั่งยืนสืบไป

จุดที่ 5 เป็นที่เนิน สภาพดิน เป็นดินเหนียวปนทราย บริเวณนี้เป็นพื้นที่ที่ตั้งวัดกันทรอมใต้ อยู่ติดกับชุมชน ภายในวัดจะมีความรื่นรมย์เพราะมีต้นไม้เยอะ เช่น ต้นโพธิ์ ต้นกฤษณา ต้นมะค่า ต้นมะม่วง ต้นกระทอน ต้นตาล วัดนี้มีประโยชน์กับชุมชนหลายแง่ เช่น เป็นที่พึ่งทางจิตใจ ชาวบ้านได้เข้าไปสักการบูชาสิ่งศักดิ์ตามประเพณีของไทย เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนพุทธศาสนาในวันอาทิตย์ เป็นสถานที่ใช้เรียนการศึกษานอกโรงเรียนประจำตำบลกันทรอม ตลอดจนเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ของชุมชน โรงเรียน เช่น งานบุญงานฌาปนกิจ การอบรมนักเรียน การประชุมในชุมชนอื่นๆ เป็นต้น

จุดที่ 6 เป็นที่เนิน สภาพเป็นดินเหนียวปนทราย และเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ใช้ทำการเกษตร เช่น ปลูกยางพาราแซมมันสำปะหลัง

4.1.6 วิธีการทำมาหากินของชุมชนไทยบ้านกันทรอม

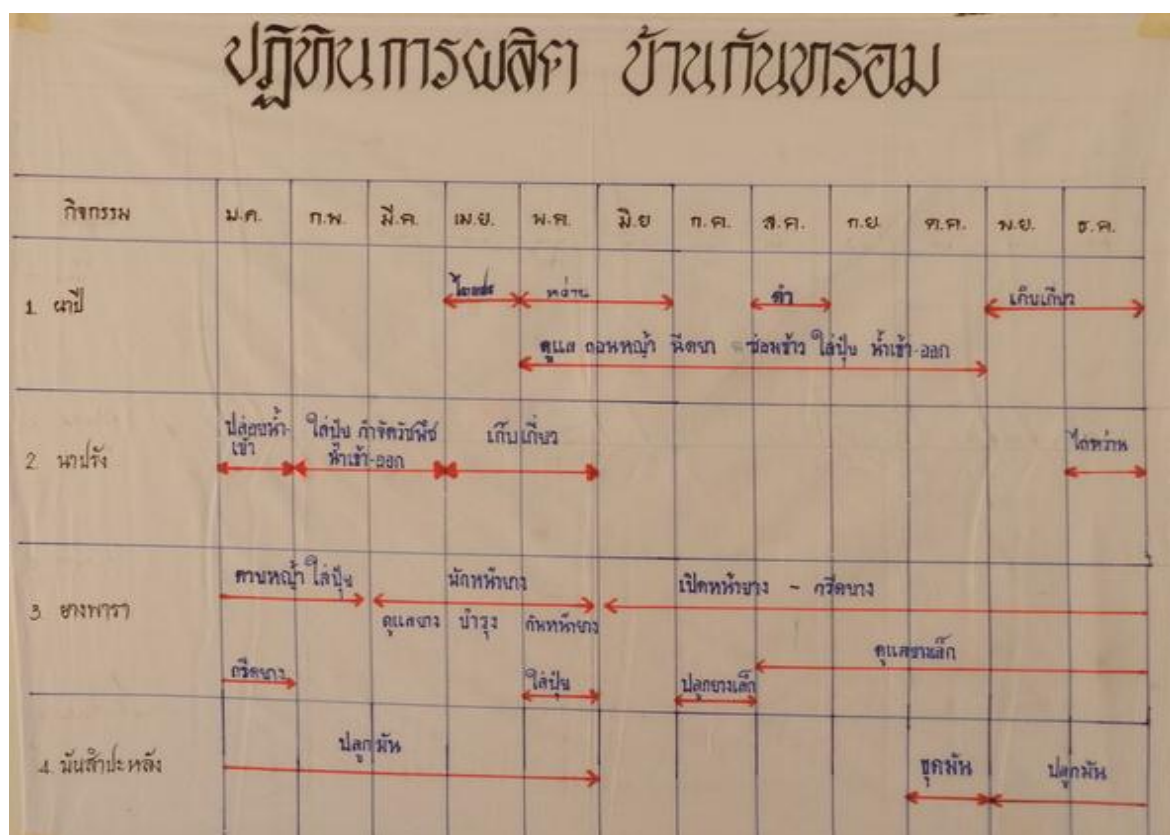
วิธีการทำมาหากินของชุมชนบ้านกันทรอม มีวิธีการผลิตทางด้านเกษตรกรรม เช่น การทำนาปี นาปรัง ปลูกยางพารา ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกมะม่วงหิมพานต์ ปลูกทุเรียน รั้วจาง คำขาย เลี้ยงสัตว์ และมีวิถีการพึ่งพาป่าเนื่องจากชุมชนอยู่ติดเขตชายแดน เทือกเขาพนมดงรัก จึงมีวิถีการหาอยู่หากินอยู่กับป่า เก็บผลผลิตจากป่าตามฤดูกาล เพื่อขาย ใช้ประโยชน์และเป็นอาหารในครัวเรือน โดยในแต่ละวิถีมีวิธีการดำเนินการ ดังนี้

1. การทำนาปี จะดำเนินการไถแปร ในช่วงเดือน เมษายน หว่านข้าวในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน ปักดำ ในช่วงเดือนสิงหาคม ดูแล ถอนหญ้า ฉีดยา ช่อมข้าว ใส่ปุ๋ย จัดการน้ำเข้าน้ำออก ในช่วงเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนตุลาคม และเก็บเกี่ยว ในเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม

2. การทำนาปรัง จะดำเนินการไถหว่าน ในเดือน ธันวาคม จัดการน้ำเข้าในเดือนมกราคม ใส่ปุ๋ย กำจัดวัชพืช จัดการน้ำเข้าน้ำออก ในเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคม และเก็บเกี่ยวในเดือน เมษายนถึงเดือนพฤษภาคม

3. การปลูกยางพารา โดยมีการดำเนินการในสองลักษณะ คือ ยางต้นเล็กที่ปลูกใหม่ กับยางต้นใหญ่ที่กรีดยางได้แล้ว คือ ยางเล็กจะปลูกในเดือนกรกฎาคม ดูแลรักษา จากเดือนสิงหาคมไปเรื่อยๆ จนยางพาราโต ส่วนยางพาราที่สามารถกรีดน้ำยางได้จะตายหญ้า ใส่ปุ๋ย ในเดือนมกราคม ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พักหน้ายาง ดูแลยาง บำรุงยาง กันหน้ายางโดยเอาสไปทาบริเวณหน้ายางเพื่อป้องกันเชื้อรา ในเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม ใส่ปุ๋ย เดือนพฤษภาคม เปิดหน้ายาง กรีดยาง จากเดือนมิถุนายนถึงเดือนมกราคม

4. การปลูกมันสำปะหลัง จะดำเนินการปลูกในระหว่างเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนเมษายน และขุดมันเก็บผลผลิตในเดือนตุลาคม

ภาพที่ 4 - 5 ปฏิทินการผลิตชุมชนบ้านกันทรสม ตำบลกันทรอม อำเภอยะหาญ จังหวัดศรีสะเกษ

นอกจากวิธีการผลิตดังกล่าวแล้วชุมชนกันทรสมยังมีการพึ่งพาป่าใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรและระบบนิเวศพื้นที่ของชุมชนเพื่อรายได้และเป็นอาหารเพื่อการยังชีพ โดยมีการหาอยู่หากินจากฐานทรัพยากรธรรมชาติตามฤดูกาล ดังนี้

1. ฤดูแล้ง (เดือนมกราคม-เดือนเมษายน) ทรัพยากรอาหารธรรมชาติที่หาได้ ในช่วง ฤดูนี้ คือ ปลา กุ้ง หอย ปูนา ปูหิน หมูป่า กระแต กระรอก งูเหลือม ผักกระโดน ผักหนาม ผักเม็ก ผักอีรอก ผักอีทก บอน ส้ม ไตบอน เห็ดต่างๆ ผักลิ้มผัว ใบบัวบก ผักชะแยง ผักขี้เหล็ก ไข่มดแดง น้ำผึ้ง ชิงป่า ข่าป่า

1. เดือนมกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทย เพื่อให้ลูกหลานที่ไปทำงานนอกพื้นที่กลับมาเจอครอบครัว

2. เดือนกุมภาพันธ์ เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือวันมาฆบูชาทางชาวบ้านกันตรอมใต้จะมีการนำข้าวเปลือกไปก่อเจดีย์ข้าวเปลือกเป็นความเชื่อที่ว่าชาวบ้านจะอยู่ดีกินดี พืชพันธุ์อุดมสมบูรณ์ วัตถุประสงค์เพื่อรำลึกถึงพระคุณของพระแม่โพสพ

3. เดือนมีนาคม เช่นปูตา เป็นการเซ่นบวงสรวงปูตาหมู่บ้านเพื่อให้ชาวบ้านอยู่ดีมีสุขปราศจากภัยอันตรายที่จะมีขึ้นกับคนในชุมชน เป็นการบอกกล่าวให้ปูตาช่วยคุ้มครอง

4. เดือนเมษายน เป็นวันสงกรานต์ เป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยทางหมู่บ้านจะมีการอัญเชิญพระพุทธรูปมาทรงน้ำ เป็นความเชื่อว่าจะอยู่เย็นเป็นสุข และมีการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ เพื่อขอพรจากผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน และเช่นปู-ตา ชาวบ้านจะนำข้าวกับไข่ต้มไปเช่นปู-ตา และมีการแต่งตัวเป็นผีเปรต ผีห่า ผีทั้งหลาย ทั้งปวงเพื่อนำเสนียดจัญไรให้ออกไปจากหมู่บ้าน

พอขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 วันวิสาขบูชา ทางชุมชนจะพากันไปก่อเจดีย์ทรายเพราะการก่อเจดีย์ทรายมีความเชื่อที่ว่าให้อยู่เย็นเป็นสุข การก่อเจดีย์ทรายต้องนำดินจากข้างนอกวัดเข้าไปในวัดเพื่อทดแทนดินที่เราเหยียบติดเท้าออกมาจากวัด มีความเชื่อว่าจะต้องนำดินจากนอกไปเยอะๆเพื่อไม่ให้เปรตนับดินนั้นหมด ถ้าใครนำดินไปน้อยเปรตนับหมดคนนั้นจะมีอันเป็นไป ประเพณีนี้ต้องทำให้หมดภายใน 1 เดือนตั้งแต่ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 – ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5

5. เดือนพฤษภาคม วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือวันวิสาขบูชา ชาวบ้านจะเข้าวัดทำบุญซึ่งต่อเนื่องมาจากวันสงกรานต์ที่ชาวบ้านร่วมกันก่อเจดีย์ทราย

6. เดือนมิถุนายน เป็นฤดูทำนาก่อนการทำนาต้องมีการเช่นปูตา ประจักษ์เป็นความเชื่อที่เชื่อถือต่อกันมาในอดีตว่าท่านจะช่วยปกป้องรักษาเจ้าของที่นา และ พืชผลให้ผลผลิตอุดมสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บทั้งหลายทั้งปวง วิธีการเช่นปูตา คือการนำไข่ไก่มาเสี่ยงทายโดยการนำไข่ต้มมาปอกเปลือกดู ถ้าไข่และแสดงว่าฝนฟ้าไม่ดีแต่ถ้าไข่เป็นสีดำ แสดงว่า น้ำท่าอุดมสมบูรณ์

7. เดือนกรกฎาคม เป็นวันเข้าพรรษา เป็นประเพณีทางพระพุทธศาสนาพระสงฆ์ต้องจำพรรษาในวัด พระสงฆ์ต้องจำพรรษา 3 เดือนตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9 จะทำบุญสลากภัตร การทำบุญสลากภัตร มีความเชื่อว่าการทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล ให้แก่ญาติพี่น้องและเจ้ากรรมนายเวรได้รับส่วนบุญส่วนกุศลเพื่อให้ครอบครัวและลูกหลานมีความสุขความเจริญ

8. เดือนสิงหาคม มีวันสำคัญ คือ วันแม่แห่งชาติ ตรงกับ วันที่ 12 เดือนสิงหาคม ทางชุมชนยึดถือเอาวันแม่เป็นวันสำคัญวันหนึ่ง ชาวบ้านจะไปทำบุญตักบาตรที่วัด ลูกหลานนำพวงมาลัยไปกราบแม่

9. เดือนกันยายน ทางชนชาติพันธุ์เขมรจะมีการทำบุญเป็นเล็ก (สารทเล็ก) ทางหมู่บ้านจะมีการทำ จังหันตาร คือ การจัดของใส่ถาดไปวัด จะมีข้าว แกง ขนม ข้าวต้ม ก๋วยเตี๋ยว ผลไม้ น้ำ น้ำส้ม หรือนม เพื่อทำ การเซ่นไหว้ให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วได้รับได้กินเพราะมีความเชื่อว่าเป็นวันปล่อยผีให้กลับมาหากินรับ ส่วนบุญส่วนกุศลของลูกหลานที่ได้เตรียมไว้ให้ และเป็นการแสดงความกตัญญูทวดเวทต่อผู้มีพระคุณที่เคารพ นับถือ โดยการนำอาหารและปัจจัยไปตอบแทนผู้มีพระคุณ เป็นความเชื่อที่ว่าหนึ่งปีต้องได้ทำสักหนึ่งครั้งก็ ยังดีต่อมาอีก 15 วันก็เป็นวันทำบุญเป็นทอม (วันสารทใหญ่) เป็นพิธีกรรมที่สำคัญอีกวันหนึ่งของชาติพันธุ์ เขมร เป็นประเพณีและพิธีกรรมการแซนโฎนตาเพื่อให้โฎนตา (บรรพบุรุษ) ได้กินให้อิ่ม พอเวลา ตี 4 ก็เป็น การทำพิธีการส่งโฎนตา ลูกหลานจะนำข้าวของเครื่องเซ่นไหว้สำหรับจุนโฎนตาไปให้พระทำพิธีส่งโฎนตา เสร็จพิธีลูกหลานก็จะนำข้าวของที่เหลือจากพิธีส่งโฎนตาไปหว่านตามท้องไร่ท้องนา เพื่อให้พืชพันธุ์ในท้องไร่ ท้องนานั้นอุดมสมบูรณ์ เป็นความเชื่อมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

10. เดือนตุลาคม มีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือวันออกพรรษา คือ วันสิ้นสุดการจำพรรษาของ พระสงฆ์ ชาวบ้านจะพากันไปทำบุญ ตักบาตรที่วัดเพื่อให้เป็นสิริมงคล และพระสงฆ์รูปไหนอยากลาสิกขา ก็จะได้ลาสิกขา

11. เดือนพฤศจิกายน มีวันสำคัญก็คือประเพณีการทอดผ้ากฐิน และในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 จะเป็นประเพณีลอยกระทง ในตอนกลางคืนชาวบ้านจะนำข้าวเม่ากับกล้วยสุกไปตักบาตรในพิธีปึงออกเปรียะ แคะ เป็นพิธีการเสี่ยงทาย คือให้ผู้อาวุโสแต่งตัวเป็นเทวดา ในพิธีมีจุดเทียน 12 เล่ม ปักกับซากตำข้าวแล้ว เสี่ยงทายแต่ละเดือนถ้าเดือนไหนน้ำตาเทียนหยดมากแสดงว่าฝนจะตกมากแต่ถ้าเดือนไหนน้ำตาเทียนหยด น้อยแสดงว่าฝนจะตกน้อย

12. เดือนธันวาคม มีวันสำคัญคือวันที่ 5 ธันวาคม เป็นวันพ่อแห่งชาติจะมีการเฉลิมฉลองจุดเทียน ชัยถวายพระพรและในตอนเช้าจะมีการทำบุญตักบาตรและพอสิ้นเดือนวันที่ 31 ธันวาคม จะมีการกินเลี้ยง เพื่อส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่

จากที่กล่าวไปข้างต้น เพื่อให้มองเห็นภาพโดยรวมของประเพณีตลอดช่วงระยะเวลา 12 เดือนว่า ชุมชนมีประเพณีอะไรบ้าง ดังแผนภาพปฏิทินประเพณีของชุมชนบ้านกันทรอม ดังนี้

ภาพที่ 4 - 7 ปฏิทินวัฒนธรรมชุมชนบ้านกันทรอม ตำบลกันทรอม อำเภอบางบาล จังหวัดสุพรรณบุรี

4.2 บริบทชุมชนกัมพูชาภูมิโคกวัด และภูมิละเวีย

4.2.1 ประวัติชุมชนภูมิโคกวัดและภูมิละเวีย

ชุมชนภูมิโคกวัดและชุมชนภูมิละเวีย เป็นชุมชนที่อยู่ติดกันขึ้นกับคุ้ม (ตำบล) แสรน้อย เสราะ (อำเภอ) วาริน เขต (จังหวัด) เสียมเรียบ ทั้งสองภูมิ(หมู่บ้าน)ใช้วัดและโรงเรียนเดียวกัน โดยประวัติการก่อตั้ง ภูมิ (บ้าน) นั้น มีประวัติการก่อตั้งภูมิโคกวัด-ภูมิละเวีย และเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ความทรงจำร่วม ดังนี้

ภูมิโคกวัดก่อตั้งเมื่อปี 1939 (พ.ศ.2482) โดยมีหลวงตาเจาะปรีล ซึ่งเป็นพระที่เดินทางธุดงค์มาจาก ฝั่งไทยจังหวัดสุรินทร์ ท่านได้เดินธุดงค์มาเรื่อยๆ มาถึงบริเวณบ้านโคกวัดก็เห็นเป็นที่ทำกินอุดมสมบูรณ์ เลย กลับขึ้นไปฝั่งไทยเพื่อไปชวนพี่ชายลงมาทำมาหากินอยู่ฝั่งกัมพูชา ต่อมาพี่ชายหลวงตาเจาะปรีลชื่อ “ตาเอ” ก็ได้พาครอบครัวลงมา ตาเอมีลูกมาด้วย 5 คน เป็นชาย 3 คน หญิง 2 คน ลูกตาเอคนที่ 1 ชื่อนางพอง คน

ที่ 2 ชื่อนางลาด คนที่ 3 ชื่อนายเมา คนที่ 4 ชื่อนายเบ็ญ คนที่ 5 ชื่อนายตุ่ม ทั้ง 5 คนได้เดินทางมาพร้อมกันทั้งครอบครัว มาทำมาหากินทำไร่ทำนา ต่อมาก็มีคนไทยชื่อ ตาชู-แก้ว กับ ยายแสม ที่เป็นคนไทยมาจากบ้านสะเดาใหญ่ อำเภอชุมขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ ยายแสมบอกว่า เนื่องจากตอนนั้นประเทศไทยอดอยากมาก ก็เลยพากันเดินทางมาหาที่ทำกิน ช่วงนั้นคนไทยลงมาเยอะ ตาชู-แก้ว พาครอบครัวมาทำกิน ต่อมาก็มี “ตาปรีม” ที่เป็นคนไทย ซึ่งมีศักดิ์เป็นน้าของตาแก้วได้เดินทางลงมาก็ได้พักอยู่กับหลานชาย คือ ตาแก้วได้พากันมาทำมาหากิน ซึ่งในระหว่างนั้นก็จะมีคนไทยลงมาตามกันเรื่อยๆ ระยะเวลาลงมาตาม ๆ กันไม่ห่างมาก (ไม่ทราบ ปี พ.ศ. ที่ลงมา) ประกอบด้วย ตากลาย ตาเซเร้ง ตายัน ตามาก-ทา และมีคนกัมพูชามาร่วมด้วย คือ นาย เปน-ลือ ร่วมกันก่อตั้งหมู่บ้านใหม่ขึ้น คือ ภูมิโคกวัด

ในช่วง พ.ศ. 2489 (ปีมะโรง) ตามูย ซึ่งเป็นคน จังหวัดบุรีรัมย์ มีอาชีพคล้องช้าง ได้ลงมาคล้องช้างในเขตบ้านสวายลือ แล้วได้รู้จักกับคนกัมพูชา มีความสนิทชิดเชื้อ ชอบพอนิสัยใจคอกันและกัน จึงได้ผูกเสี่ยวเป็นเสี่ยวเป็นเกลอกันกับคนกัมพูชาในช่วงระหว่างมาอยู่อาศัยหาคล้องช้างที่กัมพูชา ตามูยเที่ยวตระเวนหาคล้องช้างหลายปี แก่เห็นมีพื้นที่ทำกินเยอะก็เลยถามเกลอว่า “ตนกับครอบครัวจะมาอยู่ที่นี่ได้ไหม” เกลอเลยบอกว่า “ได้” จะมาก็ครอบครัวก็ได้ พอเสร็จจากคล้องช้าง ตามูย ก็เดินทางกลับขึ้นไปประเทศไทย ต่อมาภรรยาตามูยเสียชีวิตหลังจากทำบุญรกรงสำเร็จ อยู่ได้ประมาณ 1 ปี ตามูยก็พาลูกๆ และเพื่อนๆ คนไทยด้วยกันหลายครอบครัว ลงมากัมพูชา โดยใช้เกวียนเป็นพาหนะบรรทุกสิ่งของ ลูกๆ จะจูงควายลงมาด้วย 3 ตัว ทุกคนเดินทางมาเส้นทางตาเงินทะเลี้ยะ อำเภอประจำ จังหวัดบุรีรัมย์ ลงมายัง อำเภวาริน จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา ได้มาพักอยู่ภูมิคุมพินัง 1 ปี คนไทยที่มาพร้อมกับตามูยบางครอบครัวก็ได้กลับขึ้นไปฝั่งไทยคืน คงจะเหลืออยู่แค่บ้านตามูย ยายอ้วน และตาทา หลังจากนั้นตามูยได้พาครอบครัวย้ายออกไปอยู่ที่สรกสวายลือ อยู่ได้ประมาณ 2 ปี และย้ายกลับมาอยู่ที่ภูมิคุมพินังอีกครั้ง สาเหตุเพราะสรกสวายลือเกิดโรคระบาด อยู่ที่ภูมิคุมพินังได้ไม่กี่ปี เพราะต้องอาศัยที่ดินทำกินของคนอื่น ก็เลยย้ายไปอยู่ที่อยู่ภูมิละลุมตามคำชักชวนของหลวงตาเจาะปรีล ต่อมาได้บุกเบิกที่ทำกินเองอยู่ได้ 10 กว่าปี จนถึงสมัยเกิดสงครามโปโลปโต (สงคราม 3 ปีขุนนายพลพล-พต) ทหารได้เกณฑ์ชาวบ้านให้มาอยู่อาศัยรวมกันทั้งหมดที่ภูมิละเวีย

พ.ศ. 2518 สมัยที่ยายเฟื่อง ลงมาอยู่ ตอนนั้นยายเฟื่อง อายุ 2 ปี แก่ได้มารับจ้างหาปลาเข้ามาอยู่ภูมิปะอาว ต่อมาครอบครัวยายเฟื่องได้ตามมาอยู่ที่ภูมิโคกวัดโดยตาปรีมได้ไปรับมาจากภูมิปะอาว ได้พักอยู่อาศัยทำกินกับครอบครัวตาปรีม ยายเฟื่องอยากเห็นปราสาทนครวัด ตาปรีมเลยพาไปดูปราสาทนครวัด คิดเอาไว้ว่าหลังจากที่ได้ดูปราสาทนครวัดแล้ว จะย้ายกลับไปประเทศไทยเหมือนเดิม แต่พอกลับมาก็ไม่ได้กลับขึ้นไปอยู่ไทยอีกเลย จนมีครอบครัวอยู่ที่ภูมิโคกวัด ช่องทางข้ามแดนที่ยายเฟื่องลงมา คือใช้ช่องทางข้ามแดนช่องหัวเสา ต้องผ่านเส้นทางพนมพต เดินทางทางพลาญตาโมก มาพักตรงพลาญเตียบ 1 คืน และเดินทางมาฝั่งเขมรพักที่ภูมิชะเล็กไกรย์ แล้วมาอาศัยอยู่ภูมิปะอาว รวมเดินทางเท้าจากไทยใช้เวลาเดินทางประมาณ 7 คืน มาถึงบ้านปะอาว อยู่อาศัยรับจ้างหาปลา แลกข้าวสารอยู่ในภูมิปะอาวได้ประมาณ 3 เดือน ต่อมา

ครอบครัวยายเพื่ออยากจะย้ายมาอยู่ที่โคกวัดกับตาปรีม จึงฝากบอกกับพ่อค้าคนอยู่อำเภวาริน จังหวัดเสียมเรียบ ที่มาค้าขายที่ปะอวช่วยบอกให้ตาปรีมมารับหน่อย

ตาปรีม ไปรับครอบครัวยายเพียง ครอบครัวตาเส็ง ครอบครัวตาน้อย ทั้งหมด 3 ครอบครัวมาอยู่บ้านโคกวัด โดยเดินทางผ่านภูมิระไซ ภูมิตาเกว ภูมิแบกอันหลุง ภูมิสลาด เซราะอัลลองเวง ภูมิร่มแจก จากนั้นก็ผ่านป่า (ไพรยะฮะอาก) ไม่มีบ้านคนอยู่อาศัยเป็นป่าตลอดเส้นทาง เดินทางป่ามาประมาณ 7 คืน จนถึงคุ้มแสนน้อย ได้นอนพักค้างคืนที่คุ้มแสนน้อย 1 คืน ก่อนเดินทางต่อไปยังภูมิละเวีย โดยเกวียนใช้บรรทุกสัมภาระเท่านั้น ส่วนคนจะเดินตาม พอได้มาอาศัยอยู่ที่ภูมิโคกวัด ก็พักอาศัยกับญาติพี่น้องที่ย้ายมาจากฝั่งไทยด้วยกัน ได้ขออาศัยทำนาทำไร่อยู่กับญาติพี่น้อง

ตาเส็ง ได้ทราบว่ากำลังจะเกิดสงครามในกัมพูชา ก็เลยได้ขายข้าวของแล้วพาครอบครัวกลับขึ้นไปฝั่งไทย ช่วงที่ย้ายเพื่อลงมาถึงบ้านโคกวัด/ละเวีย ก็ได้มีบ้านคนอยู่ประปราย มีแค่ไม่กี่หลังคาเรือน ประกอบด้วยบ้านตาฮุน ตาปัด ตายัน ยายแอม ตากรม ตาปรีม ตาหา ยายลาด ตาเซะเร้ง และตาลง ซึ่งกลุ่มเหล่านี้เองเป็นผู้มาก่อตั้งภูมิโคกวัด

4.2.2 เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในภูมิโคกวัด-ภูมิละเวีย

การก่อตั้งวัด หลวงตาเจาะปรีลเป็นผู้ก่อตั้งวัดเป็นคนแรกท่านเป็นพระสงฆ์เดินทางมาจากประเทศไทย จังหวัดสุรินทร์ เดินทางมาพบพื้นที่ที่เหมาะสมกับการทำมาหากิน จึงข้ามกลับไปฝั่งไทย ไปพาพี่ชายชื่อเอ พร้อมครอบครัว มาปักหลักอยู่ในหมู่บ้าน หลวงตาเจาะปรีล ท่านเป็นคนที่มีความสามารถมาก ไม่กลัวใครเพราะเป็นคนที่เรียกว่า อยู่อย่างคงกระพัน สามารถปกป้องพี่น้องและชาวบ้านจากอันตรายได้ ภายหลังสมเด็จพระสันตปาปาได้มีมติหลวงตาเจาะปรีลไปจำพรรษาในวัดราชบูรณะ (ราชบุรี) วัดที่เสียมเรียบ ใน ค.ศ. 1970 แล้วท่านก็ได้มรณภาพใน ค.ศ. 1970

ค.ศ. 1939 (พ.ศ. 2482) ได้มีการก่อตั้งหมู่บ้าน ใน ค.ศ. 1970 (พ.ศ.2513) ได้มีสงครามเกิดขึ้นในยุคของลอนนอล มีการยิงปืนใหญ่ชาวบ้านก็พากันวิ่งหนีกัน ขุดหลุมเพื่อให้ครอบครัวหลบภัยในครัวเรือน บางคนก็อยู่ตามไร่นาก็จะวิ่งเข้าป่าบ้าง ขุดหลุมหลบภัยอยู่ตามไร่นาบ้าง ช่วงนั้นสงครามจะมีทั้งกลางวันและกลางคืน ชาวบ้านจะหาเวลาช่วงที่ไม่มีการยิงกันค่อยติดไฟหุงข้าวกินกันเพราะถ้าช่วงมีสงครามยิงกันชาวบ้านจะไม่กล้าติดไฟหุงข้าวทำกับข้าวกัน เพราะกลัวเขายิงปืน และระเบิดมาใส่ ตามแสงไฟที่จุดก่อไฟในช่วงนั้นคนไทยคิดถึงบ้านที่อยู่ฝั่งไทยมากอยากกลับขึ้นไป แต่ก็ไม่สามารถขึ้นไปได้ เพราะจะมีทหารเขมรขาว (ทหารฝ่ายรัฐบาล) อยู่ตามแนวเทือกเขาพนมดงรัก เพราะถ้าทหารขาวเห็น จะยิงทิ้งก็เลยไม่มีใครกล้าเดินทางไป บางรายได้ข้ามไปก่อนเพราะบ้านอยู่แถวเชิงเขา เช่น บ้านปะอว บ้านระไซร์ แต่มีบางคนที่ไปไม่ทันก็จะโดนยิงตายระหว่างทาง ช่วงนั้นจะมีครอบครัวของพี่สาวยายคำนาง ครอบครัวของนายรม และครอบครัวของยายคำนางที่สามารถข้ามไปได้ ก่อนเกิดสงคราม แต่ว่าตามผู้เป็นพ่อไม่ได้กลับไปด้วย ยายคำนางได้ข้าม

ไปเส้นทางช่องสะง่าแล้วไปพักอยู่บ้านแสลงไประยะ 7 วัน ขอกับตำรวจไทยออกไป ตำรวจจึงให้ไปอยู่ที่ศูนย์อพยพวัดบ้านสังแสะเดา อยู่ได้ 3 วันมีพี่และญาติๆ ที่อยู่จังหวัดบุรีรัมย์มารับกลับบ้าน ยายคำนางอยู่ไทยได้แค่ 3 เดือนสงครามได้เริ่มขึ้น เดินทางกลับมาแก้มพูชาอีก เพราะเป็นห่วงพ่อที่ไม่ได้ข้ามแดนกลับไปด้วยกัน ท่านอยู่เลี้ยงวัว-ควายอยู่แก้มพูชาเพียงลำพัง ยายเลยคิดว่าจะมาอยู่เป็นเพื่อนพ่อ จึงได้เดินทางกลับมาโดยมาทางช่องจรัสในช่วงระหว่างที่เกิดสงครามแล้ว

ปี 1973 (ปี พ.ศ.2516) เกิดสงครามครั้งที่ 2 คือ ยุคพอล พต การเกิดสงครามครั้งนี้ทำให้ชาวบ้านอยู่อย่างลำบาก ต้องมารวมตัวกันกินข้าวหม้อเดียวกัน กินอยู่อย่างอดๆ อยากๆ ส่วนใหญ่ทำข้าวต้มใส่กลอยมัน ต้นมะละกอ ต้มกล้วย เพื่อให้ได้ปริมาณเยอะๆ จะได้เพียงพอ ซึ่งชาวบ้านก็จะแบ่งหน้าที่กันทำงาน ในช่วงอยู่อาศัยร่วมกันกลุ่มใหญ่ แต่ละครอบครัว ก็จะแบ่งหน้าที่ว่าคนไหนต้องทำอะไรบ้าง เช่น บางคนทำไร่ทำนา บางคนหุงข้าว บางคนออกหาปูหาปลา บางคนก็สีข้าว เมื่อตกค่ำกินข้าวอิ่มแล้วต่างก็แยกย้ายกลับไปนอนบ้านตัวเอง พอเช้ามีดทุกคนต้องมารวมตัวกันและทำหน้าที่ของตัวเอง เช่น ยายมา-เทิง ได้รับหน้าที่เป็นคนหุงข้าว ซึ่งในตอนนั้นยายเทิงได้ตั้งท้องลูกคนที่ 3 แต่ยายเทิงต้องทำหน้าที่หุงข้าวซึ่งหม้อข้าวใหญ่มากที่ยายเทิงต้องยกขึ้นยกลง ใช้เวลา 3 เดือน เนื่องจากหม้อข้าวมีขนาดใหญ่ ยายเทิงยกบ่อยๆ ทำให้ต้องเสียลูกคนที่ 3 ไป หลังจากนั้นชาวบ้านเลยให้คนอื่นมาทำหน้าที่แทน สงครามครั้งนี้ยาวนานถึง 3 ปี จึงสงบลง

ค.ศ. 1979 (พ.ศ.2522) มีสงครามระหว่างทหารญวนกับเขมรแดงซึ่งทางการกัมพูชาสู้กับพอลพตไม่ได้จึงให้ทหารญวนเข้ามาช่วยรบ แต่ระหว่างที่ทหารญวนเข้ามาอยู่ในกัมพูชานั้น ทหารญวนรบกับเขมรแดง ชาวบ้านก็จะพากันวิ่งหนีเข้าหลบในหลุม ระยะเวลาสงครามนานกว่าจะสงบ ทหารญวนได้ออกจากพื้นที่สู้รบใน ค.ศ. 1987 (พ.ศ.2530) หลังจากนั้นความตึงเครียดในพื้นที่เบาบางลง ชาวบ้านได้ออกมาทำมาหากินมากขึ้น

ค.ศ. 1989 (ปี พ.ศ.2532) มีสงครามเขมรฝ่ายรัฐบาลกับเขมรแดงอีกซึ่งทำให้เกิดผลกระทบกับชาวบ้าน ถ้าทหารฝ่ายรัฐบาลเข้ามาในหมู่บ้านก็จะมาระรานชาวบ้าน มาซักถามว่าเป็นคนของพอลพตไหม ถ้าชาวบ้านตอบว่าใช่ก็จะถูกฆ่าทิ้ง ชาวบ้านจึงไม่มีใครกล้าพูดอะไรมาก เกิดความกลัว ส่วนใหญ่ถ้าทหารเข้ามาก็มักจะมาเอาสิ่งของตามบ้านเรือนชาวบ้าน เช่น เสื้อผ้า สัตว์เลี้ยง บางครั้งมาเจอสัตว์เลี้ยง มีเปิด ไก่อยู่แถวบ้านก็จะจับนำเอาไปกิน ด้วยความเกรงกลัวชาวบ้านก็ไม่กล้าว่าอะไร

ค.ศ. 1995 (พ.ศ.2538) สงครามก็ได้สงบลง ชาวบ้านถูกปลดปล่อย ได้ทำมาหากินกันอย่างสงบสุข โดยทางการได้เข้ามาจัดสรรที่อยู่ให้กับชาวบ้านจนถึงปัจจุบัน

4.2.3 ប្រវត្តិភូមិគោកវត្ត (ประวัติ และเหตุการณ์ในชุมชนภูมิโคกวัด ที่เป็นภาษาเขมร)

ភូមិគោកវត្តកើតនៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៣៩ អ្នកមក តាំងលំនៅដ្ឋាននៅលើទឹកដីភូមិគោកវត្តនេះមាន ៦ គ្រួសារ មកពីខ្មែរលើប្រទេសថៃ ចំនួន ៥ គ្រួសារ ក្នុងនោះមាន ៣ ខេត្ត ដូចជាខេត្តស៊ីសាកេត-ខេត្តស៊ីរិន-ខេត្តបូរីរ៉ា និងមួយ គ្រួសារទៀតមកពីភូមិដូនយាន ឃុំល្វាក្រាំង ស្រុកវ៉ារិន សៀមរាប ប្រទេសកម្ពុជា ដែលមានរាយនាមឈ្មោះដូចខាងក្រោម

១ ព្រះសង្ឃព្រះនាមព្រះតេជគុណ ចក់ ព្រិល ព្រះគ្រូចៅអធិការវត្តល្វាក្រាំង

២ ឪពុកស្រី ម៉ាក ព្រឹម និងប្រពន្ធឈ្មោះ ឆេង ផោយ និងប្រពន្ធឈ្មោះ ញ៉ា សយ

៣ ឪពុកស្រី ស៊ូ កែវ និងប្រពន្ធឈ្មោះ សុកាយ ហែម

៤ លោកតាឈ្មោះ ក្លាយ ស្រីប និងប្រពន្ធឈ្មោះ អេ ឡាត

៥ លោកតាឈ្មោះ កង់ យ៉ាន់ និងប្រពន្ធឈ្មោះ ឆេង ប៉ាច់

៦ លោកតាឈ្មោះ ម៉ាក ថា និងប្រពន្ធឈ្មោះ ថោង រិន

៧ លោកតាឈ្មោះ ប៉ែន ឡុងនិងប្រពន្ធឈ្មោះ ភោក ទុន

លោកតា ចក់ ព្រិល ព្រះគ្រូចៅអធិការវត្តល្វាក្រាំង ស្រុកកំណើតនៅក្នុងខេត្តស៊ីរិន ប្រទេសថៃឡង់ ភូមិសំរោងសំពៅ ឃុំសំរោងសំពៅ ស្រុកចមប្រាក់ ប្រទេសថៃ ។

ឪពុកស្រីម៉ាក ព្រឹម មានស្រុកកំណើតភូមិអំពិល ឃុំចាន់ក្តា ស្រុកប្របឹង ខេត្តស៊ីសាកេត ប្រទេសថៃឡង់

ម៉ែចាស់ឈ្មោះឆេង ផោយ ប្រពន្ធឪពុកម៉ាក ព្រឹម ភូមិកន្ទ្រម ឃុំកន្ទ្រម ស្រុកឃុនហាន ខេត្តស៊ីសាកេត ប្រទេសថៃឡង់ ។

ម៉ែចាស់ឈ្មោះ ញ៉ា សយ ជាប្រពន្ធទី ២ ឪពុកស្រីម៉ាក ព្រឹម មានស្រុកកំណើតភូមិកន្ទ្រម ឃុំកន្ទ្រម ស្រុកឃុនហាន ខេត្តស៊ីសាកេត ប្រទេសថៃឡង់ ។

ឪពុកស្រី ស៊ូ កែវ មានស្រុកកំណើតភូមិអំពិល ឃុំចាន់ក្តា ស្រុកប្របឹង ខេត្តស៊ីសាកេត ប្រទេសថៃឡង់

ម៉ែចាស់ឈ្មោះ សុកាយ ហែម មានស្រុកកំណើត ភូមិអំពិល ឃុំចាន់ក្តា ស្រុកប្របឹង ខេត្តស៊ីសាកេត ប្រទេស ថៃឡង់

លោកតាឈ្មោះ ក្លាយ ស្រីប មានស្រុកកំណើត ភូមិសំរោងសំពៅ ឃុំសំរោងសំពៅ ស្រុកចមប្រាក់ ខេត្តស៊ីរិន ប្រទេសថៃឡង់

ម៉ែចាស់ឈ្មោះ អេ ឡាត ជាប្រពន្ធលោកតា ក្លាយ ស្រីប មានស្រុកកំណើត ភូមិសំរោងសំពៅ ឃុំសំរោងសំពៅ ស្រុកចមប្រាក់ ខេត្តស៊ីរិន ប្រទេសថៃឡង់។

លោកតាឈ្មោះ ម៉ាក ថា មានស្រុកកំណើតភូមិសំហោង ឃុំធុង វ៉ង់ ស្រុកសាទឹក ខេត្តបូរីរ៉ា ប្រទេសថៃឡង់

លោកយាយ ថោង រិន ជាប្រពន្ធរបស់លោកតា ម៉ាក ថា ភូមិសំហោង ឃុំធុង វ៉ង់ ស្រុកសាទឹក ខេត្តបូរីរ៉ា ប្រទេសថៃឡង់

លោកតាឈ្មោះ គង់ យ៉ាន មានទីលំនៅក្នុងខេត្តស៊ីរិន ប្រទេសថៃ ចំពោះភូមិកំណើត ស្រុកមិនដឹងនៅភូមិអ្វី ស្រុកអ្វី មូលហេតុឪពុកម៉ែ បានស្លាប់ទាំងអស់ហើយទៅសាកសួរកូនចៅរបស់គាត់មិនដឹង

ម៉ែចាស់ ឆេង ប៉ាច់ ជាប្រពន្ធលោកតា គង់ យ៉ាន ស្រុកកំណើតនៅក្នុងខេត្តស៊ីរិន ប្រទេសថៃ ចំពោះភូមិ ឃុំ ស្រុក មិនដឹងរស់នៅក្នុងភូមិអ្វី ឃុំស្រុកអ្វី

ប្រវត្តព្រះចៅអធិការ ចក់ ព្រិល ប្រវត្តព្រះអង្គ តាមការបញ្ជាក់របស់លោកយាយ មុយ ពក ត្រូវជាក្មួយប្រសាររបស់ ព្រះអង្គ ចក់ ព្រិល បានបញ្ជាក់និងអះអាងបំភ្លឺប្រវត្តរបស់ព្រះអង្គថាព្រះអង្គ ចក់ ព្រិល បានព្រះក្ខត្តសាសាមណៅក្នុង ស្រុកភូមិឃុំកំណើត ក្នុងខេត្តស៊ីរិន ប្រទេសថៃឡង់

ក្រោយមកព្រះអង្គបានក្រាបថ្វាយបង្គំព្រះគ្រូចៅអធិការរបស់ព្រះអង្គនៅក្នុងភូមិស្រុកនិងវត្តកំណើតរបស់ព្រះ អង្គហើយនិមន្តមកគាន់ដង្កូវដងរែក ដើម្បីតាមដងរែកវិជ្ជាខ្លាំងពូកែនៅខាងត្បូង ព្រំប្រទល់ប្រទេសកម្ពុជានិងប្រទេស ថៃឡង់ ហើយបន្ទាប់មកព្រះអង្គបាននិមន្តដំណើរមកដល់ទឹកដី តំបន់ភូមិជូនយាន តំបន់គោកវត្តហើយព្រះអង្គបាន ឃើញភូមិសាស្ត្រនិងទីតាំងតំបន់គោកវត្តមានទោលខ្ពស់ ធំទូលាយហើយមានត្រពាំង ២ ដែលមានឈ្មោះ ១ ត្រពាំង ក្រាំងនៅខាងកើតទោលនេះប្រមាណ ៣០០ រឺ ៤០០ មត្រ ហើយបានទឹកនៅខួបប្រាំងនិងខួបវស្សា។

និងត្រពាំងមួយទៀតឈ្មោះត្រពាំងជូនម្លូង នៅឈាងខាងកើតទោលនេះប្រមាណ ៥០០ រឺ ៧០០ មត្រ ហើយ មានទឹកខួបប្រាំង ខួបវស្សា។

និងមានដងស្ទឹងនៅខាងជើងទោលប្រមាណ ៣០០ រឺ ៤០០ មត្រ ដែលបង្ក លក្ខៈធ្វើអោយព្រះអង្គចាប់អារម្ម ហើយព្រះអង្គបានពិគ្រោះជាមួយចាស់ទំនៅក្នុងស្រុកនិងប្រជុំប្រជាជនយកទោលនេះធ្វើជាទីវត្តដើម្បីបានបង្កូនជាទីគោរព បូជាទុកអោយកូនចៅ-ចៅទួត មកដល់សព្វថ្ងៃនេះ។

ប្រវត្តសង្ខេប របស់ឪពុកម៉ាក ព្រឹម

នៅក្នុងចំណុះឆ្នាំ ១៩៣៩ ឪពុកម៉ាក ព្រឹមមានភូមិកំណើតនៅភូមិអំពិល ឃុំចាន់ក្តា ស្រុកប្របឹង ខេត្តស៊ី សាកេត ប្រទេសថៃ ឪពុកម៉ាក ព្រឹម បានសាងព្រះក្ខត្តសាសាមណៅក្នុងឃុំចាន់ក្តា ស្រុកប្របឹង ខេត្តស៊ី សាកេត ប្រទេសថៃ ក្រោយមកលោកឪពុកបានបន្តនិមន្តមកស្វែងរកចំណេះវិជ្ជានៅដង្កូវដងរែក ព្រំប្រទល់ប្រទេសថៃ និង ប្រទេសកម្ពុជាខាងត្បូងភូមិកន្លែងអស់ជាជ្រើនព្រះវស្សា លោកឪពុកបានបន្តនិមន្ត ចុះមកដល់ទឹកដីស្រុកខ្មែរនៅក្នុង ភូមិសាស្ត្រ ភូមិជូនយាននៅឃុំល្វាក្រាំង ក្នុងស្រុកវ៉ារិន ខេត្តសៀមរាប

ក្រោយមកលោកឪពុកបាននិមន្តត្រឡប់ទៅប្រទេសថៃវិញហើយបានលាចាកសក្ខាបទ ហើយបានរៀបការជាមួយ លោកយាយឈ្មោះឆេង ដោយនៅឆ្នាំ ១៩៣២ ហើយលោកឪពុកបានមកពីស្រុកកំណើតនៅប្រទេសថៃមករស់នៅក្នុង

ប្រទេសកម្ពុជានៅក្នុងទឹកដីភូមិដូនយាន ក្នុងឃុំល្វាក្រាំង ក្នុងស្រុកវ៉ារិន ក្នុងតំបន់គោកវត្តហើយបានមកជួបជុំជាមួយ បង្អួចមួយចំនួនទៀតដែលមកពីខេត្តស៊ីរិន ខេត្តបូរីរ៉ា ប្រទេសថៃ ផ្សេងទៀតចំនួន ៤ គ្រួសារ។

មូលហេតុដែលលោកឪម៉ាក ព្រឹម ឬទីតាំងពីស្រុកកំណើតនៅប្រទេសថៃ មករស់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាគឺ ពីព្រោះនៅក្នុងនាឆ្នាំនោះក្នុងខេត្តស៊ីសាកេតប្រទេសថៃគឺមានការរាំងស្ងួតជាច្រើនខែធំពីបាតក្នុងការប្រកបការងារធ្វើស្រែ ចំការដើម្បីចិញ្ចឹមគ្រួសារហើយលោកឪម៉ាកសំរេចចិត្តឬពីស្រុកកំណើតប្រទេសថៃមករស់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។

នៅក្នុងសម័យនោះប្រទេសបានឯករាជបរិបូរសំបូរទៅដោយសក្តានុពលសេដ្ឋកិច្ចល្អមានវិសាលភាពផ្ទៃដីសំរាប់ ប្រកបការងារធ្វើកសិកម្មនៅមានដីធំទូលាយហើយដីមានជីជាតិល្អជាតិទឹកភ្លៀងធ្លាក់គ្រប់គ្រាន់នៅរដូវវស្សាធ្វើអោយ លោកឪម៉ាកព្រឹម ព្រមទាំងបងប្អូនខ្មែរមួយចំនួនទៀត ក្រោមការអប់រំណែនាំ កសាង ស្រុកភូមិ កសាងវត្តអារាម សាសនា របស់ព្រះគ្រូចៅអធិការព្រះនាម ចក់ព្រិល បន្តធ្វើកាដឹកនាំស្ម័គ្រចិត្ត ដល់កូនចៅ-ចៅទួតមកដល់

នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៦០ ស្រុកខ្មែរទូទាំងប្រទេស មានកើតឡើង នៅកាដណ្តើម អំណាច គ្នាហើយក៏កើតមាន សង្គ្រាមដោយលោកសេនាប្រមុខ លន់ ណុល ជាមេទ័ពដោយបានការគាំទ្រ ពីប្រទេសមហាអំណាច អាងមេរីកាំងមាន ដឹកនាំធ្វើរដ្ឋប្រហារទំណាក់ សមេចឱនរោត្តមព្រះបាទសីហនុចេញពីរាជបាលីងបានធ្វើអោយស្រុកខ្មែរកើតសង្គ្រាមពីចំ ឡោះ ឆ្នាំ ១៩៦០ រហូតមកដល់ឆ្នាំ ១៩៧០ ។

ពីឆ្នាំ ១៩៧០ មកដល់ឆ្នាំ ១៩៧៥ ពួកខ្មែរក្រហមបានធ្វើការវាយបបលោកសេនាប្រមុខ លន់ ណុល ដួលរលំ នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៧៥ ហើយពួកខ្មែរក្រហមបានកាន់កាប់អំណាចរយៈពេល ៣ ឆ្នាំ ៨ ខែ និង ២០ ថ្ងៃ ធ្វើអោយប្រជា ពលរដ្ឋទូទាំងប្រទេសមានការយ៉ាប់លំបាក ប្រជាជនមួយចំនួនទៀតពួកខ្មែរក្រហមយកទៅសំលាប់ចោលប្រជាជនមួយ ចំនួនទៀតពួកខ្មែរក្រហមបានធ្វើការបង្កត់បាយស្លាប់ ។

ពីឆ្នាំ១៩៧៦ មកដល់ឆ្នាំ ១៩៧៩ ប្រជាជនទូទាំងប្រទេសបានក្រោកឈរតស៊ូ ក្រោមការដឹកនាំរបស់រណៈ សេសាម្ពីសង្គ្រោះជាតិដែលដឹកនាំ ដោយលោកនាយករដ្ឋមន្ត្រី ហ៊ុន សែន ធ្វើការវាយបបខ្មែរក្រហមដួលរលំទៅឆ្នាំ ១៩៧៩ ។

ពីឆ្នាំ ១៩៧៩ ដល់ឆ្នាំ១៩៩៣ ភាគីខ្មែរគ្រប់និរន្តរភាពយោបាយទាំងអស់បានធ្វើការការិសរកម្មធ្វេចបាច គ្នាក្រោម កាបង្រួបបង្រួមរបស់ព្រះករុណាព្រះបាទវិះក្សត្រនរោត្តម សីសហនុ ព្រះរាជបិតាជាតិខ្មែរធ្វើអោយ គ្រប់ក្រុមអ្នក នាកានយោបាយខ្មែរឈាន ទៅរកកាចរចារគ្នាមួយនៅទីក្រុងប៉ារីស ប្រទេសបារាំងនាឆ្នាំ ១៩៩៣ និងឈាតទៅរកកា បោះឆ្នោត ជ្រើសរើសនាយករដ្ឋមន្ត្រី ដឹកនាំប្រទេស រហូតដល់សព្វថ្ងៃនេះ ។

ដោយឡែកលោកឪព្រះចៅអធិការវត្តល្វាព្រះនាម ចក់ ព្រិល នៅក្នុងចំឡោះអំឡុងឆ្នាំ ១៩៦០ ជាងនៅពេល នោះ ស្រុកខ្មែរកើតមានសង្គ្រាមឡើង លោកឪព្រះគ្រូចក់ ព្រិល ត្រូវបានកូនសិស្សរបស់ព្រះអង្គបាននិមន្តព្រះអង្គ ទៅទី ក្រុងសៀមរាប នៅក្នុងឆ្នាំនោះ ស្របនឹងស្រុកខ្មែរ កើតមានសង្គ្រាមនៅ ពេលនោះពួកទាហានរបស់លោកសេនាប្រមុខ លោក លន់ ណុល ធ្វើកាបិទផ្លូវចេញរវាងពីទីក្រុងសៀមរាប មកស្រុក ឃុំភូមិជុំវិញ ខេត្តសៀមរាប ធ្វើអោយព្រះអង្គនិមន្ត មកវត្តកំណើតរបស់ព្រះអង្គមិនបាន។

រហូតមកដល់ក្នុងឆ្នាំ ១៩៧០ ព្រះអង្គមានជំងឺរោគគាហើយព្រះអង្គបានស្លាប់នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៧០ នៅក្នុងវត្ត ព្រះរាជដំណាក់នៅក្នុងទីក្រុងសៀមរាប។

ចំពោះភូមិគោកវត្តវិញនៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៧៩ ក្រាមការដឹកនាំរបស់របបរដ្ឋកម្ពុជា គឺនៅពេលនោះគេបានធ្វើការ តែងតាំងលោក ថោង សៀម ជាអ្នកដឹកនាំនៅក្នុងភូមិ

រហូតមកដល់ឆ្នាំ ១៩៨០។ នៅពេលនោះក្នុងឆ្នាំ ១៩៨០ គេបានអោយលោកថោង សៀម ទៅកាន់ជា មេឃុំចេក។ នៅពេលនោះ គេបានតែងតាំងលោកតា ឡាន ធ្វើជាមេភូមិបន្តនៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៨០ រហូតដល់ឆ្នាំ ១៩៨៦ លោកតាឡាន មានជំងឺរហូតស្លាប់បាត់បង់ជីវិតទៅ។ ក្រោយមកគេបានតែងតាំងលោកតាហួន វ៉ន ជាមេភូមិ និងលោក ឆែម សារ៉ឺនជាអនុប្រធានភូមិជាជំនួយការ ពីឆ្នាំ ១៩៨៦ រហូតមកដល់ឆ្នាំ ១៩៩០ នៅពេលនោះពីឆ្នាំ ១៩៩០ មក ដល់ឆ្នាំ ១៩៩៥ ពេលនៅក្នុងភូមិគោកវត្តនិងភូមិល្វានិងភូមិស្រែសមុទ្រ នៅពេលនោះតំបន់នេះទាំង ៣ ភូមិនេះគឺគ្មាន មេភូមិទេដោយសារតំបន់នេះមានការប្រទាញប្រទង់ពីសំណាក់ភាគីខ្មែរក្រហម ។

រហូតមកដល់ឆ្នាំ ១៩៩៦ ។ នៅពេលគេបានតែងតាំងនិងជ្រើសរើស លោកឆែម សារ៉ឺន ធ្វើជាមេភូមិដឹកនាំ រហូតដល់ឆ្នាំ ២០០២

នៅក្នុងឆ្នាំ ២០០២ លោកឆែម សារ៉ឺនបានទៅឈរឈ្មោះបោះឆ្នោតក្រុមប្រឹក្សាឃុំស្រែល្វាយ នៅក្នុងអណត្តិទី ១ ហើយបានជាប់ជាមេឃុំស្រែល្វាយ ។

នៅពេលនោះនៅក្នុងភូមិគោកវត្ត បានតែងតាំងលោកហុក ជីហាង ជាមេភូមិជំនួសមកដល់ឆ្នាំ ២០១៥ រហូត។

ដោយឡែកលោកឆែមសារ៉ឺន ពីឆ្នាំ២០០២ ដល់ឆ្នាំពី ២០០៧ ឈរឈ្មោះបោះឆ្នោត ជាមេឃុំអណត្តិ ពី ២ ម្តងទៀតហើយពេលនោះ លោក ឆែម សារ៉ឺន បានជាប់ឆ្នោតជាប្រធាននិងជាមេឃុំម្តងទៀតរហូតដល់ឆ្នាំ ២០១២ ។

ពីឆ្នាំ ២០១២ លោកឆែម សារ៉ឺនបានឈរឈ្មោះបោះឆ្នោតជាមេឃុំ អណត្តិ ទី ៣ ម្តងទៀតហើយបានជាប់ ឆ្នោត មេឃុំម្តងទៀត រហូតដល់ឆ្នាំ ២០១៤ ពេលនោះក្នុងឆ្នាំ ២០១៤ ពេលនោះលោកឆែម សារ៉ឺន ត្រូវបានចៅវ៉ា យស្រុកសុំអោយលោកឆែម សារ៉ឺនទៅឈរឈ្មោះបោះឆ្នោតក្រុមប្រឹក្សាស្រុក នៅក្នុងស្រុកវ៉ាន ឆ្នាំ ២០១៤ រហូតដល់ សព្វថ្ងៃនេះ ។

ภาพที่ 4 - 8 แผนผังชุมชนภูมิโคกวัด-ภูมิละเวีย คุ่มแสน้อย เขราชะวาริน เขตเสียมเรียบ

4.2.4 ฐานข้อมูลภูมิศาสตร์ (ข้อมูลภูมิโคกวัด)

ภูมิโคกวัด คุ่มแสน้อย เขราชะวาริน เขตเสียมเรียบ ราชอาณาจักรกัมพูชา

สถิติฐานภูมิศาสตร์ตามแผนผังและนิตินัยการหมิ่น (สถิติสถานภาพหมู่บ้าน)

1	ข้อมูลพื้นฐานหมู่บ้าน สรุปจำนวนครัวเรือนในหมู่บ้าน	มี 172 ครัวเรือน
2	ข้อมูลพื้นฐานหมู่บ้าน นอกนั้น เป็นครัวเรือนที่มีผู้หญิงเป็นหัวหน้า ครัวเรือน	มี 10 ครัวเรือน

ស្ថិតិមនុស្សប្រុសនិងការអប់រំ ស្ថិតិ หน้าที่การงานผู้ชาย / ระดับการศึกษา

ស្ថិតិតាមក្រុម អាយុ (ช่วงอายุ)	ចំនួន (នាក់) จำนวน (คน)	រៀនសាលាចំនោះទូទៅរដ្ឋនិងឯកជន (ระดับการศึกษา)				រៀនសកល វិទ្យាល័យ រដ្ឋ-ឯកជន วิทยาลัยของ รัฐและ เอกชนทั่วไป	រៀនសាលា មធ្យមឯក ទេស เรียนนอก ระบบ	ចំនួនអ្នក មិនចេះ អក្សរ ผู้ไม่รู้หนังสือ
		មត្តេយ្យ សិក្សា อนุบาล	បឋម សិក្សា ประถม	អនុវិទ្យា ល័យ มัธยม	វិទ្យា ល័យ วิทยาลัย			
០ -២ឆ្នាំ	៣៣	-	-	-	-	-	-	-
៣ -៤ឆ្នាំ	២៥	១៣	-	-	-	-	-	-
៥ឆ្នាំ	៣៨	៣៤	-	-	-	-	-	-
៦ឆ្នាំ	១៦	៥	៣៥	-	-	-	-	-
៧ -១១ឆ្នាំ	៧១	-	៧១	-	-	-	-	-
១២ -១៤ឆ្នាំ	៣២	-	៣២	០	-	-	-	-
១៥ -១៧ឆ្នាំ	២៧	-	២០	៧	០	-	-	-
១៨ -២៤ឆ្នាំ	៦៦	-	-	-	០	០	០	២
២៥ -៣៥ឆ្នាំ	៣៦	-	-	-	-	០	០	៩
៣៦ -៤៥ឆ្នាំ	៣៧	-	-	-	-	-	-	១០
៤៦ -៦០ឆ្នាំ	៣៩	-	-	-	-	-	-	-
៦១ឆ្នាំឡើង	៣៧	-	-	-	-	-	-	-
សរុប	៤៣៣	៥៣	៩៧	៧	-	-	-	២១

ស្ថិតិមនុស្សស្រីនិងការអប់រំ ស្ថិតិ หน้าที่การงาน ผู้หญิง / ระดับการศึกษา

ស្ថិតិតាមក្រុម អាយុ	ចំនួន (នាក់)	រៀនសាលាចំនោះទូទៅរដ្ឋនិងឯកជន				រៀនសកល វិទ្យាល័យ រដ្ឋ-ឯកជន	រៀនសាលា មធ្យមឯក ទេស	ចំនួនអ្នក មិនចេះ អក្សរ
		មត្តេយ្យ សិក្សា	បឋម សិក្សា	អនុវិទ្យា ល័យ	វិទ្យា ល័យ			
០ -២ឆ្នាំ	៣៧	-	-	-	-	-	-	-
៣ -៤ឆ្នាំ	២២	០	-	-	-	-	-	-
៥ឆ្នាំ	៤០	១០	-	-	-	-	-	-
៦ឆ្នាំ	៤៩	៤៩	០	-	-	-	-	-
៧ -១១ឆ្នាំ	៤៤	-	៤៤	-	-	-	-	-
១២ -១៤ឆ្នាំ	២៩	-	២៩	០	-	-	-	-
១៥ -១៧ឆ្នាំ	៣៦	-	១៩	១៧	០	-	-	-
១៨ -២៤ឆ្នាំ	៦២	-	-	-	១	០	០	២

ស្ថិតិតាមក្រុម អាយុ	ចំនួន (នាក់)	រៀនសាលាចំនោះទូទៅរដ្ឋនិងឯកជន				រៀនសកល វិទ្យាល័យ រដ្ឋ-ឯកជន	រៀនសាលា មធ្យមឯក ទេស	ចំនួនអ្នក មិនចេះ អក្សរ
		មគ្គុយ សិក្សា	បឋម សិក្សា	អនុវិទ្យា ល័យ	វិទ្យា ល័យ			
២៥-៣៥ឆ្នាំ	៣៩	-	-	-	-	០	០	៥
៣៦-៤៥ឆ្នាំ	៣៦	-	-	-	-	-	-	១០
៤៦-៦០ឆ្នាំ	៤០	-	-	-	-	-	-	-
៦១ឆ្នាំឡើង	៣៦	-	-	-	-	-	-	-
សរុប	៤៧០	៥៩	៩២	១៧	១	០	០	១៩

ទីតាំងសាលារៀននានាជៀមនិងចំនុចកណ្តាលភូមិ (ទីតាំងសាលារៀន)

ចំងាយផ្លូវពីចំនុចកណ្តាលភូមិទៅដល់សាលាបឋមសិក្សា (ថ្នាក់ទី១ដល់ថ្នាក់ទី៦) រយៈពេលពីការងារម្ចាស់ផ្ទះទៅសាលាបឋមសិក្សា បឋមសិក្សា ឆ្នាំ 1-6	ចំងាយ១០០ ម 100 ម៉ែត្រ
ចំងាយផ្លូវពីចំនុចកណ្តាលភូមិទៅដល់សាលាអនុវិទ្យាល័យ (ថ្នាក់ទី៧ដល់ថ្នាក់ទី៩) រយៈពេលពីការងារម្ចាស់ផ្ទះទៅសាលាអនុវិទ្យាល័យ អនុវិទ្យាល័យ ឆ្នាំ 7-9	ចំងាយ១០គ.ម 10 គ.ម.
ចំងាយផ្លូវពីចំនុចកណ្តាលភូមិទៅដល់សាលាវិទ្យាល័យ រយៈពេលពីការងារម្ចាស់ផ្ទះទៅសាលាវិទ្យាល័យ ឆ្នាំ 10-12 (ថ្នាក់ទី១០ដល់ថ្នាក់ទី១២)	ចំងាយ២០គ.ម 20 គ.ម.

ស្ថិតិការងារជាមុខរបរ (ស្ថិតិ អំពីការងាររបស់អ្នកក្នុងសហគមន៍)

បរិយាយ	ចំនួនមនុស្សអាយុ១៨ឆ្នាំឡើង		
	ភេទ	ធ្វើការចំបង (ស្រូវទី១)	ធ្វើការបន្ទាប់បន្សំ (ទី២)
មុខរបរធ្វើស្រែ (បើគ្មានបំពេញលេខសូន្យ)			
ចំនួនមនុស្សមានមុខរបរធ្វើស្រែស្រែ	ប្រុស	២០០នាក់	០នាក់
ឬធ្វើស្រែចំការ	ស្រី	១៧០នាក់	០នាក់
ចំនួនមនុស្សមានមុខរបរដាំដំណាំ	ប្រុស	៥០នាក់	០នាក់
ចំការរយៈពេលវែង	ស្រី	៣៦នាក់	០នាក់
ចំនួនមនុស្សមានមុខរបរដាំដំណាំ	ប្រុស	៩៦នាក់	០នាក់
ចំការរយៈពេល	ស្រី	៧០នាក់	០នាក់
ចំនួនមនុស្សមានមុខរបរដាំដំណាំបន្លែ	ប្រុស	១១នាក់	០នាក់

ក្នុងភូមិយើងខ្ញុំចំនួនគ្រួសារក្នុងស្ថិតិខាងលើដែលនិយមប្រើប្រាស់ដីគីមីនិងថ្នាំគីមី សំលាប់សត្វល្អិតសំរាប់ការដាំដុះក្នុង
ឆ្នាំនេះមាន ។ ចំនួនគ្រួសារដែលប្រើថ្នាំគីមីសំលាប់សត្វល្អិតនិងស្មៅ
ចំនួនគ្រួសារដែលប្រើថ្នាំគីមីសំលាប់សត្វល្អិតនិងស្មៅ
ចំនួនគ្រួសារដែលប្រើថ្នាំគីមីសំលាប់សត្វល្អិតនិងស្មៅ
ចំនួនគ្រួសារដែលប្រើថ្នាំគីមីសំលាប់សត្វល្អិតនិងស្មៅ

ចំនួនគ្រួសារដែលប្រើថ្នាំគីមី ។ ចំនួនគ្រួសារដែលប្រើថ្នាំគីមីសំលាប់សត្វល្អិតនិងស្មៅ	មាន០គ្រួសារ
ចំនួនគ្រួសារដែលប្រើថ្នាំគីមីសំលាប់សត្វល្អិតនិងស្មៅ ចំនួនគ្រួសារដែលប្រើថ្នាំគីមីសំលាប់សត្វល្អិតនិងស្មៅ	មាន១០០គ្រួសារ
ចំនួនគ្រួសារដែលប្រើថ្នាំគីមីសំលាប់សត្វល្អិតនិងស្មៅ ចំនួនគ្រួសារដែលប្រើថ្នាំគីមីសំលាប់សត្វល្អិតនិងស្មៅ	មាន៨៥គ្រួសារ
ចំនួនគ្រួសារដែលប្រើថ្នាំគីមីសំលាប់សត្វល្អិតនិងស្មៅ ចំនួនគ្រួសារដែលប្រើថ្នាំគីមីសំលាប់សត្វល្អិតនិងស្មៅ	មាន០គ្រួសារ

គ្រឿងយន្តកសិកម្ម (បើគ្មានបំពេញលេខសូន្យ) (គ្រឿងយន្តកសិកម្ម)

ប្រភេទ	ចំនួនគ្រួសារ	ចំនួនគ្រឿង
គោយន្តសំរាប់ក្ដីរដី រថណាដេនតាម	មាន៨៩គ្រួសារ	មាន៨៩គ្រឿង

រថយន្តដឹកទំនិញនិងអ្នកដំណើរ (បើគ្មានបំពេញលេខសូន្យ) (រថយន្តបំប្រែប្រួលនិងរថយន្តដឹកទំនិញ)

ប្រភេទរថយន្ត	ចំនួនគ្រួសារ	ចំនួនគ្រឿង
រថយន្តសំរាប់ប្រើប្រាស់ក្នុងគ្រួសារ រថយន្តសំរាប់ប្រើប្រាស់ក្នុងគ្រួសារ	មាន១គ្រួសារ	មាន១គ្រឿង

ម៉ូតូនិងកង់ (បើគ្មានបំពេញលេខសូន្យ) (រថយន្តដឹកទំនិញនិងអ្នកដំណើរ)

ប្រភេទរថយន្ត	ចំនួនគ្រួសារ	ចំនួនគ្រឿង
ចំនួនម៉ូតូ ។ ចំនួនម៉ូតូ ។ ចំនួនម៉ូតូ	មាន២០គ្រួសារ	មាន២០គ្រឿង
ម៉ូតូកង់បី (ត្រីចក្រយានយន្តឡឡើយ) រថយន្តសំរាប់ប្រើប្រាស់ក្នុងគ្រួសារ	មាន០គ្រួសារ	មាន០គ្រឿង
កង់ដែលអាចប្រើប្រាស់បាន យានយន្តដែលអាចប្រើប្រាស់បាន	មាន៦០គ្រួសារ	មាន៦០គ្រឿង

ចំងាយជាមធ្យមពីចំណុចកណ្តាលភូមិទៅសាលាឃុំ/សង្កាត់ សាលាក្រុង/ស្រុក/ខណ្ឌនិងសាលាខេត្ត/រាជធានី
រយៈពេលដំណើរទៅសាលាឃុំ/សង្កាត់ រយៈពេលដំណើរទៅសាលាក្រុង/ស្រុក/ខណ្ឌនិងសាលាខេត្ត/រាជធានី

ចំងាយជាមធ្យមពីចំណុចកណ្តាលភូមិទៅសាលាឃុំ/សង្កាត់ រយៈពេលដំណើរទៅសាលាឃុំ/សង្កាត់	មាន១១គ.ម
ចំងាយជាមធ្យមពីចំណុចកណ្តាលភូមិទៅសាលាក្រុង/ស្រុក/ខណ្ឌ រយៈពេលដំណើរទៅសាលាក្រុង/ស្រុក/ខណ្ឌ	មាន២០គ.ម
ចំងាយជាមធ្យមពីចំណុចកណ្តាលភូមិទៅសាលាខេត្ត/រាជធានី រយៈពេលដំណើរទៅសាលាខេត្ត/រាជធានី	មាន៧៥គ.ម

ការចិញ្ចឹមសត្វនិងវារីប្បកម្ម (បើគ្មានបំពេញលេខសូន្យ) (ការត្រួតពិនិត្យ)

ប្រភេទសត្វ	ចំនួនគ្រួសារចិញ្ចឹម	បរិមាណសត្វចិញ្ចឹម
គោ វ៉ា	មាន១០០គ្រួសារ	មាន១៣០ក្បាល
ក្របី គោ	មាន១០គ្រួសារ	មាន៣៦ក្បាល
ជ្រូក អ្នក	មាន១១១គ្រួសារ	មាន១២០ក្បាល
មាន់ កែ	មាន១៧២គ្រួសារ	មាន៥៦១ក្បាល
ទា បៀត	មាន២០គ្រួសារ	មាន៧០ក្បាល
ពពែ បៀតពេជ	មាន១០០គ្រួសារ	មាន០ក្បាល
ក្រពើ ជ្រូក	មាន១០០គ្រួសារ	មាន០ក្បាល

ស្ថិតិលំនៅស្ថាន (ស្ថិតិលំនៅស្ថាន)

ប្រភេទផ្ទះ ប្រភេទប្រជាជន	ចំនួនគ្រួសារ រស់នៅ ជាន់រោង ក្នុងរោង អគ្គិសនី	ចំនួនផ្ទះ សរុបមាន ជាន់រោង ក្នុងរោង អគ្គិសនី	ចំនួនផ្ទះមានភ្លើងបំភ្លឺពី				ចំនួនផ្ទះមាន ទូរទស្សន៍ ជាន់រោង អគ្គិសនី
			អគ្គិសនី ភ្លើង	អគ្គិសនី គ្រឿងបរិក្ខារ ភ្លើង	ព្រះអាទិត្យ រោង អគ្គិសនី	ជីវៈស្វ័យ ភ្លើង រោង អគ្គិសនី	
លំនៅដ្ឋានប្រក់ ស្លឹកស្រូវ លំនៅដ្ឋានមុន អគ្គិសនី	៧១គ្រួសារ	៦០ផ្ទះ	០ផ្ទះ	៥០ផ្ទះ	១ផ្ទះ	០ផ្ទះ	២ផ្ទះ
ផ្ទះប្រក់ស្រូវ ហ្វីប្រេស៊ីម៉ង់ត៍ ប្រជាជន អគ្គិសនី	៥០គ្រួសារ	៤៩ផ្ទះ	០ផ្ទះ	២៦ផ្ទះ	៣ផ្ទះ	០ផ្ទះ	៣ផ្ទះ
ផ្ទះប្រក់ក្បាល ប្រជាជន អគ្គិសនី	៥១គ្រួសារ	៥០ផ្ទះ	០ផ្ទះ	៣០ផ្ទះ	៧ផ្ទះ	០ផ្ទះ	៥ផ្ទះ
សរុប សរុប	១៧២ គ្រួសារ	១៥៩ផ្ទះ	០ផ្ទះ	១០៦ផ្ទះ	១១ផ្ទះ	០ផ្ទះ	១០ផ្ទះ

ចំនួនលំនៅដ្ឋានមិនទាន់មានគ្រួសារស្នាក់នៅជាប្រចាំ (ចំនួនលំនៅដ្ឋានមិនទាន់មានគ្រួសារស្នាក់នៅជាប្រចាំ)

ផ្ទះប្រក់ស្រូវ ប្រជាជន អគ្គិសនី	ផ្ទះប្រក់ហ្វីប្រេស៊ីម៉ង់ត៍ ប្រជាជន អគ្គិសនី	ផ្ទះប្រក់ក្បាល ប្រជាជន អគ្គិសនី
៤៩ផ្ទះ	០ផ្ទះ	៥០ផ្ទះ

2. **ทรัพยากรดิน ที่ทำกิน** ชาวบ้านมีที่ไร่นา อยู่รอบทิศของหมู่บ้านซึ่งเป็นพื้นที่ลุ่มและที่ดอนเนินสูงคละกันไป พื้นที่เนิน นิยมเพาะปลูกพืช เช่น ยางพารา มันสำปะหลัง ข้าวไร่ ถั่ว งา ถั่วลิสง แตงโม มะม่วง มะม่วงหิมพานต์ เป็นต้น ส่วนพื้นที่ลุ่ม ใช้ประโยชน์ คือ ทำนา ขุดสระน้ำ เลี้ยงปลา พื้นที่เลี้ยงสัตว์

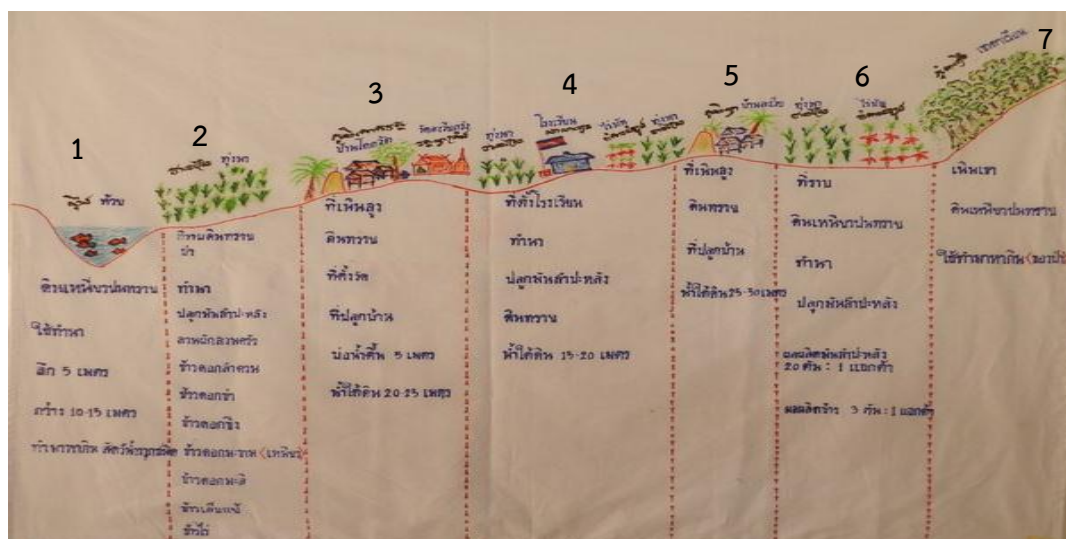
3. **ทรัพยากรน้ำ** มีหนองน้ำสาธารณะ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของวัด เป็นหนองน้ำขนาดใหญ่ สำหรับใช้ในหน้าแล้ง เลี้ยงปลาเป็นอาหารของชุมชน และใช้สำหรับเป็นน้ำดื่มของสัตว์เลี้ยงในช่วงหน้าแล้ง และ แม่น้ำ ไหลลงมาจากพนมตาเรียว มีระยะทางจากเชิงเขาไปยังปลายน้ำประมาณ 21 กิโลเมตร ไหลผ่านทางด้านทิศเหนืออ้อมหมู่บ้านไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งแต่ละจุดของแม่น้ำจะมีความลึกต่างระดับกันและมีชื่อเรียกต่างๆ กันตามจุด เช่น โอรแกลงเปลือร (ห้วยแกลงเปลือร) โอรตาโจล (ห้วยตาโจล) โอรเตอบแบก (ห้วยเตอบแบก) เป็นต้น ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสำหรับการใช้ในการเกษตร ที่ทำมาหากิน เลี้ยงสัตว์ เป็นแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ด้วยกุ้ง หอย ปลา เช่น ปลาช่อน ปลาดุก ปลานิล ปลาดุกเพียน ปลาอีสง ปลาควาย ปลาชะโด ปลาหางแดง ปลาหมอ ปลาหลด ปลาไหล ปลากระสูบ เป็นต้น แม่น้ำแห่งนี้ยังไม่มีกั้นกั้นทำที่กักเก็บน้ำไว้ในหน้าแล้งจึงทำให้บริเวณที่ต้นแห้งขอดในฤดูแล้ง หลงเหลืออยู่เฉพาะบริเวณที่น้ำลึกจึงไม่สามารถนำมาใช้เพาะปลูกพืช ทำการเกษตรในฤดูแล้งได้

ภาพที่ 4 - 9 แผนผังทรัพยากรชุมชนภูมิโคกวัด-ภูมิละเวีย คุ่มแสนน้อย เซราะวาริน เขตเสียมเรียบ

4.2.7 สภาพนิเวศพื้นที่ภูมิโคกวัดและภูมิละเวีย

สภาพนิเวศพื้นที่ภูมิโคกวัดและภูมิละเวียจากทิศเหนือไปทิศใต้ มีลักษณะดังภาพตัดขวาง ภาพที่ 4 - 10

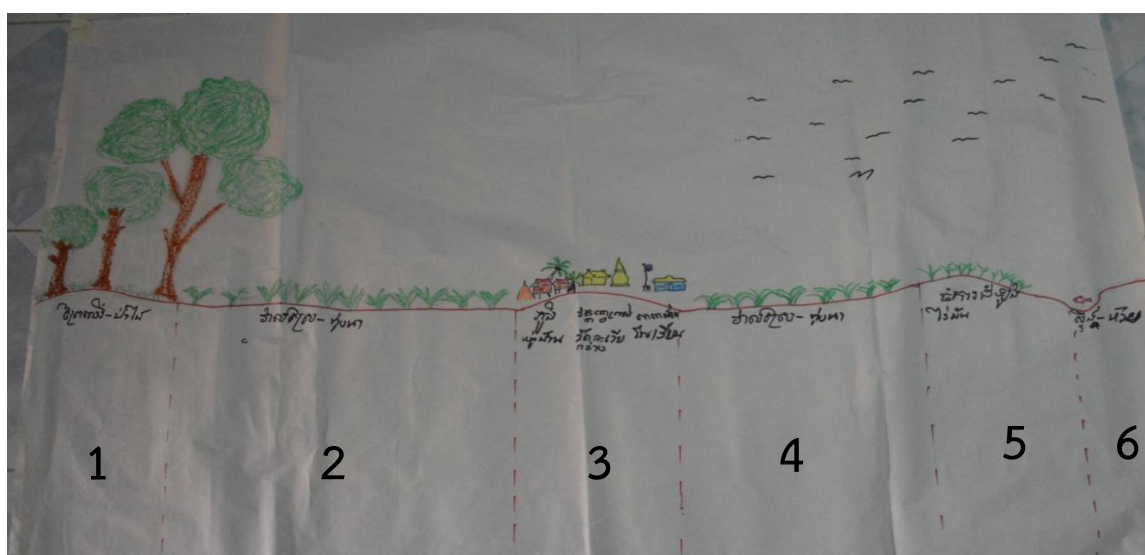
ภาพที่ 4 - 10 ภาพตัดขวางพื้นที่ชุมชนภูมิโคกวัดและภูมิละเวียจากทิศเหนือไปทิศใต้

จากภาพตัดขวางดังกล่าว ทั้ง 7 จุดมีรายละเอียดสภาพพื้นที่และการใช้ประโยชน์พื้นที่ ดังนี้

ลักษณะภูมิประเทศ,สถานที่	รายละเอียดสภาพพื้นที่และการใช้ประโยชน์พื้นที่
1. ห้วย ภู่ง	ระยะทางยาว 121 กิโลเมตร ความกว้างของลำห้วยกว้าง 10-15 เมตร ความลึก 5 เมตร ลักษณะดินเหนียวปนทราย เหมาะกับการทำนา (เฉพาะหน้าฝนเท่านั้น) เป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำทุกชนิด
2. ทุ่งนา ภู่ง	ลักษณะพื้นที่เป็นพื้นราบ ดินเป็นดินทราย ใช้ประโยชน์ทำนา ปลูกมัน สวนผักสวนครัว มีพื้นที่ป่าสลับกระจายในพื้นที่ ปลูกข้าว ดอกกล้วยน ข้าวดอกข่า ข้าวดอกขิง ข้าวดอกมะขาม (เหนียว) ข้าวดอกมะลิ ข้าวเล็บแม่ ผลผลิต 6 ไร่ : 2 ตัน ส่วนข้าวไร่ผลผลิต 3 ตัน : 1 แยกตัว
3. ที่ตั้งบ้านโคกวัด วัดละเวีย กรัง ภู่ง	ลักษณะพื้นที่เป็นพื้นที่เนินสูง ดินเป็นดินทราย เป็นสถานที่ตั้งหมู่บ้านปลูกบ้านอาศัย ที่ตั้งวัด ระดับน้ำใต้ดิน 20-25 เมตร บ่อน้ำตื้น 5 เมตร
4. ที่ตั้งโรงเรียน, ทุ่งนา ,ไร่มัน สวนป่าภู่ง ภู่ง	ดินเป็นดินทราย ใช้ประโยชน์เป็นที่ตั้งโรงเรียน ทำนา ปลูกมัน สำปะหลัง ระดับน้ำใต้ดิน 20-15 เมตร

ลักษณะภูมิประเทศ,สถานที่	รายละเอียดสภาพพื้นที่และการใช้ประโยชน์พื้นที่
5. ที่ตั้งหมู่บ้านละเวีย ภูมิจิญา	ลักษณะพื้นที่เป็นพื้นที่เนินสูง ดินเป็นดินทรายเหมาะแก่ปลูกบ้านเรือนระดับน้ำใต้ดิน 25-30 เมตร
6. ไร่มันสำปะหลัง,สวนยางพารา อัครนิมิต อัครนิมิต	ลักษณะพื้นที่เป็นพื้นที่ราบ ดินเป็นดินเหนียวปนทราย ใช้ทำการเกษตร ยางพารา มันสำปะหลัง ผลผลิต 20 ตัน : 1 แสกตัน
7. ภูเขา (ภูเขาตาเวีย) ภูมิจิญา	ลักษณะพื้นที่เป็นสันเขา ดินเป็นดินเหนียวปนทราย ใช้ทำมาหากินหาของป่า เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ทุกชนิด

สภาพนิเวศพื้นที่ภูมิโคกวัดและภูมิละเวียจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก มีลักษณะดังภาพตัดขวางภาพที่ 4 - 11

ภาพที่ 4 - 11 ภาพตัดขวางพื้นที่ภูมิโคกวัดและภูมิละเวียจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก

จากภาพตัดขวางดังกล่าว ทั้ง 6 จุดมีรายละเอียดสภาพพื้นที่และการใช้ประโยชน์พื้นที่ ดังนี้

ลักษณะภูมิประเทศ,สถานที่	รายละเอียดสภาพพื้นที่และการใช้ประโยชน์พื้นที่
1. ป่าไม้ ไร่ถั่ว	ลักษณะพื้นที่เป็นสันเขา ดินเหนียวปนทราย ใช้ทำมาหากินหาของป่า เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ทุกชนิด
2. ทุ่งนา ไร่ถั่ว	ลักษณะพื้นที่เป็นพื้นที่ราบ มีป่าไม้สลับกระจายในพื้นที่ ดินเป็นดินทราย ใช้ประโยชน์ทำนา ปลูกข้าว

ลักษณะภูมิประเทศ,สถานที่	รายละเอียดสภาพพื้นที่และการใช้ประโยชน์พื้นที่
	ข้าวดอกกลาดวน ข้าวดอกข่า ข้าวดอกขิง ข้าวดอกมะขาม(เหนียว) ข้าวดอกมะลิ ข้าวเล็บแม่ ผลผลิต 6 ไร่ : 2 ตัน ส่วนข้าวไร่ 3 ตัน : 1 แยกตำ และนอกจากนี้ ยังใช้พื้นที่สำหรับปลูกมันสำปะหลัง และสวนผักสวนครัว
3. ที่ตั้งบ้านโคกวัด,วัด ละเวียงกรัง ภูมิเภากรัง ภูมิกำแพง	ลักษณะพื้นที่เป็นพื้นที่ที่เนินสูง ดินเป็นดินทราย เป็นพื้นที่ตั้ง บ้านเรือน ตั้งวัด ระดับน้ำใต้ดิน 20-25 เมตร บ่อน้ำตื้น 5 เมตร
4. ทุ่งนา ภูมิกำแพง	ลักษณะพื้นที่เป็นพื้นที่ราบมีป่าไม้สลับกระจายในพื้นที่ ดินเป็นดิน ทราย ใช้ประโยชน์ทำนาพันธุ์ข้าวดอกกลาดวน ข้าวดอกข่า ข้าวดอก ขิง ข้าวดอกมะขาม(เหนียว) ข้าวดอกมะลิ ข้าวเล็บแม่ ผลผลิต 6 ไร่ : 2 ตัน ส่วนข้าวไร่ 3 ตัน : 1 แยกตำ และนอกจากนี้ ยังมีการปลูกมัน และสวนผักสวนครัว
5. ไร่มัน ภูมิโคกสูง	ลักษณะดินเป็นดินทราย ใช้ประโยชน์ทำนา ปลูกมันสำปะหลัง ระดับน้ำใต้ดิน 15 - 20 เมตร
6. ห้วย ภูมิกำแพง	ระยะทางยาว 121 กิโลเมตร กว้าง 10 - 15 เมตร ความลึก 5 เมตร ดินเป็นดินเหนียวปนทราย เหมาะกับการทำนา(เฉพาะหน้าฝน เท่านั้น) และเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำทุกชนิด

4.2.8 วิธีการทำมาหากินชุมชนภูมิโคกวัด-ภูมิละเวียง

วิถีชีวิตการทำมาหากินของชุมชน ภูมิโคกวัด-ภูมิละเวียง เป็นวิถีการผลิตทางการเกษตรและการ
พึ่งพาทรัพยากรจากป่าในการหาอยู่หากิน โดยวิถีการผลิตทางการเกษตรประกอบด้วย การทำนา ทำนาคำ
ปลูกข้าว นาหว่าน ปลูกพืช และ ข้าวไร่ ปลูกพืช การทำไร่ทำนา ถั่ว กล้วย สับปะรด การทำไร่ข้าวโพด ปลูกพืช
การทำไร่มันสำปะหลัง ปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ โค-กระบือ-สุกร-เป็ด-ไก่ และการหาอยู่หากินบนฐาน
ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ซึ่งในแต่ละวิถี มีวิธีการดำเนินการ ดังนี้

1. วิธีการทำนาคำ ชาวบ้านจะมีการเตรียมการไถแปร 1 ครั้ง ทั่วไร่ประมาณ 1 เดือน และต่อมา
จะมีการไถหว่านกล้า ทั่วไร่ประมาณ 1 เดือน 10 วัน กล้าโตได้ที่แล้ว ถอนกล้าแล้วทั่วไร่ 1-2 วัน แล้วจึง
นำมาปักดำอาจมีการใส่ปุ๋ยรองพื้นก่อนก็มี หรือทั่วไร่ 1 เดือน ค่อยใส่ปุ๋ยเคมีที่ซื้อมาจากตลาด ถ้าเป็นพื้นที่
นาดอน นาดำห่าง 1 คืบ พื้นที่นาหลุม ระยะห่าง 1 ศอก หลังจากนั้น ก็คอยดูแลเรื่องน้ำ นับตั้งแต่วันปักดำ
รวมประมาณ 6 เดือน จึงได้เก็บเกี่ยว การเก็บเกี่ยวจะใช้แรงงานคน ให้ค่าจ้างวันละ 150 - 200 บาท ได้

ผลผลิต 2,000 กิโลกรัม ขาย 15,000 บาท (1 ครัวเรือน 9 ไร่ 3,000 กิโลกรัม ขาย 21,000 บาท) คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ 80 %

การจัดการผลผลิต เก็บไว้สามแดดค่อยเก็บรวบรวม ใช้รถสี่ล้อ เสร็จแล้วนำมาเก็บไว้ในยุ้งฉางที่ทำไว้ บางคนนำไปใช้หนี้ข้าวที่ยืมมากิน บางคนก็เหลือไว้ขายบ้าง ค่าใช้จ่ายการลงทุนทำนาดำ ประกอบด้วย ค่าไถ 1 เฮกตาร์ ลงทุนค่าน้ำมัน 35 ลิตร เป็นเงิน 1,500 บาท และ ค่าแรงงาน 3,000 บาท รวม 4,500 บาท/เฮกตาร์

2. วิธีการทำไร่มันสำปะหลัง การปลูกมันสำปะหลังชาวบ้านมีวิธีการเตรียมดินก่อนปลูก ใช้หลายวิธี เช่น พ่นยาฆ่าหญ้า หลังจากนั้น ก็ขุดดินปลูกการใช้รถไถเดินตาม (ไถยนต์) ไถเตรียมดินก่อน เสร็จแล้วบางคนอาจไถยกร่องปลูก บางคนก็ไถราบแล้วขุดดินปลูกการปลูกมี 2 แบบ คือ 1) การเสียบปักลงดิน 2) ขุดดินถม ระยะความห่างของการปลูก 80 เซนติเมตร 80 x 100 เซนติเมตร หรือ 50 x 100 เซนติเมตร โดยการตัดต้นมันเป็นท่อน ขนาด 20 เซนติเมตร การปลูกจะใช้แรงงานคน เป็นหลักทั้งโดยการ ปลูกเอง ญาติพี่น้องในครัวเรือนมาช่วยปลูก และการจ้างชาวบ้านด้วยกันปลูก ค่าแรง 150-200 บาท (ไทย) ต่อคนต่อวัน

กำจัดวัชพืชโดยใช้จอบเสียมถางเอาบ้าง ใช้วิธีพ่นยาฆ่าวัชพืชบ้าง ประมาณ 2 ครั้ง ระยะเวลาในการเก็บเกี่ยวบางคนอาจถอนเอาไปขายเร็วเมื่อได้ราคา บางรายเก็บไว้จนครบปี ค่อยถอนเอาไปขาย ใช้รถยนต์เป็นพาหนะในการขนนำไปขายที่ลานมัน โดยส่วนมากจะมีเถ้าแก่มารับซื้อตามบ้านเรือน โดยนำตาชั่งมาเอง แล้วขนเอาไปขายที่ลานมันต่อ ส่วนมากนำมาสับเป็นมันเส้น ตากแห้งแล้วนำไปขาย ส่วนราคาแล้วแต่จะตกลงกัน ค่าใช้จ่ายในการลงทุนการปลูกมันสำปะหลัง มีดังนี้

- ค่าต้นพันธุ์	8,000 บาท/เฮกตาร์
- การเตรียมดินก่อนปลูก ซื้อยาเคมี	3,200 บาท/เฮกตาร์
- ค่าแรงงานฉีดพ่น	1,500- 1,600 บาท /เฮกตาร์
- ค่าแรงงานคนปลูก 15 คนละ 150	= 2,250 บาท/เฮกตาร์
รวม 15,050 บาท/เฮกตาร์	

3. วิธีการปลูกข้าวไร่ การเตรียมพื้นที่ ก็จะมีการขุดหรือถางป่าแล้วเอาไฟเผา รอนจนฝนตกดินเปียกพอไถได้ ก็ทำการไถเตรียมดินแล้วนำข้าวไปปลูกซึ่งใช้อุปกรณ์ ดังนี้

ไม้ขนาดพอเหมาะมือ ยาวประมาณ 2 เมตรนำมาหลาวให้แหลมเพื่อใช้ปักให้เป็นรูแล้วใช้ไม้ไผ่กลบดิน ระยะห่างขนาด 30 - 40 เซนติเมตร โดยประมาณแล้วแต่สภาพที่ดิน หลังจากนั้น 1 เดือนก็จะทำการกำจัดวัชพืชโดยใช้วิธีการถากถาง หรืออาจใช้พ่นยากำจัดวัชพืช อย่างน้อย 2 ครั้ง ขึ้นไป หรือตามแต่สภาพพื้นที่ นับจากวันที่ปลูกรวม 3 - 4 เดือน ก็จะได้เก็บเกี่ยว เก็บเกี่ยวด้วยแรงงานคน ผลผลิต 2,500 กิโลกรัม/เฮกตาร์ การนวดข้าวด้วยการใช้รถนวดข้าว คิดค่าบริการคือได้ 10 กระสอบคิดค่านวด 1 กระสอบ ค่าใช้จ่าย

ในการลงทุนการปลูกข้าวไร่ ประกอบด้วย การเตรียมพื้นที่ก่อนปลูก ไร่ละ 3,000 บาท /เฮกตาร์ ทำการปลูกลงทุนจ้างแรงงาน 1,800 บาท/เฮกตาร์ รวม 4,800 บาท/เฮกตาร์ การจัดการผลผลิต เก็บข้าวไว้ทำพันธุ์ 500 กิโลกรัม เก็บไว้เพื่อกิน 3,000 กิโลกรัม ที่เหลือไว้ขาย 1,500 กิโลกรัม ราคาขาย กิโลกรัมละ ละ 7.50 บาท

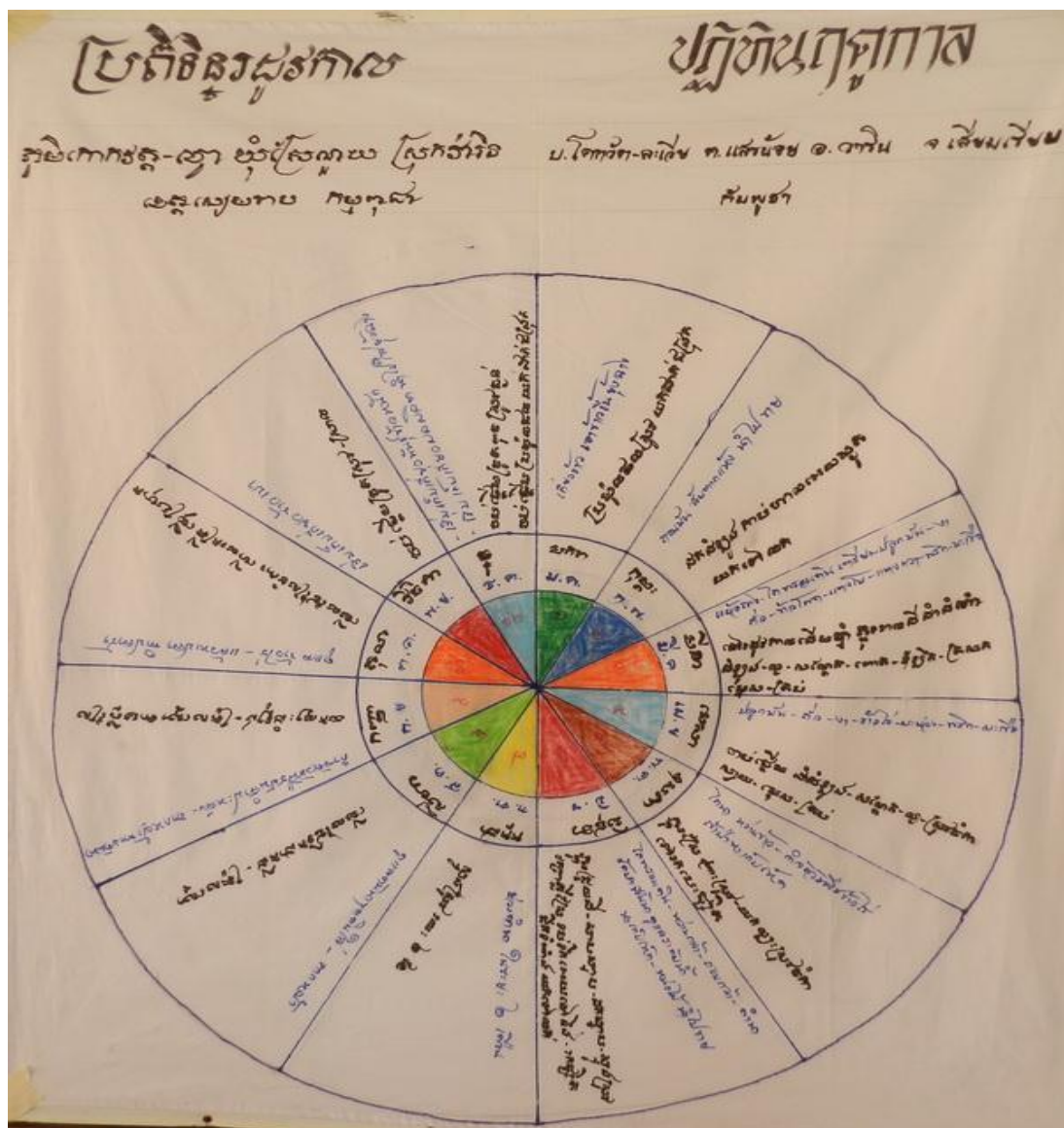
4. การปลูกถั่วเขียว –งา-ข้าวโพด มีการเตรียมดินโดยการไถ หลังจากปลูกเสร็จแล้ว ประมาณ 1 เดือนจึงทำการกำจัดวัชพืช เพียง 2 ครั้ง โดยการใช้แรงงานตากถางหรือใช้ยาเคมีพ่นกำจัดวัชพืช รอให้แก่พอเก็บเกี่ยวได้จึงทำการเก็บเกี่ยวผลผลิต สำหรับการปลูกถั่วเขียวเมื่อเก็บเกี่ยวได้แล้วนำมาตากแดดเสร็จแล้วเอาไม้ตีให้เปลือกให้แตกคัดเอาเฉพาะเมล็ด ส่วนการปลูกงา ดูว่าพอเก็บเกี่ยวได้แล้ว ตัดนำมาเป็นมัดๆ นำมาตากแดด โดยตั้งฟิงไว้ พองาเริ่มแตก ก็นำมาเคาะใส่ภาชนะที่เตรียมรองไว้เพื่อเก็บเอาแต่เมล็ด และการปลูกข้าวโพดเหลืองก็รอให้สุก หรือเปลือกแห้งขาว หรือสุกเต็มที่ค่อยหักใส่กระสอบ รวมใส่กระสอบไว้ ก็จะมีพ่อค้ามาซื้อพร้อมตาชั่งเอง ผลผลิตถั่วเขียว 900 กิโลกรัม/เฮกตาร์ ราคาขาย 30 บาท/กิโลกรัม ประมาณ 27,000 บาท/เฮกตาร์ หรือแล้วแต่จะตกลงกัน ค่าใช้จ่ายในการลงทุนการปลูก ถั่วเขียว มีดังนี้

- เตรียมพื้นที่ก่อนปลูก พ่นยาฆ่าหญ้า	3,200 บาท/เฮกตาร์
- ค่าหวานถั่วเขียว	3,000 บาท/เฮกตาร์
- ยาฆ่าแมลง กำจัดแมลง	1,000 บาท/เฮกตาร์
- ฮอร์โมน	2,200 บาท/เฮกตาร์
- ค่าแรงงานเก็บเกี่ยว	3,000 บาท/เฮกตาร์
รวม	12,400 บาท/เฮกตาร์

5. การเลี้ยงสัตว์ (โค-กระบือ-สุกร-เป็ด-ไก่) การเลี้ยงโค กระบือ เพื่อแบ่งให้ลูกหลาน นอกจากนี้ยังสามารถเอามูลสัตว์ไปเป็นปุ๋ยคอกใส่พืชผักสวนครัวและข้าว โค กระบือถ้ามีเยอะ ได้ปุ๋ยเยอะ ก็แบ่งขายบ้าง 1 เทลเลอร์ อีเต็กเดินตามราคา 300 บาท การเลี้ยงโคตัวเมีย 1 ตัว 1 ปี ออกลูก 1 ตัว เวลาสัตว์เลี้ยงเจ็บป่วยก็จะมีแพทย์จากปศุสัตว์มาฉีดยา เข็มละ 100 บาท ราคาตามแต่อาการป่วยของสัตว์ การเลี้ยงโค-กระบือ คิดเปอร์เซ็นต์ 30-40 % การเลี้ยงสุกร นิยมเลี้ยงตามป๋ายาตาย เลี้ยงขายให้ญาติ พันธุ์หมูที่นิยมเลี้ยง คือ หมูพันธุ์พื้นเมือง เลี้ยงเพื่อค้าขาย หรือการประกอบอาหาร หรืองานกิจการจำเป็น และการเลี้ยงเป็ดไก่ ครัวเรือนละ 10 ตัว มีไว้ทำกินเวลามีญาติพี่น้องมาหา หรือมีไว้ขาย

นอกจากการประกอบอาชีพทางการเกษตรดังกล่าวแล้วชาวบ้านยังมีอาชีพรับจ้างทั่วไป ทั้งรับจ้างตามฤดูกาล ในพื้นที่และนอกพื้นที่ทั้งการไปรับจ้างทำงานที่ประเทศไทยด้วย เช่น ที่กรุงเทพฯ สมุทรปราการ สมุทรสาคร เป็นต้น และวิถีชีวิตอีกอย่างที่ชาวบ้านสามารถดำรงชีพอยู่ได้โดยการใช้ประโยชน์จากป่า หาดของป่า ขายและเป็นอาหารในครัวเรือนด้วยเป็นทุนทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่ต้องซื้อ

កិច្ចការ កិច្ចកម្ម	ឆ.គ. មក រា	ក.វ. កុម្មុះ	ឆ.គ. មីនា	ឆ.ម. មេ សា	ឆ.គ. ឧស ភា	ឆ.ម. មិថុ នា	ក.គ. ក កុដា	ឆ.គ. សីហា	ក.ម. កញ្ញា	ឆ.គ. តុលា	ឆ.ម. វិច្ឆិកា	ឆ.គ. ធ្នូ
ស្រូវ												
3. រែង / ត្នា លូ សណ្តែក												
តែ ក្នុងដី	↔											
ប្រក ដាំ			↔									
កាត់ដេញដី ចំណ សសេរីបាញ់ ថ្នាំ				↔								
កើបផលផលិត ច្រូត រឹប:					↔							
4. រែងវ៉ាត ចំ ការពោត												
តែ ក្នុងដី	↔											
ប្រក ដាំ		↔										
កាត់ដេញដី ចំណ សសេរីបាញ់ ថ្នាំ			↔									
កើបផលផលិត បេះរឹ កាច់					↔							
5. រែងវ៉ាត ស្រូវចំ ការ												
ពាង / ជីតា ចំណ សសេរីបាញ់ ថ្នាំ			↔									
ប្រក ដាំ					↔							
កាត់ដេញដី ចំណ សសេរីបាញ់ ថ្នាំ						↔						

ภาพที่ 4 - 12 ปฏิทินผู้เฒ่า (ปฏิทินฤดูกาล)

ชุมชนภูมิโคกวัด-ภูมิละเวีย คุ่มแสน้อย เชราะวาริน เขตเสียมเรียบ ราชอาณาจักรกัมพูชา

4.2.9 วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนภูมิโคกวัด ภูมิละเวีย

วัฒนธรรมประเพณี การทำบุญในแต่ละเดือนของชุมชนภูมิโคกวัด ภูมิละเวีย คุ่มแสน้อย เชราะวาริน เขตเสียมเรียบ ราชอาณาจักรกัมพูชา จากการสัมภาษณ์ ยายม่วย โปก (ยายค่านาง จะทาร์มย์) อายุ 68 ปี (อดีตเคยอยู่บ้านปะหนู ตำบลบ้านด่าน อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์) ยาย มา เทิง นามสกุลเดิม सालงาม อายุ 70 ปี (อดีตเคยอยู่จังหวัดบุรีรัมย์) ยาย โต๊ต นวน อายุ 68 ปี (อดีตเคยอยู่จังหวัดบุรีรัมย์) ยาย ฟิง เพื่อง นามสกุลเดิม สุกงษ์ อายุ 62 ปี (อดีตเคยอยู่บ้านกันทรอมใต้ ตำบลกันทรอม อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ)

เกษ) ยายปัด วันนา อายุ 67 ปี และยายทา อ้วน นามสกุลเดิม แยกรัมย์ อายุ 73 ปี (อดีตเคยอยู่จังหวัดบุรีรัมย์) พบว่าในรอบ 12 เดือน ชุมชนภูมิโคกวัด ภูมิละเวีย มีวัฒนธรรมประเพณีการทำบุญ ดังนี้

1. เดือนมกราคม ถึงฤดูกาลเพาะปลูกพืชไร่ (แคบ๊ะ) เนื่องจากเป็นช่วงปลายฤดูหนาวที่จะเข้าสู่ฤดูร้อน ชาวบ้านจะมีการเพาะปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวไร่ ถั่ว งา และในช่วงเดือนนี้ชาวบ้านจะนิยมประกอบพิธีประเพณีการจัดงานแต่งงาน และงานขึ้นบ้านใหม่

2. เดือนกุมภาพันธ์ ขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ทำพิธีเซ่นไหว้ ปู ตา ประจำหมู่บ้าน มีการเตรียมของ ดังนี้ หมาก-พลู ไก่ 1 ตัว (ใช้หัว ตับ ไต ขา และไข่) ข้าว-เทียน-ธูป-ฝ้ายผูกแขน-เหล้า-น้ำ ครบแล้วก็เริ่มแซนตา โดยมีร่างทรง เมื่อเข้าทรงแล้ว ชาวบ้านจะถามเรื่อง ฝน ฟ้า อากาศ ว่ามีน้ำฝนตกพอเพียงและลูกหลานในหมู่บ้าน อยู่ดีมีสุข หรือไม่ พิธีนี้ต้องเข้าร่วมพิธีหลังคาเรือน มีความเชื่อว่าจะต้องมีการเซ่นไหว้ ปูตา เป็นประจำทุกปี เพื่อให้ปู-ตา ดูแลลูกหลานในหมู่บ้าน ให้อยู่ดีมีสุข และในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 มีพิธี มาฆบูชา (เมียกบูเจีย-แคเมียกหม) มีการจุดตะเกียงทั้งแปดทิศ ไว้รอบวิหาร แล้วมีการสวดมนต์ตลอดคืนและสวดสรภัญญะของชาวบ้าน มีความเชื่อว่าประเพณีนี้ เคยทำแล้วก็จะทำตลอดไป ความหมายว่า จุดตะเกียง 8 ทิศ เป็นการบูชาเทวดา ให้อยู่ปกปักรักษาคนในหมู่บ้าน หลังจากนั้นก็จะเริ่มรำแม่มด เพื่อบูชาแม่มดร่วมกัน

3. เดือนมีนาคม มีประเพณีทำบุญ งานมงคล ขึ้นบ้านใหม่ และงานแต่งงาน โดยประเพณีงานแต่งมีพิธีการอยู่ 2 แบบ คือ พิธีที่ 1 คือ พิธีกินชาต หมายถึงฝ่ายชายเอาเงินทองที่ฝ่ายหญิงได้เรียกครอง นำมาให้ฝ่ายหญิงทั้งหมด แล้วมีพิธีการต่าง ๆ ไม่ว่าเรื่องอาหารและเรื่องชุดแต่งกายทุกอย่าง ฝ่ายหญิงเป็นคนจัดการทั้งหมด เงินที่ฝ่ายหญิงเรียกครอง คือ ค่าสินสอด ค่าจัดงานต่าง ๆ โดยผู้หญิงจะเป็นฝ่ายจัดงานต่าง ๆ ทั้งหมด พิธีการที่ 2 คือ พิธีเรียกค่าน้ำนม หมายถึง ผู้ชายเป็นฝ่ายจัดการเรื่องทุกอย่าง ฝ่ายหญิงจะรอรับแต่ค่าน้ำนมอย่างเดียว

ในพิธีการ การดำเนินการต่างๆ ในงานแต่งงาน มีดังนี้ ในวันแรก จะมีการทำขนม ห่อข้าวต้ม เตรียมอุปกรณ์บายศรีสู่ขวัญ ในวันที่สอง เริ่มพิธีแห่ขบวนจากฝ่ายชายมาฝ่ายหญิง มีการละเล่นเจรียง พอมาถึงบ้านฝ่ายหญิงเข้าพิธีตัดผมทั้งสองคน โดยเทวดาเป็นคนตัดคนแรก 2 คน โดยใช้กรรไกรเงิน กรรไกรทอง ต่อมาพ่อแม่ญาติพี่น้อง ก็จะตัดถัดมาจากเทวดา 2 คน พอเสร็จก็จะเข้าพิธีสวดขวัญเจ้าบ่าว-เจ้าสาว พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เสร็จแล้วก็จะเข้าพิธีการเรียกค่าน้ำนม และผูกแขนด้วย พร้อมเจรียงเรื่องพระคุณของแม่ มีพิธีการป้อนกล้วย -ข้าวต้ม-น้ำ- น้ำส้ม ให้พ่อแม่ หลังจากนั้น เจ้าบ่าวอยู่ที่บ้านเจ้าสาวเลย และ ในวันที่สาม แต่เช้ามีด รอพระอาทิตย์ขึ้น จะมีพิธีไหว้พระอาทิตย์ เวลา 7 โมงเช้า ขบวนขันหมากแห่มาจากบ้านฝ่ายชายไปยังบ้านฝ่ายหญิง มีผลไม้ ขนม ผัก 36 คู่ มีเหล้า 1 คู่ น้ำส้ม 1 คู่ ให้บรรดาแขกที่มาร่วมงานนั่งเป็นแถวบริเวณด้านข้าง ตรงกลางเว้นให้เจ้าบ่าว-เจ้าสาวเดิน และมีคนเจรียงเรื่องผลไม้ ให้ครบ

36 คู่ หลังจากเสร็จแล้วก็นำเอาผลไม้ไปแขวนโขนตา ต่อจากนั้นก็นำเอาไปรับแขก เวลา 11 นาฬิกา เข้าโรงกินเลี้ยง จากนั้นทำการนับเงินผูกแขวน

4. เดือน เมษายน มีการจัดงานฉลองปีใหม่ มีการทำบุญในบ้าน มีเครื่องบายศรีสู่ขวัญ-บายไสรย์ แล้วไปรวมตัวกันที่วัดเพื่อร่วมกันทำบุญ เสร็จแล้วนำมาตั้งไว้ที่บ้านแล้วทำบ้านเรือนให้สะอาด มีการละเล่นการรำโทน-ลูกโยน-ชักเย่อ- เล่นส่บ้า และสรงน้ำพระพุทธรูป ก่อนสรงน้ำพระ จะมีการเอาดอกไม้ พร้อมขนทรายเข้าวัดประมาณ 4 โมงครึ่ง ตกตอนเย็นก็ทำวัตรสวดมนต์ ตอนเช้าเอาปืนโตไปวัดอีก และก็มี การละเล่นต่าง ๆ ทุกหลังคาเรือน ต้องประกอบบุญพิธีนี้ เพราะชาวบ้านในหมู่บ้านนี้มีความเชื่อว่า ถ้าใครไม่ ทำจะฟ้าผ่า เดือน เมษายน ของกำพูนจะม้งงานแต่งงาน ภายในเดือนนี้ ปกติคนไทยไม่นิยมจัดงาน

5. เดือนพฤษภาคม ประเพณีเช่นปู่ตาลงนา โดยทุกคนในชุมชนจะร่วมกันทำพิธีเช่นปู่ตา ประจำ หมู่บ้านที่คอยปกป้องรักษาคนในหมู่บ้าน เพื่อให้การทำนาอุดมสมบูรณ์ และในช่วงเดือนนี้ มีวันสำคัญทาง พุทธศาสนา คือวันวิสาขบูชา (แคประสาศ) ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ช่วงตอนเช้าเข้าวัดทำบุญ ตกเย็นมีการเวียนเทียนและมีการสวดมนต์ตลอดคืน สมัยก่อน มีการแขวนตาลงนา ปัจจุบันเลิกบ้าง ทำบ้าง บางหลังคาเรือนที่ ประกอบพิธีนี้ จะทำในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 6 และมีพิธีการบวช มีผ้าป่าต้นเทียนมาจากแดนไกลมาช่วย อุปถัมภ์นำมาถวายในช่วงวัน 15 ค่ำ เดือน 7 ถึง 15 ค่ำ เดือน 8

6. เดือนมิถุนายน ประเพณีผ้าป่าต้นเทียน (แคเจ้) มีผ้าป่าต้นเทียนมาจากแดนไกลมาช่วยอุปถัมภ์ นำมาถวายในช่วงวัน 15 ค่ำ เดือน 7 ถึง 15 ค่ำ เดือน 8

7. เดือนกรกฎาคม เทศกาลเข้าพรรษา ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 มีการนำดอกไม้ธูปเทียน นำขนม ข้าวต้มมัดไปถวายที่วัด พอถึง 5 โมงเย็น มีการแห่ต้นเทียนพร้อมดอกไม้ แห่จากหมู่บ้านเข้าวัด แห่รอบวัด 3 รอบ เสร็จแล้วเข้าฟังพระสวดพระพุทธรณ์ เข้าวัน 15 ค่ำ เดือน 8 มีการทำบุญตักบาตร พอตกเย็นก็จะมี การนิมนต์พระเข้าพรรษา

8. เดือนสิงหาคม (แคบั้ง/แคชราบ) ชุมชนไม่นิยมจัดประเพณี เนื่องจากเป็นเดือนขาดหรือการเว้น

9. เดือนกันยายน แคเป็น/ประเพณีแขวนโขนตา เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ ล่วงลับไปแล้วโดยเรียกว่า “แขวนโขนตา” (แขวน=เช่นสรวง, โขน=ยาย, ตา=ตา) หรือเป็นวันรวมญาติ (ประ จุมเป็น) เพื่อทำบุญให้กับบรรพบุรุษ หรือเป็นการแสดงความกตัญญูต่อผีบรรพบุรุษซึ่งจะร่วมกันดำเนินการ เตรียมตั้งแต่วันขึ้น 13 ค่ำ เดือน 10 จนถึง แรม15 ค่ำ เดือน 10

10. เดือน ตุลาคม ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 วันออกพรรษา ในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 11 เริ่มห่อข้าวต้ม- ทำขนมไว้ทำบุญ พอตกตอนเย็นพากันไปวัดฟังพระสวดพระพุทธรมนต์ รุ่งเช้าวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ทำบุญ ตักบาตร พอตกตอนเย็น นิมนต์พระออกพรรษา หลังจากนั้น จะมีการละเล่นต่าง ๆ เป็นการสมโภช

11. เดือน พฤศจิกายน บุญกฐิน เริ่มช่วงกรานกฐินมีระยะเวลาตั้งแต่วันออกพรรษาไปจนถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 การแห่กฐินสามัคคีจะมีคนจองเป็นเจ้าของภาพมีเครื่องกฐิน มีสับง ฉัตรหรือตาลปัตร ไม้กวาด หม้อ จาน ทับพี ซ้อน กระบุง กระดัง หวด สาด หมอน ผ้าขึ้น กระจก ผ้าขาวม้า สมุด ปากกา ดินสอ เข็ม ด้าย บาตร (เหมือนของไทยทั้งหมด) ความเชื่อในการทำบุญกฐิน จะได้บุญกุศลมาก จากการถวายผ้าไตรแด่ พระสงฆ์ที่จำพรรษาถ้วนไตรมาสในอาวาสวิหารนั้นๆ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 เป็นวันลอยกระทงและมี งานบุญปิ้งออกเปรี้ยะแค ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 มีการเตรียมตำข้าวเม้าและกล้วยสุก น้ำตาลาลา

พิธีปิ้งออกเปรี้ยะแค จะต้องเตรียม เทียน 12 เล่มทำจากขี้ผึ้ง เตรียมราวไม้ –เสาไม้มีง่ามไว้พาด สำหรับไว้หมუნ นำเทียน 12 เล่มไปติดไว้เป็นแถว ทั้ง 12 เล่ม หมายถึง 12 เดือน ก่อนจะถึงเวลาต้องทำพิธี อัญเชิญเทวดา (สมมติ) ที่เป็นเทวดาและนางฟ้า จากนั้นก็เริ่มต้นทำพิธีสวดมนต์ ใส่บาตรตอนเวลาเที่ยงคืน แล้วเทวดากับนางฟ้าก็เริ่มลงมา พอชาวบ้านเห็นก็ถามว่า หลวงตา หลวงยาย มาจากไหน แล้วหลวงตาก็ตอบ ว่า มาจากอินทร์พรหม ชาวบ้านยังสงสัยอีกว่าเป็นอินทร์พรหม จริงหรือเปล่า แล้วชาวบ้านก็ให้อินทร์พรหม สวดให้ฟัง พอสวดมนต์ของพรหมให้ฟังแล้ว ชาวบ้านก็ใส่บาตร ข้าวเม้า กล้วยและน้ำตาล จากนั้นชาวบ้านก็ เริ่มพิธีหมუნเสี่ยงทาย เรื่องของ ฝน ฟ้า อากาศ โดยเริ่มหมუნจากเดือนห้าเรื่อยๆไป สังเกตว่าน้ำตาเทียนหยด เดือนไหน ถือว่าเดือนนั้น ฝนตกมาก ถ้าเดือนไหนเทียนไม่ค่อยหยด ถือว่าเดือนนั้น ฝนไม่ตก พิธีปิ้งออก เปรี้ยะแคนี้มีความเชื่อเรื่องการเสี่ยงทายว่าปีฤดูกาลที่จะทำการเพาะปลูกในปีถัดไป มีฝนตกต้องตาม ฤดูกาลหรือไม่ (ส่วนประเพณีบุญแข่งเรือ มีจัดที่เมืองเสียมเรียบ)

12. เดือนธันวาคม แคมเยิกตุจย ไม่มีกิจกรรมทางประเพณีที่สำคัญ ชาวบ้านดำรงชีวิต หายู่หากิน ตามปกติ

ភាព្វី ៤ - ១៣ ប្រតិទិន្យបុព្វដម (ប្រតិទិន្យវណ្ណធម៌)

បុព្វដមភូមិភោគភ័ន្ត-ភូមិស. ឆ្នាំ ២០១៧ គ. ឆ្នាំ ២០១៧ ឆ. ឆ្នាំ ២០១៧ ទ. ឆ្នាំ ២០១៧

บทที่ 5

ความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา

ความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชาบ้านกันทรอมกับภูมิโคกวัดทั้งสองฝั่งมีมานาน และเป็นความสัมพันธ์โดยสิทธิธรรมชาติของการอยู่ร่วมกัน พึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนทั้งสองฝั่งในแต่ละยุคสมัยจากอดีตถึงปัจจุบัน จากการศึกษา พบว่า ชุมชนทั้งสองฝั่งมีประวัติศาสตร์ร่วมที่เป็นสายใยความสัมพันธ์ที่มีมาร่วมกันจากอดีตถึงปัจจุบัน ดังนี้

5.1 ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย - กัมพูชา

ในอดีตชุมชนชายแดนไทยบ้านกันทรอมกับชุมชนชายแดนกัมพูชามีการเดินทางข้ามไปมาหาสู่กัน มีการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากัน โดยฝ่ายชุมชนชายแดนไทยจะนำเอามะพร้าว น้ำตาลก้อน พริก ยาเส้น หาบข้ามแดนไปยังภูมิปะอวผ่านช่องผ่านแดนธรรมชาติ ช่องหัวเสา โดยจะทำการแลกเปลี่ยนสินค้ากัน ในช่วงฤดูที่เก็บเกี่ยวเสร็จสิ้นแล้ว ซึ่งมีการดำเนินการมาต่อเนื่อง วิธีการขนย้ายสินค้า จะใช้วิธีการเดินเท้า หาบสินค้าข้ามแดน การใช้เกวียนเทียมด้วยวัว-ควาย และการใช้ช้าง ในการขนส่งสินค้าข้ามแดน ซึ่งการใช้ช้างในสมัยอดีตมีความจำเป็นและเป็นที่ยอมรับกันมาก เนื่องจากเส้นทางขึ้นเขามีความลาดชัน และมีความลำบากในการขนย้ายขึ้นเขา และทำให้มีกลุ่มคนไทยที่เป็นชาวกูย มีวิชาอาคมในการคล้องช้าง ซึ่งเดิมทีกลุ่มคนไทยที่เป็นชาวกูยนี้จะหาคล้องช้างอยู่ฝั่งไทยบริเวณพื้นที่เทือกเขาพนมดงรัก ซึ่งทอดยาวกินพื้นที่หลายจังหวัดชายแดนไทย-กัมพูชา แต่ภายหลังพื้นที่แถบนี้ เริ่มหาช้างป่ายากขึ้น ทำให้ชาวกูยนี้เริ่มขยับพื้นที่ลงมายังประเทศกัมพูชา เพื่อทำการคล้องช้าง เพราะประเทศกัมพูชาเป็นพื้นที่ที่มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่ามากมายอาศัยอยู่ พอคล้องช้างฝั่งกัมพูชาได้ก็จะนำกลับมาฝั่งไทย มาฝากญาติพี่น้องฝั่งไทยขายให้แล้วแบ่งเงินกัน ต่อมานักคล้องช้างบางกลุ่ม ได้รู้จักกับคนในพื้นที่กัมพูชาจึงได้ผูกเกลอเป็นเสี่ยวกัน และร่วมกันหาคล้องช้างป่าด้วยกัน และนำไปขาย ได้เงินมาแบ่งกัน เกลือชาวกัมพูชาได้ชักชวนคนไทยให้มาอาศัยอยู่ในกัมพูชา เพราะพื้นที่ในกัมพูชามีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเพาะปลูก ทำไร่ ทำนา ซึ่งบวกกับทางฝั่งไทยในสมัยนั้นเริ่มมีความแห้งแล้ง หากินลำบาก บางคนได้พาครอบครัวอพยพลงมากัมพูชาจับจองหาที่ทำกิน ปักหลักปักฐานอาศัยอยู่ในกัมพูชา

สถานการณ์พื้นที่ในชายแดนในสมัยนั้น ทั้งสองฝั่งไทย-กัมพูชา สามารถไปหาสู่กันได้ทุกเมื่อ มีการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ หาของป่า เก็บเห็ด หาสัตว์ป่า คล้องช้าง ในพื้นที่ป่าร่วมกัน โดยไม่ได้แบ่งแยกว่าเป็นดินแดนของใคร มีความผูกพันกันเป็นญาติพี่น้อง การเดินทางข้ามแดนในสมัยก่อน พื้นที่ชายแดนไม่มีการปิดกั้นระหว่างพรมแดน สามารถไปมาหาสู่กันได้ตลอดเวลาจะมีจุดพักรับประทานอาหาร หรือหาซื้อเสบียงเพื่อเดินทางต่อ หลักๆ คือ อัลลองเวง บ้านปะอว เป็นต้น และมีการขยับขยายจับจองพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินไปยังภูมิโคกวัด และภูมิละเวีย จังหวัดเสียมเรียบบางครั้งก็ไต่ย้ายออกไปอยู่หมู่บ้านใกล้เคียงบ้าง เช่น ตาเมน ไม่ได้ย้ายมาอยู่ที่โคกวัดเหมือนคนอื่นๆ เพราะได้รู้จักและสนิทสนมกับคนในพื้นที่ ภายหลังพอรู้ว่าจะเกิดสงคราม จึงได้พากันอพยพย้ายกลับไปหาที่อยู่ใหม่ไปเรื่อยๆ บางครอบครัวก็ย้ายกลับประเทศไทย และบางครอบครัวก็ยังอาศัยอยู่ฝั่งกัมพูชา หลังจากนั้นพื้นที่บ้านปะอว

ก็ไม่มี การนำสินค้ามาแลกเปลี่ยนกันอีกเลย ซึ่งจากการศึกษาโดยการบอกเล่าความทรงจำร่วมของพี่น้องไทย-กัมพูชาที่มีความสัมพันธ์ช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาในอดีตสามารถแบ่งออกเป็นยุคได้ดังนี้

1) ยุคคล้องช้าง ช่วงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ในยุคนี้นี้จะมีความผูกพันจากจังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดศรีสะเกษได้ ซึ่งเป็นคนชาติพันธุ์กวยหรือกวย ซึ่งมีความสามารถในเรื่องการคล้องช้าง มีคาถาอาคมเกี่ยวกับการคล้องช้างและได้สืบทอดต่อกันเป็นรุ่นๆ ในกลุ่มชาติพันธุ์ นักคล้องช้างจะตระเวนหาคล้องช้างบริเวณเทือกเขาพนมดงรัก พอจับช้างได้ก็จะนำไปขายหรือเลี้ยงไว้ ต่อมาบริเวณเทือกเขาพนมดงรัก เริ่มหาช้างป่าได้ยากขึ้น เพราะเริ่มหมดหรือสัตว์อพยพลงมายังฝั่งกัมพูชาซึ่งมีป่าอุดมสมบูรณ์กว่า นักคล้องช้างจึงเริ่มขยับพื้นที่ลงมาหาคล้องช้างที่ฝั่งกัมพูชา พื้นที่ที่มีสัตว์ป่า ป่าไม้อุดมสมบูรณ์และมีพื้นที่กว้างใหญ่ไพศาล เช่น ไปรยชะอาก ทำให้นักคล้องช้างจากฝั่งไทยได้รุกล้ำลงไปหาคล้องช้างฝั่งกัมพูชามากขึ้น แต่ก็ไม่ได้มีความขัดแย้งกับคนในพื้นที่แต่อย่างใด กลับทำให้ผู้คนทั้งสองชาติมีความสัมพันธ์กัน รู้จักสนิทสนมกัน มีการผูกเสี่ยวหรือเป็นเกลอกับคนกัมพูชา ช่วยกันตระเวนหาคล้องช้างในพื้นที่ป่า เพราะชาวกัมพูชาเป็นเจ้าของพื้นที่ที่มีความชำนาญป่ามากกว่า เมื่อคล้องช้างได้ ก็จะนำไปขาย ได้เงินมาก็แบ่งกันเป็นการใช้เอื้อประโยชน์ทั้งสองฝ่าย มีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน โดยไม่ได้แบ่งแยกเขตแดน ผู้คนทั้งสองฝั่งไทย-กัมพูชามีความผูกพันกันระหว่างคนกับคนด้วยกัน ด้วยการผูกเสี่ยวเป็นเกลอ ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม และ การใช้ทรัพยากรป่าไม้ร่วมกัน นักคล้องช้างได้ตระเวนหาคล้องช้างไปในที่ต่างๆ ได้พบเห็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำเกษตรกรรมมาก เมื่อกลับมาฝั่งไทยซึ่งมีความแห้งแล้ง หากินยากลำบาก จึงได้มาถามเพื่อนเกลอที่ฝั่งกัมพูชาว่าตนกับครอบครัวจะย้ายมาปักหลักทำกินอยู่กัมพูชาได้ไหม เมื่อเกลอบอกว่าไปอยู่ได้ ก็ได้อพยพพาครอบครัวย้ายถิ่นฐานลงมาอยู่ที่กัมพูชามากมาย และอาศัยอยู่จนถึงปัจจุบัน ซึ่งจะพบได้ว่าในสมัยปัจจุบันจะมีหลายหมู่บ้านที่เป็นคนชาติพันธุ์กวย มีครอบครัวอยู่ที่กัมพูชา และพูดภาษากวยได้ด้วย เช่น ภูมิละลมรันทะไมย์ ภูมิละเวีย ภูมิละโค้วต เป็นต้น

2) ยุคการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า ในราว พ.ศ. 2490 คนไทยฝั่งบ้านกันทรอมและชาวโพธิ์กระสังข์ มีการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากัน เช่น เกลือ ปลา ร้า ปลาแห้ง สัตว์ป่า ของป่า มีหวาย เป็นต้น โดยไปหาบนำสินค้ามาจากฝั่งกัมพูชาข้ามป่าเขามาฝั่งไทย โดยคนไทยบ้านกันทรอมบางกลุ่มจะไปอาศัยปักหลักทำการค้าขายแลกเปลี่ยนกับทางฝั่งกัมพูชา คือ ไปอาศัยอยู่ที่บ้านปะอาวซึ่งสมัยนั้นบ้านปะอาวถือว่าเป็นหมู่บ้านที่เป็นจุดสำคัญในการแลกเปลี่ยนสินค้านี้ระหว่างสองฝั่งไทย-กัมพูชา ในการหาบนสินค้ามาแลกเปลี่ยนกันนั้น คนบ้านกันทรอมจะไปหาแลกเปลี่ยนเกลือหรือสินค้าต่างๆ มาจากเจ๊กบ้านโพธิ์กระสังข์ ซึ่งบ้านโพธิ์กระสังข์สมัยนั้นมีเจ๊กมาอาศัยอยู่ ทำให้มีสินค้ามากมาย คนบ้านกันทรอมถือได้ว่าเป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าอีกทอดหนึ่ง คือการหาบนย้ายสินค้าจากฝั่งไทยบ้านโพธิ์กระสังข์ไปแลกเปลี่ยนกับฝั่งกัมพูชาที่บ้านปะอาว ทางฝั่งบ้านปะอาวก็จะมีกลุ่มไปหาบนสินค้าประเภทปลา ร้า ปลาแห้ง จากโตนเลสาบมาไว้ที่บ้านปะอาว เพื่อแลกเปลี่ยนกับเกลือซึ่งหายากในกัมพูชา คนรับจ้างหาปลา ร้า ในบ้านปะอาวนั้นมีอัตราการจ้างคือแบ่งคนละครึ่งกับเจ้าของ ได้ส่วนแบ่งแล้ว ขายเองบ้าง แบ่งให้ญาติๆ บ้าง พอคนไทยได้ปลา ร้า ปลาแห้ง สัตว์ป่า ของป่า มีหวาย เป็นต้น หากกลับมาฝั่งไทยแล้ว เอามาขายตามหมู่บ้านบ้าง แบ่งญาติที่

น้องบ้าง ส่วนใหญ่นำไปแลก ไปขายให้กับเจ๊กบ้านโพธิ์กระสังข์เพื่อแลกเอาเกลือจากเจ๊กมาไว้แลกกับปลาร้า ปลาแห้ง ของฝั่งกัมพูชาอีกที จะเห็นได้ว่าการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างไทย-กัมพูชาในสมัยนั้นก่อให้เกิดความผูกพันกัน ไว้เนื้อเชื่อใจกัน ทำให้คนไทยบางคนตัดสินใจพาครอบครัวอพยพย้ายไปอยู่ท่ามาหากินฝั่งกัมพูชาจนถึงปัจจุบัน

3) ยุคค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าวัตถุโบราณ อยู่ในช่วงที่ทางกัมพูชาเรียกร้องเอกราชจากสยาม ในยุคนี้อเมริกา มีใบสั่งซื้อวัตถุโบราณ จึงเป็นยุคที่สินค้าวัตถุโบราณมีการซื้อขายกันอย่างกว้างขวาง ทั้งในฝั่งประเทศไทยเองก็มีคนลักลอบตัดเศียรตามโบราณสถานต่างๆ เพื่อนำไปขาย ในพื้นที่ชายแดนก็เช่นกัน มีการลักลอบตัดเศียรจากปราสาทต่างๆ ในฝั่งกัมพูชา ซึ่งเป็นการร่วมมือกันทั้งคนไทยและคนกัมพูชาช่วยกันหามาได้แล้ว คนไทยจะเป็นผู้ขนย้ายข้ามป่าขึ้นเขามาฝั่งไทยเพื่อมาขาย พอได้เงินแล้วก็นำมาแบ่งกันบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา ทำให้ผู้คนทั้งสองฝั่งได้ทำงานร่วมกันเกิดความผูกพันกัน ผูกเกลอ ผูกเสียวกัน เมื่อผูกเกลอเป็นเสียวกันแล้วทำให้เกิดความผูกพัน ไว้เนื้อเชื่อใจกันค้าขายแลกเปลี่ยนกันได้อย่างสนิทใจ ช่องทางหรือเส้นทางในการลักลอบขนวัตถุโบราณในสมัยนั้น คนบ้านกันทรอมใช้เส้นทางที่เคยใช้เป็นเส้นทางหาปลาร้าในสมัยก่อนนั่นเอง เพียงแต่มีการหลบหลีกเส้นทางหลักๆ เพื่ออำพรางบ้าง เส้นทางก็คือจากบ้านกันทรอม - ภูดินสอ - จะแะ - พนมพต - พนมสวาย - เปลี่ยนเวียด - เปลี่ยนตาโมก - เปลี่ยนดองตวง - ข้ามพรมแดนจุดช่องหัวเสา ลงไปยังฝั่งกัมพูชาบ้านชะเล็กไกรย์ - บ้านปะอว - บ้านระไซร์ - บ้านตลาด - อลลองเวง เขตอุดรมีชัย

4) ยุคนายฮ้อย ต้อนวัว-ควาย อยู่ในช่วง พ.ศ. 2513-2514 ยุคนี้อาณาเขตกันทรอมได้มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันกับทางฝั่งกัมพูชา คือ ซื้อขายวัว-ควาย เพราะในสมัยนั้นในประเทศไทยยังขาดวัว-ควายในการทำการเกษตร จึงมีกลุ่มนายฮ้อยจากบ้านกันทรอมข้ามมาต้อนวัว-ควายจากกัมพูชาขึ้นไปขายที่ฝั่งไทย โดยใช้ช่องทางธรรมชาติ ช่องหัวเสา เป็นเส้นทางที่ใกล้แต่มีความลาดชันมาก และมีหน้าผาที่สูง การต้อนวัว-ควายจึงมีความเสี่ยงเป็นอย่างมาก การต้อนวัว-ควายขึ้นเป็นฝูง บริเวณที่เป็นหน้าผา เวลาวัว-ควายเบียดเสียดกันจึงทำให้วัว-ควายตกหน้าผา นายฮ้อยต้องต้อนด้วยความระมัดระวัง วัว-ควายในกัมพูชาในสมัยนั้น นิยมเลี้ยงแบบปล่อยให้หากินตามทุ่งไปเรื่อยๆ เหมือนวัว-ควายไม่มีเจ้าของ พอถึงฤดูกาลเพาะปลูกเจ้าของจึงมาต้อนไปเข้าคอก และหาพื้นที่ใหม่ในการเลี้ยง และผูกไว้ เพื่อป้องกันไปกินข้าวกล้า พืชพันธุ์การเกษตรของคนอื่น พอถึงฤดูเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว จึงนำสัตว์มาปล่อยอีกครั้ง พวกนายฮ้อยจะเที่ยวตระเวนหาซื้อควายจากเจ้าของซื้อในราคาถูก ต้อนข้ามกลับไปฝั่งไทย นำไปขายในราคาแพงเพื่อเก็งกำไร

ภายหลังการทำอาชีพเป็นนายฮ้อยเริ่มมีความอันตรายมากขึ้น เพราะมีการดักปล้นชิงทรัพย์ จึงวัว-ควายในระหว่างทางบ้าง กลุ่มโจรที่เที่ยวขโมยวัว-ควายของชาวบ้านมาขายบ้าง โดยอ้างว่าซื้อมาทำให้อาชีพของนายฮ้อยเริ่มมีอุปสรรค การเจรจาต่อรองซื้อขายกันก็เริ่มคุยกินยาก เพราะขาดความเชื่อใจซึ่งกัน

และกัน บางคนรวมกลุ่มกันหาซื้อค้าขายมาด้วยกัน ภายหลังได้หักหลังกัน จนเกิดเหตุการณ์ปล้นฆ่ากันเพื่อชิงทรัพย์และฆ่าเพราะความโกรธที่มาโง่งกัน

บ้านกันทรอมสมัยนั้นมีนายฮ้อยหลายคนที่เคยยึดอาชีพนี้ ภายหลังได้หยุดเลิกไปเพราะไม่ปลอดภัย ส่วนคนที่มีเกลอ มีเสี่ยวกับทางกัมพูชาสามารถไปมาหาสู่ซื้อขายกันได้ปกติ สามารถสพายปืนไปในพื้นที่ได้ โดยมีเสี่ยวฝั่งกัมพูชาพาเดินหาซื้อวัว-ควาย มาอยู่พักอาศัยในบ้านเรือนของเกลอชาวกัมพูชาได้ ในระหว่างลงไปหาซื้อ จะเห็นได้ว่าการซื้อขาย วัว-ควาย ก็เป็นอีกหนึ่งอาชีพที่ทำให้ผู้คนทั้งสองฝั่งได้ทำมาค้าขายแลกเปลี่ยนกัน มีความผูกพันฉันท์มิตรกัน บนฐานการใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน

5) ยุคคอมมิวนิสต์ เป็นยุคที่เกิดความแตกแยกทางความคิด ทำให้ชาวบ้านและนักศึกษาที่ต่อต้านถูกเจ้าหน้าที่รัฐ-ทหารตามจับได้แตกหนีเข้าไปในป่า เดิมทีคนบ้านกันทรอมที่เข้าร่วมอุดมการณ์จะอาศัยอยู่ในป่าเขาบนเทือกเขาพนมดงรักและจะกลับเข้ามาในหมู่บ้านเพื่อหาเสบียงอาหารไปกิน ฝ่ายเสบียงกลับเข้ามาในหมู่บ้านเพื่อหาเสบียงกลับไปกินที่ฐาน ก็เกิดการปะทะกันกับตำรวจ ทหารทำให้ชาวบ้านได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก บางรายถูกลูกหลงบ้าง ชาวบ้านที่เป็นสายให้กับทางการถูกยิงตายบ้าง แต่ภายหลังถูกทางทหาร-ตำรวจกดดันหนักเข้า ทำให้โดนปิดช่องทางการลำเลียงเสบียงอาหาร อาศัยมัน, กลอย, ของป่าที่พอจะหาได้เป็นอาหารทำให้กลุ่มคอมมิวนิสต์ที่เป็นเด็กๆ ออดอยาก ผอมแห้ง กลุ่มคอมมิวนิสต์จึงได้ถอยร่นลงมาอาศัยอยู่ฝั่งกัมพูชา ทางประเทศกัมพูชาก็ได้ให้ความช่วยเหลือผู้ลี้ภัย โดยการอนุญาตให้อยู่อาศัยในดินแดนได้ ในสมัยนั้นดินแดนที่ถือได้ว่าเป็นที่ปักหลักต่อสู้กับอำนาจรัฐในที่ตั้งในฐานะประเทศกัมพูชาก็คือ อัลลองเวง พื้นที่บริเวณนี้ในสมัยก่อนเป็นป่าและทุ่งกว้าง มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ ยังไม่มีคนกัมพูชามาอาศัยอยู่มากนัก กลุ่มคอมมิวนิสต์จึงจัดตั้งเป็นศูนย์ เป็นฐานในการยืนหยัดต่อสู้กับอำนาจรัฐ เมื่อกลุ่มคอมมิวนิสต์มาอยู่ก็เริ่มคิดถึงเรื่องเสบียงอาหาร จึงให้ฝ่ายเสบียงอาหารทำนา (บริเวณโออันเจน) ทำไร่ เพาะปลูกพืชอาหารในพื้นที่ เพราะพื้นที่บริเวณนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ดี ทำให้มีเสบียงอาหารเพียงพอต่อการเลี้ยงดูสมาชิกทั้งหมดได้ จะเห็นได้ว่าในยุคนี้คนไทย-กัมพูชามีความผูกพัน พึ่งพาอาศัยกัน ได้ให้ความช่วยเหลือคนไทยที่อพยพไปเป็นอย่างดี ต่อมาทางรัฐเปิดโอกาสให้ทางกลุ่มคอมมิวนิสต์มอบตัวก็เลยพากันทยอยกลับมายังฝั่งไทยเพื่อมอบตัวกับทางการใน พ.ศ. 2521-2522

6) ยุคการค้าอาวุธปืน พ.ศ. 2516-2517 อยู่ในช่วงประเทศกัมพูชามีสงครามภายในทำให้มีอาวุธปืนจำนวนมาก บริเวณสมรภูมิรบ เล่ากันว่าสามารถเดินหาเก็บเอาจากสมรภูมิสงครามแล้วนำมาขายบริเวณช่องข้ามแดนธรรมชาติฝั่งไทย อาวุธสงครามในสมัยนั้นเป็นปืนที่ได้รับการสนับสนุนมาจากต่างประเทศมีความทันสมัย ทำให้การซื้อขายเป็นที่ต้องการของตลาดมืด จึงมีกลุ่มนักลักลอบซื้อขายอาวุธปืน จากฝั่งกัมพูชาข้ามมาฝั่งไทยเป็นจำนวนมาก เมื่อทางราชการมีการปราบปราม ผู้ที่ครอบครองจึงได้นำไปฝังทิ้งทำลายเป็นจำนวนมาก

7) ยุคปัจจุบัน มีการแบ่งเขตแดนชัดเจนขึ้น เพราะก่อนหน้านี้จะปิดกันแดนได้ผลักดันชาวกำพูชา บางส่วนที่ยังตกค้างอยู่ฝั่งไทยสมัยสงคราม และได้ปักหลักสร้างครอบครัวยุบนพื้นที่เขตแดนไทยให้กลับไป ฝั่งกำพูชาคืน เช่น พื้นที่จั่วแระ เพื่อกเขาพนมดงรัก บริเวณนี้มีพื้นที่อุดมสมบูรณ์มีแหล่งน้ำที่ไหลมาจาก บนเขา น้ำจะขังพักอยู่เป็นจุดๆ ตามความลึก เป็นที่ราบบ้าง ที่เนินและลุ่มร่องน้ำบ้าง สลับกันไปตามไหล่เขา เป็นพื้นที่เหมาะแก่การเพาะปลูก หลังจากที่ได้ไล่คนกำพูชาลงไปแล้ว ทหาร ป่าไม้ เจ้าหน้าที่อนุรักษ์ ก็ได้เข้ามาดูแลจัดสรรเป็นป่าอนุรักษ์ใน พ.ศ.2530 ทำให้เขตพื้นที่ในการใช้สัญจรไปมาหาสู่กันช่องผ่านแดนธรรมชาติระหว่างสองชุมชนไทย-กำพูชา ได้หยุดชะงักลงไป ทำให้ไม่สามารถข้ามไปมาหาสู่กันได้ดังเดิม อีกทั้งพื้นที่ดังกล่าวยังอาจมีกับระเบิดสมัยคอมมิวนิสต์ตกค้างอยู่ ทำให้ไม่กล้าจะใช้สัญจรไปหากันได้สะดวกนัก ปัจจุบันได้มีช่องผ่านแดนถาวรเปิดใหม่ คือ ช่องสงงำ อำเภอกุสิงห์ ทำให้การไปมาหาสู่กันสะดวกมากขึ้น เพราะเป็นเส้นทางรถที่สามารถข้ามไปหากันได้ถึงที่ เป็นเส้นทางลาดยางยาวเชื่อมต่อไปเมืองหลักๆ ของ กำพูชา แต่บนเส้นเขตแดนที่ยังไม่แน่ชัด ทำให้พื้นที่เขตแดนทั้งสองยังคงมีความเปราะบางอยู่บ้าง

อย่างไรก็ตามจากอดีตถึงปัจจุบันหลังจากเกิดสงคราม ผู้คนที่เคยค้าขายร่วมกันและญาติเหล่านั้น ได้ย้ายออกไปอยู่ภูมิละเวีย ภูมิละเวีย คัมแสน้อย เซราะวาริน เขตเสียมเรียบ ทำให้การติดต่อระหว่างญาติพี่น้องขาดช่วงไประยะหนึ่งเพราะอยู่ห่างไกล ระยะทางไกล อีกทั้งยังไม่ทราบแน่ชัดว่าไปอยู่ที่แห่งใดบ้าง ช่วงที่ญาติพี่น้องย้ายออกจากภูมิละเวียมาอยู่ภูมิละเวีย และภูมิละเวีย ซึ่งมีระยะทางไกลจึงไม่ได้ไปมาหาสู่กัน หลังจากเกิดสงคราม ผู้คนที่เคยค้าขายร่วมกันและญาติเหล่านั้น ได้ย้ายออกไปอยู่ภูมิละเวีย ภูมิละเวีย คัมแสน้อย เซราะวาริน เขตเสียมเรียบ ทำให้การติดต่อระหว่างญาติพี่น้องขาดช่วงไประยะหนึ่งเพราะอยู่ห่างไกล ระยะทางไกล

5.2 เส้นทางประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ของผู้คนชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย- กัมพูชา

จากการศึกษาประวัติศาสตร์การบอกเล่าความทรงจำร่วมของชุมชนท้องถิ่นชายแดนบ้านกันทรอม กับชุมชนท้องถิ่นกำพูชาภูมิละเวีย-ภูมิละเวียในการใช้เส้นทางการข้ามแดนไปมาหาสู่กันในอดีต ได้ชุดข้อมูลความรู้เส้นทางประวัติศาสตร์ผู้คนข้ามแดนไทย-กัมพูชาในอดีต สรุปได้ดังนี้

1) เส้นทางข้ามแดนสายบุรีรัมย์-กัมพูชา ยายค่านางหรือยายโปก ใช้เส้นทางการเดินทางข้ามแดน เริ่มจากบ้านปะทุ เดินทางผ่านบ้านปะคำ อำเภอปะคำ ระยะทางเดินจากบ้านปะทุ ถึงบ้านปะคำ ใช้เวลาเดินทางประมาณ 5 คืบ พอถึง อำเภอปะคำผ่านเส้นทางตาเงินทะเลาะ ใช้เวลาเดินทาง 4 คืบก็เดินทางข้ามเขาลงมาถึงกำพูชามาถึงภูมิละเวียใช้เวลาเดินทาง 2 คืบ ออกจากภูมิละเวียเดินทางมาถึงภูมิจึงกัลใช้เวลาเดินทาง 3 คืบ ต่อจากนั้นก็เดินทางไปต่อที่ภูมิละเวีย ซึ่งมีคนไทยได้อาศัยอยู่ก่อนแล้ว ก็ไปขอพักอาศัยอยู่ด้วย และขอที่ดินทำกินกับคนไทยด้วยกัน อาศัยอยู่ได้ประมาณ 1 ปี หลังจากนั้นตามผู้เป็นพ่อ นึกถึงเกลอของตนที่อยู่เซราะสลือ เคยได้ไปเห็นพื้นที่ทำกินในพื้นที่สวายลือตอนสมัยเดินป่าหาคล่องช้าง ก็เลยพา ลูกๆเดินทางต่อไปหาเกลอของตน เพราะได้ข่าวว่าที่ดินของเกลอตามผู้เป็นพ่อเป็นพื้นที่ทำเลงาม มีความอุดม

สมบูรณ์ จึงตัดสินใจย้ายออกจากภูมิคุมพะเนียง ผ่านอำเภอวาริน ออกจากวารินมาถึงพนมกุเลน ออกจากพนมกุเลนใช้เวลา 5 คืน ถึงจุดหมายคือ ภูมิสวายลือ ที่เกลอของพ่ออาศัยอยู่ เกลอของตาม่วยซื้อตาซ็อค ตาซ็อคได้บอกให้ตาม่วยหาจ้างจ้องพื้นที่ทำกินเอง ก็ได้มาบุกเบิกที่ทำกินเอง ซึ่งที่ทำกินบริเวณนั้น มีความอุดมสมบูรณ์มาก ทำนาปีเดียว มันจะขึ้นมาใหม่เองได้หลายครั้ง รอเก็บเกี่ยวเอาผลผลิตอย่างเดียว ต่อมาในหมู่บ้านเกิดโรคมาลาเรีย เป็นไข้ป่า คนในหมู่บ้านล้มตายเป็นจำนวนมาก บางครอบครัวมี 4 คนเหลือรอดแค่ 1 คน บางครอบครัวมี 5 คน ก็เหลือแค่ 2 คนบ้าง บางครอบครัวพ่อ-แม่ตายเหลือไว้แต่ลูกเล็กๆ บ้าง ตาม่วยและลูกๆ อาศัยอยู่ได้ 2 ปี จึงย้ายออก ได้พาลูกๆ ย้ายกลับไปภูมิคุมพะเนียงอีกครั้ง พ่อได้ข่าวว่าที่ภูมิสวายลือปลอดภัยจากโรคแล้ว พอถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยวข้าว ตาม่วยก็พาลูกๆ ไปเกี่ยวข้าวที่ปลูกไว้แล้วที่ภูมิสวายลือ บรรทุกข้าวใส่เกวียนกลับมายังภูมิคุมพะเนียง

หลังจากที่มาอยู่ที่ภูมิคุมพะเนียงอีกครั้ง ตาม่วยก็ได้ไปขอที่นาที่เคยขอเขาทำกินในครั้งก่อนเพื่อทำกินอีกครั้ง เจ้าของที่ก่อนญาติให้ทำได้เพราะพื้นที่นาเยอะ หลังจากที่ได้เห็นตาม่วยกับลูกๆ ทำนาได้ข้าวเยอะ จึงขอที่ดินคืน ต่อมาตาม่วยได้มาเจอกันกับหลวงตาเจาะปรีล หลวงตาได้บอกให้ตาม่วยย้ายมาอยู่ที่ภูมิละลุมทมอ พอย้ายมาอยู่แล้วตาม่วยได้ไปบุกเบิกที่ทำกินเอง จากนั้นตาม่วยก็ได้พาลูกๆ ทำมาหากินปลูกหลักปักฐานอยู่บ้านละลุมทมอ

ต่อมานางโปกได้ออกรับเลี้ยงกับนายเบญญ (ลูกชายของตาเอที่เป็นพี่ชายของหลวงตาเจาะปรีล) นางโปกได้อยู่กินกับนายเบญญมีบุตรด้วยกัน 3 คน พอรู้ข่าวว่ากำลังจะเกิดสงครามขึ้น นายชายของนางโปก ก็ชวนนางโปกกับพี่สาวกลับไปอยู่ที่ประเทศไทย จังหวัดบุรีรัมย์ ทั้ง 3 ครอบครัวก็ได้เดินทางกลับไปจากละลุมทมอมาถึงภูมิรัมย์เจก ออกจากภูมิรัมย์เจกไปอัลลองเวง ออกจากอัลลองเวงมาข้ามพรมแดนที่ด่านช่องสะง่า (เส้นทางจากภูมิรัมย์เจกถึงช่องสะง่าใช้เวลาเดินทาง 7 วัน) พอข้ามมาฝั่งไทยแล้ว ทหารไทยได้ให้ไปอยู่ที่ศูนย์ลี้ภัยบ้านแสโรยอยู่บ้านแสโรยได้ 7 วัน หลังจากนั้นได้ย้ายจากบ้านแสโรยไปอยู่ศูนย์วัดบ้านสังแจากนั้นญาติๆ ที่จังหวัดบุรีรัมย์ได้มารับกลับบ้านปะหุ เดินทางด้วยรถยนต์ใช้เวลา 1 วัน ก็ถึงบ้านปะหุกลับมาอยู่ที่บ้านปะหุบ้านเกิดที่ประเทศไทยได้ประมาณ 3 เดือน ก็เกิดสงครามขึ้นที่กัมพูชา นางโปกเป็นห่วงพ่อที่อยู่กัมพูชาคนเดียวไม่ได้กลับมาด้วยกัน อยู่เลี้ยงควาย 16 ตัว อาศัยอยู่คนเดียวในช่วงเกิดสงคราม กลัวว่าพ่อจะลำบาก จึงเดินทางกลับกัมพูชา จากบ้านปะหุผ่านเข้ามาจังหวัดสุรินทร์ ผ่านมาเส้นทางอำเภอสังขะ ออกจากสังขะผ่านบ้านตาตม และบ้านตาตุม ออกจากบ้านตาตุม เดินทางต่อมายังบ้านจรัส อำเภอบัวเขต ออกจากบ้านจรัสข้ามมาฝั่งกัมพูชาทางช่องทางข้ามแดนธรรมชาติ “ช่องจรัส” ลงมาฝั่งกัมพูชาถึงภูมิตะเตว ออกจากภูมิตะเตวผ่านภูมิระหาล ออกจากภูมิระหาล ถึงภูมินิลแล้วเข้าตัวเมืองวาริน ออกจากอำเภอวารินถึงภูมิละลุมทมอ เป็นเส้นทางกลับลงมาอีกครั้งในช่วงที่เกิดสงครามแล้ว

สงครามโปลโป็ต (พอล พต) ทหารฝ่ายรัฐบาลได้เกณฑ์ให้ชาวบ้านออกไปอยู่รวมกันเพื่อช่วยต่อการควบคุม ใครไม่ออกมาก็จะฆ่าทิ้ง ทหารให้ย้ายไปอยู่รวมกันที่ภูมิละเวีย ชาวบ้านได้มาอยู่อาศัยรวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ ทำไร่นาร่วมกัน กินข้าวหม้อเดียวกัน มีการแบ่งหน้าที่ให้แต่ละคนออกไปทำงานนอกบ้านบ้าง ทำอยู่ในบ้านบ้าง คอยหุงหาอาหารบ้าง ดูแลเด็กอ่อนบ้าง พอถึงเวลากลางคืนก็แยกย้ายกันไปนอนบ้านของตน

ตาม่วยเป็นความชั่ว พาลูกๆ เดินทางไปประเทศกัมพูชาเมื่อปีพุทธศักราช 2498 (ค.ศ.1955) อยู่ที่ ภูมิภุมพะนิง พ.ศ. 2499 (ค.ศ. 1956) อยู่สวายลือ 2500-2501 (ค.ศ.1957-1958) กลับมาอยู่ภูมิภุมพะนิงอีกครั้ง พ.ศ. 2501-2503 (ค.ศ. 1958-1960) จากนั้นได้รู้จักกับหลวงตาเจาะปรีล ได้บอกให้ย้ายไปอยู่ละลุมทมอ เมื่อ พ.ศ.2503-2518 (ค.ศ. 1960-1975)

2) เส้นทางข้ามแดนสายศรีสะเกษ-กัมพูชา ยายเฟื่องเป็นชาวบ้านกันทรอมใต้ ตำบลกันทรอม อำเภอบุณฑล จังหวัดศรีสะเกษ ในสมัยนั้นประเทศไทยเกิดความแห้งแล้งทำมาหากินลำบาก จึงได้อพยพย้ายไปอยู่กัมพูชาทั้งครอบครัว ซึ่งตอนนั้นยายเฟื่อง มีอายุ 12 ปี ออกจากหมู่บ้านกันทรอมได้ถึงภูดินสอใช้เวลา 2 ชั่วโมง เดินทางมาถึงพลาญวัด ใช้เวลาเดินทางเท้าประมาณ 1 วัน เดินทางจากพลาญวัดถึงตาโมกข์ เดินทางเท้า หยุดพักแรมใช้เวลาประมาณ 1 คืน (เลี้ยวเส้นทางเฉียงไปทางทิศตะวันออกเพราะกลัวตำรวจตามจับกลับไทย) เดินทางต่อถึงพลาญเสาธงและช่องหัวเสา (รวมใช้เวลาเดินทางจากไทยถึงช่องพรมแดน พักแรมใช้เวลา 7 คืน) เดินทางลงไปยังภูมิขเล็กไกรย์ ระยะทาง 3 กิโลเมตรมาพักอยู่ที่ภูมิปะอว (จากช่องหัวเสาถึงภูมิปะอวใช้เวลาเดินทาง 1 วัน) พักอยู่ภูมิปะอว รับจ้างอยู่ภูมิปะอว 3 เดือน รับจ้างทุกอย่างเพื่อหาข้าวสารมาหุงกิน หลังจากอยู่ 3 เดือน ได้ฝากบอกกับพ่อค้าชาวกัมพูชาให้ไปบอกกับตาปรีมที่อยู่ภูมิโคกวัดให้มารับที่ภูมิปะอว พอตาปรีมมารับก็ได้ย้ายออกไป ประมาณ 3 ครอบครัว ประกอบด้วยครอบครัวตาฟิง ครอบครัวตาน้อย ครอบครัวตาเล้ง อีกครอบครัวหนึ่งที่ไม่ได้ตามมาด้วยคือครอบครัวตาเมนที่ยังคงอยู่ที่ปะอวต่อ การเดินทางไปภูมิโคกวัดนั้น ต้องเดินทางเท้า ใช้เกวียนสำหรับขนสัมภาระเท่านั้น ส่วนคนเดินตาม ส่วนเด็กๆ จะให้เดินบ้าง ถ้าเหนื่อยก็ให้เด็กๆ ขึ้นเกวียนเป็นระยะๆ เส้นทางผ่านเริ่มจากออกจากภูมิปะอวได้ประมาณ 1 กิโลเมตร ถึงภูมิระไซร์ จากภูมิระไซร์เดินทางใช้เวลาประมาณ 1 วัน ถึงภูมิตาเกวาร์ และถึงภูมิแบกอันสูง จากนั้น ใช้เวลาเดินทางและพักแรมค้างคืน 4 คืนถึงภูมิสลาด ออกจากภูมิสลาดเดินทางต่ออีกประมาณ 1 วัน ก็ถึงสรกอัลลองเวงหรืออำเภออัลลองเวง จากอัลลองเวงใช้เวลาเดินทาง 2 วันก็จะถึงภูมิร่มเจก จากภูมิร่มเจกเดินทางผ่านป่าทึบ เป็นป่าดงดิบที่มีพื้นที่ใหญ่มีชื่อเรียกว่า “ไพรยะชะอาก” ต้องพักค้างคืนในป่าประมาณ 2 คืนกว่าจะออกจากพื้นที่ป่าไพรยะชะอาก จากไพรยะชะอากไปถึงแสน้อย ใช้เวลาเดินทาง 2 คืน พักที่แสน้อย 1 คืน แล้วออกเดินทางแต่รุ่งเช้ามากินข้าวเช้าที่ภูมิละเวีย

ต่อมาครอบครัวของยายเฟื่องอยากเห็นนครวัด จึงให้ตาปรีมพาไปเที่ยว โดยคิดว่าหลังจากที่ได้ไปเที่ยวนครวัดแล้วจะเดินทางกลับมายังประเทศไทย ตาปรีมได้พาครอบครัวยายเฟื่องเดินทางไปที่เขยวนครวัดได้เดินทางเท้าจากภูมิละเวียไปแสน้อย จากแสน้อยไปพนมกุเลน ไปปราสาทบันทายศรี จากบันทายศรีเข้าสู่นครวัดใช้เวลาเดินทางร่วม 2 วัน หลังจากกลับมาจากเขยวนครวัดแล้ว ครอบครัวของยายเฟื่องเกิดอยากจะมีที่ทำกินอยู่ที่กัมพูชา เพราะเวลาที่กัมพูชาสมัยก่อนมีความอุดมสมบูรณ์ อยากจะอยู่ปักหลักปักฐานอยู่อาศัยทำมาหากินอยู่กัมพูชา ก็เลยไม่คิดอยากจะกลับประเทศไทย อีกทั้งยายเฟื่องก็ได้แต่งงานกับคนกัมพูชา จึงได้ตั้งรกรากปักฐานอยู่ที่ภูมิละเวียจนถึงปัจจุบัน

5.3 ความสัมพันธ์ทางการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าของชุมชนข้ามแดน

จากการศึกษาโดยการประชุมกลุ่มและสัมภาษณ์กลุ่มชาวบ้านและผู้รู้ในชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย บ้านกันทรอม และชุมชนท้องถิ่นกัมพูชาบ้านโคกวัด พบว่า ในอดีตก่อน พ.ศ. 2515 การไปมาติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าข้ามแดนระหว่างชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยกับชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชา ชุมชนแดนต่อแดนทั้งสองฝั่งมีการพึ่งพาอาศัยกัน โดยชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอมมีการไปรับซื้อวัตถุดิบารณ รับซื้อวัว-ควาย รับซื้อของป่า และนอกเหนือจากการซื้อขายที่เป็นตัวเงินแล้ว ยังมีการนำเกลือ มะพร้าว ผักแห้ง ไปแลกเปลี่ยนกับ เนื้อสัตว์แห้ง ปลาแห้ง และนำยาสูบไปแลกหอย ยังชุมชนท้องถิ่นชายแดนประเทศกัมพูชา ซึ่งในการไปแต่ละครั้งจะมีการนัดแนะรวมกลุ่มกันไป กลุ่มละ 3-10 คน หรือมากกว่า ช่วงเวลาที่ไปคือฤดูแล้งหลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิต โดยวิธีการเดินเท้าหาบสิ่งของข้ามเทือกเขาพนมดงรักผ่านช่องผ่านแดนธรรมชาติพักแรมตามจุดต่างๆ ระหว่างทาง เช่น พลาญวัด ตามหมู่บ้านฝั่งกัมพูชา

เส้นทางเดินเท้าในการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าสินค้าข้ามแดนของชุมชนไทย-กัมพูชา ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอมจะใช้เส้นทาง คือเริ่มจากหมู่บ้านมุงสู่ภูดินสอ - พลาญตาโมกข์ พักแรมที่พลาญวัด ตื่นเช้าเดินทางต่อไปพลาญยาจีน ข้ามฝั่งไปเขมรที่พนมเสลา เดินทางต่อไปพลาญดองตวง - ช่องหัวเสา - ผาหินลับมีด แล้วไปพักแรมตามหมู่บ้าน ที่มีคนรู้จัก เป็นเลี้ยว หรือเกลอ ซึ่งอาศัยอยู่ในหมู่บ้านตามเส้นทางผ่าน เช่น ภูมิตาชะเล็กร้อย ภูมิปะอว ภูมิมะไซร์ (บ้านไผ่) ภูมิตาเกว๋ ภูมิตะลารัย อัลลองเวง ภูมิลำเจียกจนถึงโตนเลสาบและเสียมเรียบ ในการเดินทางไปแต่ละครั้งจะใช้เวลาประมาณ 10 วัน ถึง 1 เดือน พอได้สิ่งของกลับมา ก็จะนำไปขายหรือมีพ่อค้ามารับซื้อ เช่น วัตถุดิบารณ ส่วนเนื้อแห้ง ปลาแห้ง บางส่วนจะเก็บไว้กินในครัวเรือน บางส่วนก็จะนำไปแลกข้าวกับชุมชนใกล้เคียง เช่น ชุมชนโพธิ์กระสังข์ เนื่องจากในอดีตบ้านกันทรอมจะขาดแคลนข้าวพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ติดเขตภูเขา ยังไม่มีการบุกเบิกพื้นที่ทำนามากนัก แต่พื้นที่ชุมชนโพธิ์กระสังข์เป็นพื้นที่ราบเหมาะแก่การทำนาและผลิตข้าวได้ปริมาณมากกว่า จึงมีการค้าขายแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งจะเห็นได้ว่าสายใยความสัมพันธ์ทางการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าของชุมชนท้องถิ่นตามแนวชายแดนไม่ใช่เป็นเพียงการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าข้ามแดนระหว่างชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยกับชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาเท่านั้น ยังมีสายใยความสัมพันธ์ทางการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้านี้ระหว่างชุมชนในฝั่งไทยอีกด้วย

การติดต่อไปมาหากันระหว่างชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยกับชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาในอดีตไปมาหาสู่กันได้โดยสะดวกถึงแม้ว่าเส้นทางคมนาคมจะมีความยากลำบากเป็นภูเขา เส้นทางบนเขามีความลาดชัน มีป่าไม้หนาที่บ และใช้เวลานานเป็นแรมเดือน โดยการเดินเท้าแต่ก็ไม่เป็นอุปสรรค ในทางกลับกันยังเป็นการสานเครือข่ายขยายวงความสัมพันธ์ของกลุ่มคนทั้งสองฝั่งได้มากยิ่งขึ้น มีการแต่งงานทั้งที่คนไทยแต่งงานกับเขมรแล้วย้ายไปอยู่ฝั่งเขมร และพ่าย้ายกลับมาอยู่ฝั่งไทย และคนไทยที่ไปเห็นพื้นที่ฝั่งเขมรมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำมาหากินก็มีการจับจองแล้วมาขวนญาติพี่น้องไปอยู่ตั้งหลักปักฐานที่ฝั่งกัมพูชา

มีการขยายครอบครัวยิ่งขึ้นและผสมผสานสายเครือญาติ เกิดสายใยความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

ความสัมพันธ์ทางการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าของชุมชนข้ามแดนระหว่างไทยและกัมพูชาในอดีตเป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนที่มีความต้องการปัจจัยสี่เพื่อการดำรงชีวิต การซื้อขายสินค้าถึงแม้ว่าจะใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนแต่ก็ไม่ได้หวังผลกำไรมากนักเนื่องจากการซื้อขายในปริมาณที่น้อย และการแลกเปลี่ยนสิ่งของก็เป็นไปตามความต้องการและจำเป็นในการดำรงชีพระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขายเป็นสำคัญ และเป็นการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน เช่น ชุมชนฝั่งไทยมีเกลือ และมีสินค้าอุปโภคบริโภคที่ทางชุมชนกัมพูชาไม่สามารถผลิตได้ ก็จะนำไปแลกเปลี่ยนกับสิ่งของหรือสินค้าที่ทางชุมชนกัมพูชามี เช่น ปลา ร้า ปลาแห้ง เนื้อแห้ง หวาย เป็นต้น ซึ่งเป็นการค้าขายแลกเปลี่ยนของคนในชุมชนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ตามแนวชายแดนไทยและกัมพูชาทั้งสองฝั่ง การค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้านี้ระหว่างชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยและกัมพูชาในอดีต จึงเป็นระบบการค้าขายแลกเปลี่ยนที่เป็นระบบคุณค่าของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนที่ก่อเกิดเครือข่ายสายใยความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมของพี่น้องไทยและกัมพูชาทั้งสองฝั่งโดยไม่มียึดติดเรื่องเขตแดนแต่เป็นการพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือเกื้อกูลกันโดยสิทธิธรรมชาติพื้นฐานของชุมชนแดนต่อแดนในการอยู่ร่วมกัน

ปัจจุบันการเดินทางติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าเหมือนในอดีตระหว่างชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอมและชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชา ได้หยุดชะงักไป เมื่อประมาณ พ.ศ. 2523 เนื่องจากปัจจัยเงื่อนไขหลายประการ เช่น นโยบายการปราบปรามคอมมิวนิสต์ที่เป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ การเกิดสงครามภายในประเทศกัมพูชาและกับระเบิดที่ถูกฝังตามพื้นที่ป่าตามแนวชายแดนที่ยังไม่สามารถเก็บกู้ได้หมด ปัญหายาเสพติด และของผิดกฎหมาย การลักลอบตัดไม้พยูง และที่สำคัญนโยบายการพัฒนาประเทศระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลกัมพูชาที่มุ่งเน้นความมั่นคงของชาติที่ให้ความสำคัญกับเรื่องเส้นเขตแดน การสร้างความเป็นคู่ตรงข้าม ปลุกกระแสความเป็นชาตินิยมด้วยเหตุผลทางการเมือง ปัจจัยเหล่านี้ ได้ถูกแยกห่างความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่นชายแดนทั้งสองฝั่งออกจากกัน โดยที่รัฐไทยได้อพยพชาวบ้านออกจากพื้นที่ชายแดนโดยการ ประกาศเขตพื้นที่อนุรักษ์เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและพันธุ์พืชห้วยศาลา การสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยตาจูขึ้นเพื่อความปลอดภัยของชาวบ้านและความมั่นคงของรัฐ ขณะเดียวกันชุมชนฝั่งกัมพูชาที่ชุมชนบ้านกันทรอมที่เคยมีการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนกันในอดีตก็อพยพหนีภัยสงครามไปหาที่ทำการยังชุมชนใหม่ และเส้นทางที่มีการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้านี้ระหว่างชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยกับชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาในอดีตซึ่งเป็นช่องทางตามธรรมชาติเช่นช่องหัวเสาได้ถูกปิดไม่ให้ชุมชนทั้งสองฝั่งไปมาหาสู่กันได้แต่ต้องไปข้ามช่องผ่านแดนถาวรช่องสะง่า อำเภอกุสุมาลย์ ซึ่งต้องเป็นไปตามกฎระเบียบข้อกฎหมายระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลกัมพูชาที่มีข้อตกลงร่วมกัน ซึ่งชาวบ้านมองว่าเป็นทั้งข้อดีและข้อจำกัด ข้อดีคือทำตามระเบียบถูกต้องตามกฎหมาย การเดินทางสะดวกโดยรถยนต์ และข้อเสีย คือมี

ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นทั้งในเรื่องการทำหนังสือเดินทาง ค่าธรรมเนียมข้ามแดนและค่าเดินทาง ความสัมพันธ์ของชุมชนทั้งสองฝั่งจึงมีความห่างเหินกัน

อีกประการหนึ่งที่สำคัญ คือ นโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาลไทยกับรัฐบาลกัมพูชาที่มุ่งเน้นการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย โดยเน้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ระบบคุณค่าและรูปแบบการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าข้ามแดนระหว่างชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยกับชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาได้เปลี่ยนแปลงไป จากที่ในอดีตที่ให้ความสำคัญกับระบบความสัมพันธ์ของคนกับคนที่ไว้ใจกัน การซื้อขายแลกเปลี่ยนในปริมาณที่น้อยไม่ได้มุ่งหวังผลกำไรมากนัก ซึ่งเป็นระบบการช่วยเหลือเกื้อกูลพึ่งพาอาศัยกัน และการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าก็จะทำกันเฉพาะคนในชุมชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนท้องถิ่นตามแนวชายแดนทั้งสองฝั่ง แต่ปัจจุบันเป็นระบบความสัมพันธ์ของคนกับคนและเทคโนโลยีที่มุ่งหวังผลกำไรที่เป็นตัวเงินเป็นสำคัญ และระบบการค้าก็เป็นระบบใหญ่ที่มีพ่อค้าจากในพื้นที่และต่างถิ่นที่มีทุนและเทคโนโลยีมากกว่าเป็นผู้ดำเนินการ เช่นสินค้าวัสดุก่อสร้าง สินค้าเกษตรและจักรกลการเกษตร การจัดการท่องเที่ยว สินค้ายานยนต์ สินค้าอุปโภคบริโภค เป็นต้น ขณะที่ชุมชนท้องถิ่นชายแดนดั้งเดิมได้ปรับบทบาทเป็นผู้ผลิตตามนโยบายการพัฒนาส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจของรัฐ เช่น มันสำปะหลัง ยางพารา ปาล์มน้ำมัน เพื่อเป็นวัตถุดิบส่งขายให้พ่อค้าคนกลางนำไปแปรรูปส่งขายอีกต่อหนึ่ง ซึ่งชุมชนต้องเผชิญกับปัญหาการแบกรับภาระต้นทุนที่สูงและความเสี่ยงเรื่องราคาหรือผลตอบแทนที่ไม่แน่นอนส่งผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตที่ไม่มั่นคงที่ต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอด มีการอพยพแรงงานไปทำงานในต่างถิ่น คนในชุมชนท้องถิ่นชายแดนเป็นกลุ่มคนชายขอบและด้อยโอกาสอยู่แล้วยิ่งจะถูกกีดกันให้เป็นคนชายขอบมากยิ่งขึ้นและในที่สุดก็จะเป็นคนตกขอบที่ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานและแข่งขันกับทุนระบบใหญ่ได้

จากผลการศึกษาดังกล่าวชุมชนได้มีข้อเสนอร่วมกันว่าถึงแม้ปัจจุบันความสัมพันธ์ทางการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าของชุมชนข้ามแดนระหว่างไทยและกัมพูชาได้เปลี่ยนแปลงไป แต่สายใยความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนต่อชุมชนทั้งสองฝั่งยังมีความแนบแน่น การที่จะยับยั้งต่อสู้เพื่อการดำรงอยู่ภายใต้กระแสการพัฒนากระบวนทัศน์ขนาดใหญ่ได้คือชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยและกัมพูชาจะต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันหรือฟื้นฟูสายใยความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนต่อชุมชนทั้งสองฝั่งให้กลับมามีชีวิตชีวาช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อตั้งรับปรับตัวในการอยู่ร่วมกันโดยสิทธิธรรมชาติในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงปัจจุบันเพื่อนำไปสู่การสร้างความมั่นคงของชุมชนท้องถิ่นชายแดนร่วมกันทั้งสองฝั่ง

5.4 ความสัมพันธ์ด้านการใช้ประโยชน์ทรัพยากรร่วมของชุมชนข้ามแดน

ในอดีตวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอมและวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาเป็นวิถีหาอยู่หากินที่พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อประโยชน์เป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ การใช้สอยในครัวเรือนในชีวิตประจำวัน และเป็นแหล่งรายได้ให้แก่ครอบครัวในระดับท้องถิ่น

ฐานทรัพยากรที่มีความสำคัญและสัมพันธ์กับวิถีการทำมาหากินของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยและ
กัมพูชา คือ เทือกเขาพนมดงรัก และโตนเลสาบ(ทะเลสาบ)ในประเทศกัมพูชา เนื่องจากในอดีตยังไม่มีคำ
ว่าเส้นเขตแดน มีแต่คำว่า เขมรบน (เขมรสี) และเขมรล่าง (เขมรกรอม) การข้ามไปมาหาอยู่หากินร่วมกัน
จึงสามารถทำได้ โดยใช้วิธีการเดินเท้าเก็บหาของป่า ล่าสัตว์ เช่น กระตัง กวาง เก้ง หมูป่า ไก่ป่า กระรอก
กระแต บ่าง งู เต่า ตัวนึ่ง พืชผักธรรมชาติ เช่น เห็ด หน่อไม้ หวาย ผักตравจู้ (ผักบอนส้ม) สมุนไพร และ
การเก็บหาน้ำผึ้งป่า ซึ่งหาได้โดยทั่วไป เช่น ที่พนมเสลา พนมดิสอ เขาแหลม จะแวะ ห้วยตาจู ห้วยตาปาง
พลาญตาโมกข์ พลาญตองตวง ผาหินลับมีด พลาญยาจัน ซึ่งชาวบ้านบอกว่าที่พลาญยาจันมียาสมุนไพร
จำนวนมาก และข้ามฝั่งไปล่าสัตว์ป่า ไปจับปลาที่โตนเลสาบเขมรทำเป็นปลาร้า หรือทำปลาแห้งนำกลับมา
ฝั่งไทย โดยใช้เส้นทางข้ามแดนผ่านช่องผ่านแดนธรรมชาติ คือช่องหัวเสาซึ่งเป็นเส้นทางเดียวกันกับเส้นทาง
การเดินทางไปค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าข้ามแดนของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอม

ความสัมพันธ์ด้านการใช้ประโยชน์ทรัพยากรของชุมชนข้ามแดนร่วมกันในอดีต เป็นระบบ
ความสัมพันธ์ของคนกับคนที่สัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดจากแรงกระตุ้น
เพื่อการดำรงชีพบนฐานทรัพยากรที่มีปริมาณมากน้อยแตกต่างกันในสภาพทางภูมิศาสตร์ที่มีความแตกต่าง
กันทำให้กลุ่มคนที่มีการใช้ประโยชน์ร่วมกันมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันและมีการแบ่งปันหรือ
แลกเปลี่ยนทรัพยากรที่หาได้ร่วมกันก่อเกิดเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มคนที่หาอยู่หากินร่วมกัน ซึ่งใน
อดีตการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ระหว่างชุมชนทั้งสองฝั่ง ไม่ได้มุ่งเพื่อการค้าหรือผลกำไร แต่เป็น
การเก็บหาเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยในครัวเรือนในการดำรงชีวิตประจำวันเป็นหลัก การใช้ประโยชน์จึงอยู่
บนพื้นฐานการเคารพและพึ่งพากันระหว่างคนในชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ซึ่งมีระบบกฎเกณฑ์ใน
การกำกับควบคุมผ่านระบบความเชื่อของชุมชนท้องถิ่นชายแดนทั้งสองฝั่งร่วมกัน เช่นความเชื่อเรื่องผี หรือ
สิ่งเหนือธรรมชาติ ผีเจ้าที่ เจ้าทางที่ประจำป่าไม้ ภูเขาและแม่น้ำ โดยชาวบ้านเล่าว่าในการเข้าไปใช้ประโยชน์
หรือทำกิจกรรมในพื้นที่ป่าแต่ละครั้งจะต้องมีการบอกกล่าวขอกับเจ้าที่เจ้าทาง ผีป่า ผีเขา บอกกล่าวขอ
เพื่อให้ได้ไปอยู่ไปกินเลี้ยงครอบครัว และขอให้เจ้าที่เจ้าทาง ผีป่า ผีเขา ปกปักรักษาให้ปลอดภัยจากภัย
อันตรายทั้งปวง การจะตัดต้นไม้แต่ละต้นต้องขอหรือบอกกล่าวขอกับเจ้าที่เจ้าทาง ผีป่า ผีเขาก่อนทุกครั้ง
หรือแม้แต่ในระหว่างอยู่ในป่าก็มีข้อห้ามหรือข้อปฏิบัติ เช่น ห้ามพูดคำหยาบ ห้ามทักท้วงเมื่อเห็นสัตว์ป่า
หรืออื่นๆ เพราะถือว่าไม่เป็นการเคารพเจ้าที่เจ้าทาง ผีป่า ผีเขา อาจเป็นอันตรายต่อตนเองและกลุ่มผู้ร่วมไป
ด้วยและจะไม่ได้ของป่ากลับบ้าน ซึ่งระบบความเชื่อของชุมชนท้องถิ่นชายแดนทั้งสองฝั่งดังกล่าวเป็นระบบ
คุณค่าที่ช่วยจัดระเบียบของชุมชนข้ามแดนในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรร่วมกัน

ปัจจุบันความสัมพันธ์ของคนกับคนที่สัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ของ
ชุมชนท้องถิ่นชายแดนทั้งสองฝั่งได้เปลี่ยนแปลงไป โดยชาวบ้านได้เล่าว่า คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนท้องถิ่นตาม
แนวชายแดนไทย-กัมพูชา ไม่เฉพาะชุมชนบ้านกันทรอมเท่านั้นที่ถูกกันออกจากพื้นที่ เนื่องจากปัจจัยเงื่อนไข
หลายประการ เช่น นโยบายความมั่นคงของรัฐเส้นเขตแดนที่ยังไม่ชัดเจน เรื่องคอมมิวนิสต์ที่เป็นภัยต่อความ

มั่นคงของรัฐ การเกิดสงครามภายในประเทศกัมพูชาและกัมพูชาที่เปิดฝักรตามพื้นที่ป่าตามแนวชายแดนที่ยังไม่สามารถเก็บกู้ได้หมด ปัญหาเสพติด ของผิดกฎหมาย ปัญหาการลักลอบตัดไม้พุงและใน พ.ศ. 2533 มีการประกาศเขตพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าและพันธุ์พืชหายสาบสูญโดยการไ้ระเบียบข้อกฎหมายเป็นตัวกำกับควบคุมโดยเจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐเป็นผู้ปฏิบัติการในพื้นที่ ปัจจุบันเหล่านี้ล้วนแต่เป็นการกีดกันชาวบ้านออกจากป่าหรือฐานทรัพยากรหลักในการดำรงชีวิตและแยกห่างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนท้องถิ่นตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชาทั้งสองฝั่งออกจากกัน ปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยและกัมพูชา ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงจากที่เคยใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรเพื่อการใช้สอยในครัวเรือนในการดำรงชีวิตประจำวันในอดีต ปัจจุบันไม่สามารถเข้าไปใช้ได้เหมือนเดิม
2. การเปลี่ยนแปลงจากวิถีชีวิตการหาอยู่หากินเป็นวิถีชีวิตการผลิตขายและซื้ออยู่ซื้อกิน
3. การเปลี่ยนแปลงจากการเก็บหาในปริมาณที่น้อยเพื่ออยู่เพื่อกินเป็นหลัก เป็นการเก็บหาในปริมาณที่มากเพื่อประโยชน์ทางการค้า
4. การเปลี่ยนแปลงจากวิถีชีวิตชาวบ้านมีการพึ่งพาฐานทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เพื่อการดำรงชีวิตร่วมกันและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นการพึ่งพิงภายนอกมากขึ้น และเกิดความไม่ไว้วางใจกันมากขึ้น
5. การเปลี่ยนแปลงจากการใช้ประโยชน์ที่อยู่บนพื้นฐานการเคารพและพึ่งพากันระหว่างคนในชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติ คนในชุมชนกับคนในชุมชนและชุมชนข้ามแดนในพื้นที่ ที่มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเป็นความสัมพันธ์ที่อยู่บนฐานการต่อรองเรื่องผลประโยชน์
6. การเปลี่ยนแปลงจากระบบคุณค่าหรือ ระบบความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติที่เป็นกฎเกณฑ์ในการจัดระเบียบและควบคุมการอยู่ร่วมกันของคนกับคน และของคนกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยและกัมพูชาทั้งสองฝั่งลดความสำคัญลงเป็นการไ้ระเบียบข้อกฎหมายเป็นตัวกำกับควบคุมโดยเจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐเป็นผู้ปฏิบัติการในพื้นที่

ผลจากปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ในทัศนะและมุมมองของชาวบ้านมองว่าการไ้ระเบียบข้อกฎหมายช่วยควบคุมกับกับกลุ่มทุนจากภายนอกที่เข้ามาตักตวงผลประโยชน์จากฐานทรัพยากรในท้องถิ่นได้บ้างบางส่วน แต่ไม่ใช่ทั้งหมดโดยชาวบ้านได้ตั้งข้อสังเกตว่ามีข้อกฎหมายคอยกำกับควบคุมและมีเจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่เป็นผู้ปฏิบัติแล้ว ทำไมทรัพยากรยิ่งลดลง ปัญหาที่มีความรุนแรงซับซ้อนมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับชาวบ้านที่มีการใช้ฐานวัฒนธรรมท้องถิ่นในการจัดการร่วมกัน เช่น ที่วัดป่าภูดินสอซึ่งเห็นได้ชัดว่ายังมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น และชาวบ้านยังบอกต่ออีกว่าสาเหตุที่ชาวบ้านถูกกันออกจากพื้นที่ชาวบ้านคิดว่าหน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบกลัวชาวบ้านไปรู้เห็นการกระทำที่ไม่ถูกไม่ควรของหน่วยงานรัฐเองที่มีผลประโยชน์ในพื้นที่ “ชาวบ้านเข้าไปไม่ได้แต่ผู้มีอำนาจรัฐผู้ใหญ่ผู้ใดหรือนายทุนเข้าไปได้” และชุมชนมองว่าชุมชนกำลังถูกปิดล้อมจากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทั้งภายในชุมชนและภายนอกจากนโยบายการพัฒนา

พื้นที่ชายแดน โดยเฉพาะนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนถูกกีดกันออกจำกัดสิทธิโดยธรรมชาติขั้นพื้นฐานของชุมชนและชุมชนขาดการมีส่วนร่วมซึ่งผลต่อความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและความมั่นคงของชุมชนท้องถิ่นชายแดน

จากผลการศึกษาดังกล่าวชุมชนได้มีข้อเสนอร่วมกัน คือในการจัดการและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างยั่งยืนเพื่อนำไปสู่ความมั่นคงของชุมชนท้องถิ่นและของรั้วมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้สิทธิชุมชนในการจัดการและต้องให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกระดับมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงโดยผสมผสานความรู้ทางด้านข้อระเบียบข้อกฎหมายและความรู้ภูมิปัญญาที่มาจากฐานสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งสองฝั่งไทยและกัมพูชา ทั้งในส่วนของการจัดการทรัพยากรในเขตชุมชนท้องถิ่นตลอดแนวชายแดนฝั่งไทยและฝั่งกัมพูชา และการจัดการทรัพยากรร่วมระหว่างชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยและชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชา โดยเฉพาะพื้นที่ที่ยังไม่มีความชัดเจนในเรื่องเขตแดนซึ่งชุมชนมองว่าถ้าให้สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรร่วมระหว่างชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยและกัมพูชา บนฐานความรู้ทางด้านข้อระเบียบข้อกฎหมายและความรู้ภูมิปัญญาที่มาจากฐานสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งสองประเทศ (ไทยและกัมพูชา) จะเป็นรูปแบบในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐและนำไปสู่การสร้าง ความมั่นคงชุมชนท้องถิ่นตามแนวชายแดนและของทั้งสองประเทศได้

5.5 ความสัมพันธ์ผ่านเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองร่วมของชุมชนข้ามแดน

ในอดีตชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอมและชุมชนท้องถิ่นกัมพูชาเป็นชุมชนที่ได้รับความบอบช้ำจากสถานการณ์ทางการเมืองการต่อสู้ทางชนชั้นเรื่องคอมมิวนิสต์ และภัยสงครามในประเทศกัมพูชา ซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน โดยในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2516-2522 ชุมชนบ้านกันทรอมและชุมชนอื่นที่อาศัยอยู่ตามแนวเทือกเขาพนมดงรัก ซึ่งเป็นแนวชายแดนไทย-กัมพูชาได้ เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และรัฐบาลไทยได้มีการล้อมปราบประชาชนที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างทำให้กลุ่มคนดังกล่าวต้องหนีเข้าป่าและข้ามไปอยู่ยังประเทศกัมพูชา ฐานที่มั่นที่ฐานอัลลองเวง และฐาน 1 พฤษภาคม เป็นเวลานานประมาณ 3 ปีเศษ โดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลเขมรแดง และในขณะเดียวกันในประเทศกัมพูชาก็เกิดเหตุการณ์สงครามภายในประเทศในยุคของรัฐบาลลอน นอล แห่งกัมพูชา (พ.ศ. 2513-2518) และยุคของรัฐบาลเขมรแดงพอล พต (ปี พ.ศ. 2518-2522) ซึ่งในระหว่างเหตุการณ์สงครามทั้งสองยุคนี้กลุ่มเขมรแดงและประชาชนชาวเขมรที่ได้รับผลกระทบจากสงครามก็ได้อพยพมาอาศัยอยู่ในประเทศไทยตามแนวชายแดน ตามศูนย์อพยพต่างๆ เช่น จะแวง โตราว ในช่วงเวลานี้ ทั้งกลุ่มคนไทยที่ได้หนีภัยไปอาศัยยังประเทศกัมพูชาและกัมพูชาหนีภัยสงครามมาอาศัยอยู่ยังประเทศไทย ชุมชนทั้งสองได้มีการช่วยเหลือพึ่งพากันก่อเกิดสายใยความสัมพันธ์เป็นพี่เป็นน้อง เป็นเพื่อน เสี่ยวหรือเกลอที่เคยเป็นทหารสู้รบผ่านเหตุการณ์ความทุกข์ยาก ลำบากมาด้วยกันเป็นความทรงจำร่วมของชุมชนทั้งสองฝั่งซึ่งสายใยความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงยังมีความเหนียวแน่นยึดโยงกันมาในอดีต และปัจจุบันยังมีกาติดต่อไปมาหาสู่กันโดยผ่านช่องทางแดนถาวรช่องสง่า อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งชุมชนมองว่ากลุ่มคนเหล่านี้เป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญ

ที่มีศักยภาพในการสานสัมพันธ์สร้างพลังความร่วมมือข้ามแดนในการพัฒนาพื้นที่ตามแนวชายแดนไทยและ
กัมพูชาภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันร่วมกันได้

5.6 ความสัมพันธ์บนฐานประวัติศาสตร์การก่อตั้งชุมชน

จากการศึกษาพบว่าภูมิโคกวัด-ภูมิละเวีย ก่อตั้งเมื่อ ค.ศ.1931 หรือ พ.ศ.2474 มีกลุ่มคนผู้ร่วมก่อตั้ง
“ภูมิละเวีย” โดยมี ตาปิ่น ตาลุน ตาโชะ และมี หลวงตาเจาะปรีล ซึ่งท่านเป็นพระสงฆ์ที่มีวิชาอาคมแก่กล้า
เดินธุดงค์มาจากจังหวัดสุรินทร์ประเทศไทยมาเป็นผู้ก่อตั้งวัดเป็นคนแรก และได้กลับไปฝั่งไทยแล้วพา
น้องชายชื่อ “นายเอ” พร้อมครอบครัวมาตั้งหลักปักฐานยังบ้านละเวีย และใน ค.ศ.1939 หรือ พ.ศ. 2482
ได้มีกลุ่มคนไทยที่อพยพมาจากไทยและที่อาศัยอยู่ในกัมพูชามาก่อนแล้ว ชัยบชัยเข้ามาอยู่ในพื้นที่ภูมิละ
เวีย ภูมิโคกวัด โดยการนำของตามากปรีม และคณะคือ ตายัน ตาแก้ว ตาน้อย ตากลาย ตาลง เป็นผู้ก่อตั้ง
“ภูมิโคกวัด” ซึ่งตามากปรีม ก็เป็นผู้ที่มีวิชาอาคมซึ่งได้เล่าเรียนมาจากหลวงตาสน ที่ประเทศไทย และได้มา
เล่าเรียนกับหลวงตาเจาะปรีลด้วยอีกทีหนึ่ง ซึ่งในการเรียนวิชาอาคมในสมัยก่อนก็เพื่ออยู่คงกระพัน สร้าง
การยอมรับ สามารถปกป้องตนเองและชาวบ้าน ญาติพี่น้องจากอันตรายได้ ซึ่งหมู่บ้านทั้งสองอยู่มาจนมี
บ้านเรือนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยใน ค.ศ. 1946 หรือ พ.ศ. 2489 ได้มีกลุ่มคนไทยที่อพยพมาจากสุรินทร์ บุรีรัมย์
ศรีสะเกษ ประมาณ 30 - 50 ครอบครัว ได้อพยพมาอยู่อาศัยในกัมพูชา ภูมิละเวีย ภูมิโคกวัด และ ภูมิละลม
รุน ภูมิละลมรุนใหม่ ซึ่งอยู่ห่างจากภูมิละเวียและภูมิโคกวัด ประมาณ 20 กิโลเมตร ปัจจุบันในหมู่บ้านมีทั้ง
กลุ่มคนไทยเชื้อสายเขมร กูย และกลุ่มคนเขมรอาศัยอยู่ร่วมกัน และมีความสัมพันธ์ช่วยเหลือพึ่งพากันใน
ชุมชนมาจนถึงปัจจุบัน

5.7 ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและกลุ่มชาติพันธุ์

จากการศึกษาสืบค้นสายสัมพันธ์เครือญาติระหว่างบ้านกันทรอมกับภูมิโคกวัด ภูมิละเวีย พบว่า ภูมิ
โคกวัด ภูมิละเวีย สายสัมพันธ์ทางเครือญาติไม่ได้มีสายเครือญาติเฉพาะกับชุมชนบ้านกันทรอม ซึ่งเป็นกลุ่ม
ชาติพันธุ์เขมรเท่านั้นแต่ยังมีสายใยความสัมพันธ์เครือญาติกับชุมชนฝั่งไทยเขตอำเภอสตึก อำเภอบ้านด่าน
จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กูย/กวยอีกด้วย ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้อายุประมาณ 50 ปีขึ้นไป สามารถพูด
ภาษากูย ลาว ไทย และเขมรได้แต่ส่วนรุ่นลูกหลานจะพูดได้เฉพาะภาษาเขมรเท่านั้น โดยยายม่วยโปก หรือแม่
คำนาง ซึ่งเป็นชาวกูยที่อพยพมาจากบุรีรัมย์ เล่าให้ฟังว่า “สาเหตุที่ลูกหลานพูดได้เฉพาะภาษาเขมรนั้น
เนื่องจากในช่วงสมัยสงคราม รัฐบาลกัมพูชาห้ามพูด ถ้าใครพูดภาษากูย ภาษาลาว ภาษาไทยจะถูกจับและ
นำไปฆ่าทิ้ง” จึงเกิดการกลัวไม่กล้าพูดและลูกหลานที่เกิดมาพ่อแม่ก็ไม่ให้พูดก็เลยไม่มีการสืบทอด และแม่คำ
นางยังเล่าต่อว่า “ความสัมพันธ์ของตนเองกับเครือญาติฝั่งไทย ตนเองก็ได้ไปเยี่ยมญาติพี่น้องปีละครั้ง หรือ
บางปีก็ไม่ได้ไปเพราะมีค่าใช้จ่ายมาก แต่ก็ยังจำกันได้อยู่ มีโครงการวิจัยนี้ก็อยากขึ้นไปเยี่ยมญาติฝั่งไทย
เหมือนกัน”

ในส่วนสายสัมพันธ์เครือญาติระหว่างบ้านกันทรอมกับภูมิโคกวัด ภูมิละเวีย จากการศึกษาดูโดยใช้
เครื่องมือแผนผังเครือญาติ พบว่า บ้านกันทรอมมีสายเครือญาติทั้งในภูมิโคกวัดและภูมิละเวีย ดังนี้

5.7.1) สายสัมพันธ์เครือญาติภูมิโคกวัต (กัมพูชา) กับ บ้านกันทรอม (ประเทศไทย) ต้นตระกูล สายสัมพันธ์ประกอบด้วยสายเครือญาติของ ตามากปรีม – ยายเซง พอย ยายญา สอย สายเครือญาติยาย เปาะ ยายปัด สายเครือญาติลูกหลานตาจำเนียน สิงห์โท สายเครือญาติตาจาง และอีกหลายครอบครัว ที่เป็นคนไทยอพยพย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่กัมพูชา เปลี่ยนชื่อจากที่เคยเรียกและรู้จักกันในไทย ให้เป็นแบบภาษา ประเทศกัมพูชา ไปสร้างครอบครัวอยู่ที่ประเทศกัมพูชาก่อนสมัยเกิดสงคราม มีลูกมีหลานมากมาย สมัยก่อน การไปมาหาสู่กันกับฝั่งไทย โดยการเดินข้ามแดนที่ช่องหัวเสา ซึ่งเป็นช่องผ่านแดนธรรมชาติ เป็นเส้นทางที่ ปู่ตายาย เคยใช้เป็นเส้นทางข้ามแดนไปมาหาสู่กัน ซื้อขายแลกเปลี่ยนสิ่งของ เช่น วัตถุโบราณ ปลา ปลา ร้าเกลือ ของป่า เนื้อสัตว์ เป็นต้น ทำให้ทั้งสองฝั่งยังคงเชื่อมสัมพันธ์ โดยไม่ได้ขาดสายกันจนมาถึงปัจจุบัน

ต่อมาได้ห้ามใช้เส้นทางข้ามแดนโดยช่องทางธรรมชาติช่องหัวเสา เพราะนโยบายปัญหาความมั่นคง เขตแดนไม่ชัดเจน หลังจากนั้นการไปมาหาสู่กันระหว่างญาติพี่น้องก็ชะงักขาดหายไปชั่วระยะหนึ่ง เมื่อมีการ เปิดช่องข้ามแดนถาวรช่องสง่า อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดศรีสะเกษ ทำให้การไปมาหาสู่กันสะดวกขึ้น เพราะเป็น เส้นทางรถยนต์ข้ามลงไปถึงที่ตั้งหมู่บ้าน ไม่ต้องเดินทางเท้า ทางเกวียน ข้ามเขาซึ่งเป็นทางลาดชันเหมือน เมื่อก่อน ญาติทั้งสองฝ่ายก็ได้ไปมาหาสู่กันสะดวกขึ้น ทำให้ลูกหลานทั้งสองฝ่ายได้มารู้จักกัน เวลาที่มีงานบุญ งานแต่งก็มีการบอก แจ้งให้ญาติทางฝั่งไทยไปร่วมงานกันอยู่เรื่อยๆ มิได้ขาดหาย ทำให้ความสัมพันธ์ทั้งสอง ฝั่งยังคงแน่นแฟ้น ซึ่งมีสายสัมพันธ์เครือญาติที่ทิมวิชัยบ้านกันทรอมได้ตามสืบค้น ดังต่อไปนี้

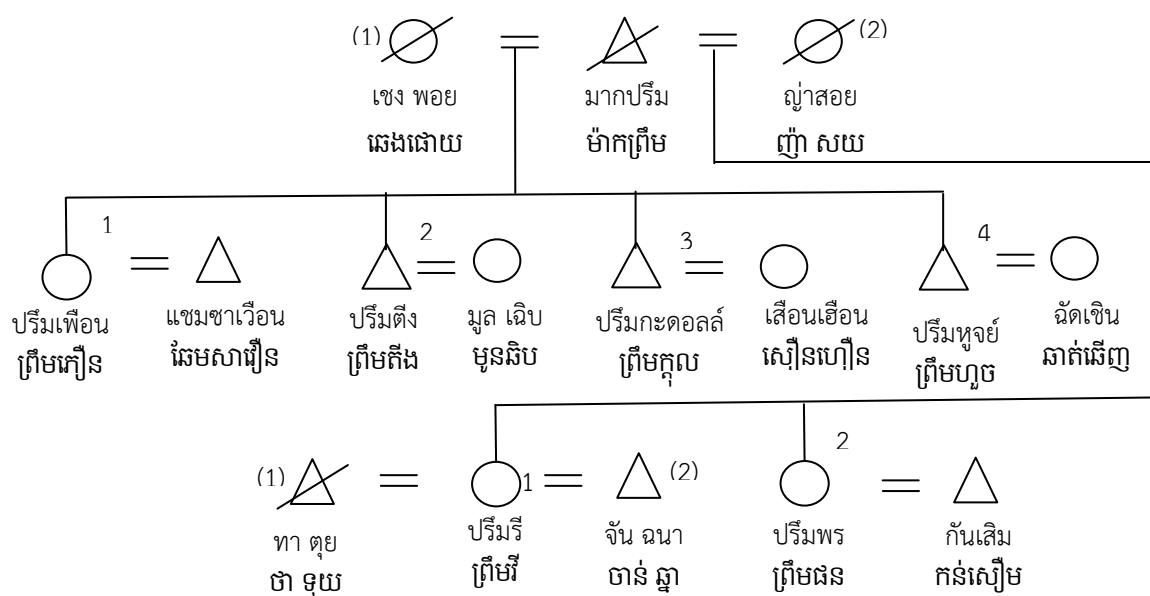
1) สายสัมพันธ์เครือญาติของ ตามาก ปรีม จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าในหมู่บ้านทราบว่าเป็นเพเดิม เป็นคนบ้านมะขามภูมิหรือบ้านอัมปิล อำเภไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ (ตั้งแต่อพยพย้ายถิ่นฐานไปกัมพูชา ไม่ มีการติดต่อสืบหาญาติทางไทยอีก ปัจจุบันไม่สามารถสืบค้นต้นตระกูลที่เป็นญาติพี่น้องทางไทยได้)

2) สายสัมพันธ์เครือญาติของยายเซง พอย พื้นเพเป็นคนตำบลกันทรอม อำเภขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ เริ่มนับจากต้นตระกูลที่ยังพอจำได้จากคำบอกเล่าของรุ่นปู่ คือ เริ่มต้นที่ยายทวดปอง กับ ยายทวดเพ็ง ซึ่งเป็นพี่น้องกัน ยายทวดปอง แต่งงานกับ ตาทวดมูล มีลูกด้วยกัน 3 คือ นางปลั่ง นายชำ และ นายเสท ซึ่งปัจจุบันสร้างครอบครัวอาศัยอยู่ในตำบลกันทรอมบ้าง ย้ายไปมีครอบครัวต่างถิ่นบ้าง ส่วนยายทวดเพ็ง แต่งงานกับ ตาทวดเอม มีลูกด้วยกัน 4 คน คือ นางพอย นางเพื่อย นายลวก และนายจันท (ตานัย) ทั้งหมดได้ย้ายถิ่นฐานไปอยู่กัมพูชา ไปสร้างครอบครัวมีลูกหลานมากมาย ปัจจุบันฝั่งไทยมีนายชำ มนตรีวงศ์ (ลูกพี่ลูกน้องกับยายพอย) บ้านกันทรอมกลาง ตำบลกันทรอม ซึ่งเป็นรุ่นอาวุโสและลูกหลานที่อยู่ตำบลกันทรอม ที่ยังไปมาหาสู่กับญาติพี่น้องฝั่งกัมพูชา ส่วนทางฝั่งกัมพูชานั้น คนพี่ทั้งสามคนเสียชีวิตหมดแล้ว เหลือเพียงตาจันทหรือตานัยที่เป็นน้องคนสุดท้องเพียงคนเดียว และลูกหลานของยายพอยกับลูกหลานของตาจันท ที่เริ่มติดต่อกันและยังติดต่อไปมาหาสู่กันอยู่ แต่ยังมีรุ่นลูกรุ่นหลานอีกมากมายที่ยังไม่รู้จักกัน

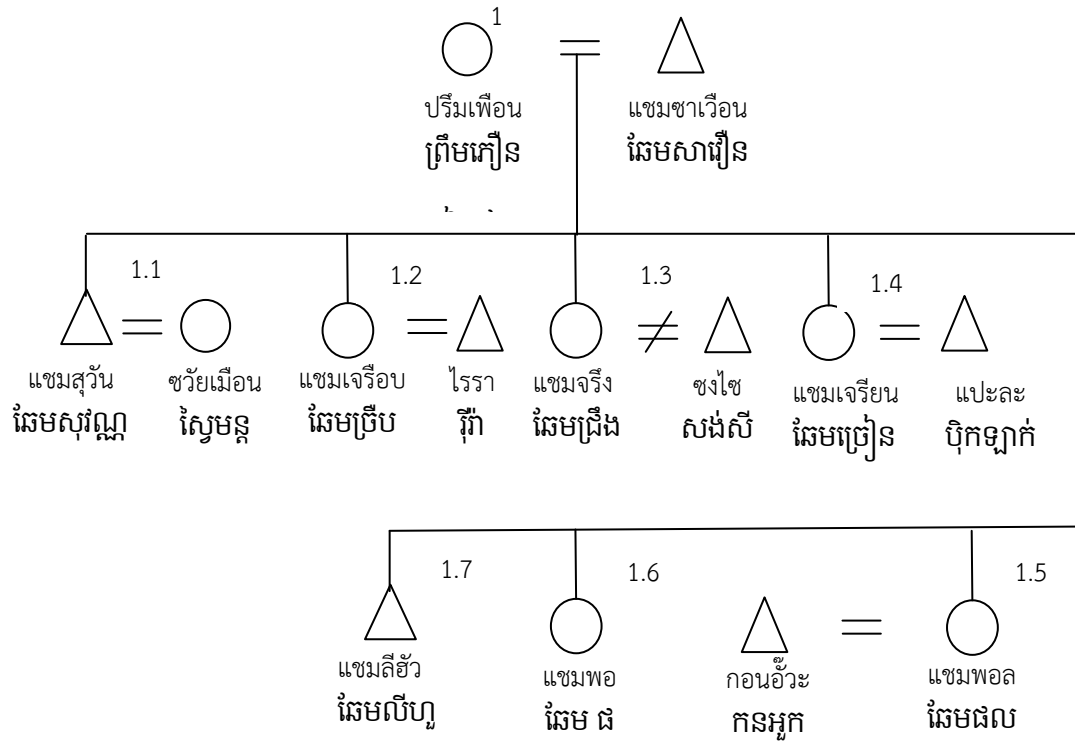
3) สายสัมพันธ์เครือญาติของยายญา สอย (หรือยายสร้อย) พื้นเพเดิมของยายสร้อยนั้นเป็นคนตำบลกันทรอม อำเภขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ มีสามีคนเดียวกับยายพอย จนเป็นสาเหตุให้ญาติพี่น้องทางไทยจะตัดความสัมพันธ์ญาติพี่น้อง ยายสร้อยลูกคนที่สามของพ่อมิ่ง แม่ยา มีพี่น้องร่วมท้องเดียวกัน ทั้งหมด 7 คนคือ นางบึง นายคิม นางสร้อย นายเขียว นายคัน นายสาคร และนางเสน ปัจจุบันพี่น้องท้องเดียวกันยังเหลือนายสาคร กับนางเสนเท่านั้น

ส่วนลูกหลานนั้น ในฝั่งไทยมีนายคาร มนตรีวงศ์ (หัวหน้าทีมวิจัยท้องถิ่นตำบลกันทรอม ประเทศไทย) ซึ่งเป็นลูกของนายคิม มนตรีวงศ์ (พี่ชายของยายสร้อย) และนายประยูร สุพงษ์ (สมาชิกทีมวิจัย) ซึ่งเป็นลูกชายของแม่บึง สุพงษ์ (พี่สาวคนโตของยายสร้อย) ส่วนทางฝั่งกัมพูชา มีนางปริมเพื่อน นายปริมตึง นายปริมกตลล์ นายปริมหุจย์ นางปริมรี และนางปริม พร ซึ่งเป็นลูกสาวของยายพอยและยายสร้อย ได้ไปมาหาสู่กันฉันญาติพี่น้อง มีงานบุญ งานแต่งงาน ก็แจ้งข่าวคราวมายังฝั่งไทยให้ไปร่วมงานเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน แต่ยังมีรุ่นลูกหลานอีกมากมายที่ยังไม่ได้มารู้จักกัน

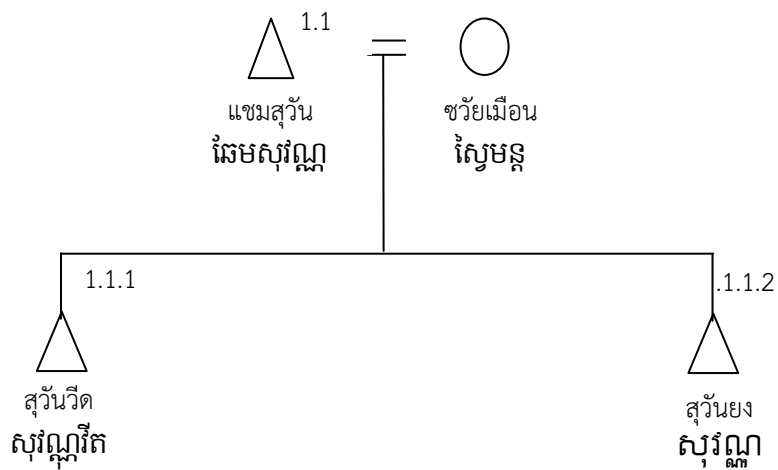
แผนผังสายเครือญาติบ้านกันทรอมกับภูมิโคกวัด ที่เริ่มจากตามากปริม ซึ่งเป็นคนไทย จากบ้านมะขามภูมิ (ภูมิอำปิล) อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ ที่อพยพไปอยู่บ้านโคกวัด ตำบลแสน้อย อำเภวาริน จังหวัดเสียมเรียบ ตาปริม มีเมีย 2 คน เมียคนที่ 1 คือ ยายเซงพอย ซึ่งเป็นคนจากบ้านกันทรอมใต้ มีลูกด้วยกัน 4 คน คือ 1) ปริมเพื่อน 2) ปริมตึง 3) ปริมกตลล์ 4) ปริมหุจย์ ลูกทั้งสี่คนได้แต่งงานแยกครอบครัว มีลูกจำนวน 19 คนมีหลานจำนวน 5 คน เมียคนที่ 2 คือ ย่าสอย และเป็นคนบ้านกันทรอมใต้เหมือนกัน มีลูกด้วยกัน 2 คน คือ 1) ปริมรี 2) ปริมพร ลูกทั้งสองคนได้แต่งงานแยกครอบครัว โดยมีลูกจำนวน 12 คน มีหลานจำนวน 20 คน ซึ่งทั้งหมดอาศัยอยู่กัมพูชาบ้านโคกวัด เมื่อนับรวมสายสัมพันธ์เครือญาติจากต้นกำเนิดที่เริ่มจากตามากปริม ซึ่งพบว่าตามากปริมกับยายพอยและยายสร้อย มีลูก 6 คน มีหลาน 30 คน มีเหลน 25 คน ซึ่งอาศัยอยู่ภูมิโคกวัด กัมพูชา มีดังนี้

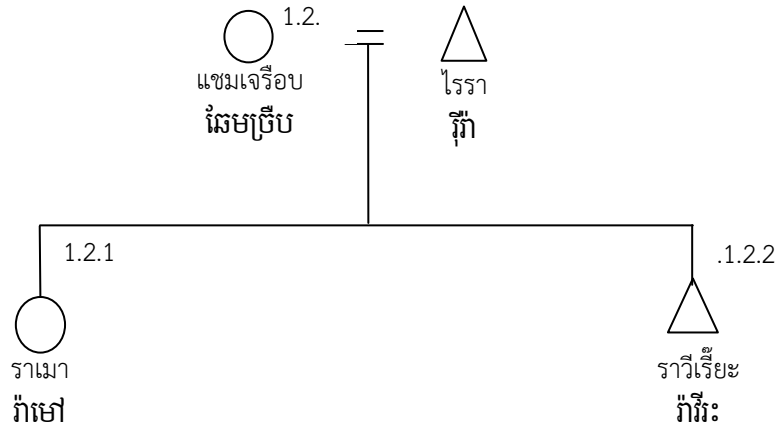
จากผังเครือญาติดังกล่าว อธิบายได้ว่า (1) ลูกหลานตาปริม กับ แม่เซง พอย (เมียคนที่ 1) แต่งงาน มีลูกด้วยกัน 4 คน เป็นชาย 3 คน หญิง 1 คน คือ 1 นางปริมเพื่อน แต่งงานกับ แชมชาเวือน มีลูกด้วยกัน 7 คน คือ (1.1) แชมสุวรรณ (1.2) แชมเจี๊อบ (1.3) แชมจรัส (1.4) แชมเจี๊ยน (1.5) แชมพอล (1.6) แชมพอ (1.7) แชมลีฮั่ว

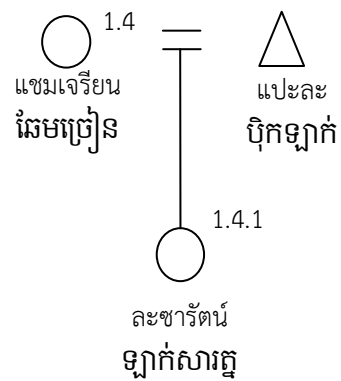
(1.1) นายแซมสุวรรณ แต่งงาน กับ นางช่วยเมือง มีลูกด้วยกัน 2 คน คือ (1.1.1) สุวรรณวีต (1.1.2) สุวรรณยง

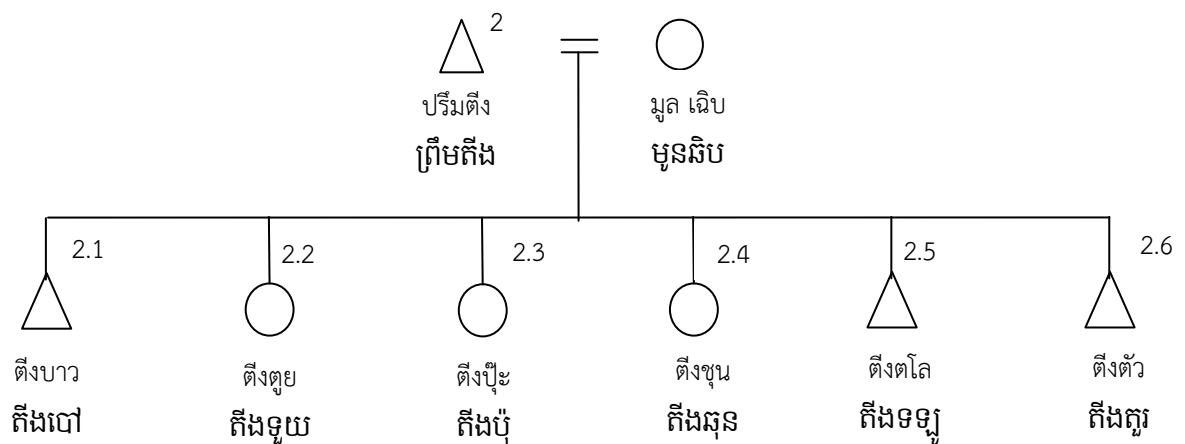
(1.2) นางแซมเจี๊ยะ แต่งงานกับ นายไรร่า มีลูกด้วยกัน 2 คน คือ (1.2.1) ราเมา (1.2.2) ราวีเรีย

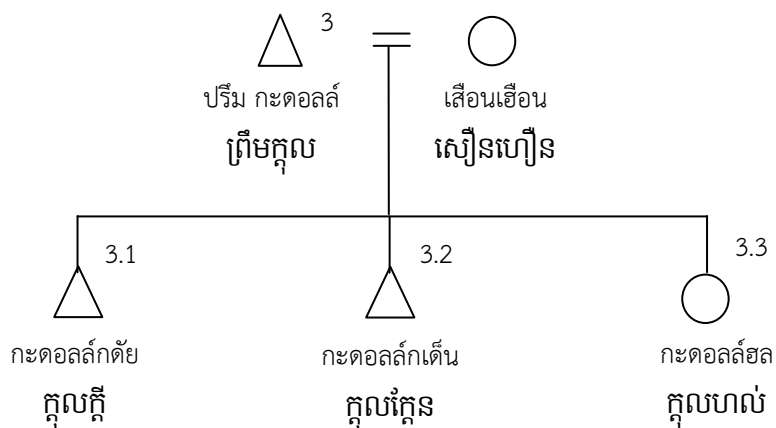
(1.4) นางแชนเจรียน แต่งงานกับ นายแปะละ มีลูกด้วยกัน 1 คน คือ (1.4.1) ละซารัตน์

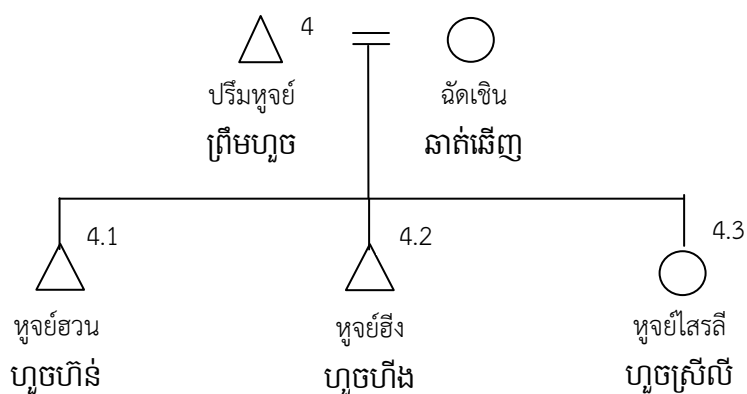
2 นายปริมติง แต่งงานกับ แซมซาเวือน มีลูกด้วยกัน 6 คน คือ (2.1) นายตึงบาว (2.2) นางตึงตุย (2.3) นางตึงป๊ะ (2.4) นางตึงซุน (2.5) นายตึง ตโล (2.6) นายตึง ตัว

3 นายปริมกะดอลล์ แต่งงานกับ เสือนเหือน มีลูกด้วยกัน 3 คน คือ ชาย 2 หญิง 1 คือ (3.1) นายกะดอลล์ กตั๊ย (3.2) นายกะดอลล์ กเต็น (3.3) นางกะดอลล์ ฮล

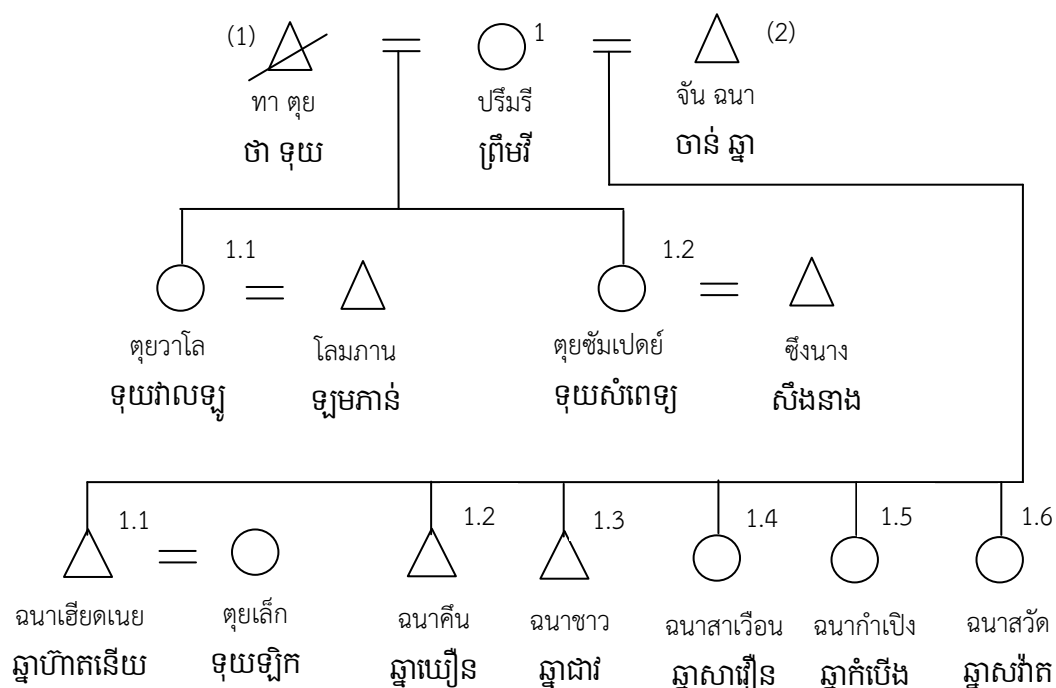

4 นายปริมหญ่ แต่งงานกับ ชัดเชิน มีลูกด้วยกัน 3 คน คือ ชาย 2 หญิง 1 คือ (4.1) นายหญ่หวน (4.2) นายหญ่ฮึง (4.3) นางหญ่ไสรย์ลี

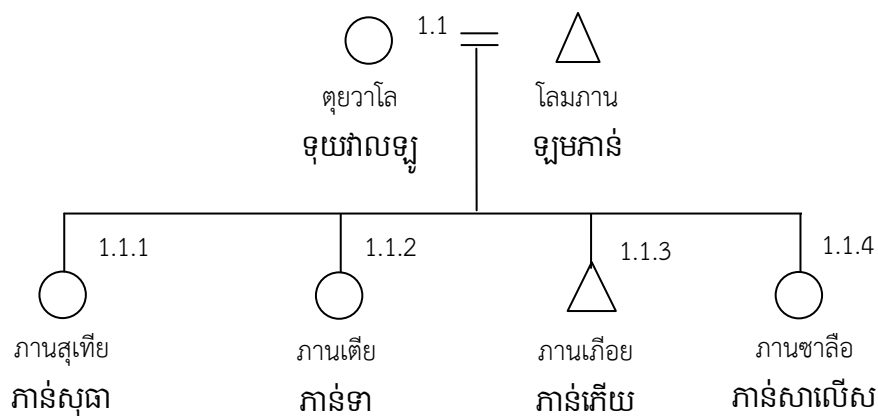

(2) ลูกหลานตามากปริม กับ แม่ญ่าสอย (เมียคนที่ 2) มีลูกผู้หญิงด้วยกัน 2 คน คือ

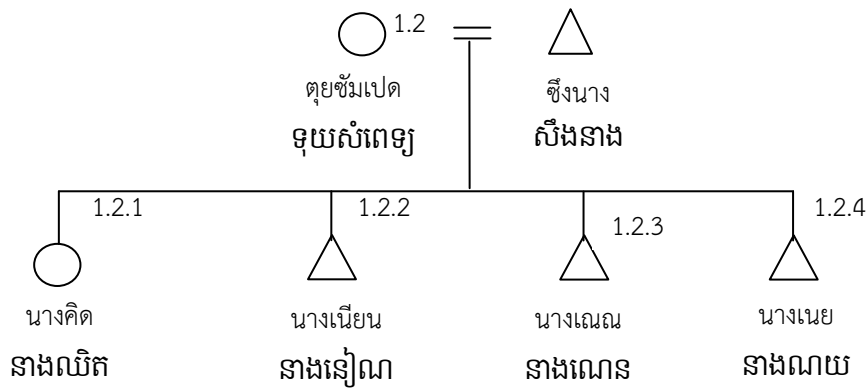
1 นางปริมรี แต่งงานกับ ทา ตุย มีลูกสาวด้วยกัน 2 คน คือ (1.1) นางตุย วาโล (1.2) นางตุย ชัมเปตย์ และนางปริมรี แต่งงานกับ จัน ฉนา (สามีคนที่ 2) มีลูกสาวด้วยกัน 6 คน คือ (1.1) ฉนา เฮียดเนย (1.2) ฉนา คีน (1.3) ฉนา ขาว (1.4) ฉนา สาเวือน (1.5) ฉนา กำเปิง (1.6) ฉนา สวัด ดังนี้

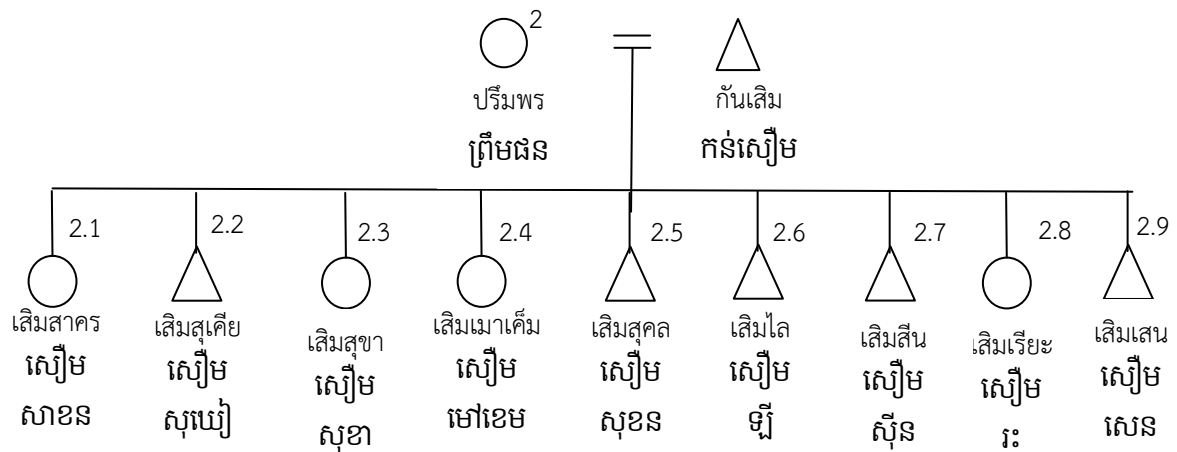
(1.1) นางตุย วาโล แต่งงานกับ โลมภาณ มีลูกด้วยกัน 4 คน คือ หญิง 3 ชาย 1 คือ (1.1.1) นางภาณ
สุเทีย (1.1.2) นางภาณเตีย (1.1.3) นายภาณเกือย (1.1.4) นางภาณชาลือ

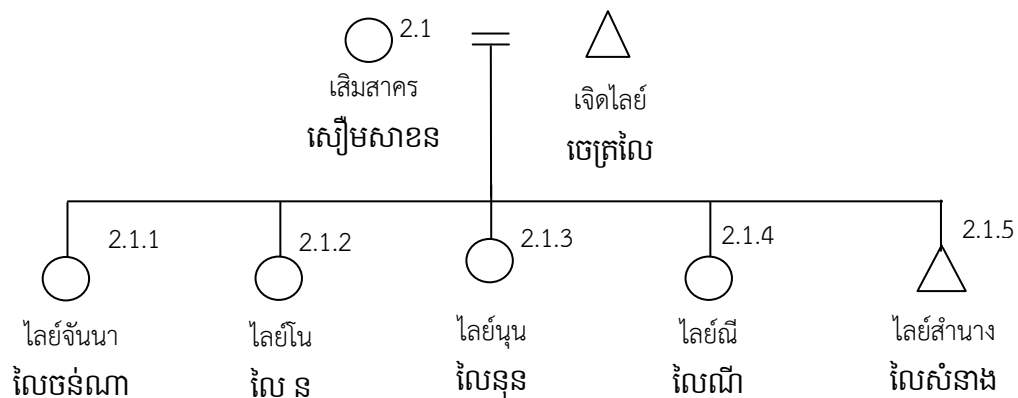
(1.2) นางตุย ซัมเปตย์ แต่งงานกับ ซึ่งนาง มีลูกด้วยกัน 4 คน คือ ชาย 3 หญิง 1 คือ (1.2.1) นาง
คิต (1.2.2) นางเนียน (1.2.3) นางเนน (1.2.4) นางเนย

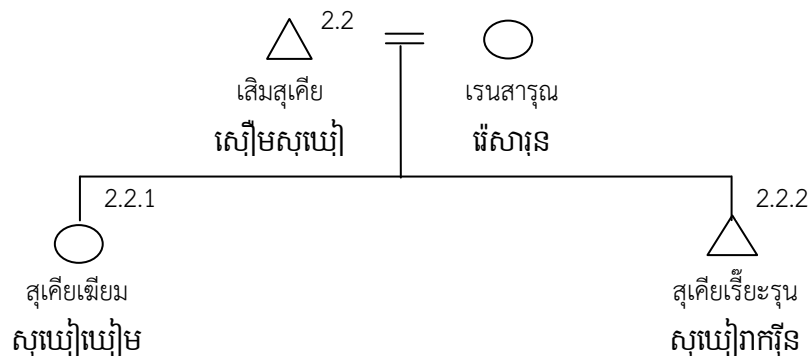
2 វាងប្រីមរ ប្រើប្រាស់ជាមួយ កង ឆេម មានកូនច្បាប់ ៩ គឺ (2.1) វាងឆេម សាក្រ (2.2) វាងឆេម សុគីយ (2.3) វាងឆេម សុគា (2.4) វាងឆេម មេកឹម (2.5) វាងឆេម សុគុល (2.6) វាងឆេម ឆេម (2.7) វាងឆេម សីន (2.8) វាងឆេម ឆេម (2.9) វាងឆេម សេន ដូច្នេះ

(2.1) វាងឆេម សាក្រ ប្រើប្រាស់ជាមួយ ឆេម ឆេម មានកូនច្បាប់ ៥ គឺ ៤ ប្រុស ១ ប្រុស គឺ (2.1.1) ឆេមឆេម (2.1.2) ឆេមឆេម (2.1.3) ឆេមឆេម (2.1.4) ឆេមឆេម (2.1.5) ឆេមឆេម ដូច្នេះ

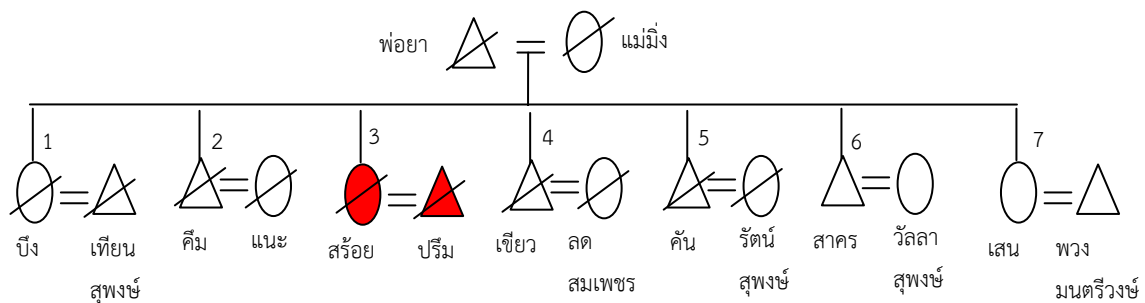

(2.2) นายเลียม สุกี๋ย แต่งงานกับ เรน สารุณ มีลูกด้วยกัน 2 คน หญิง 1 ชาย 1 คือ (2.2.1) สุกี๋ย เคียม (2.2.2) สุกี๋ยเรียะรุน

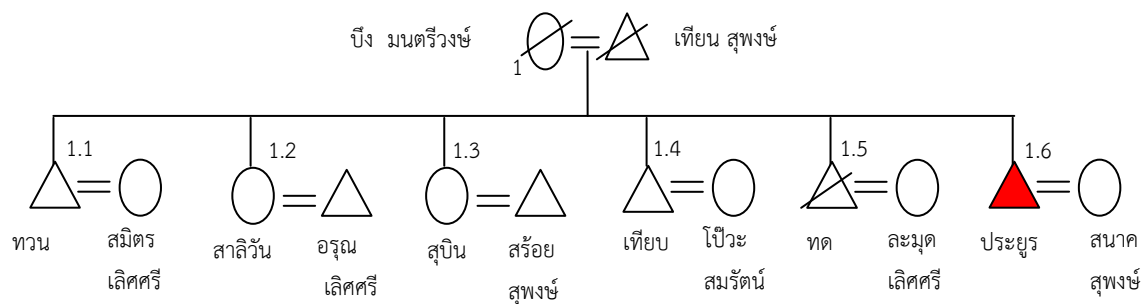
แผนผังเครือญาติ ตระกูล มนตรีวงศ์ สายสัมพันธ์กันทรมกับภูมิโคกวัด

พ่อกับแม่มี เป็นคนบ้านกันทรมแต่งงานกันมีลูกด้วยกัน 7 คน เป็นชาย 4 คน เป็นหญิง 3 คน คือ 1 นางบึง 2 นายคิม 3 นางสาว้อย (แต่งงานกับตาปริมย้ายไปอยู่ภูมิโคกวัด-ละเวีย) 4 นายเชียว 5 นายคั่น 6 นายสาคร 7 นางเสน โดยมีแผนผังเครือญาติดังนี้

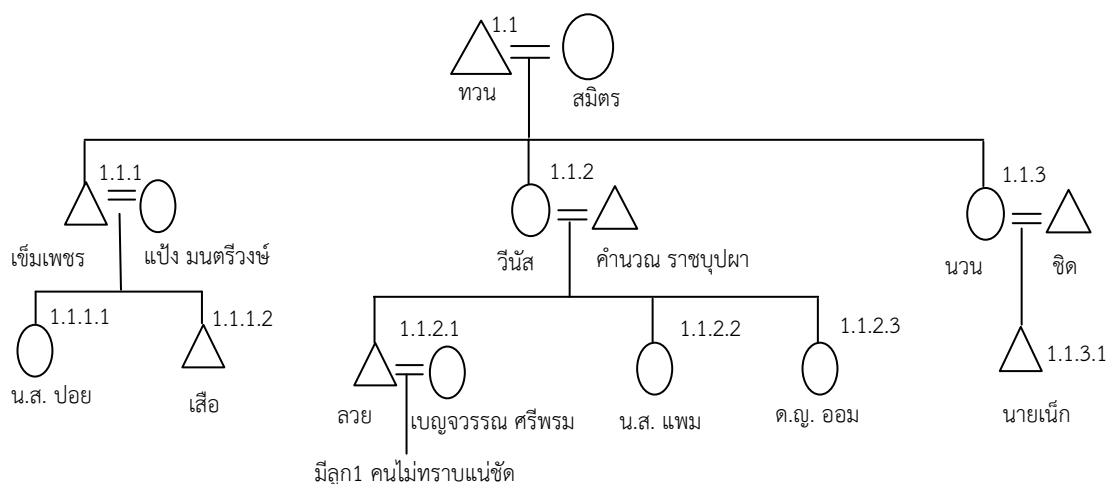

ลูกคนที่ 1 ของพ่อก แม่มี มนตรีวงศ์ คือ นางบึง มนตรีวงศ์

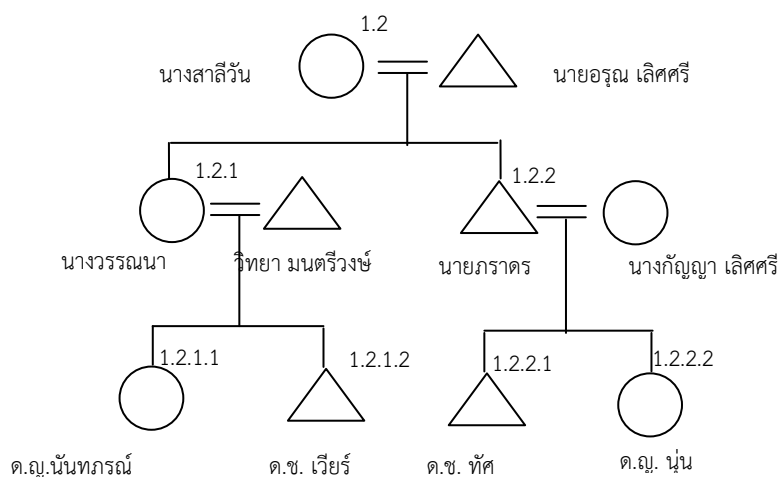
1. นางบึง มนตรีวงศ์ แต่งงานกับ นางเทียน สุพงษ์ มีลูกด้วยกัน 6 คน เป็นชาย 4 คน เป็นหญิง 3 คน โดยมีแผนผังเครือญาติ ดังนี้

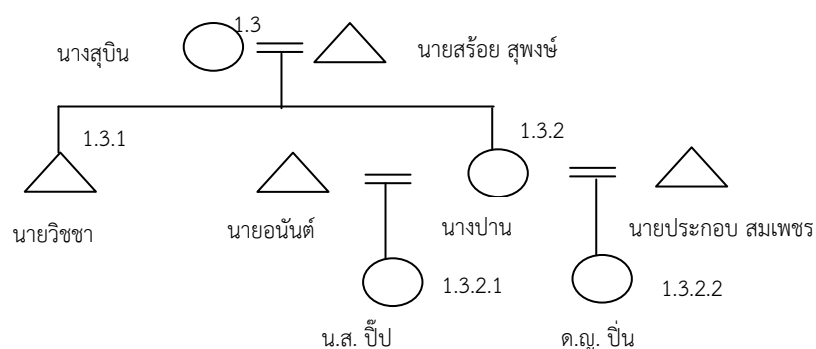
1.1 ลูกของนางบึง กับนายเทียน สุพงษ์ คนที่ 1 คือ นายทวน แต่งงานกับ นางสาวสมิตร เลิศศรี มีลูกด้วยกัน 3 คน เป็นชาย 1 คน เป็นหญิง 2 คน และลูกทั้งสามคนได้แต่งงานมีลูกหลาน ด้วยกัน 7 คน โดยมีแผนผังเครือญาติ ดังนี้

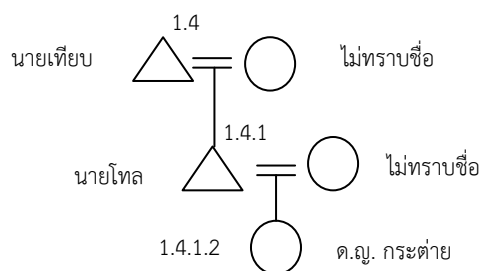
1.2 ลูกของนางบึง กับนายเทียน สุพงษ์ คนที่ 2 คือ นางสาวสาลิวัน แต่งงานกับนายอรุณ เลิศศรี มีลูกด้วยกัน 2 คน เป็นชาย 1 คน เป็นหญิง 1 คนและลูกทั้งสองคนได้แต่งงานมีลูกหลาน ด้วยกัน 4 คนโดยมีแผนผังเครือญาติ ดังนี้

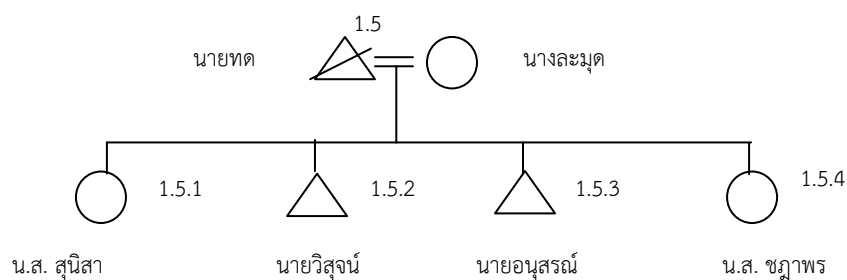
1.3 ลูกของนางบิ่ง กับนายเทียน สุพงษ์ คนที่ 3 คือ นางสุบีน แต่งงานกับนายสร้อย สุพงษ์ มีลูกด้วยกัน 2 คน เป็นชาย 1 คน หญิง 1 คน มีแผนผังครอบครัว ดังนี้

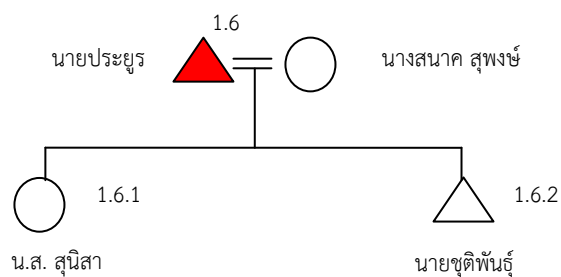
1.4 ลูกของนางบิ่ง กับนายเทียน สุพงษ์ คนที่ 4 คือ นายเทียบ แต่งงานกับนางไ้เื้อะ สมรัตน์ มีลูกชายด้วยกัน 1 คน และลูกชายแต่งงานกับ (ไม่ทราบชื่อ) มีลูกสาวด้วยกัน 1 คน มีแผนผังครอบครัว ดังนี้

1.5 ลูกของนางบิ่ง กับนายเทียน สุพงษ์ คนที่ 5 คือ นายทด แต่งงานกับนางละมุด เลิศศรี มีลูกด้วยกัน 4 คน เป็นชาย 2 คน เป็นหญิง 2 คน มีแผนผังครอบครัว ดังนี้

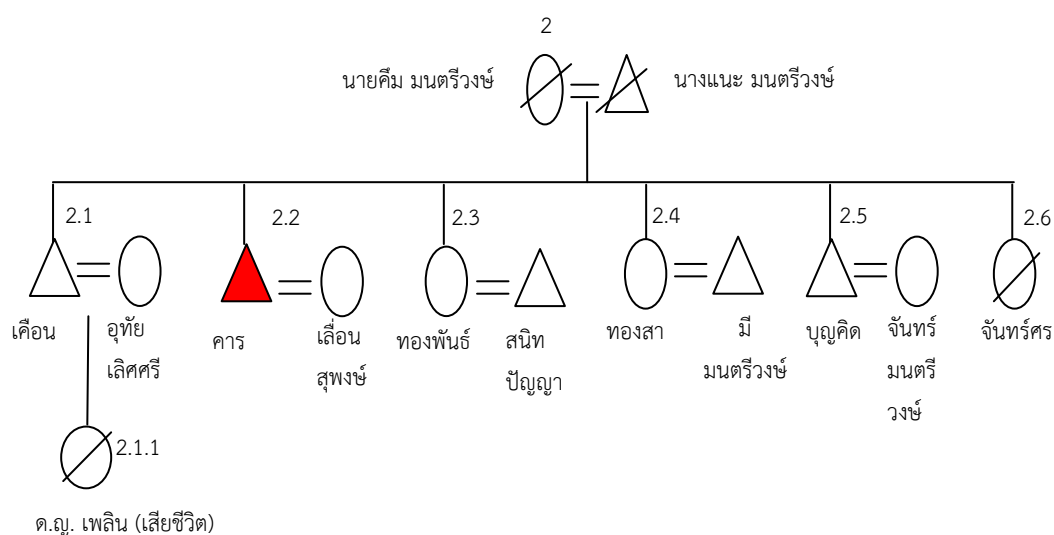

1.6 ลูกของ นางบิ่ง กับ นายเทียน สุพงษ์ คนที่ 6 คือ นายประยูร แต่งงานกับ นางสนาค สุพงษ์ มีลูกด้วยกัน 2 คน เป็นหญิง 1 คน เป็นชาย 1 คน มีแผนผังครอบครัว ดังนี้

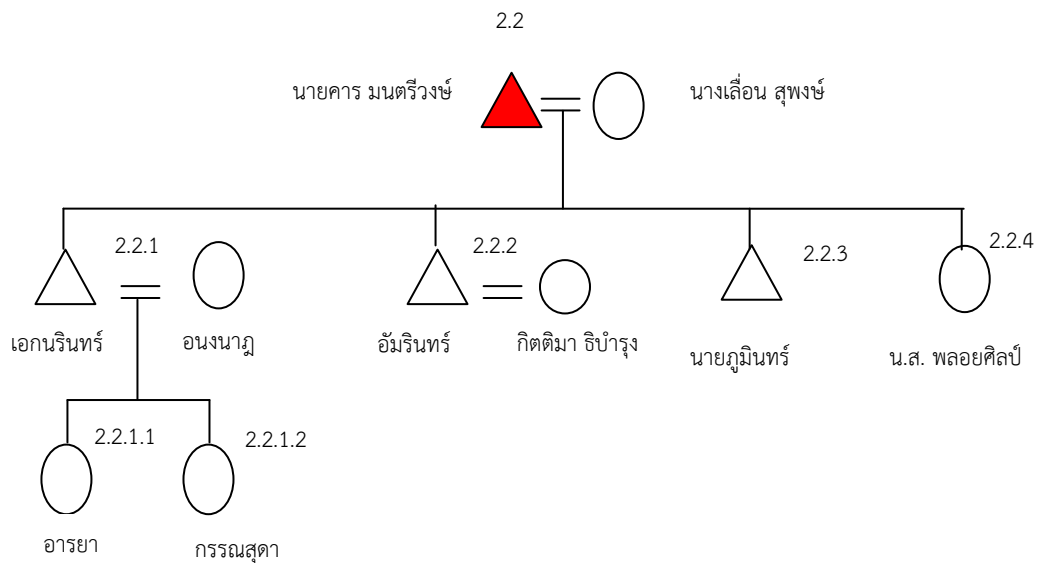
ลูกคนที่ 2 ของพ่อยา แม่มีง มนตรีวงศ์ คือ นายคิม มนตรีวงศ์

2. นายคิม มนตรีวงศ์ แต่งงานกับนางณะ มนตรีวงศ์ มีลูกด้วยกัน 6 คน เป็นชาย 3 คน เป็นหญิง 3 คน โดยมีมีแผนผังครอบครัว ดังนี้

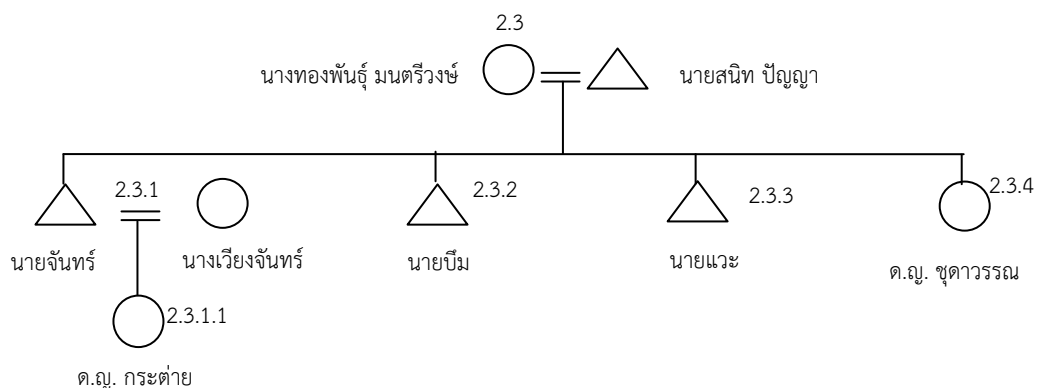

2.1 ลูกของนายคิม มนตรีวงศ์ กับนางณะ มนตรีวงศ์ คนที่ 1 คือ นายเคื่อน มนตรีวงศ์ แต่งงานกับ นางอุทัย เลิศศรี มีลูกสาวด้วยกัน 1 คน คือ ด.ญ. เฟลิน (เสียชีวิตแล้ว)

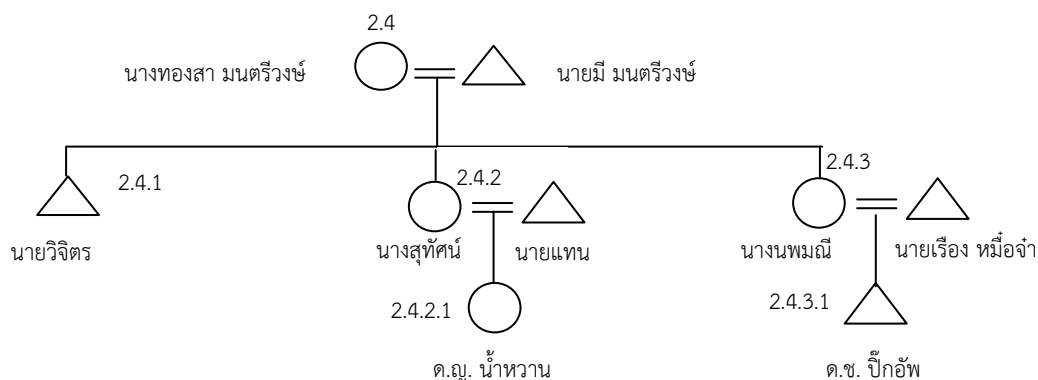
2.2 ลูกของ นายคิม มนตรีวงศ์ กับนางณะ มนตรีวงศ์ คนที่ 2 คือ นายคาร มนตรีวงศ์ แต่งงานกับ นางเลือน สุพงษ์ มีลูกด้วยกัน 4 คน เป็น ชาย 3 คน เป็นหญิง 1คน และมีหลานสาว 2 คน โดยมีมีแผนผังครอบครัว ดังนี้

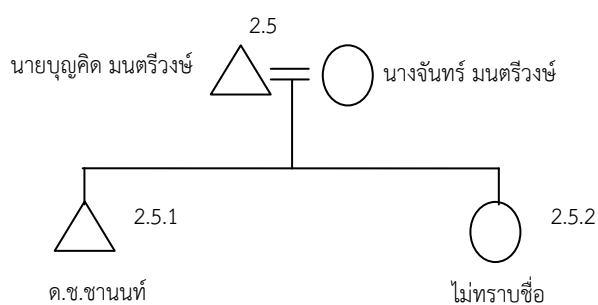
2.3 ลูกของ นายคิม มนตรีวงษ์ กับนางเนะ มนตรีวงษ์ คนที่ 3 คือ นางทองพันธ์ มนตรีวงษ์ แต่งงานกับ นายสนธิ ปัญญา มีลูกด้วยกัน 4 คน เป็น ชาย 3 คน เป็นหญิง 1คน และมีหลานสาว 1 คน โดยมีแผนผังครอบครัว ดังนี้

2.4 ลูกของ นายคิม มนตรีวงษ์ กับนางเนะ มนตรีวงษ์ คนที่ 4 คือ นางทองสา มนตรีวงษ์ แต่งงานกับนายมี มนตรีวงษ์ มีลูกด้วยกัน 3 คน เป็น ชาย 1 คน เป็นหญิง 2 คน มีหลานสาว 1 คน และหลานชาย 1 คนโดยมีแผนผังครอบครัว ดังนี้

2.5 ลูกของ นายคิม มนตรีวงษ์ กับนางแนะ มนตรีวงษ์ คนที่ 5 คือ นายบุญคิด มนตรีวงษ์ แต่งงานกับนางจันทร์ มนตรีวงษ์ มีลูกด้วยกัน 2 คน เป็น ชาย 1 คน เป็นหญิง 1 คน โดยมีมีแผนผังครอบครัว ดังนี้

2.6 ลูกของ นายคิม มนตรีวงษ์ กับนางแนะ มนตรีวงษ์ คนที่ 6 คือ นางจันทร์ศร มนตรีวงษ์ ได้เสียชีวิตแล้ว

ลูกคนที่ 3 ของพ่อยา แม่มีง มนตรีวงษ์ คือ นางสาว้อย มนตรีวงษ์

3. นางสาว้อย มนตรีวงษ์ แต่งกับ นายปรีม คำใส ได้ย้ายไปตั้งรกรากที่บ้านโคกวัด ต.แสนน้อย อ.วาริน จ.เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

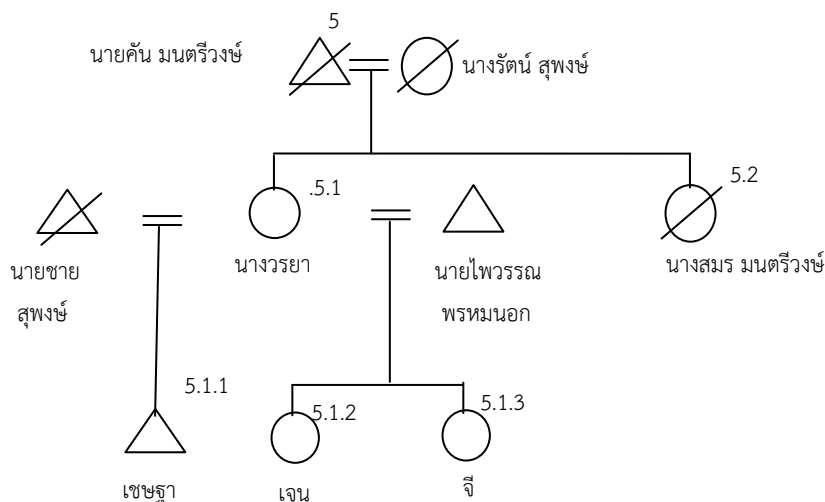
ลูกคนที่ 4 ของพ่อยา แม่มีง มนตรีวงษ์ คือ นายเชียว มนตรีวงษ์

4. นายเชียว มนตรีวงษ์ แต่งงานกับนางลด สมเพชร (ไม่มีลูกด้วยกัน)

ลูกคนที่ 5 ของพ่อยา แม่มี้ง มนตรีวงษ์ คือ นายคัน มนตรีวงษ์

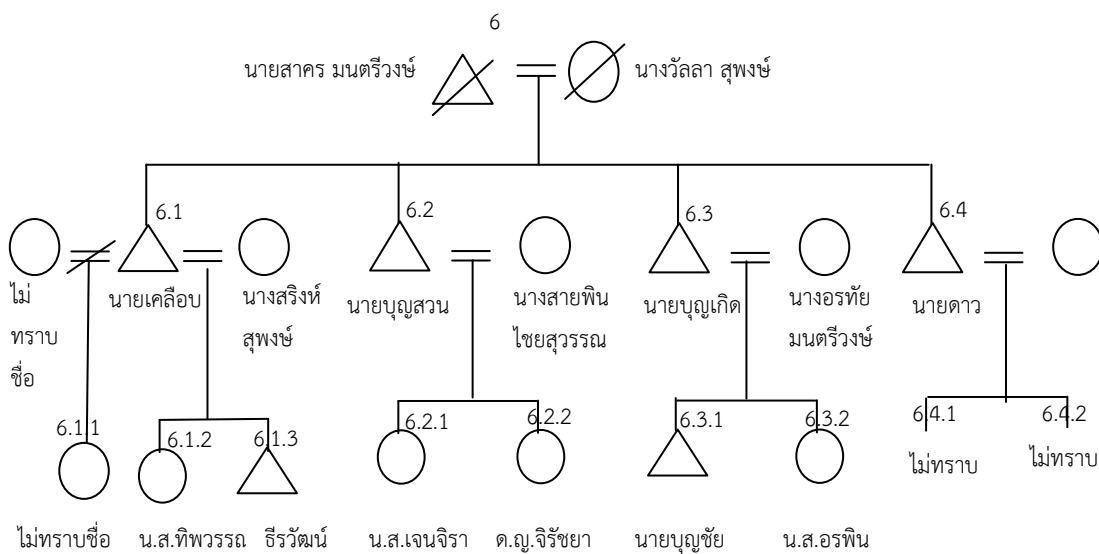
ดังนี้

5. นายคัน มนตรีวงษ์ แต่งงานกับ นางรัตน์ สุพงษ์ มีลูกสาวด้วยกัน 2 คน และมีหลาน 3 คน

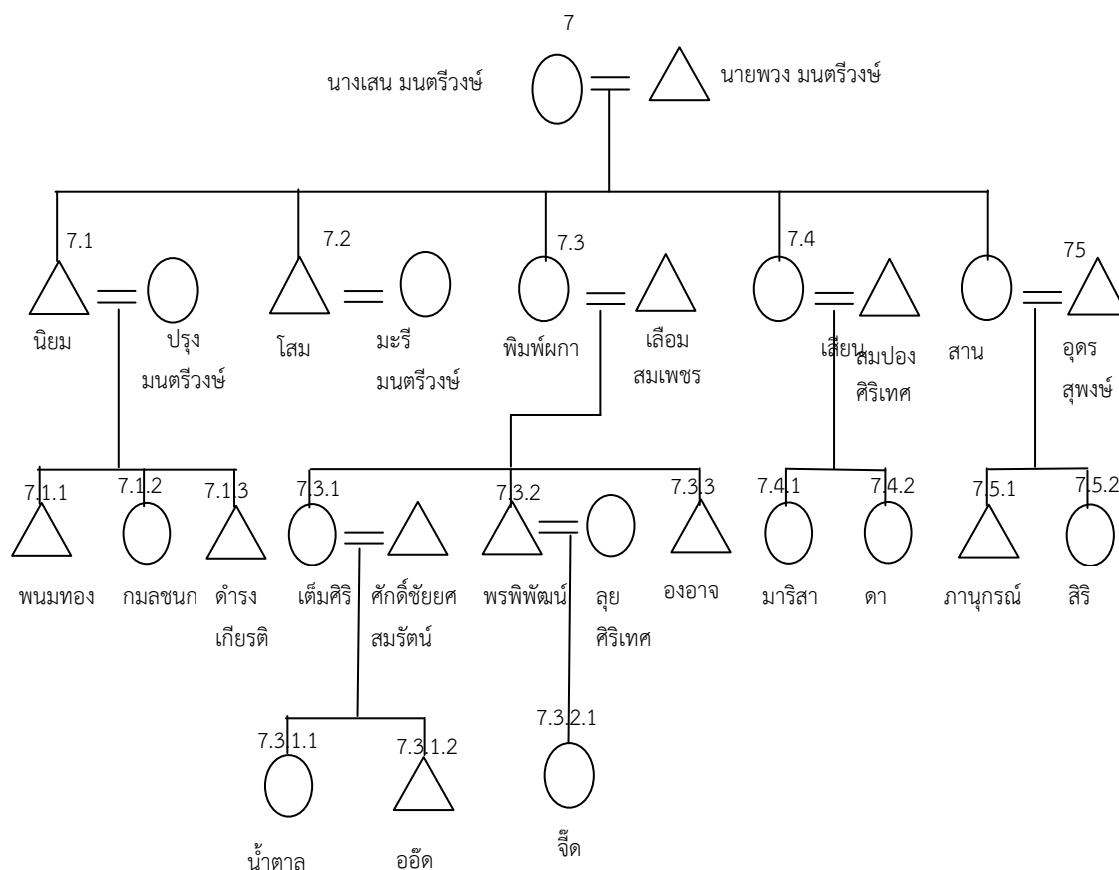
ลูกคนที่ 6 ของพ่อยา แม่มี้ง มนตรีวงษ์ คือ นายสาคร มนตรีวงษ์

6. นายสาคร มนตรีวงษ์ แต่งงานกับนางวัลลา สุพงษ์ มีหลานด้วยกัน 9 คน ดังนี้

ลูกคนที่ 7 ของพ่อยา แม่มี้ง มนตรีวงษ์ คือ นางเสน มนตรีวงษ์

7. นางเสน มนตรีวงษ์ แต่งงานกับนายพวง มนตรีวงษ์ มีลูกด้วยกัน 5 คน มีหลาน 10 คน เหล่น 3 คน ดังนี้

การเชื่อมสายใยเครือญาติบ้านกันทรอมกับภูมิโคกวัดนี้สืบเนื่องจากพ่อยากับแม่มี มนตรีวงศ์ มีลูกด้วยกัน 7 คน คือ 1) นางบิ่ง 2) นายคิม 3) นางสาวร้อย 4) นายเชียว 5) นายคัน 6) นายสาคร 7) นางเสน และนางสาวร้อยหรือยายร้อยนี้เองซึ่งเป็นลูกคนที่ 3 ในจำนวน 7 คน ได้แต่งงานกับตาปริมแล้วย้ายไปอยู่ภูมิโคกวัดกัมพูชา ลูกหลานฝั่งไทยโดยนายคาร มนตรีวงศ์ ปัจจุบันเป็นผู้ใหญ่บ้านกันทรอมได้และเป็นลูกชายคนที่ 2 ของนายคิม ซึ่งนายคิมเป็นพี่ชายของยายร้อย และนายประยูร สุพงษ์ ซึ่งเป็นลูกชายคนที่ 6 ของ นางบิ่ง ซึ่งเป็นลูกสาวคนที่ 1 ของพ่อยากับแม่มีและเป็นพี่สาวคนโตของนางบิ่งและนายคิมโดยนายประยูร สุพงษ์และนายคาร มนตรีวงศ์ ซึ่งถือว่าเป็นหลานของยายร้อยได้มีการสานสายสัมพันธ์กันโดย เชื่อมต่อกับนางปริมหรือนางปริมพร ซึ่งเป็นลูกสาวของยายร้อย และนายแซม ชาเวือน ซึ่งเป็นลูกเขยที่แต่งงานกับนางปริมเพื่อนลูกสาวคนที่ของตาปริมกับยายพอย ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งเป็นกำนันตำบลแสนน้อย ปัจจุบันเป็นที่ปรึกษานายอำเภอวาริน เสิมเรียบ มีการไปมาหาสู่กันช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันไปร่วมงานบุญประเพณี การแต่งงาน งานบวชงานขึ้นบ้านใหม่ งานฉลองอุโบสถ ระหว่างพี่น้องทั้งสองฝั่งเชื่อมความสัมพันธ์เครือญาติในรุ่นลูกและรุ่นหลานยังมีสายใยความสัมพันธ์กันมาถึงปัจจุบัน แต่ในรุ่นหลานยังมีความห่างเหินกันอยู่บ้าง

สายความสัมพันธ์ของเครือญาติภูมิโคกวัด (กัมพูชา) กับบ้านกันทรอม (ประเทศไทย) นอกเหนือจากที่มีในแผนผังเครือญาติแล้วจากการศึกษายังพบว่ามีสายสัมพันธ์เครือญาติของยายเปาะและยายปัด สายสัมพันธ์เครือญาติของนางสิริและสายสัมพันธ์เกี่ยวดองโดยการแต่งงานกันของเมียผู้ใหญ่บ้านโคกวัด ดังนี้

1) สายสัมพันธ์เครือญาติของยายเปาะและยายปัด พื้นเพเดิมของยายเปาะ และยายปัดเป็นลูกหลานชาวตำบลกันทรอม อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ ไม่ทราบต้นตระกูลรุ่นก่อนหน้านี้ ทราบจากคำบอกเล่าของผู้เป็นญาติฝั่งไทยว่ามีพี่น้องต้นตระกูลจำนวน 4 คน คือ นางริด มนตรีวงศ์ นายทิม มนตรีวงศ์ นางเทือง มนตรีวงศ์ และนางทิง มนตรีวงศ์ ซึ่งนางริด มนตรีวงศ์ ลูกคนโต แต่งงานกับ นายน้อย มีลูกด้วยกัน 7 คน ทั้งหมดอพยพย้ายไปอยู่กำปงพูชาทั้งครอบครัว คือ นายสวิน นางเปาะ นายวัน นายวัด นายแวน นายประสิทธิ์ และนางปัด ในปัจจุบันยังเหลือนางเปาะ กับ นางปัด น้องคนเล็ก และลูกหลานเท่านั้น ส่วนฝั่งไทยก็มีลูกหลานของตาทิม มนตรีวงศ์และลูกหลานของยายทิง มนตรีวงศ์ สมัยก่อนญาติๆ ทั้งสองฝ่ายยังไปมาหาสู่กันอยู่ แต่ปัจจุบันเริ่มขาดช่วงไป ไม่ได้ไปมาหาสู่กันดังเดิม

2) สายสัมพันธ์เครือญาติของนางสิริ ต้นตระกูลบิดาของนางสิริ คือตาจาง พื้นเพเป็นคนบ้านมะขามภูมิหรือเรียกว่าบ้านอัมปิล อ.ไพรบึง จ.ศรีสะเกษ บ้านเดียวกันกันตามากปริม แต่ปัจจุบันญาติๆ ที่เหลืออาศัยอยู่ที่ตำบลกันทรอม อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ ต้นตระกูลคือ คุณยายล้น คำใส ซึ่งปัจจุบันมีลูกหลานอยู่จำนวนมากในตำบลกันทรอม การไปมาหาสู่ของตระกูลนี้ได้ขาดหายไปช่วงระยะหนึ่งแล้ว เพิ่งจะมีการกลับมาพบกันใหม่อีกครั้ง

3) สายสัมพันธ์เกี่ยวข้องโดยการแต่งงานกันของเมียผู้ใหญ่บ้านโคกวัด เมียผู้ใหญ่บ้านโคกวัด มีเชื้อสายเป็นคนไทย โดยมีตาจำเนียร สิงห์โทเป็นบิดา ซึ่งตาจำเนียรปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านกันทรอมตะวันออก ตำบลกันทรอม อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ มีศักดิ์เป็นพ่อตาของผู้ใหญ่บ้านโคกวัด สมัยก่อนมีการไปมาหาสู่กันบ้าง ต่อมา มีการขาดหายไปเนื่องจากเกิดปัญหาการเดินทาง เพิ่งจะเริ่มมีการติดต่อกันใหม่อีกครั้ง

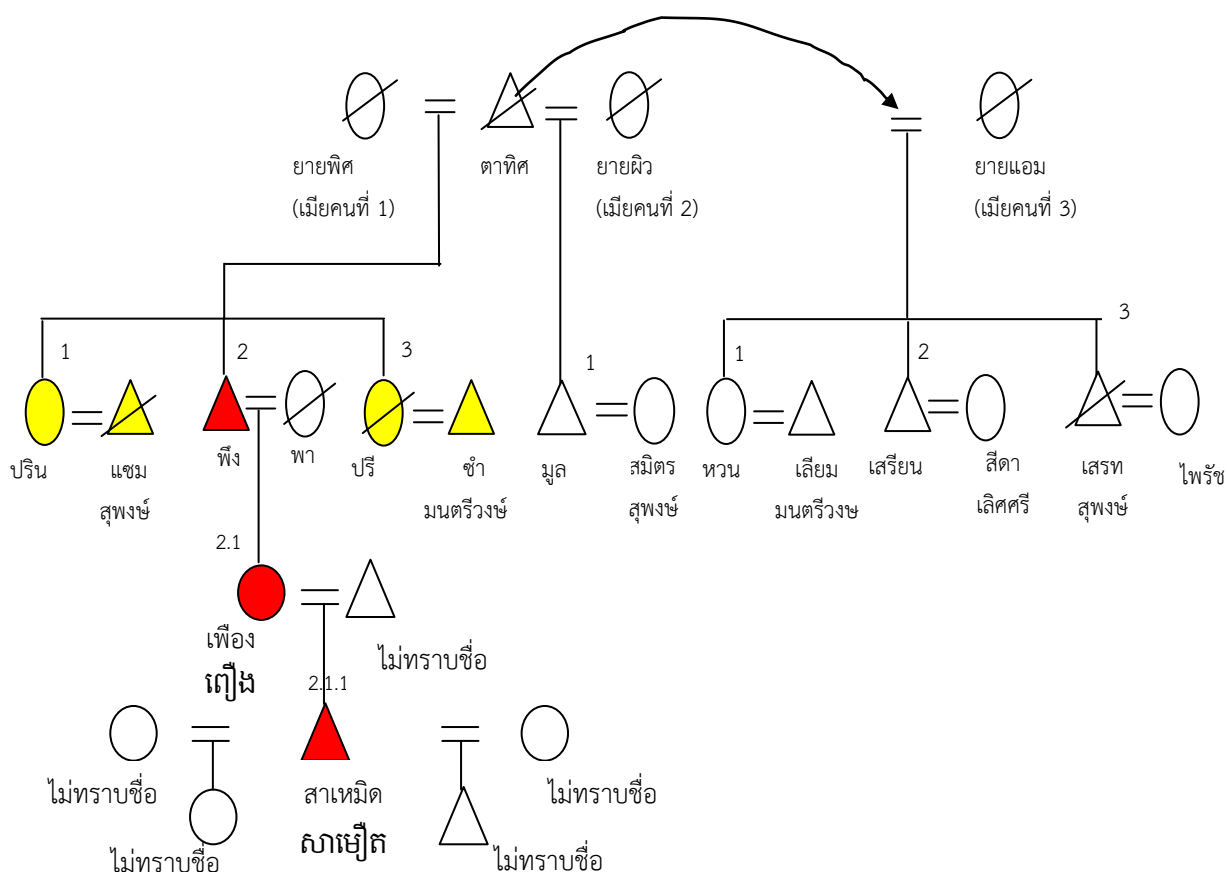
5.7.2 สายสัมพันธ์เครือญาติภูมิละเวีย (กำปงพูชา) กับ บ้านกันทรอม (ประเทศไทย) ต้นตระกูลของยายเพื่อง (ภูมิละเวีย) สายสัมพันธ์เริ่มจาก ตาหวดทิศ สุพงษ์ กับ ยายหวดพิศ มีลูกด้วยกัน 3 คนคือ นางปริน นายพิง และนางปรี พี่น้องทั้งสามมีนางปรินกับนางปรีที่แต่งงานมีครอบครัวมีลูกหลานมากมายอยู่ฝั่งไทย ส่วนคนที่สอง นายพิงแต่งงานกับนางพา มีลูกสาวคนเดียวชื่อนางเพื่อง ได้อพยพย้ายไปอยู่กำปงพูชาทั้งครอบครัว ต่อมานางเพื่อง แต่งงานกับคนกำปงพูชา (ไม่ทราบชื่อ) มีลูกชายคนเดียว ชื่อ หมิ่น เสมิต ในปัจจุบันญาติพี่น้องทั้งสองประเทศยังคงติดต่อไปมาหาสู่กันตลอดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีงานบุญ งานแต่ง ก็แจ้งข่าวคราวให้ทราบ ปัจจุบันรุ่นลูกหลานเริ่มรู้จักกันและไปมาหาสู่กันแล้ว ดังกรณี เช่น สายสัมพันธ์เครือญาติของยายค่านาง พื้นเพเดิมของยายค่านางเป็นคนมาจากอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ ภาษาพูดในท้องถิ่นเป็นภาษาญะ และลาว ทำให้ยายค่านางพูดได้หลายภาษา ได้อพยพย้ายมาอยู่อาศัยที่กำปงพูชาก่อนสมัยสงคราม ได้แต่งงานกับลูกชายของตาเอ ซึ่งอพยพย้ายมาจากไทยเหมือนกัน มีลูกหลานมากมายอยู่ในภูมิละเวียปัจจุบัน และสายสัมพันธ์เกี่ยวข้องโดยการแต่งงานกัน ตระกูลแปนปิน ภูมิละเวีย มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันโดยลูกหลานเป็นเชยของยายเซง พอย คือ นายแซม ชาเวือน อดีตกำนัน คุ่มแสน้อย (เป็นหัวหน้าทีมนักวิจัยท้องถิ่นฝั่งประเทศกำปงพูชา) ได้แต่งงานกับนางปริม เพื่อน ลูกสาวคนโตของตาปริมกับยายเซง พอย ทำให้มีความเกี่ยวพันกันโดยการเป็นตาดอก มีการไปมาหาสู่กันกับญาติๆ ทางประเทศไทยเรื่อยมา

จากสายเครือญาติความสัมพันธ์บ้านกันทรอมกับภูมิละเวีย จะเริ่มจาก ตาทิศ สุพงษ์ ซึ่งเป็นคนบ้านกันทรอมได้ อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ ตาทิศมีเมียด้วยกัน 3 คน เมียคนที่ 1 คือนางพิศ มีลูกด้วยกัน 3 คน คือ 1) นางปริน สุพงษ์ 2) นายพิง สุพงษ์ และ 3) นางปรี สุพงษ์ ลูกทั้งสามคนได้แต่งงานแยก

ครอบครัวมีลูกจำนวน 12 คนมีหลานจำนวน 30 คน เมียคนที่ 2 คือ นางผิวก มีลูกด้วยกัน 1 คน คือ นายมุล
สุพงษ์ แต่งงานกับนางสมิทร มีลูก ด้วยกัน 5 คน และมีหลาน 10 คน เมียคนที่ 3 คือนางแอม มีลูกด้วยกัน 3
คน คือ 1) นางหวน 2) นายเสรีน และ 3) นายเสรท ลูกทั้งสามคนได้แต่งงานแยกครอบครัวมีลูกจำนวน 14
คน มีหลานจำนวน 8 คน โดยมี นายพิง สุพงษ์ ซึ่งเป็นลูกคนที่สองของตาทิศกับยายพิศ ได้แต่งงานกับนางพา
และได้ย้ายไปอยู่ที่ภูมิละเวีย มีลูก 1 คน คือนางเฟื่อง ปัจจุบันนางเฟื่องยังอาศัยอยู่ ภูมิละเวียและแต่งงานกับ
(ไม่ทราบชื่อ) มีลูกด้วยกัน 1 คน มีหลาน 2 คน จากต้นกำเนิดที่เริ่มจากตาทิศได้มีสายสัมพันธ์ทางเครือ ซึ่ง
สายความสัมพันธ์เครือญาติดังกล่าวมีการไปมาหาสู่กันโดยเฉพาะรุ่นลูกของตาทิศ โดยการไปร่วมงานบุญ
ประเพณี การแต่งงาน งานบวช งานขึ้นบ้านใหม่ งานฉลองอุโบสถ เป็นต้น แต่ในรุ่นหลาน หลาน ของตาทิศ
ยังมีความห่างเหินกันน้อย

แผนผังเครือญาติ ตระกูล สพงษ์ (ตาทิศ ยายพิศ ยายผิว ยายแอม)

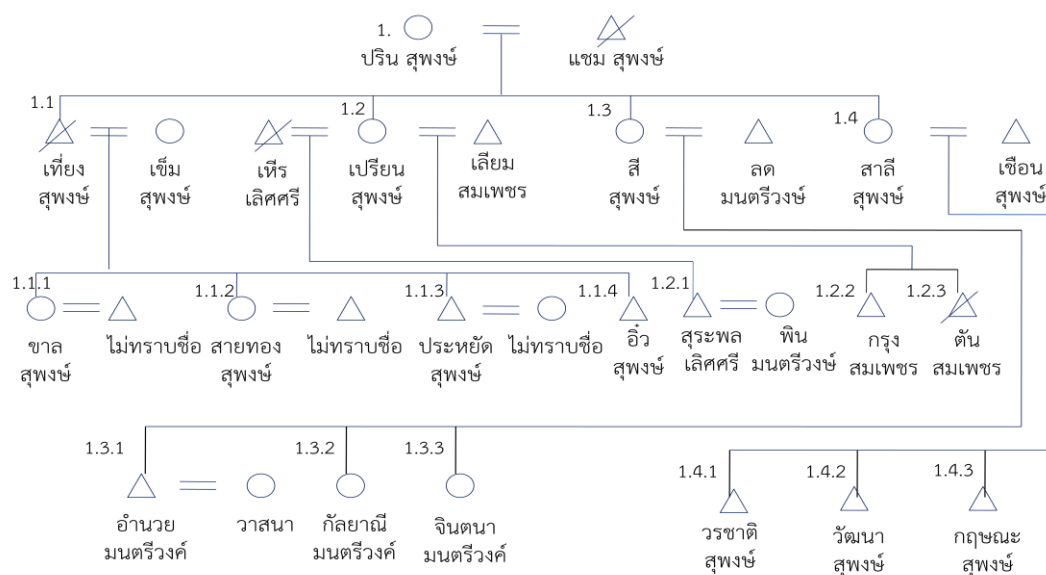
ตาทิศ สุพงษ์ แต่งงานมีเมีย 3 คน เมียคนที่ 1 คือ ยายพิศ มีลูกด้วยกัน 3 คน เมียคนที่ 2 คือยายผิวมีลูกด้วยกัน 1 คน และเมียคนที่ 3 คือยายแอม มีลูกด้วยกัน 3 คน โดยมีรายละเอียดตามแผนผังเครือญาติ ดังนี้

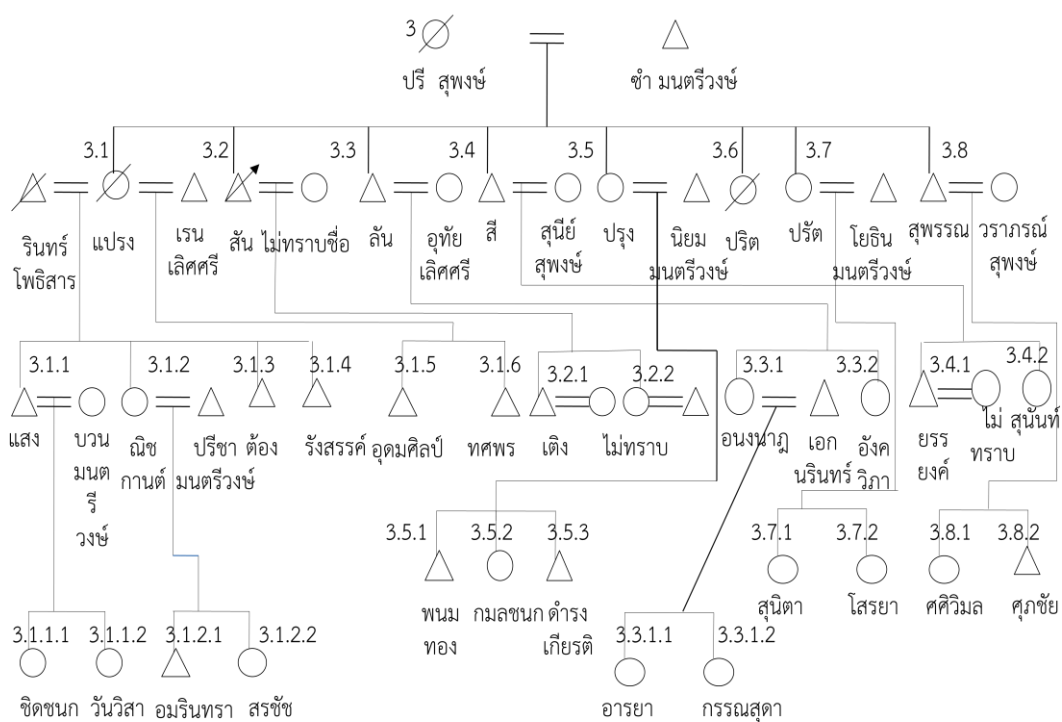
ตาฟุ้ง เป็นคนไทยที่อพยพไปอยู่กัมพูชา (ภูมิละเวีย) แต่งงานกับ ยายพา มีลูกด้วยกัน 1 คน คือ 2.1 นางเฟื่อง ซึ่งนางเฟื่อง แต่งงานกับ นาย(ไม่ทราบชื่อ) มีลูกด้วยกัน 1 คน คือ (2.1.1) นายหมื่น สาเหิมิต และ

นายสาเหิมิต แต่งงานกับ นาง(ไม่ทราบชื่อ) มีลูกด้วยกัน 1 คน (ไม่ทราบชื่อ) นายสาเหิมิต แต่งกับเมียคนใหม่ มีลูกด้วยกัน 1 คน (ไม่ทราบชื่อ) ดังนี้

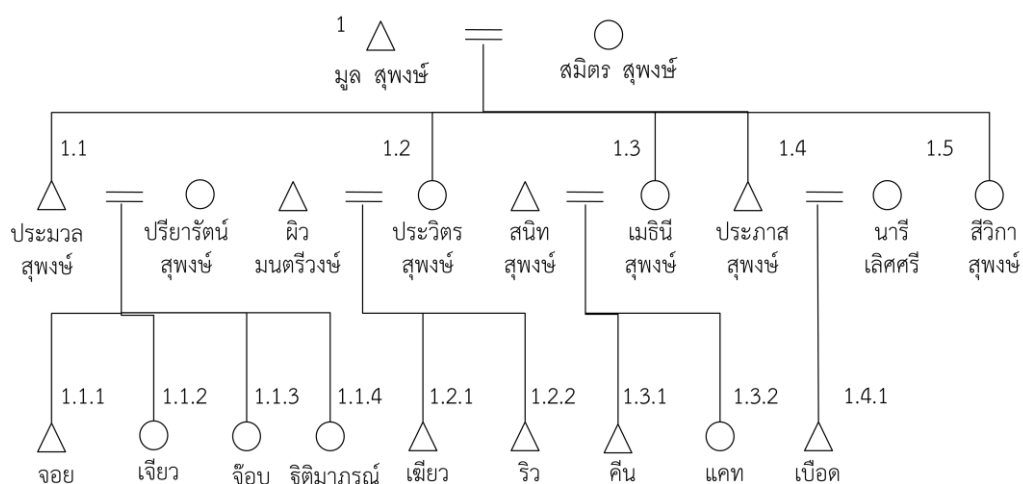
ลูก - หลานตาทิศ คนที่ 1

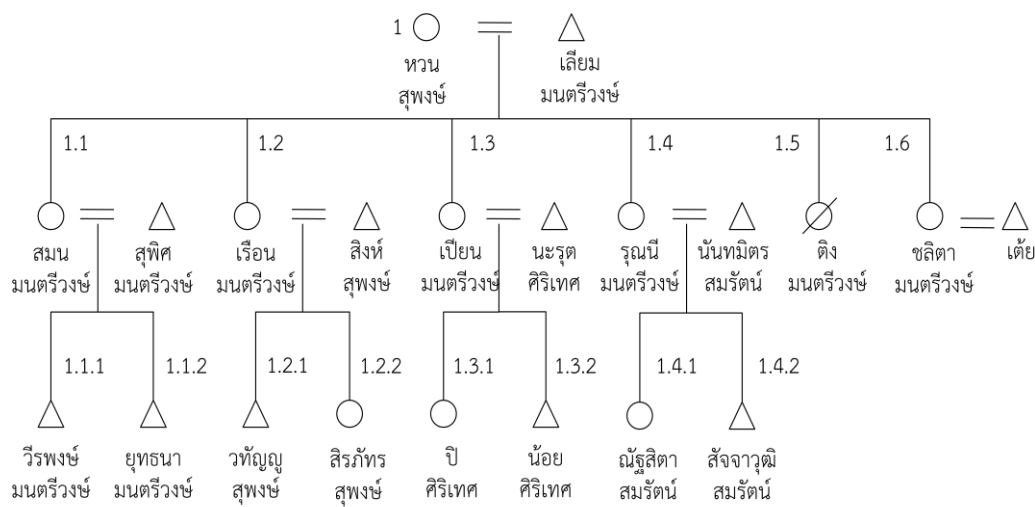
ลูก - หลานตาทิศ คนที่ 3

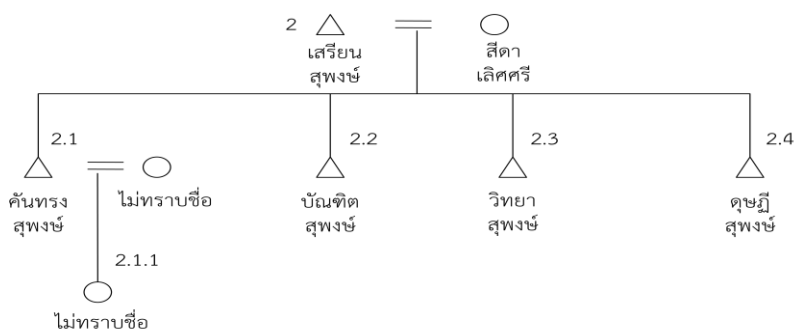
ลูก-หลานตาทิศ-ยายผิว (เมียคนที่ 2) บ้านกันทรอมใต้

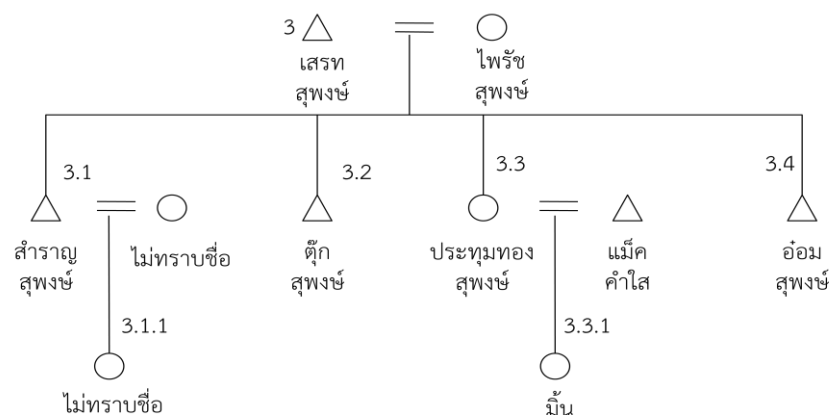
ลูก-หลาน ตาทิศ-ยายแอม (เมียคนที่ 3) บ้านกันทรอมกลาง

ลูก - หลานตาทิศ-ยายแอม (เมียคนที่3) บ้านกันทรอมกลาง

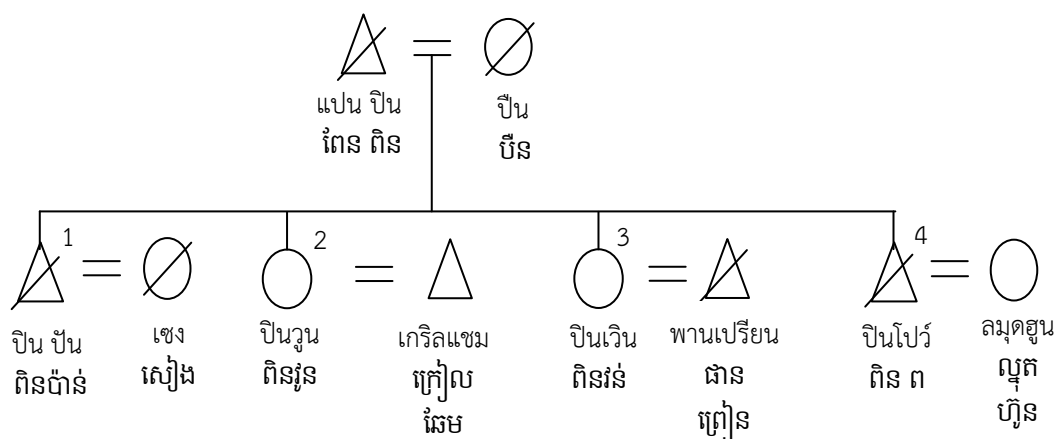
ลูก - หลานตาทิศ-ยายแอม (เมียคนที่3) บ้านกันทรอมกลาง

นอกจากสายสัมพันธ์ของตระกูล ตามากปรีม ยายเซงพอย ยายสร้อย และ ตระกูลตาทิศ นางพิศ นางผิว นางแอม ดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมีตระกูลของตาปิ่น ยายปรีน ยายแมน ซึ่งเป็นสายเครือญาติที่มีการโยงใยเชื่อมสายใยกันภายในชุมชนของภูมิโคกวัด ภูมิละเวีย ที่เชื่อมโยงกับภูมิละลมลุน ตระกูลตาเอียงเกา นาง ยัน สมบูรณ์ และเชื่อมโยงกับสายเครือญาติกับฝั่งไทย อำเภอสตึก อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ ประเทศไทยอีกด้วย

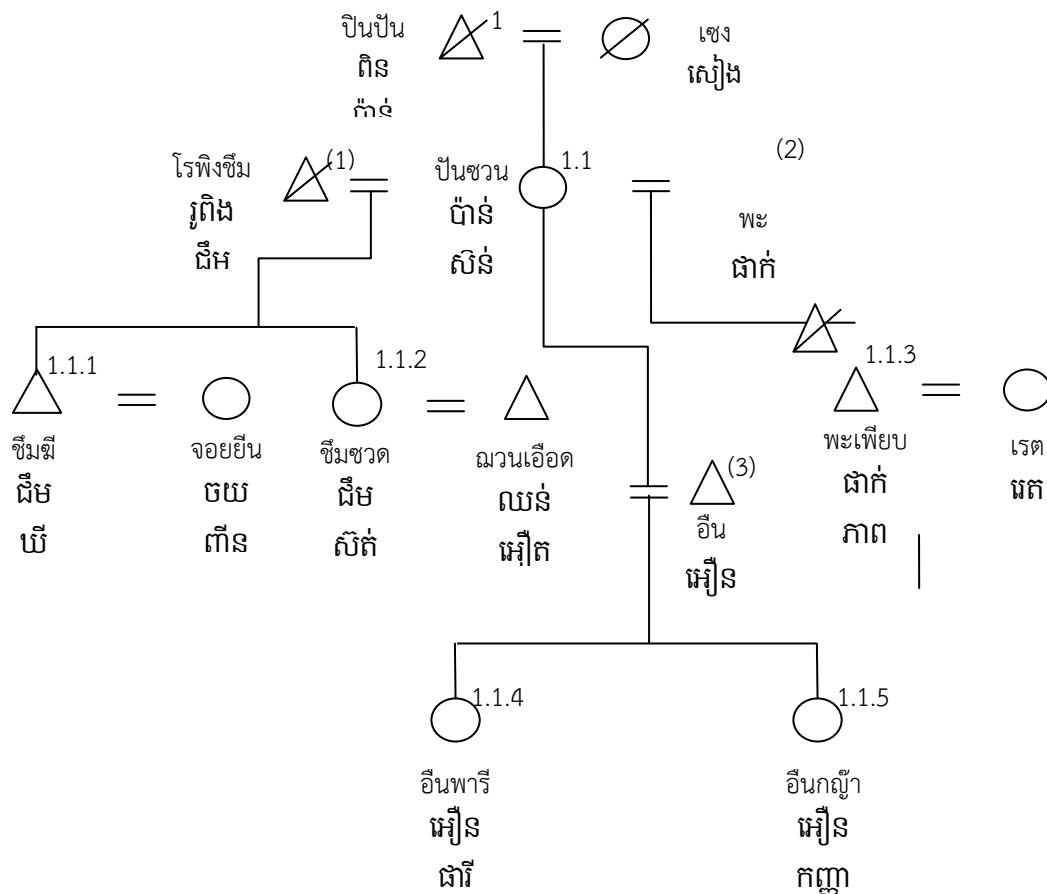
แผนผังเครือญาติ ตระกูล แปนปิ่น สายสัมพันธ์ภูมิละเวีย-กันทรอม

พ่อแปนปิ่นกับแม่ปิ่น (เมียคนที่ 1) แต่งงานมีลูกด้วยกัน 4 คน เป็นชาย 2 คน หญิง 2 คน คือ 1. นายปิ่นปิ่น 2. นางปิ่นนูน 3. นางปิ่นเวน 4. นายปิ่นโปว์ โดยมีแผนผังเครือญาติดังนี้

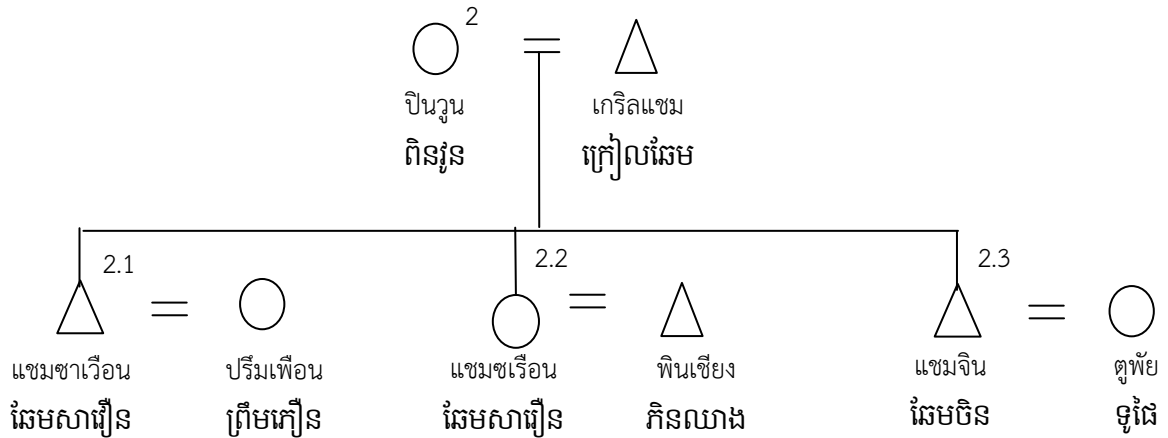
ลูกคนที่ 1 ของพ่อแปนปิ่น กับ แม่ปิ่น คือ นายปิ่นปิ่น

1 นายปิ่นปิ่น แต่งงานกับนางเซ่ง มีลูกด้วยกัน 1 คน คือ (1.1) นางปิ่นชวน มีสามี 3 คนด้วยกัน คือ (1) นางปิ่นชวน แต่งกับ นายโรฟิงซิม มีลูกด้วยกัน 2 คน คือ (1.1.1) นายซิมซี้ (1.1.2) นางซิมชวด (2) นางปิ่นชวน แต่งกับ นายพะ มีลูกด้วยกัน 1 คน คือ (1.1.3) นายพะเพียบ (3) นางปิ่นชวน แต่งกับ นายอิน มีลูกด้วยกัน 2 คน คือ (1.1.4) อินพารี (1.1.5) อินกัญญา ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

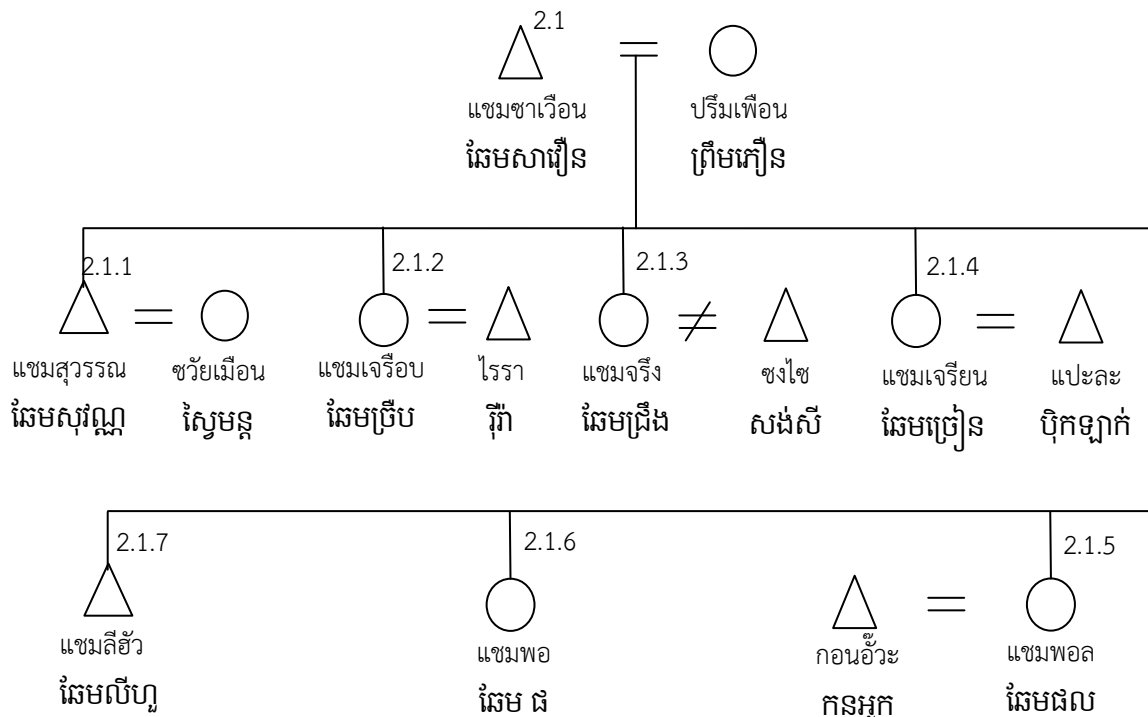

ลูกคนที่ 2 ของพ่อแปนปิ่น กับ แม่ปิ่น คือ นางปิ่นวุ่น

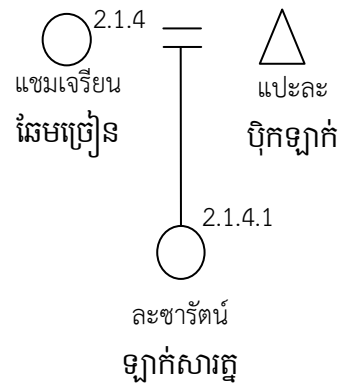
2 นางปิ่นวุ่น แต่งงานกับนายเกริลแฮม มีลูก 3 คน คือ (2.1) นายแฮมซาเวือน (2.2) นางแฮมซเรือน (2.3) นายแฮมจิน ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

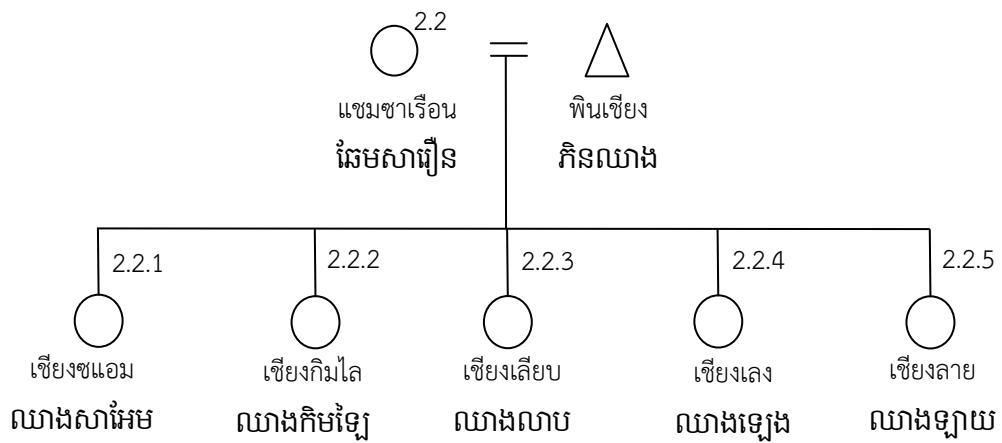
(2.1) นายแหมซาเวือน แต่งงาน กับ นางปริมเพื่อน มีลูกด้วยกัน 7 คน คือ (2.1.1) แหมสุวรรณ (2.1.2) แหมเจรีอบ (2.1.3) แหมจริง (2.1.4) แหมเจเรียน (2.1.5) แหมพอล (2.1.6) แหมพอ (2.1.7) แหมลีฮัว ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

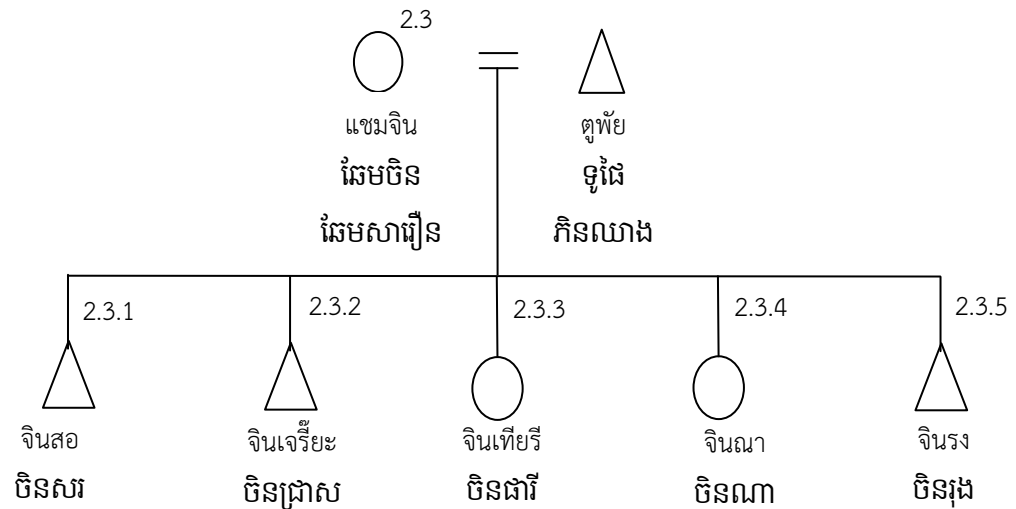
(2.1.1) นายแหมสุวรรณ แต่งงาน กับ นางช่วยเมื่อน มีลูกด้วยกัน 2 คน คือ (2.1.1.1) สุวรรณวีต (2.1.1.2) สุวรรณยง ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

(2.2) นางแซมซาเรื่อน แต่งงาน กับ นายพินเชียง มีลูกสาวด้วยกัน 5 คน คือ (2.2.1) เชียงซแซม (2.2.2) เชียงกิโม (2.2.3) เชียงเลียบ (2.2.4) เชียงเลง (2.2.5) เชียงลาย ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

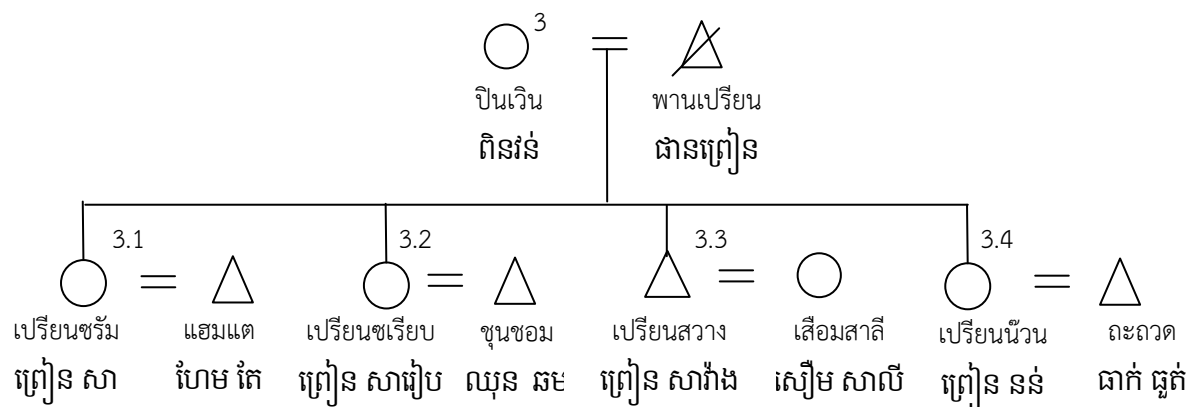

(2.3) นายแซมจิน แต่งงาน กับ นางตุ้ย มีลูกด้วยกัน 5 คน คือ (2.3.1) จินสอ (2.3.2) จินเจี๋ยะ (2.3.3) จินเทียรี (2.3.4) จินฉา (2.3.5) จินรง ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

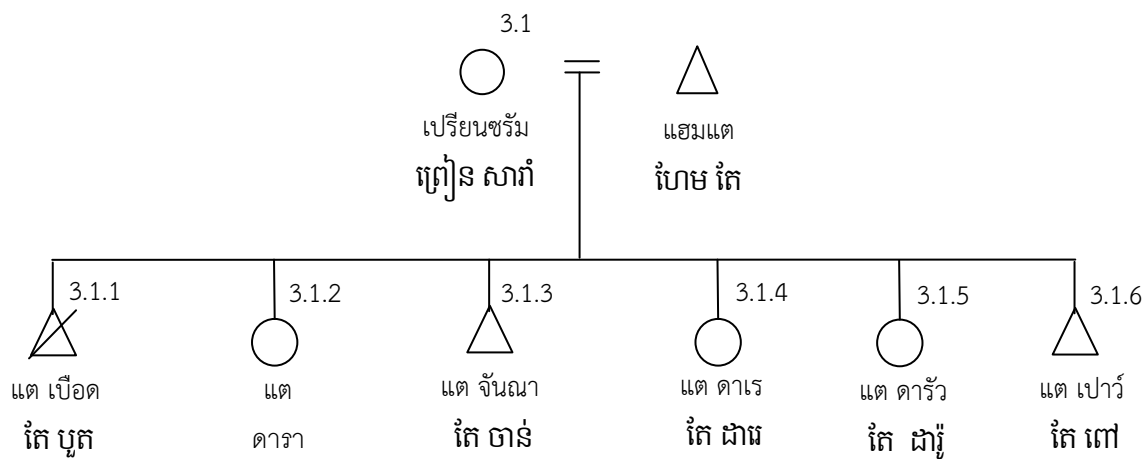

ลูกคนที่ 3 ของพ่อแปนปิ่น กับ แม่ปิ่น คือ นางปิ่นเวิน

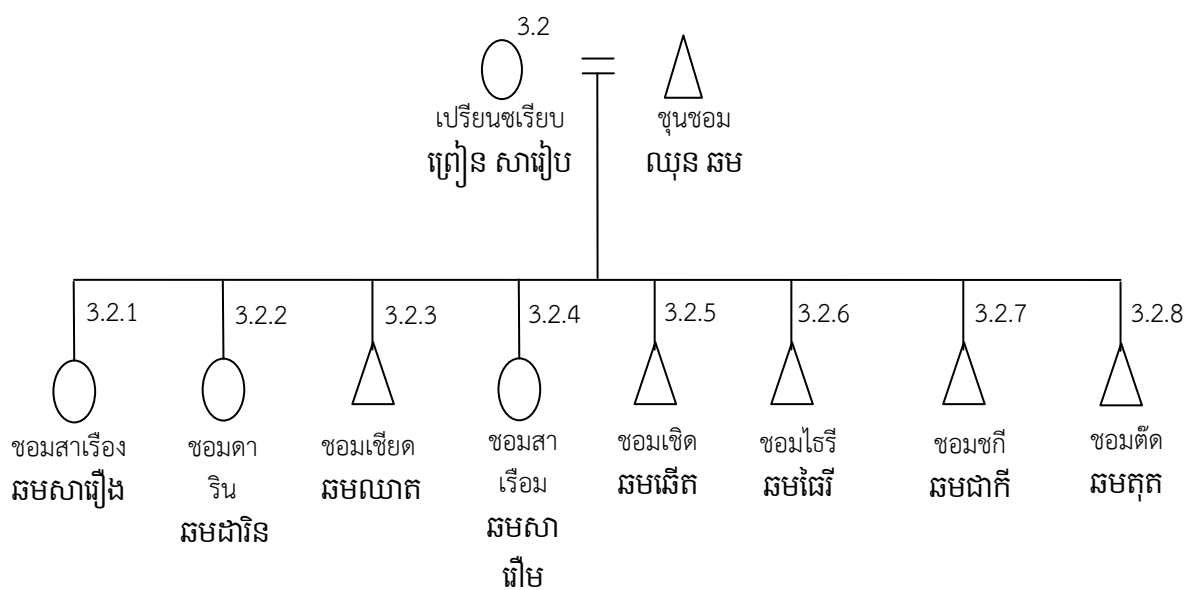
3 นางปิ่นเวิน แต่งงานกับ นายพานเปรียน มีลูกด้วยกัน 4 คน คือ (3.1) นางเปรียนซรั้ม (3.2) นางเปรียนซเรียบ (3.3) นายเปรียนสวาง (3.4) นางเปรียนน้วน ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

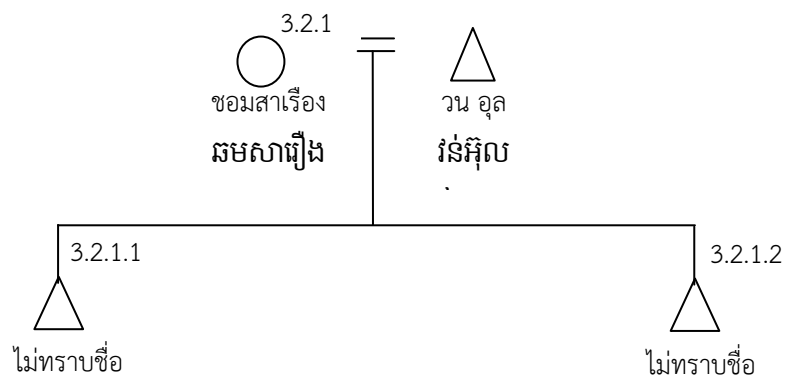
(3.1) นางเปรียนซรั้ม แต่งงานกับ นายแฮมแต มีลูกด้วยกัน 6 คน คือ (3.1.1) นายแตเวือด (3.1.2) นางแตดารา (3.1.3) นายแตจันณา (3.1.4) นางแตดาเร (3.1.5) นางแตดาร์ว (3.1.6) นายแต เปาว์ ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

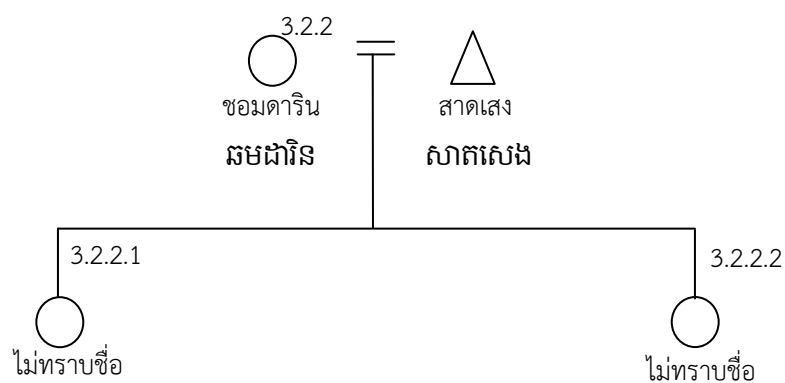
(3.2) นางเปลี่ยนขั้ว แต่งงานกับ นายขุนขอม มีลูกด้วยกัน 8 คน คือ (3.2.1) นางขอมซาเรียม (3.2.2) นางขอมดาริน (3.2.3) นายขอมเชียด (3.2.4) นางขอมสาเรียม (3.2.5) นายขอมเชิด (3.2.6) นายขอมไทร (3.2.7) ขอมชก (3.2.8) ขอมต๊อด ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

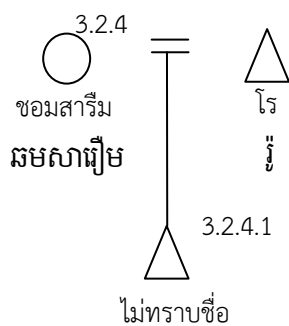
(3.2.1) นางขอมซาเรียม แต่งงานกับ วนอุล มีลูกชายด้วยกัน 2 คน คือ (ไม่ทราบชื่อ) ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

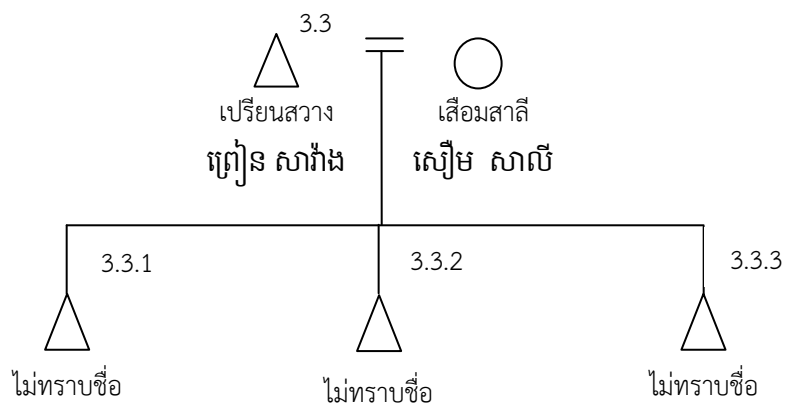
(3.2.2) นางชอมดาริน แต่งงานกับ สาดแสง มีลูกสาว 2 คน คือ (ไม่ทราบชื่อ) ตั้งฝังเครือญาติต่อไป

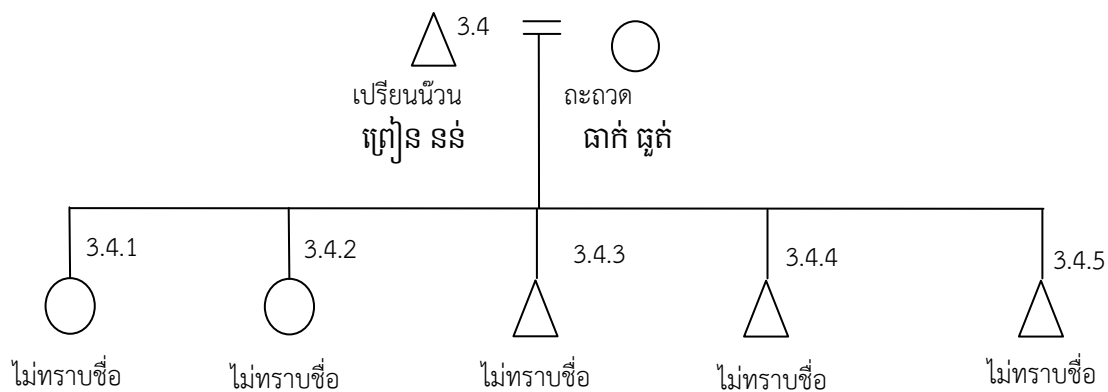
(3.2.4) นางชอมสาเรียม แต่งงานกับ โร มีลูกชาย 1 คน (ไม่ทราบชื่อ) ดั่งฝั่งเครือญาติต่อไปนี้

(3.3) นายเปเรียนสวาง แต่งงานกับ นางเสียมสาลี มีลูกชายด้วยกัน 3 คน คือ (ไม่ทราบชื่อ) ตั้งฝัง
 ครอบงำต่อไป

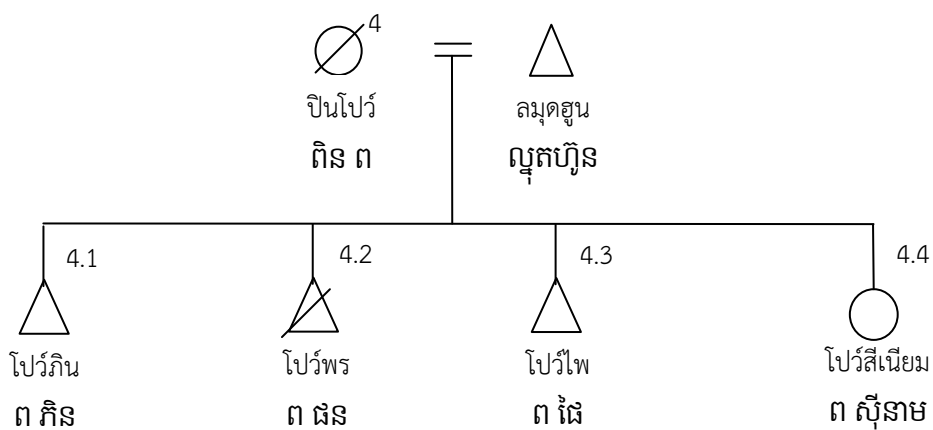

(3.4) นางเปลี่ยนนัวน แต่งงานกับ นายถะถวด มีลูกด้วยกัน 5 คน ลูกสาว 2 คน ลูกชาย 3 คือ (ไม่ทราบชื่อ) ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

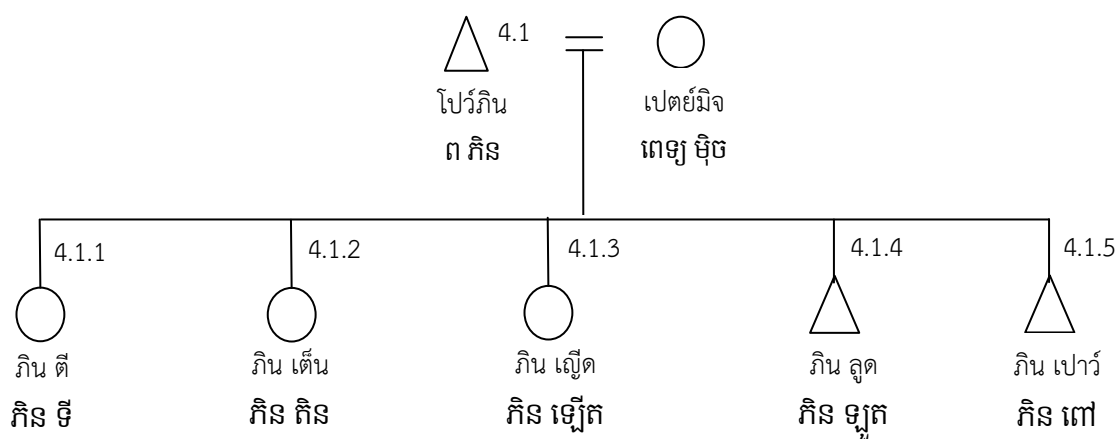

ลูกคนที่ 4 ของพ่อแปนป็น กับ แม่ป็น คือ นายป็นโปว์

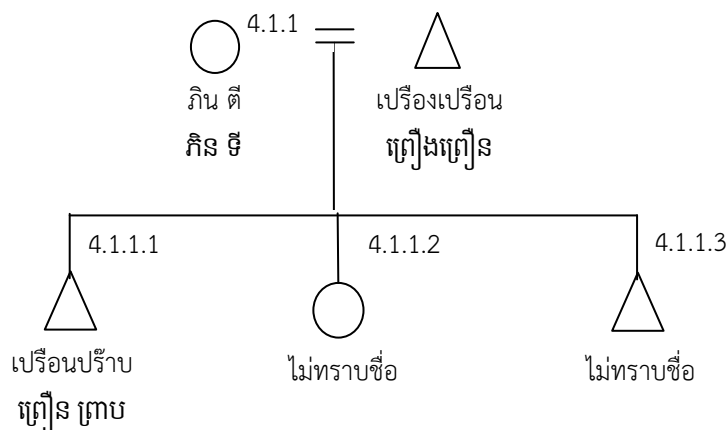
4 นายป็นโปว์ แต่งงานกับ นางลุมุดฮุน มีลูกด้วยกัน 4 คน คือ (4.1) โปว์พิน (4.2) โปว์พร (4.3) โปว์ไพ (4.4) นางโปว์สีเนียม ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

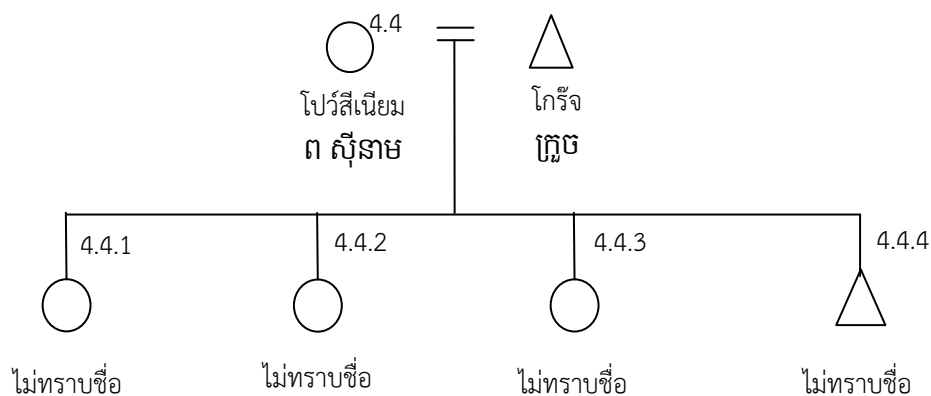
(4.1) Pinpor แต่งงานกับ เพตย์มิจ มีลูกด้วยกัน 5 คน หญิง 3 คน ชาย 2 คน คือ (4.1.1) นางภินตี (4.1.2) นางภินเต็น (4.1.3) นางภินเญ็ด (4.1.4) นายภินลุด (4.1.5) นายภินเปาว์ ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

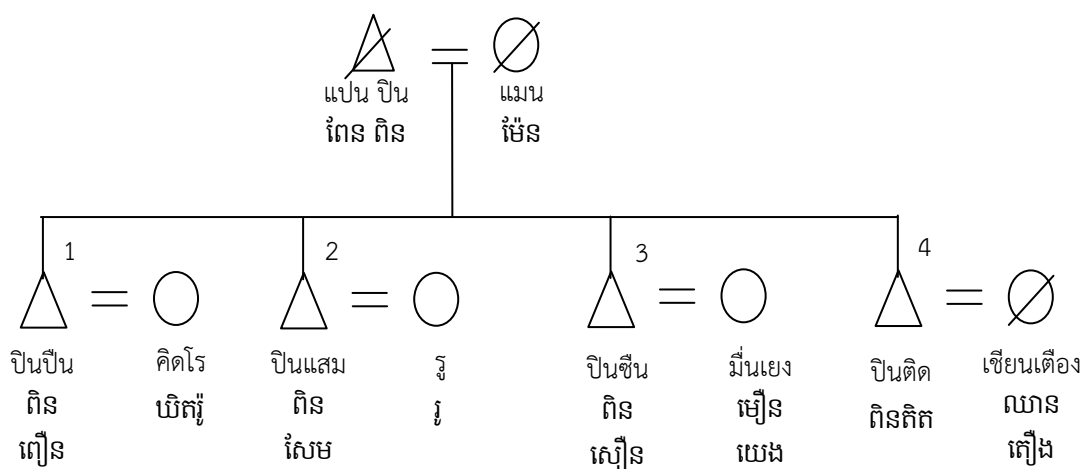
(4.1.1) นางภินตี แต่งงานกับ นายเปื้องเปื่อน มีลูกด้วยกัน 3 คน ชาย 2 คน หญิง 1 คน คือ (4.1.1.1) นายเปื่อนปราบ (4.1.1.2) ไม่ทราบชื่อ (4.1.1.3) ไม่ทราบชื่อ ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

(4.4) นางโปวสีเนียม แต่งงานกับ นายโกรจ มีลูกด้วยกัน 4 คน หญิง 2 คน ชาย 2 คน (ไม่ทราบชื่อ) ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

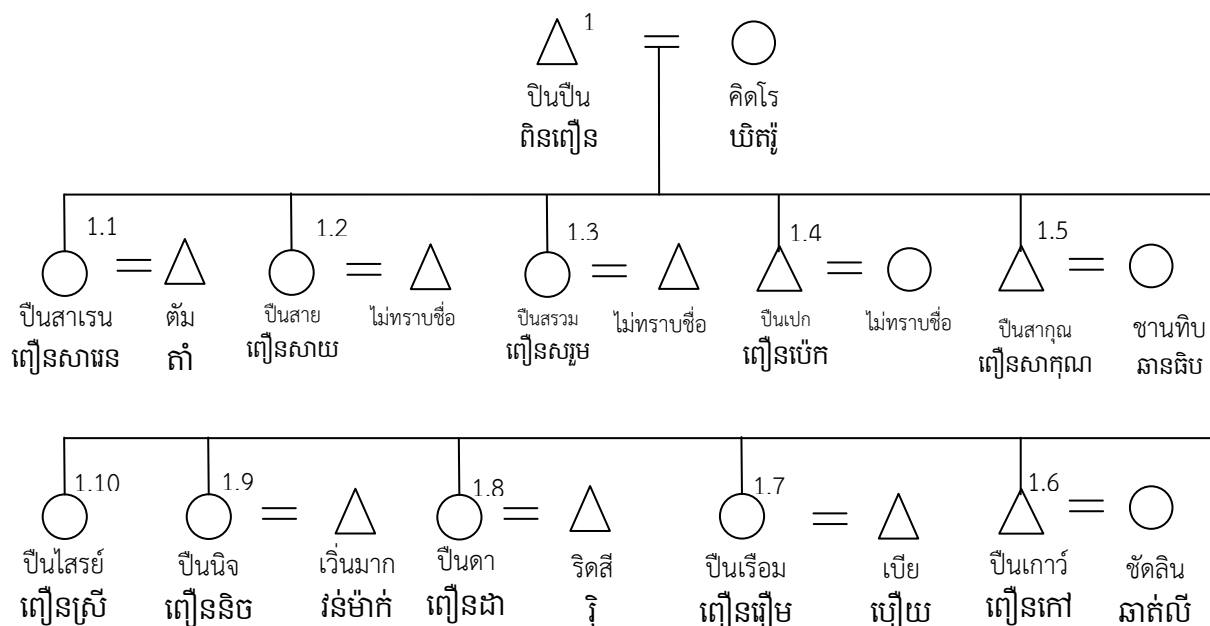

พ่อแปนปิ่นกับแม่แมน(เมียคนที่ 2) แต่งงานมีลูกด้วยกัน 4 คน เป็นชาย 4 คน คือ 1.นายปิ่นปิ่น 2. นายปิ่นแสม 3. นายปิ่นชื่น 4.นายปิ่นติด โดยมีแผนผังเครือญาติดังนี้

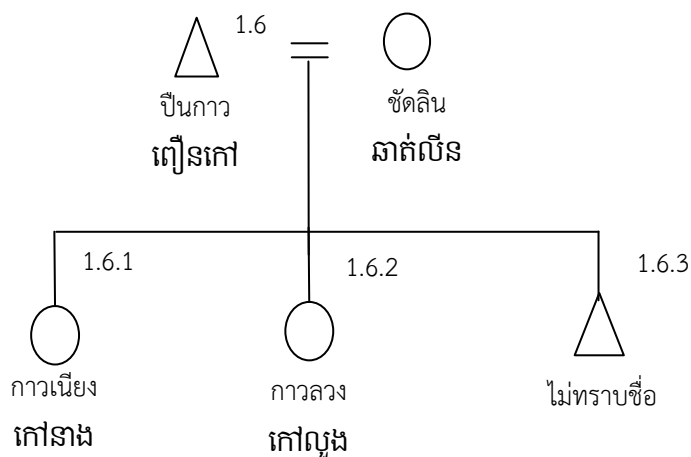

ลูกคนที่ 1 ของพ่อแปนปิ่น กับ แม่แมน (เมียคนที่ 2) คือ นายปิ่นปิ่น

1 นายปิ่นปิ่น แต่งงานกับ นางคิดโร มีลูกด้วยกัน 10 คน ผู้หญิง 7 คน ผู้ชาย 3 คน คือ (1.1) นางปิ่นสาเรน (1.2) นางปิ่นสาย (1.3) นางปิ่นสรวม (1.4) นายปิ่นเปก (1.5) นายปิ่นสาคุณ (1.6) นายปิ่นเกาว์ (1.7) นางปิ่นเร่อม (1.8) นางปิ่นดา (1.9) นางปิ่นนิจ (1.10) นางปิ่นไสรย์ ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

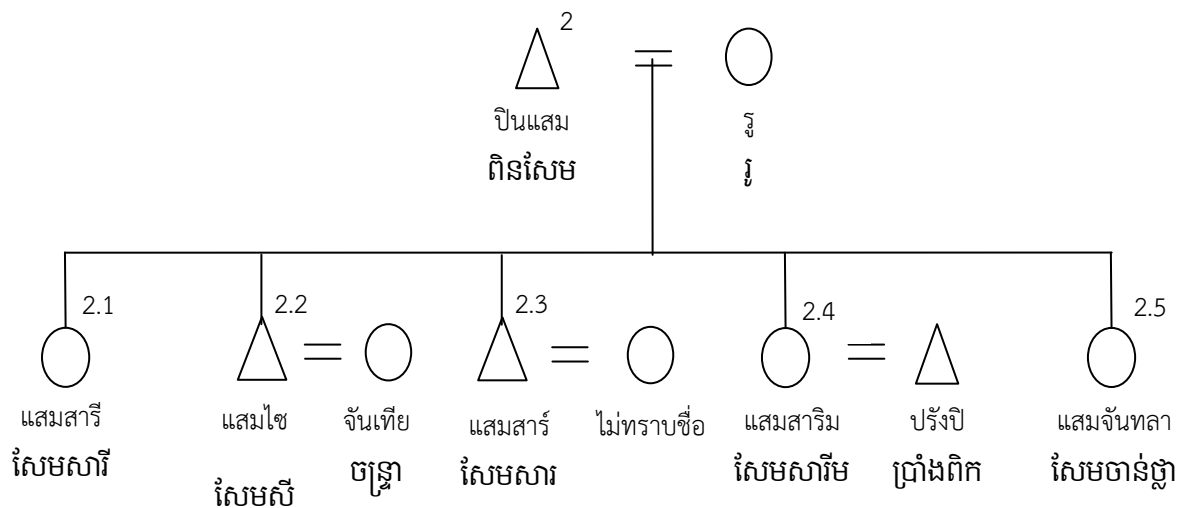

(1.6) ปิ่นเกาว์ แต่งงานกับ ชัตลิน มีลูก 3 คน หญิง 2 คน ชาย 1 คน คือ (1.6.1) เกาว์เนียง (1.6.2) เกาว์ลง (1.6.3) ไม่ทราบชื่อ ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

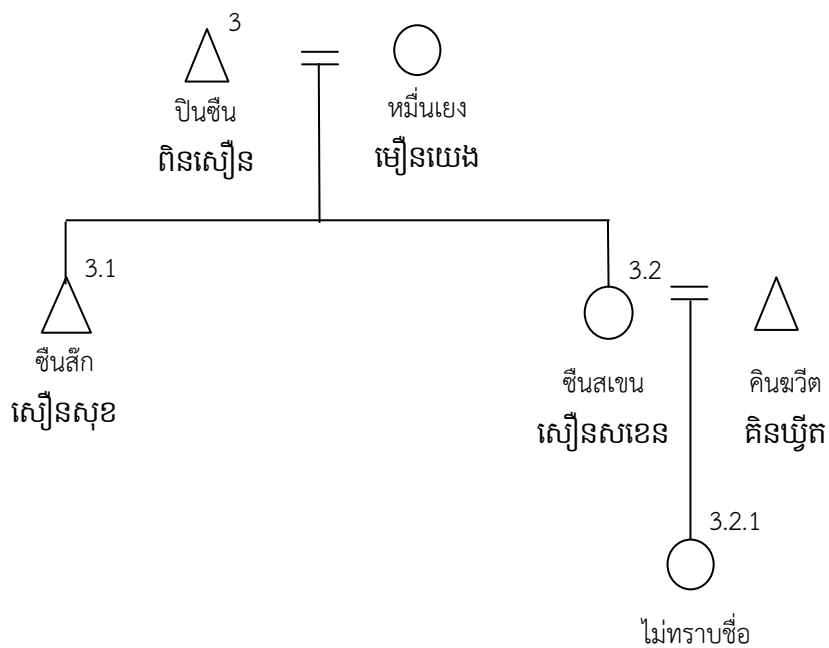
ลูกคนที่ 2 ของพ่อแปนปิ่น กับ แม่แมน (เมียคนที่ 2) คือ นายปิ่นปิ่น

2 นายปิ่นแสม แต่งงานกับ นางรุ มีลูกด้วยกัน 5 คน ผู้หญิง 3 คน ผู้ชาย 2 คน คือ (2.1)นางแสมสารี (2.2) นายแสมไซ (2.3) นายแสมสารี (2.4) นางแสมสาริม (2.5) นางแสมจันทลา ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

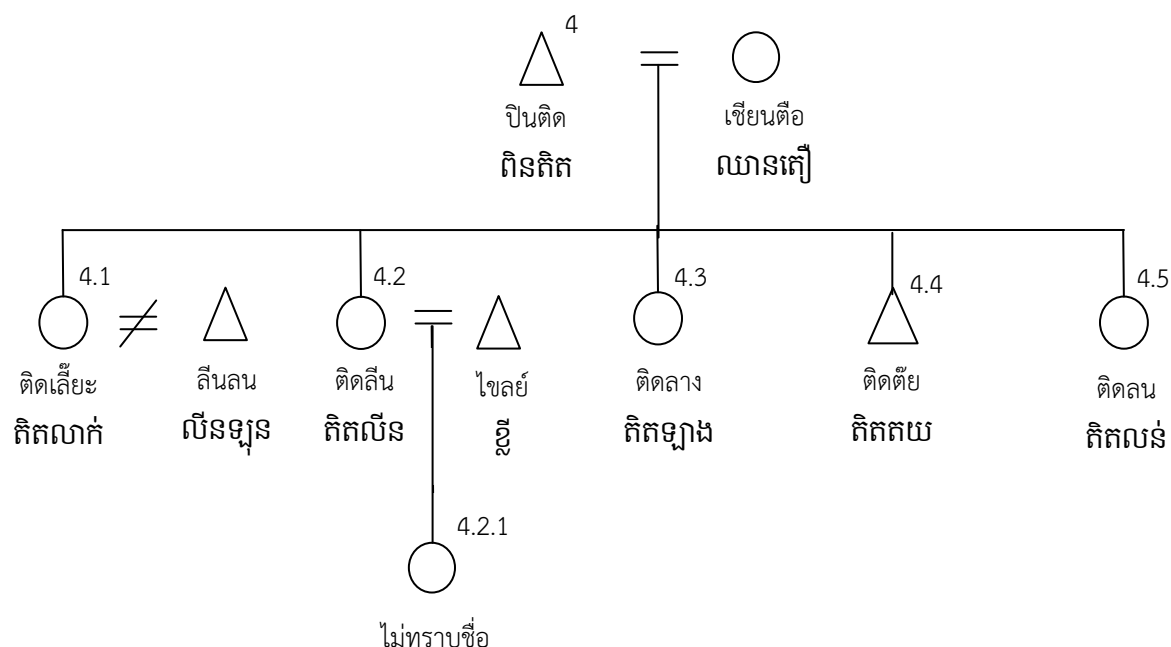
ลูกคนที่ 3 ของพ่อแปนปิ่น กับ แม่แมน (เมียคนที่ 2) คือ นายปิ่นชิน

3 นายปิ่นชิน แต่งงานกับ นางหมื่นแยง มีลูกด้วยกัน 2 คน ผู้ชาย 1 คน ผู้หญิง 1 คน คือ (3.1) นายชินสีก (3.2) นางชินสเซน ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

ลูกคนที่ 4 ของพ่อแปนปิน กับ แม่แมน (เมียคนที่ 2) คือ นายปินติด

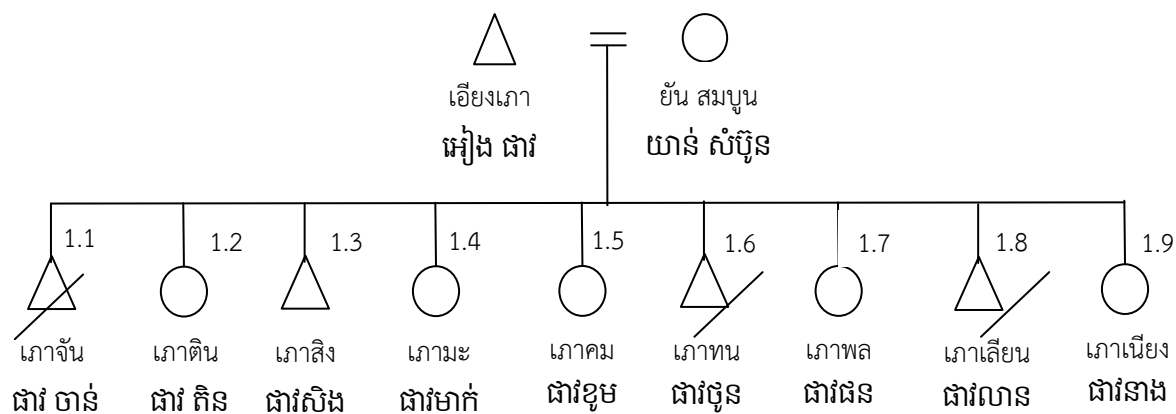
4 นายปินติด แต่งงานกับ นางเขียนตือ มีลูกด้วยกัน 5 คน ผู้ชาย 1 คน ผู้หญิง 4 คน คือ (4.1)นางติดเลี้ยะ (4.2) นางติดลีน (4.3) นางติดกลาง (4.4) นายติดตี้ย (4.5) นางติดลน ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

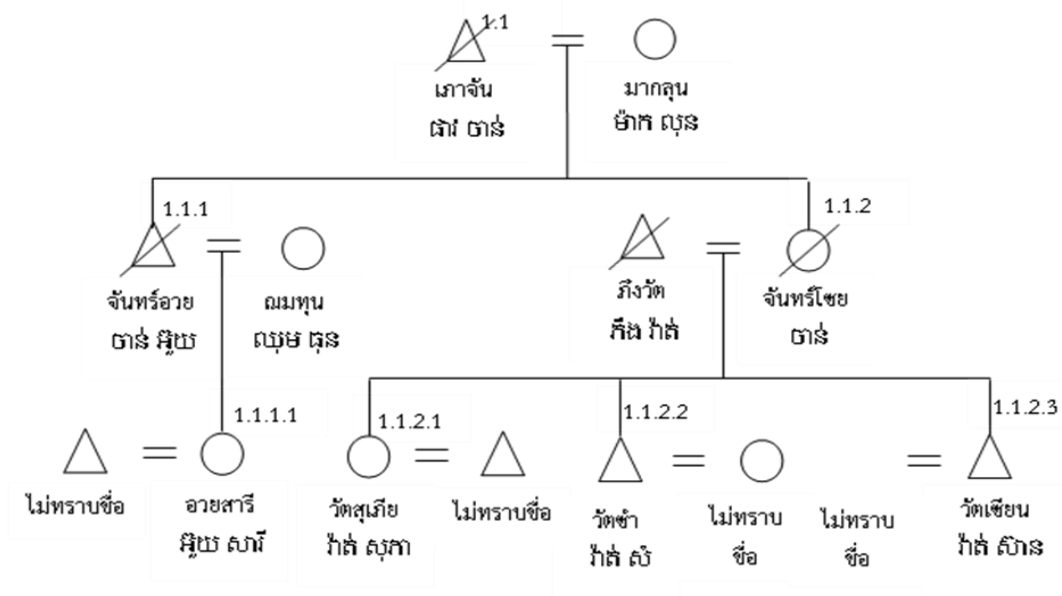
5.7.3 สายสัมพันธ์เครือญาติภูมิละลมรูน (กัมพูชา) กับประเทศไทย

ชาวบ้านภูมิละลมรูน เป็นชาติพันธุ์กวยหรือกวย จากอำเภอสตึก อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ และอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ที่ได้อพยพย้ายถิ่นฐานไปอยู่ประเทศกัมพูชา ซึ่งเป็นหมู่บ้านในทีมนักวิจัยพร้อมกับภูมิโคกวัดและภูมิละเวีย ภูมิละลมรูน ยังอนุรักษ์ชาติพันธุ์ของตนและภาษาพูดของตนไว้ ไม่ให้ถูกกลืนเนื่องจากรุ่นลูกหลานเริ่มพูดภาษากวยหรือกวยไม่ได้แล้ว จะพูดภาษานี้ได้ก็มีแต่คนรุ่นอายุประมาณ 40 ปีขึ้นไปเท่านั้น

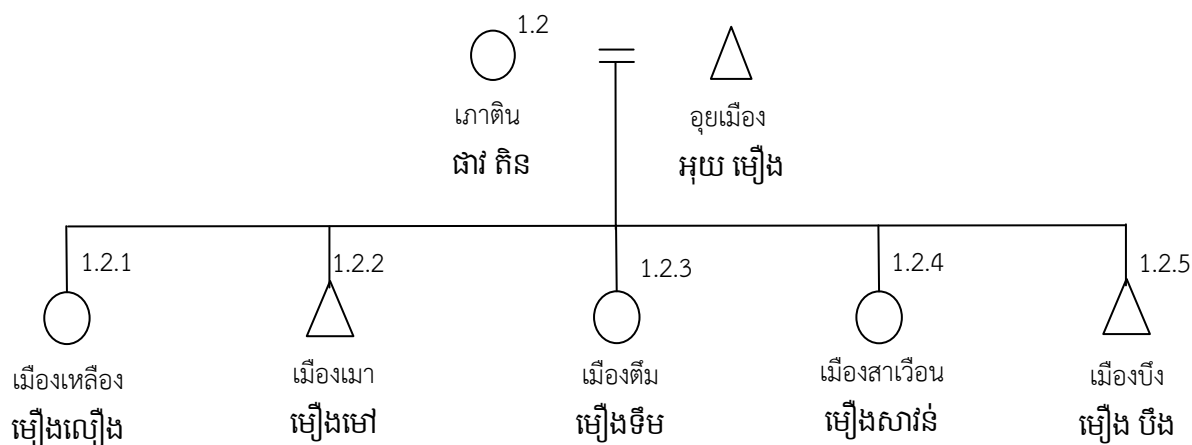
เครือญาติต้นตระกูลเอียงเกา ภูมิละลมรูน ที่มีสายสัมพันธ์เครือญาติกับฝั่งประเทศไทยเขตจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ก็จะใช้เส้นทางผ่านช่องผ่านแดนโสมเม็ดหรือช่องจอม โดยมีตาเอียงเกา แต่งงานกับ นางย่นสมบุญ มีลูกด้วยกัน 9 คนคือ (1.1) นายเกาจัน (เสียชีวิตแล้ว) (1.2) นางเกาติน (1.3) นายเกาสิง (1.4) นางเกามะ (1.5) นางเกาคม (1.6) นายเกาหน (เสียชีวิตแล้ว) (1.7)นางเกาพล (1.8) นายเกาเลียน (เสียชีวิตแล้ว) (1.9) นางเกาเนียง ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

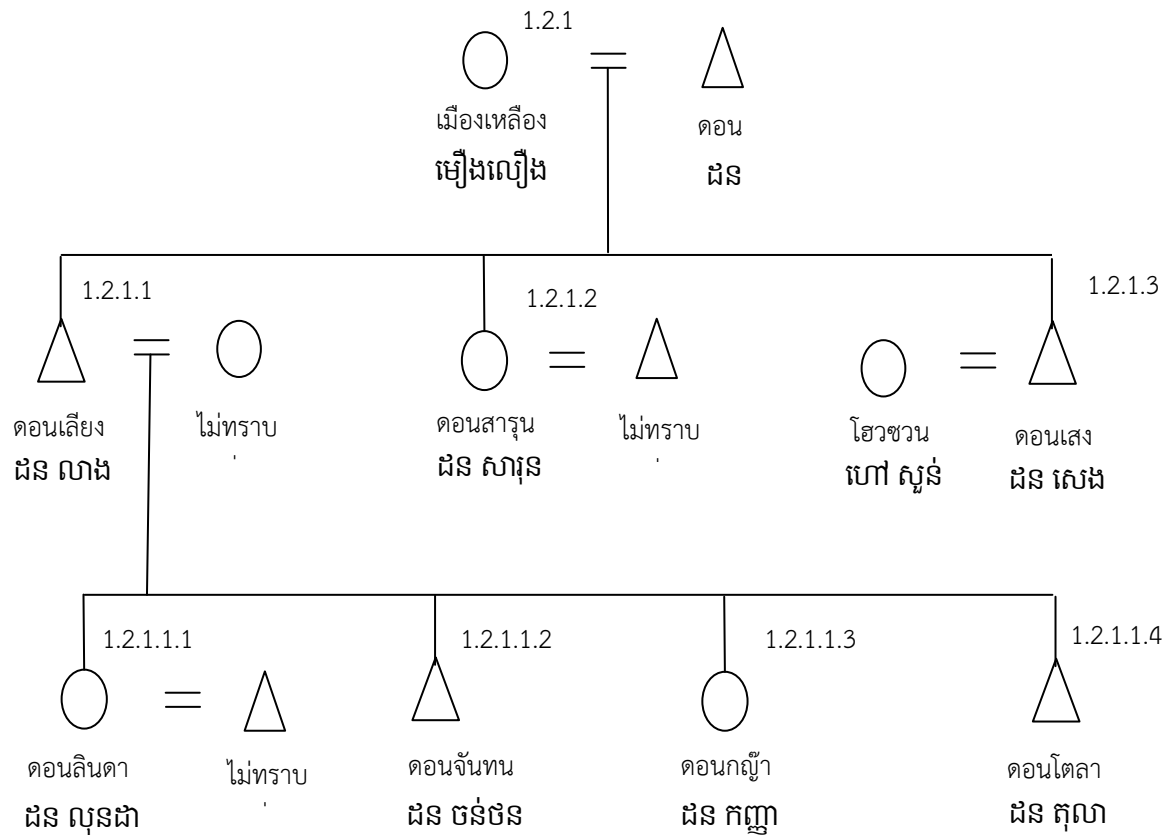
(1.1) ប្រធានគ្រួសារ ប្រកាស មាន កូន ២ គឺ (1.1.1) ប្រធាន (1.1.2) ប្រធាន
(1.1.1) ប្រធាន ប្រកាស មាន កូន ១ គឺ (1.1.1.1) ប្រធាន ប្រកាស ប្រកាស ប្រកាស

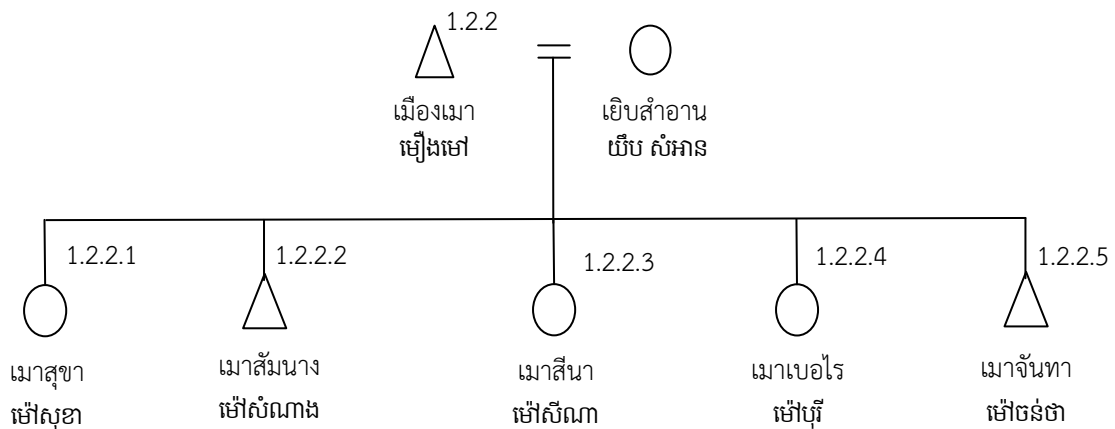
(1.2) ប្រធានគ្រួសារ ប្រកាស មាន កូន ៥ គឺ (1.2.1) ប្រធាន (1.2.2) ប្រធាន
ប្រធាន ប្រកាស (1.2.3) ប្រធាន ប្រកាស (1.2.4) ប្រធាន ប្រកាស (1.2.5) ប្រធាន ប្រកាស ប្រកាស

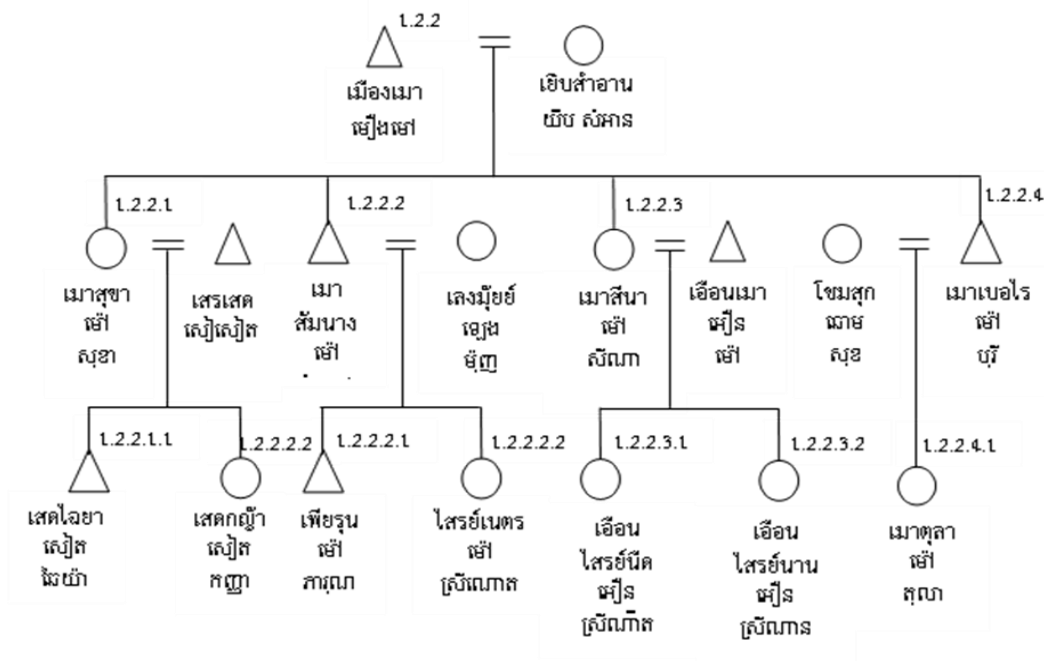
(1.2.1) นางเมืองเหลียง แต่งกับ นาย ดอน มีลูกด้วยกัน 3 คน คือ (1.2.1.1) นายดอน เลียง (1.2.1.2) นางดอน สรุณ (1.2.1.3) นายดอน เสง ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

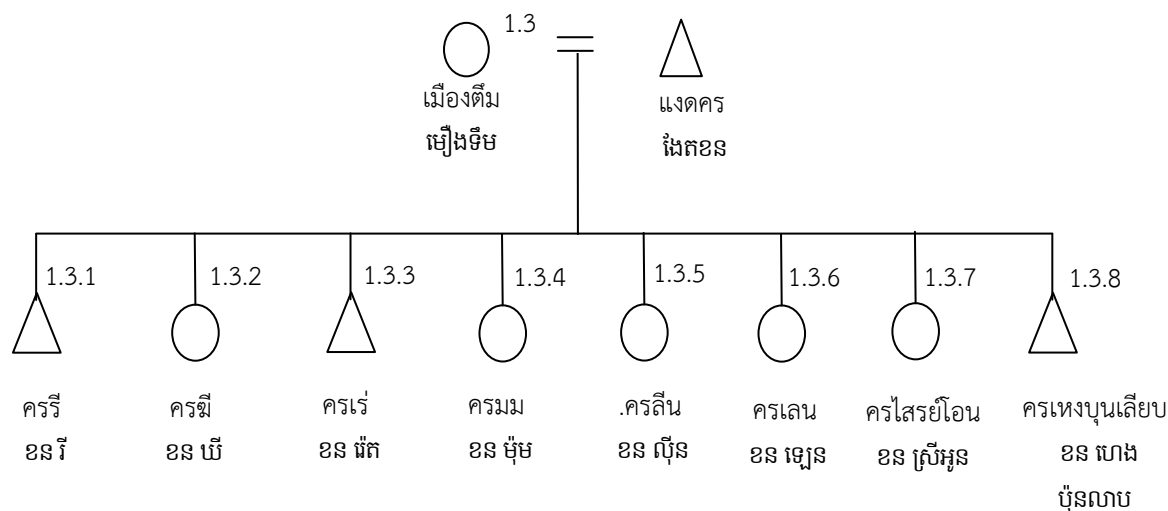
(1.2.2) นายเมือง เมา แต่งงานกับนาง เียบ สำอาน มีลูกด้วยกัน 5 คน คือ (1.2.2.1) นางเมา สุขชา (1.2.2.2) นางเมา สัมนาง (1.2.2.3) นางเมา สีนา (1.2.2.4) นายเมา เบอไร (1.2.2.5) นางเมา จันทา ดังผัง
เครือญาติต่อไปนี้

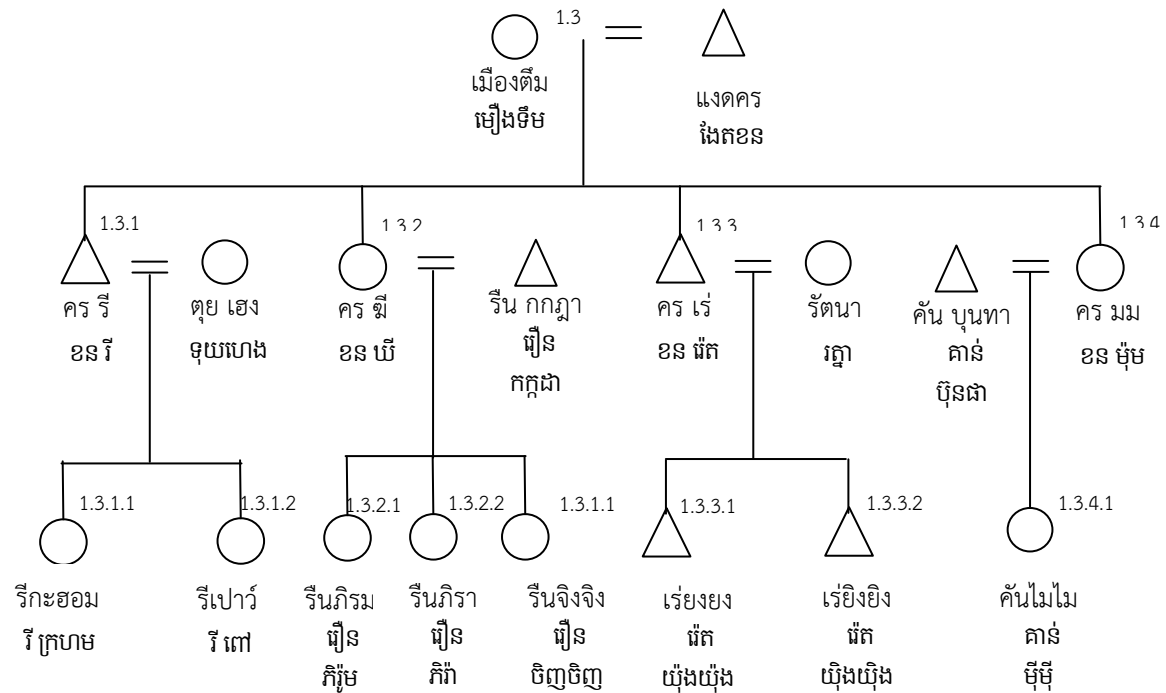
(1.2.2.1) นางเมา สุขา แต่งงานกับ เสธ เสต มีลูกด้วยกัน 2 คน คือ (1.2.2.1.1) เสตไชยา (1.2.2.1.1) เสตกัญญา (1.2.2.2) นางเมา สัมนาง แต่งงานกับ นางเลงมัยย์ มีลูกด้วยกัน 2 คน คือ (1.2.2.2.1) เมาเพียร (1.2.2.2.2) เมา ไสรย์เนตร (1.2.2.3) นางเมา สีนาง แต่งงานกับ นายเอือน เมา มีลูกด้วยกัน 2 คน คือ (1.2.2.3.1) เอือน ไสรย์นิต (1.2.2.3.2) เอือน ไสรย์ นาน (1.2.2.4) นายเมา เบอไร แต่งงานกับ นางโฉม สุข มีลูกด้วยกัน 1 คน คือ (1.2.2.4.1) เมา ตุลา ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

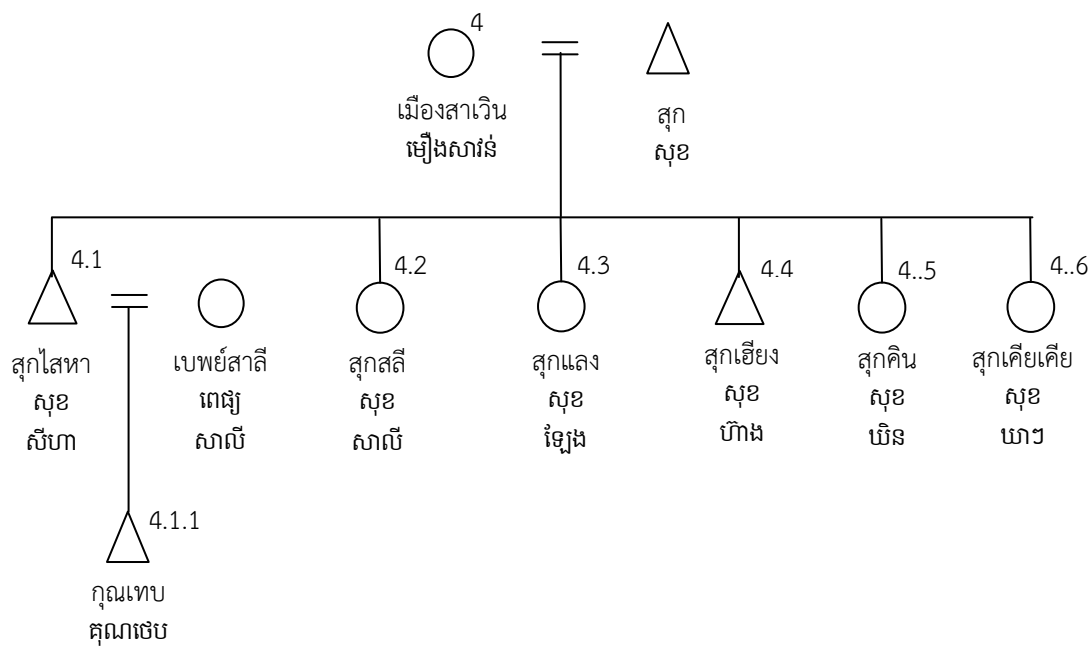
1.3 นางเมือง ตีม แต่งงานกับ นายแฉด คร มีลูกด้วยกัน 8 คน คือ (1.3.1) นายคร รี (1.3.2) นางคร ฐี (1.3.3) นายคร เร่ (1.3.4) นางคอน มม (1.3.5) นางคร ลีน (1.3.6) นางคร เลน (1.3.7) นางคร ไสรย์โอน (1.3.8) นายครเหง บุนเลียบ

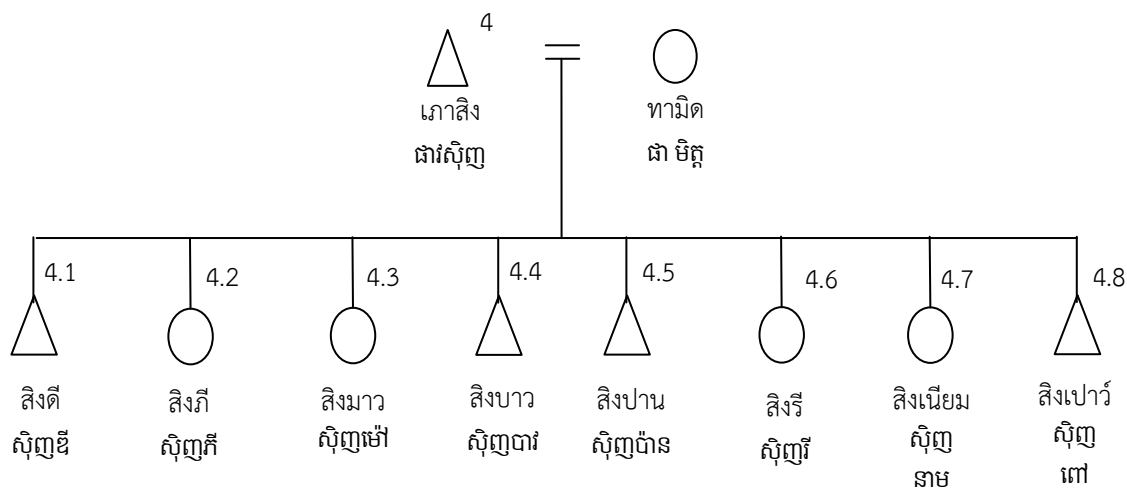
(1.3.1) นายคร รี่ แต่งงานกับ นางตวยเฮง มีลูกสาว 2 คน คือ (1.3.1.1) รี่ กะฮอม (1.3.1.2) รี่ เปาว์ (1.3.2) นางคร ฆี แต่งงานกับ นายริน กักกะดา มีลูกสาว 3 คือ (1.3.2.1) รีน ภิรม (1.3.2.2) รีนภิรา (1.3.2.3) รีนจิงจิง (1.3.3)นายคร เร่ แต่งกับ นางรัตนา มีลูกชายด้วยกัน 2 คน คือ (1.3.3.1) เร่ ยงยง (1.3.3.2) เร่ ยิงยิง (1.3.4) นางคอน มม แต่งกับ นายคัน บุนทา มีสาว 1 คน คือ (1.3.4.1) คัน ไมไม ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

4 นางเมืองสาเวิน แต่งงานกับ นาย สุก มีลูกด้วยกัน 6 คน คือ (4.1) สุก ไสหา (4.2) สุก สลี (4.3) สุก แลง (4.4) สก เหยียง (4.5) สก คิน (4.6) สก เคียเคีย ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

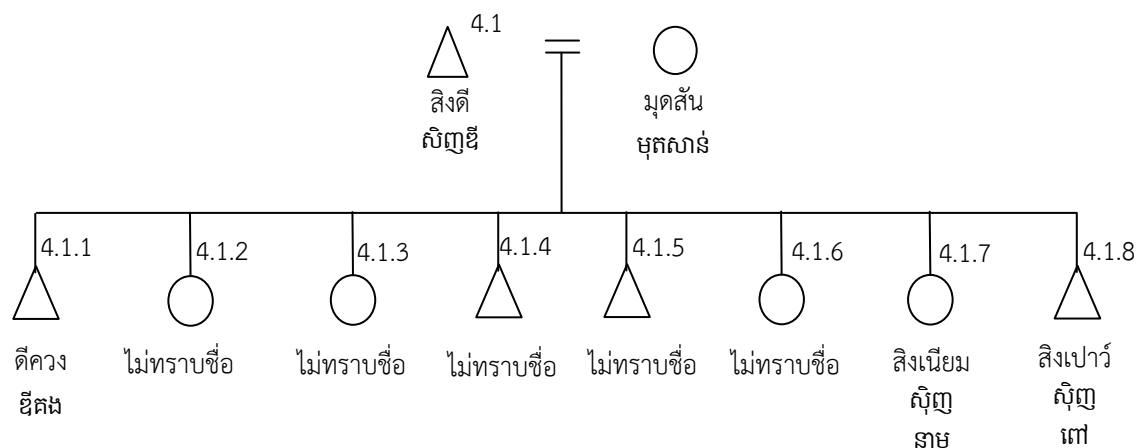

4 นายเภสัช แต่งงานกับ นางทา มิต มีลูกด้วยกัน 8 คน คือ (4.1) นายสิง ดี (4.2) นางสิง ภิ (4.3) นางสิง มาว (4.4) นายสิง บาว(4.5) นายสิง ปาน (4.6) นางสิง รี (4.7) นางสิง เนียม (4.8) นายสิงเปาว์ ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

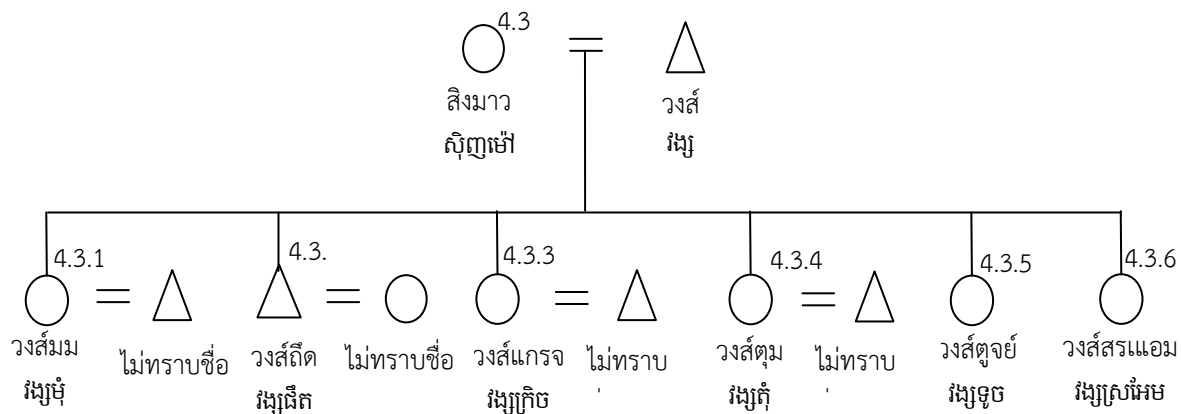
ลูกคนที่ 1 ของตาเภสัช คือ

(4.1) นายสิง ดี แต่งงานกับ นาง มุต สัน มีลูกด้วยกัน 7 คน คือ (4.1.1) ดีควง (4.1.2) ไม่ทราบชื่อ (4.1.3)) ไม่ทราบชื่อ (4.1.4)) ไม่ทราบชื่อ (4.1.5)) ไม่ทราบชื่อ (4.1.6) ดี ไม (4.1.7) ดีตัญญ์ ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

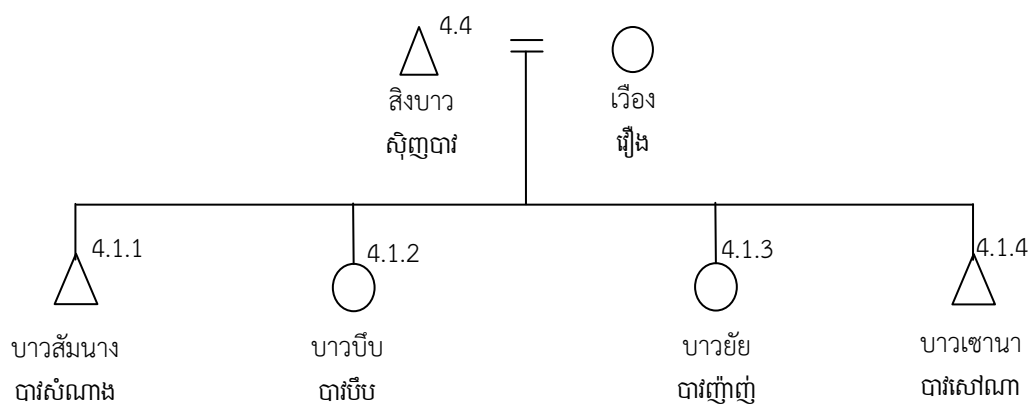
ลูกคนที่ 3 ของตาเภสัช คือ

(4.3) นางสิง มาว แต่งงานกับ นาย วงส์ มีลูกด้วยกัน 6 คน คือ (4.3.1) วงส์มม (4.3.2) วงส์ถิต (4.3.3) วงส์เกรจ (4.3.4) วงส์ตุ้ม (4.3.5) วงส์ตัญญ์ (4.3.6) วงส์สรแอม ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

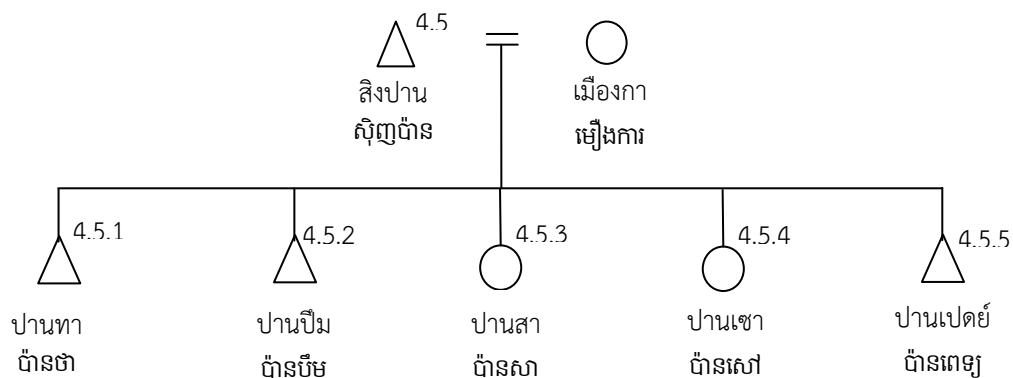
ลูกหลานตาเถาสิง คนที่ 4 คือ นาย สิงมว

(4.4) นายสิง มว แต่งงานกับ นางเวียง มีลูกด้วยกัน 4 คน คือ 4.4.1) บาว สัมนาง (4.4.2) นาย บาว บิบ(4.4.3) นางบาว ยัย (4.4.4) นางบาว เซานา ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

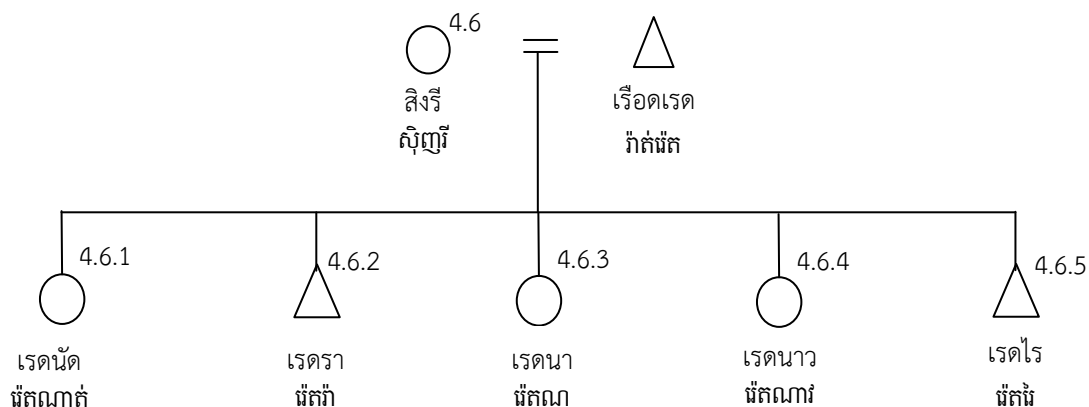
ลูกหลานตาเถาสิง คนที่ 5 คือ นาย สิงปาน

(4.5) นายสิง ปาน แต่งงานกับ นางเมืองกา มีลูกด้วยกัน 5 คน คือ (4.5.1) นายปานลา (4.5.2) นายปาน ปีม (4.5.3) นางปานสา (4.5.4) นางปานเซา (4.5.4)นายปานเปดย์ ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

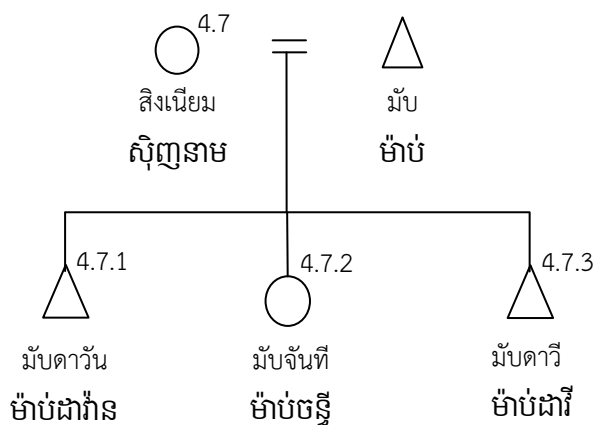
ลูกหลานตาเภาสิง คนที่ 6 คือ นางสาว รี้

(4.6) นางสาว รี้ แต่งงานกับ นายเรือดเรต มีลูกด้วยกัน 5 คน คือ (4.6.1) นางเรต นัต (4.6.2) นายเรต รา (4.6.3) นางเรต นา (4.6.4) นางเรต นาว (4.6.5) นายเรต ไร ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

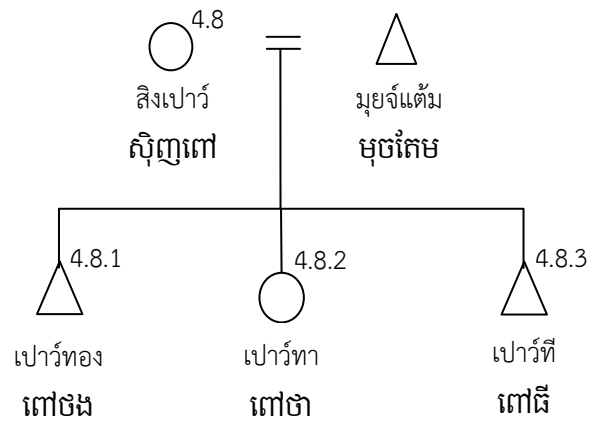
ลูกหลานตาเภาสิง คนที่ 7 คือ นางสาว เนียม

(4.7) นางสาว เนียม แต่งงานกับ นายมับ มีลูกด้วยกัน 3 คน คือ (4.7.1) นายมับ ดาวัน (4.7.2) นางมับ จันที (4.7.3) นายมับ ดาวิ ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

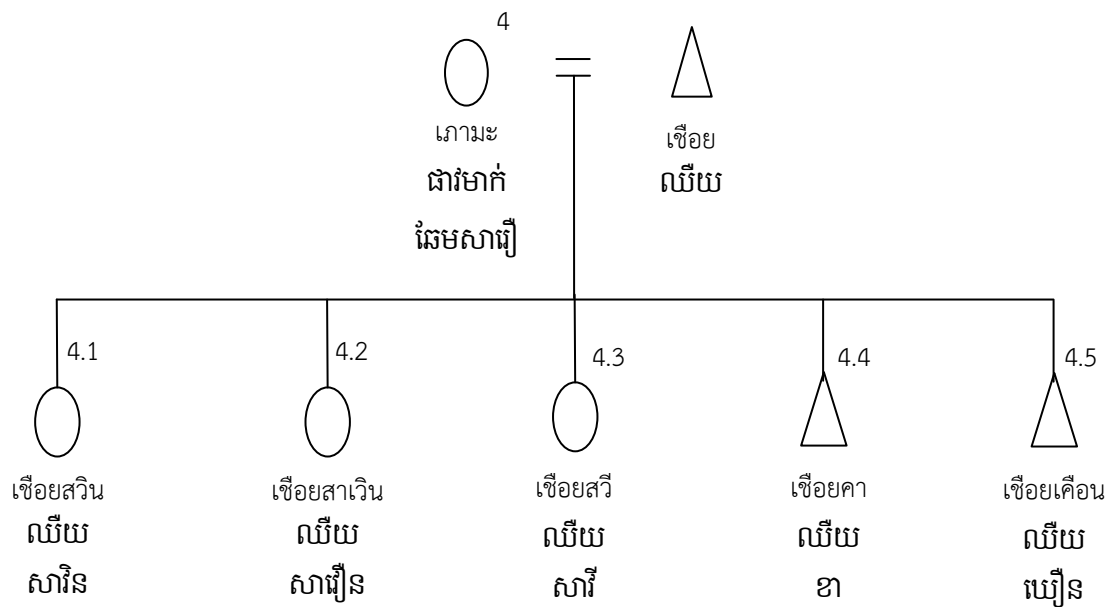
ลูกหลานตาเภาสิง คนที่ 8 คือ นายสิงเปาว์

(4.8) นายสิง เปาว์ แต่งงานกับ นางมุง แต้ม มีลูกด้วยกัน 3 คน คือ (4.8.1) นายเปาว์ ทอง (4.8.2) นางเปาว์ ทา (4.8.3) นายเปาว์ ที ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

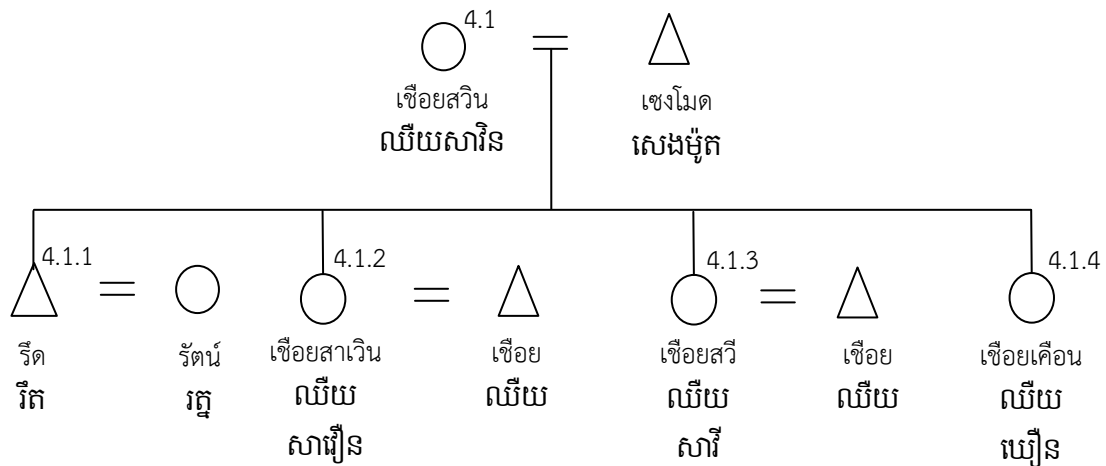
ลูกตาเอียงเกา คนที่ 4 คือ นางเกา มะ

(4) นางเกา มะ แต่งงานกับ นายเชื่อย มีลูกด้วยกัน 5 คน คือ (4.1) นางเชื่อย สวิน (4.2) นางเชื่อย สาเวน (4.3) นางเชื่อยสวี่ (4.4) เชื่อยคา (4.5) เชื่อยเคื่อน ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

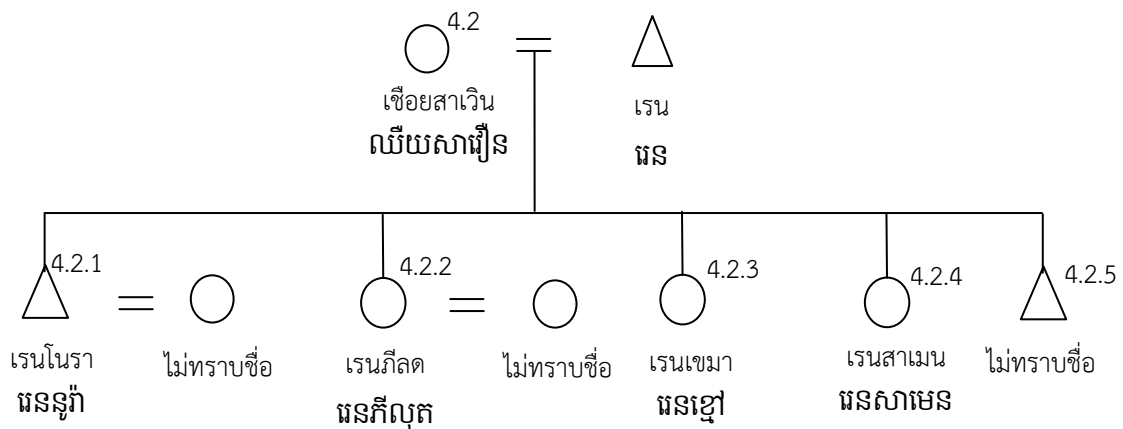
ลูกของนางมะ คนที่ 1 คือ นางเชื่อย สวิน

(4.1) นางเชื่อย สวิน แต่งงานกับ นายเซง โมด มีลูกด้วยกัน 4 คน คือ (4.1.1) นายรึด (4.1.2) นางจันรึดน์ (4.1.3) นางจันรี (4.1.4) นางจันเรีย ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

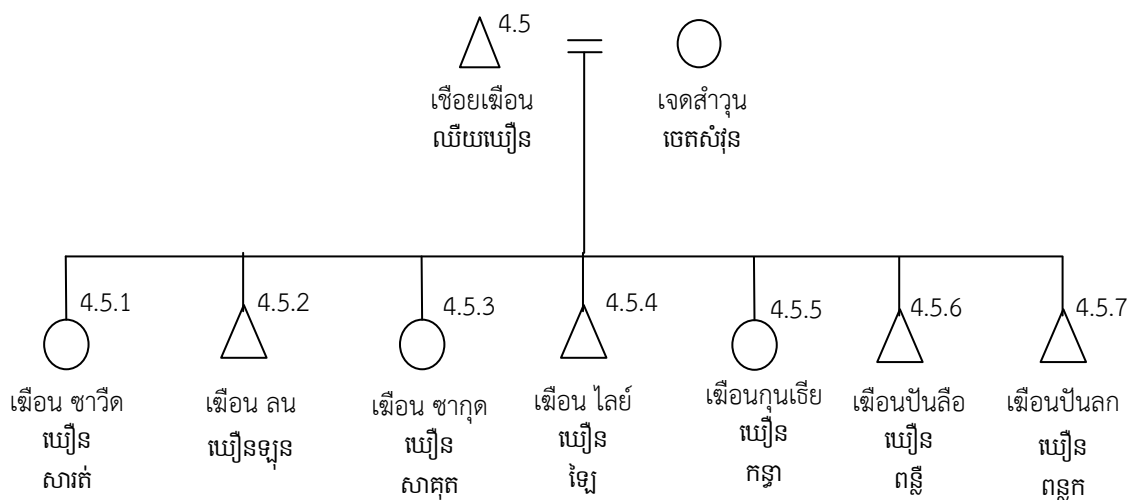
ลูกของนางมะ คนที่ 2 คือ นางเชื้อย สวีน

(4.2) นางเชื้อย สวีน แต่งงานกับ นายเรน มีลูกด้วยกัน 5 คน คือ (4.2.1) เรน โนรา (4.2.2) เรน ภูด (4.2.3) เรน เขมา (4.2.4) เรน สวีน (4.2.5) ไม่ทราบชื่อ ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

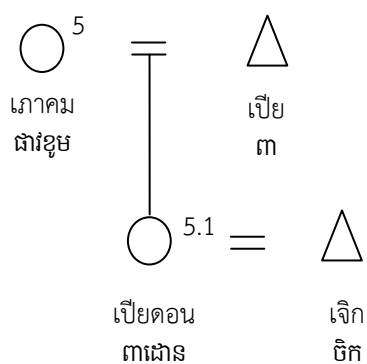
ลูกของนางมะ คนที่ 3 ที่ 4 ที่ 5 คือ

(4.3) นางเชื้อย สวีน แต่งงานกับ นายติด โฉว มีลูกด้วยกัน 1 คน คือ (4.3.1) นายโฉวเกอะ
(4.4) นายเชื้อย ขา แต่งงานกับ (ไม่ทราบชื่อ) (4.4.2) ขา เลอะ (4.5) นายเชื้อย เมื่อน (4.5.1) ขาวัด
(4.5.2) ลน (4.5.3) ขากุด (4.5.4) โลย (4.5.5) กุนเทีย (4.5.6) ปันลือ (4.5.7) ปันลก ดังผังเครือญาติ
ต่อไปนี้

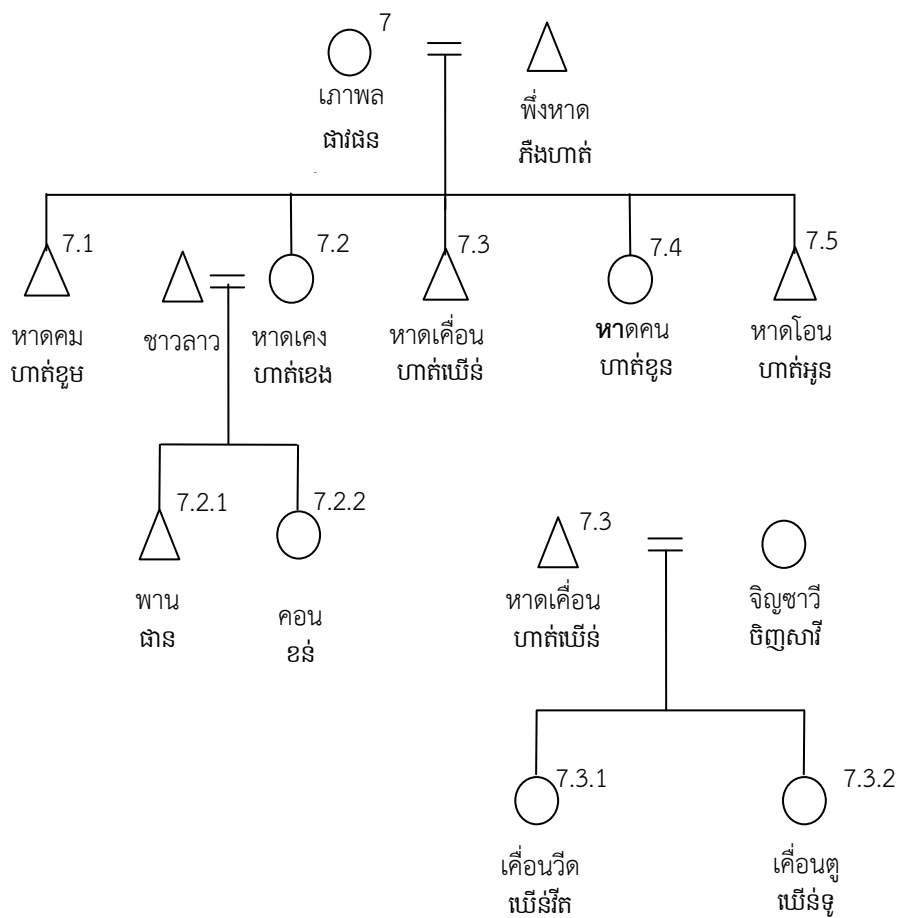
ลูกของตาเอียงเภา คนที่ 5 คือ นางเภา คม

5 นางเภา คม แต่งงานกับ นายเปี้ย มีลูกสาว 1 คน คือ (5.1) เปี้ย ตอน ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

ลูกของตาเอียงเกา คนที่ 7 คือ นางเกา พล

7 นางเกา พล แต่งงานกับ นายพื้ง หาด มีลูก 5 คน คือ (7.1) หาด คม (7.2) หาด เคง (7.3) หาด เคื่อน (7.4) หาด คน (7.5) หาด โอน (7.2) หาด เคง แต่งงานกับ ชาวลาว (ไม่ทราบชื่อ) มีลูกด้วยกัน 2 คน (7.2.1) พาน (7.2.2) คอน (7.3) หาด เคื่อน แต่งงานกับ จิณุชาวี มีลูกด้วยกัน 2 คน คือ (7.3.1) เคื่อน วิด (7.3.2) เคื่อนตู ดังผังเครือญาติต่อไปนี้

บทที่ 6

ประเพณีแซนโฎนตาของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา

6.1 ประวัติความเป็นมาประเพณีแซนโฎนตา

ประวัติความเป็นมาของประเพณีแซนโฎนตามีความเชื่อมโยงกับความเชื่อทางศาสนาในเรื่องบุญ-บาป ที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง เปรต ซึ่งในตำราศาสนา มีการเล่าถึง “เปรต” ญาติพระเจ้าพิมพิสารต้นกำเนิดประวัติในทางพระพุทธศาสนา การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับเปรต ในประเพณี “แซนโฎนตา” ในอดีตกาลนั้นย้อนหลังจากนี้ไป 92 กัป (เวลา 1 กัป ประมาณหรือมากกว่า สามล้านสองแสนเจ็ดหมื่นหกพันแปดร้อย ล้านล้านล้าน ปีประมาณหรือมากกว่า 3.3×10^{26} ปี) พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าพระปุสสะสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงได้รับทูลอาราธนาจากพระราชาผู้ครองนครราชคฤห์ในอดีตได้เสด็จประทับอยู่ในพระราชอุทยานพร้อมภิกษุสงฆ์บริวารอีก 500 รูปเพื่อที่จะถวายภัตตาหาร เหตุการณ์ได้ดำเนินอยู่เช่นนี้เป็นเวลาหลายวัน จวบจนพระราชบุตรทั้ง 3 ขององค์ราชา ได้ทูลขออนุญาตแก่พระบิดาเพื่อที่จะมีโอกาสถวายทานแก่พระปุสสะพุทธเจ้าและหมู่สงฆ์ด้วยพระองค์เองบ้าง

ราชาราชคฤห์ จึงทรงอนุญาตให้พระราชบุตรทั้ง 3 ทำการถวายทานแก่พระปุสสะพระพุทธเจ้าและหมู่สงฆ์ทั้งหลายได้พระราชบุตรทั้ง 3 จึงได้ไปชวนขุนคลัง (ซึ่งก็คือพระราชาพิมพิสารในชาติต่อมา) ให้มาร่วมจัดหาอาหารทั้งคาวและหวานขุนคลังพอได้รับหน้าที่ให้เป็นหัวหน้าจัดหาอาหารเลี้ยงพระจึงชักชวนบรรดาญาติๆ ของตน ให้มาช่วยทำอาหารเลี้ยงพระต่างฝ่ายต่างก็ช่วยกันเป็นที่โกลาหล ขยันขันแข็ง ใหม่ๆ ตอนช่วงแรกๆบรรดาญาติ ของขุนคลัง ก็ยังปฏิบัติตนดีอยู่ แต่พอเวลาล่วงเลยไปชักเกิดความประมาท แอบบริโภคาอาหารก่อนพระภิกษุสงฆ์เสียบ้างแอบขโมยอาหารที่เขาทำไว้เพื่อถวายแก่พระพุทธเจ้าและหมู่สงฆ์ไปเลี้ยงลูกเมียและญาติของตนเสียบ้าง บรรดาญาติๆของขุนคลังแอบทำผิดอยู่เช่นนี้เป็นนิตย์ ด้วยความละโมภ กาลต่อมาพระราชบุตรทั้ง 3 และขุนคลังกับบรรดาญาติบริวารตายลง พระราชบุตรทั้ง 3 และขุนคลัง ตายแล้วได้ไปเสวยสุขอยู่บนสวรรค์มีวิมานอันเรืองรองและโภครทรัพย์อันประณีตเลิศรสมากมายเป็นเครื่องอยู่ส่วนบรรดาญาติๆ และบริวารของขุนคลัง ที่แอบขโมยอาหารของพระภิกษุสงฆ์ต้องไปบังเกิดในขุมนรกสิ้นกาลช้านาน ครั้นพ้นจากนรกนั้นแล้วก็ได้ไปบังเกิดเป็นเปรต จำพวกปรตตูปชีวีคือเปรตจำพวกมีผลบุญของญาติเป็นอาหาร

ปรตตูปชีวีเปรต เป็นเปรตที่มีเศษอกุศลอันเบาบาง จึงมีจิตอันระงับทุกขโศกได้บางขณะจึงมีโอกาสรับรู้บุญที่หมู่ญาติอุทิศให้ เมื่อรับรู้แล้วอนุโมทนาผลบุญนั้นๆความอดอยาก ยากแค้น ก็จะบรรเทาเบาบางหรือหายไปสิ้น ด้วยเดชบุญของญาติ แต่ถ้ายังมีได้มีญาติระลึกถึง ไม่อุทิศผลบุญให้ เปรตจำพวกนี้ ก็จะขัดเซพเนจรเร่ร่อน แสวงหาผลบุญจากหมู่ญาติคนต่อไป ถ้ายังมีได้ก็จะเวียนกลับมาขอใหม่ วนเวียนอยู่ใกล้ๆ หมู่ญาติ ด้วยความหวังว่า “เมื่อใด ญาติของเรา ทำบุญกุศลแล้ว เขาคงอุทิศให้แก่เราบ้าง” แต่เมื่อญาติทำบุญ

แล้วมิได้อุทิศผลบุญให้ หมู่เปรตพวกนี้ก็จะเดินวนเวียนไปมา ด้วยความผิหว้าง หิวกระหาย ทูรุษรายบางที่ถึงกับเป็นลมล้มลงหมดสติไป ครั้นพอมีลมพัดมากระแทกกายก็ฟื้นคืนสติมาได้แล้วคิดปเลอบใจตนเองว่า “วันนี้ญาติเราระลึกไม่ได้ว่ามีเรา คราวต่อไปเขาคงจะระลึกได้” เมื่อทำบุญกุศล เขาคงจะอุทิศผลบุญให้เรา ในคราวหน้า และแล้วเปรตนั้นทนอดอยากหิวกระหายต่อไป ด้วยความหวังว่าสักวันเราจะได้อาหารจากหมู่ญาติที่ระลึกถึง

ปรตตูปชีวีเปรต ผู้เป็นญาติของพระราชามีพิสารได้รอคอยผลบุญของพระราชามีพิสาร ด้วยความอดอยาก หิวกระหายจนกาลเวลาล่วงเลยมาจนถึง พระพุทธเจ้ากุกสันโธสัมมาสัมพุทธเจ้าหมู่ชนผู้คนที่ทั้งหลายพอได้ฟังพระสัทธรรม ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงก็บังเกิดปีติโสมนัสยินดี มีศรัทธาที่จะบริจาคทานถวายปัจจัย 4 แก่หมู่สงฆ์ซึ่งมีพระกุกสันโธพุทธเจ้าเป็นประมุขแล้วแบ่งผลบุญอุทิศให้แก่หมู่ญาติของตนที่ล่วงลับไปแล้ว ผูกเปรตปรตตูปชีวี บางพวกที่ได้รับผลบุญของญาติ ก็แสดงความชื่นชมโสมนัสยินดีดุจดังบุรุษสตรีผู้เดินทางมากลางทะเลทราย อดอยากและกระหายน้ำเป็นกำลังครั้นเดินมาเจอแหล่งน้ำและอาหารก็ลิ้มโลดยินดีเปล่งสาธุการผูกเปรตเหล่านั้นก็ยกมือประนมเหนือเศียรเกล้ากล่าวสาธุรับผลบุญของญาติที่อุทิศส่งให้แล้วได้พ้นจากอติสภาพของเปรตชนิดนั้นไปบังเกิดตามแต่บุญกรรมของตนๆผูกเปรตปรตตูปชีวี จึงชวนกันไปเฝ้า พระพุทธเจ้ากุกสันโธสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วทูลถามขึ้นว่า “หมู่ญาติ ของพวกข้าพระบาท จักรระลึกถึงและอุทิศผลบุญให้พวกข้าพระบาทพ้นจากอติสภาพเปรตนี้เมื่อใดพระเจ้าข้า”

สมเด็จพระบรมศาสดา กุกสันโธพุทธเจ้า จึงทรงมีพระพุทธปฏิภาตรัสว่า ดูก่อนผู้จมทุกข์ แม้สิ้นกาลในศาสนาของเราท่านทั้งหลายก็ยังไม่พ้นอติสภาพของเปรตจวบจนเราตถาคตนิพพานไปแล้วสิ้นเวลานานจนแผ่นดินสูงขึ้นได้ 1 โยชน์ (สูงเท่ากับ 16 กิโลเมตร) ปรากฏพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า โกนาคมะพุทธเจ้าพวกท่านทั้งหลายจะไปถามพระพุทธโกนาคมะ พระองค์นั้นเถิด

จำเนียรกาลหลังจากสูญสิ้นศาสนา ของพระกุกสันโธพุทธเจ้าแล้วกาลล่วงเลยมานับเป็นเวลาพุทธันดรหนึ่ง (เวลาระหว่างพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งกับอีกพระองค์หนึ่งบังเกิดขึ้น) ลุถึงศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโกนาคมะ หมู่เปรตเหล่านั้นก็เข้าไปทูลถามองค์สมเด็จพระโกนาคมะสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงมีพระพุทธปฏิภาตรัสว่า “แม้สิ้นศาสนาของเรา ท่านทั้งหลายก็ยังมีได้พ้นจากอติสภาพเปรตจวบจนแผ่นดินสูงขึ้นอีก 1 โยชน์จักปรากฏพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า กัสสปพุทธเจ้าขอท่านทั้งหลายจงรอตูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นเทอญ”

หมู่เปรตญาติพระราชามีพิสารอดทนอดกลั้นความหิวกระหายทุกข์ทรมานต่อไปจนลุถึงสมัยที่พระมหาโมหนิศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงพระนามว่า กัสสปพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นหมู่เปรตเหล่านั้นก็พากันเข้าไปทูลถามพระพุทธองค์ จึงทรงมีพระดำรัสตรัสว่า “แม้ในศาสนาของเรานี้ ท่านทั้งหลายยังจะไม่พ้นอติสภาพของเปรตจนกว่าเราตถาคตนิพพานไปแล้ว รอเวลาจนแผ่นดินสูงขึ้นมีประมาณ 1 โยชน์ จักมีพระสัมมาสัมพุทธ

เจ้า ทรงนามว่าพระศรีศากยมุนีโคตมมาตริสรู้ในกาลนั้นจะมีชัตติยราช ทรงนามว่าพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นญาติของพวกท่านทั้งหลายได้สดับพระสัทธรรมจนมีดวงตาเห็นธรรมมีจิตโสมนัสเลื่อมใสสร้างวัดเวฬุวันถวาย รุ่งขึ้นจะถวายทานอันมีปัจจัย 4 เป็นต้น

เมื่อองค์สมเด็จพระจอมมุนีกัสสปะสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมีพระดำรัสตรัสว่า “องค์สมเด็จพระบรมศาสดาศากยมุนีโคตมพุทธเจ้าจักนำพาญาติของเรายุติผลบุญให้แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายเมื่อได้รับผลแห่งทานครั้งนั้นแล้วก็จักพ้นจากความทุกข์เดือดร้อนเปรตวิสัยจะอันตรายหายไปจากตัวเธอทั้งหลายในกาลนั้น” หมู่เปรตทั้งหลายได้ยินพากันยินดี ต่างฝ่ายต่างละล้าละลัก กล่าวว่าข้าวดิแล้ว ข้าวมงคลแล้ว ชาวเราเอยอรรถาภินิหารสิ้นสุดแก่พวกเราอีกไม่ช้าแล้วความหิวกระหายทุกข์ยากเดือดร้อนจักได้รับการผ่อนคลาย ชำระให้หายด้วยผลบุญของพระราชาพิมพิสารผู้เป็นญาติของเราแม้จะต้องทนรอไปอีกจนสิ้นเวลาพุทธันดรก็ยังดีกว่าที่ชาวเราจะรอโดยไม่รู้ว่าจะสิ้นสุดเมื่อใด ความหวังเรามีแล้วแสงสว่างจะปรากฏแล้ว ข้าวนี้ช่างเป็นมงคลนัก ข้าวนี้ช่างเป็นมงคลนัก หมู่เปรตเหล่านั้นต่างพากันแสดงกิริยาถึงโลดยินดีในข้าวที่รับรู้ด้วยเดชแห่งข้าวดีมีหวังนี้ สามารถทำให้ความหิวกระหายความทุกข์เดือดร้อนที่ปรากฏอยู่อย่างมีรูเวลาจบสิ้นพอได้ฟังข้าวดีความทุกข์เดือดร้อนเหล่านั้น พลันได้ผ่อนคลายลงไปช่างเป็นเวลาที่น่ายินดีของหมู่เปรต

ครั้นกาลเวลาเนิ่นนานมา จนสิ้นสุดศาสนาของพระมหาโมกขสันตพุทธเจ้าวันคืนผันผ่านไปนานแสนนาน จนแผ่นดินสูงขึ้นอีก 1 โยชน์จนมาถึงกาลศาสนาของเราสมณโคตม ญาติของหมู่เปรตเหล่านั้นก็ได้บังเกิดมาเป็นองค์มหาบพิตรพิมพิสารราชาเมื่อพระองค์ทรงถวายอุทยานแล้วสร้างอารามเวฬุวันถวายแก่ตถาคตและหมู่สงฆ์แต่มิได้อุทิศผลบุญนั้นให้แก่หมู่ญาติเปรตผู้ได้รับความทุกข์ยากลำบากมาช้านาน เปรตเหล่านั้นจึงมาส่งเสียงร้องเพื่อขอส่วนบุญ เมื่อองค์ราชาพิมพิสาร ทรงสดับพุทธภูมิกาดังนั้นจึงทรงทูลถามว่าข้าพระองค์จักถวายทานในวันรุ่งขึ้นแล้วแบ่งบุญให้แก่หมู่เปรตเหล่านั้นจักได้รับส่วนบุญหรือไม่พระเจ้าข้า พระบรมศาสดาทรงตรัสตอบว่า “ได้ซิ มหาบพิตร” พระราชาพิมพิสาร จึงทูลอาราธนาพระบรมศาสดาให้เสด็จพร้อมหมู่สงฆ์ เข้าไปรับทานในพระราชวังในวันรุ่งขึ้นแล้วจึงเสด็จกลับ

พอถึงเวลารุ่งเช้า องค์สมเด็จพระบรมสุคตเจ้าพร้อมหมู่สงฆ์ จึงเสด็จไปยังพระราชฐาน ของพระเจ้าพิมพิสาร เพื่อรับมหาทาน องค์ราชาพิมพิสาร พร้อมบริวารได้ทรงให้การถวายสักการะต้อนรับพระผู้มีพระภาคและสงฆ์บริษัทยังดีด้วยความเลื่อมใสศรัทธาทรงถวายฐานียะโภชนาหารอันประณีตแต่ละอย่างล้วนเลิศรส ทั้งคาวและหวาน เมื่อพระผู้มีพระภาคและหมู่สงฆ์ ทรงทำภัตตกิจเสร็จแล้ว ทรงแนะนำให้พระราชาพิมพิสาร ทรงหลั่งน้ำอุทิศผลบุญแก่หมู่เปรตด้วยคำว่า “อิหัง เม ญาติินังโหตุ สุขิตา โหนตุ ญาติโย” ขอผลบุญนี้ จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า ขอญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า จงเป็นสุข เป็นสุข เกิด

ครานั้นพระบรมสุคตเจ้า ได้ทรงเนรมิตให้องค์ราชาพิมพิสารและบริวารได้เห็นเปรตทั้งหลายว่าเมื่อได้รับผลบุญจากญาติอุทิศให้แล้ว มีสภาพเช่นไร เมื่อพระราชาพิมพิสาร ทรงหลั่งน้ำ ขณะนั้นสระโบกขรณีอันประกอบด้วยดอกปทุมก็บังเกิดแก่บรรดาเปรตเหล่านั้น ให้ได้ดื่มกิน อาบชำระล้างร่างกายบรรเทาความกระหาย หมดความกระวนกระวายลงไปด้วยพลันอีกทั้งยังมีผิวพรรณเหลืองอร่ามดุจดวงเนื้องามดูแล้วเจริญตาาร่างกายที่พิกลพิการก็กลับคืนดังคนปกติที่งามสง่า อีกทั้งยังได้รับความชุ่มซาบจากอาหารทั้งคาวและหวานที่เป็นทิพย์ทำให้ร่างกายที่ผอมก็กลับกลายมีน้ำมีนวลอ้วนพี มีความสุข อิ่มเอิบที่ได้รับชุ่มซาบจากรส ผุงเปรต

เหล่านั้นแม้จะมีสภาพร่างกายที่ผ่องใสเป็นสุขแต่ก็ยังมิได้มีผ้าห่มผ้าห่ม องค์ราชาพิมพิสารจึงได้ทูลถามพระบรมสุคตเจ้าว่าจะทำประการใด

องค์สมเด็จพระบรมสุคตเจ้า จึงทรงมีพุทธปฏิภาณตรัสว่า ให้ถวายผ้าสบงจีวร และผ้าสีหะ แก่พระภิกษุสงฆ์ พระราชาพิมพิสาร มีรับสั่งให้บริวาร จัดหาผ้าห่ม ผ้าห่มผ้านุ่งนำมาถวายแก่ภิกษุสงฆ์ ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขแล้วทรงอุทิศผลบุญนั้นให้แก่บรรดาหมู่เปรตทั้งหลาย ผลบุญอันนั้น ทำให้บังเกิดเครื่องนุ่งห่ม ที่นอน ที่นั่งอันเป็นทิพย์พร้อมวิมานที่ปรากฏบนอากาศแก่เปรตเหล่านั้น เปรตเหล่านั้น เมื่อได้รับผลบุญของญาติ แล้วจึงแปลงสาธการ พวกเข้เข้าไปอยู่ยังวิมานที่ปรากฏอยู่บนอากาศ

พระราชาพิมพิสาร ครั้นได้เห็นอันสงสืในการให้ทานและอุทิศผลบุญแก่บรรดาหมู่เปรตที่เป็นญาติ ทำให้ผู้จุมทุกข์มีความสุขเห็นปานนี้ทรงมีความรื่นเริงยินดีเลื่อมใสศรัทธาในการทำทานมากยิ่งขึ้นจึงทรงทูลอาราธนาพระบรมศาสดาและภิกษุสงฆ์ มารับทานต่ออีก 7 วัน พระบรมศาสดาพร้อมหมู่สงฆ์ เมื่อได้ทรงฉลองศรัทธา แก่องค์ราชาพิมพิสารสิ้นเวลา 7 วันแล้ว จึงทรงกล่าวอนุโมทนาคาถาว่า “การทำบุญ เพื่ออุทิศผลบุญแก่เปรตนั้น ชื่อว่าเป็นการบูชาญาติอย่างยิ่ง” พวกเปรตเมื่อได้รับผลบุญแล้ว ย่อมพ้นจากอติภาพของเปรตในทันที

บทสวดที่ใช้ในประเพณีแซนโฎนตา คือ “ติโรกฐทกัณทคาถา” มีเนื้อหา ดังนี้

“ติโรกฐเตสุ ติฎฐันติ สันธิสังฆาภูเสะ จ ทวารพาหาสุ ติฎฐันติ

อาคันตะวานะ สะกัง ฆะรัง ปะหุเต อันนะปานัมหิ ชัชชะโกชเช อุปฏฐิตะ

นะ เตสัง โกจิ สะระติ สัตตานัง กัมมะปัจจะยา เอวัง ทะทนต์ ญาตีนัง

เย โหนติ อนุกัมปะกา สุจิง ปะณัตถัง กาเลนะ กัปปิยัง ปานะโกชะนัง

อิทัง โว ญาตีนัง โหตุ สุขิตา โหนตุ ญาตะโย

เต จะ ตุตตะ สะมาคันตะวา ญาตีเปตา สะมาคะตา ปะหุเต อันนะปานัมหิ สักกัจจิง อะนุโมทะเร

จิรัง ชีวันตุ โน ญาตี เยสัง เหตุ ละภามะ เส อัมหากัญจะ กะตา ปุชา ทายะกา จะ อนิปะสะลา

นะ หิ ตัตตะ กะสิ อัตถิ โครักเขตตะ นะ วิชชะติ ะณิชา ตาทิสี นัตถิ หิริญญะนะ กะยากะยัง

อิโต ทินเนนะ ยาเปนติ เปตา กาละกะตา ตะหิง อุณณะเต อุทะกัง วุฏฐัง ยะถา นินนัง ปะวัตตะติ

เอวะเมวะ อิโต ทินนัง เปตานัง อุปกัปปะติ”

บทสวดติโรกฐทกัณทคาถา ที่ใช้ประเพณีแซนโฎนตา ตามความเชื่อในทางพุทธศาสนา มีความเชื่อ ดังนี้

1. ติโรกฐเตสุ ติฎฐันติ สันธิสังฆาภูเสะ จ ทวารพาหาสุ ติฎฐันติ แปลว่า “ฝูงเปรตมาสู่เรือนของตน ยืนอยู่ภายนอกฝา ผนัง เรือนบ้าง ผนัง ทาง 4 แพร่งบ้างและทาง 3 แพร่งบ้าง ใกล้ประตูบ้านบ้าง” บทนี้ มีความเชื่อว่า “เมื่อถึงวันแซนโฎนตา คือเป็นวันที่เปิดให้ผีทั้งหลายได้กลับมาหาญาติพี่น้อง ลูกหลาน เพื่อรับบุญกุศลที่ลูกหลานอุทิศไปให้ เพราะในคติความเชื่อในทางพระพุทธศาสนานั้น เชื่อว่าญาติพี่น้องที่ล่วงลับ

ไปแล้ว เพราะผลกรรมที่ได้สร้างไว้ในช่วงมีชีวิตส่งผลให้ไปเกิดเป็นเปรต ในวิสัยของเปรตนั้นไม่สามารถจะกินอะไรได้ ต้องเสวยทุกขเวทนาอย่างสาหัส รอคอยผลบุญจากญาติพี่น้องอุทิศไปให้เท่านั้น เมื่อถึงเวลาที่กำหนดวันแซนโชนดา ฌีบรรพบุรุษหรือญาติพี่น้องเหล่านั้นจะกลับมาที่บ้านของตน เพื่อมาคอยรับอาหาร ผลบุญที่เหลือลูกหลานอุทิศส่งไปให้ เมื่อมาถึงบ้านเรือนก็จะยืนอยู่ภายนอกฝาเรือนบ้าง ณ ทาง 4 แพร่งบ้าง ทาง 3 แพร่งบ้าง ไกล่ประตูป้านบ้าง ด้วยเหตุนี้คนเฒ่าคนแก่ในสมัยโบราณ จึงได้สอนลูกหลานว่า ในช่วงวันแซนโชนดา อย่าถ่มน้ำลาย หรือสาดน้ำ เหนี่สิ่งที่เป็นปฏิกุศลบริเวณบ้านเรือน เพราะเกรงว่าจะสาตไปโดนท่านเหล่านั้น”

2. อาคันตะวานะ สะกัง ฆะรัง ปะหุเต อัมมะปานัมหิ ชัชชะโกชเช อุปปัณฺณิเต แปลว่า “ครั้นเมื่อข้าวและน้ำ ของเคี้ยวและของบริโภคเป็นอันมาก ตั้งไว้แล้ว” บทนี้ มีความเชื่อว่า “เมื่อถึงวันแซนโชนดาลูกหลานจะต้องเตรียมเครื่องเซ่นไหว้บรรพบุรุษของตนให้พร้อม เช่น ข้าวปลาอาหาร น้ำ ข้าวต้ม ไก่ย่าง เนื้อย่าง ผลไม้ บายตะเบ็ดตะโบร บายเบ้น พืชพันธุ์ต่างๆ เช่น ต้นข่า ตะไคร้ กระเพรา เป็นต้น ของมีค่า เช่น เงิน เสื้อผ้า เครื่องประดับต่างๆ ไวร้อต้อนรับ และทำบุญอุทิศไปให้ ซึ่งระยะเวลาที่ ฌีบรรพบุรุษโชนดากลับมายังโลกมนุษย์นั้น คือตั้งแต่เป็นตัญญ์-เป็นธม(สารทเล็ก – สารทใหญ่) ลูกหลานจะต้องจัดเตรียมไว้ตลอด เพราะไม่สามารถทราบได้ว่า ฌีบรรพบุรุษของตนจะเดินทางมาถึงช่วงไหน ได้กินเครื่องเซ่นไหว้ อิ่มหนา สำราญไหม ถ้าหากฌีบรรพบุรุษโชนดามาถึงเรือนแล้ว ท่านเหล่านั้นหิว ไม่เห็นเครื่องเซ่นไหว้ อาหารจัดเตรียมอุทิศให้ท่านเหล่านั้นก็จะร้องไห้ เสียใจ สาปแช่งลูกหลานเหล่านั้น ถือว่าเป็นลูกหลานที่อกตัญญูต่อบรรพบุรุษ”

3. นะ เตสัง โกจิ สละระติ สัตตานัง กัมมะปัจจะยา แปลว่า “ญาติใดๆ ของเปรตเหล่านั้นระลึกลไม่ได้ เพราะกรรมของสัตว์ทั้งหลายเป็นปัจจัย” บทนี้ มีความเชื่อว่า “สาเหตุที่ญาติที่เป็นลูกหลานของเปรตเหล่านั้นระลึกลไม่ได้ ก็เพราะกรรมของเปรตเหล่านั้นเป็นกรรมหนัก ถ้าเป็นกรรมที่หนัก ถึงแม้ว่าลูกหลานจะเตรียมอาหาร เครื่องเซ่นไหว้ไว้ต้อนรับ ก็ไม่สามารถจะรับบุญกุศลได้ เชื่อกันว่าข้าวปลา อาหารเหล่านั้นจะกลายเป็นแกลบ น้ำดื่มจะกลายเป็นของร้อน แห้งเหือดหายไป ไม่สามารถกินได้ เพราะกรรมส่งผลหนัก ต้องอยู่ชดใช้กรรมนั้น จนผลกรรมลดเบาบางลง เหมือนอย่างเช่น ฌีเปรตที่เป็นญาติของพระเจ้าพิมพิสาร ในสมัยพุทธกาล ที่ต้องรอคอยผลบุญจากญาติพี่น้อง ข้ามชัฏกับ กัลป์ อสงไขย พุทธันดรที่ยาวนาน จวบจนมาถึงพุทธันดรของพระพุทธโคดม ถึงยุคของพระเจ้าพิมพิสาร”

4. เย โหนติ อนุกัมปะกา สุจิง ปะณิตัง กาเลนะ กัปปิยัง ปานะโกชะนัง แปลว่า “ชนเหล่าใดเป็นผู้เอ็นดู ชนเหล่านั้นย่อมให้น้ำควรถ่ม และโภชนะอันประณีตเป็นของควร(อุทิศ) บทนี้ มีความเชื่อว่า “ชนเหล่าใดเป็นผู้เอ็นดู คือบรรพบุรุษเคยได้เลี้ยงดูลูกหลาน ลูกหลานเหล่านั้นย่อมระลึกถึงทำคุณตอบสนอง แสดงความกตัญญูรู้คุณต่อบรรพบุรุษของตนด้วยการให้น้ำควรถ่ม และโภชนะอันประณีตเป็นของเซ่นไหว้ อุทิศบุญกุศลไปให้ท่าน เป็นการตอบสนองคุณของโชนดา ถึงแม้ว่าท่านเหล่านั้นจะล่วงลับไปแล้วก็ตาม”

5. อิทัง โว ญาตีนัง โหตุ สุจิตา โหนตุ ญาตะโย แปลว่า “ท่านนี้จึงถึงแก่ญาติทั้งหลาย ขอญาติทั้งหลายจงเป็นสุขเถิด” บทนี้ มีความเชื่อว่า “เมื่อลูกหลานระลึกนึกถึงบุญคุณของบรรพบุรุษแล้ว ก็จะจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ อาหารคาวหวาน เครื่องประดับ ทำบุญอุทิศส่งไปให้บรรพบุรุษที่เป็นโชนดาของตนๆ อุทิศบุญกุศลที่ตนได้ทำบุญถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ รัศศีลรับพร และอนุโมทนาบุญอุทิศส่งไปให้โชนดา

ขอให้ท่านทั้งหลายเหล่านั้นเป็นสุข ให้พ้นจากทุกข์ ให้สุขยิ่งๆ ขึ้นไป ให้ได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดี บทสวดบทนี้ จึงเป็นบทกล่าวกรวดน้ำอุทิศให้กับญาติ

6. เต จะ ตุตตะ สะมาคันตะวา ญาตีเปตา สะมาคะตา ปะหุเต อันนะปานัมหิ สักกัจจัง อะนุโมทะเร จิรัง ชีวันตุ โน ญาตี เยสัง เหตุ ละภามะ เส อัมหากัญจะ กะตา ปุชา ทายะกา จะ อนิปะชะลา แปลว่า “และพวกญาติ ผู้ละโลกนี้ไปแล้วเหล่านั้น พร้อมกัน มาประชุม ในสถานที่ให้ท่านนั้น อนุโมทนาโดยเคารพ ในข้าว และน้ำเป็นอันมากว่า เราทั้งหลายได้สมบัติเช่นนี้ เพราะญาติเหล่าใด ขอญาติเหล่านั้นของพวกเรา จงเป็นอยู่นานเถิด ปุชาอันทายกทั้งหลายทำแล้วแก่เราทั้งหลาย และทายกทั้งหลายก็หาไร้ผลไม่” บทนี้ มีความเชื่อว่า “เมื่อถึงวันเปิดโลก พวกญาติ พี่น้องที่เป็นญาติ เปอต กลับมายังบ้านเรือนของตนได้ในวันแชนโฌนตา จะมาประชุมพร้อมกันในสถานที่ให้ท่าน อนุโมทนาโดยเคารพรับอาหารคาวหวานเป็นอันมาก ที่บรรดาลูกหลาน ทำบุญอุทิศไปให้ เมื่อบรรดาบรรพบุรุษโฌนตาเหล่านั้น ได้กินอาหาร ได้รับบุญกุศลจากลูกหลานแล้ว ท่านเหล่านั้นก็จะให้พรกับลูกหลานให้อยู่ดีมีสุข มีอายุยืนนาน ถ้าวินัยกุศลใดที่ลูกหลานที่มีความกตัญญู กตเวทีระลึกนึกถึงบุญคุณบรรพบุรุษ ได้กระทำตอบสนองแล้ว บุคคลผู้มีความกตัญญูเหล่านั้นก็หาไร้ผลไม่ คือ ย่อมได้รับบุญกุศลสนองตอบจากการเป็นคนกตัญญูเหมือนกัน”

7. นะ หิ ตัตตะ กะสิ อตถิ โครักเขตตะ นะ วิชชะติ ะณิชา ตาหิสี นัตถิ หิริญญะนะ กะยาจะยัง แปลว่า “อันที่จริง ในเปรตวิสัยนั้น ไม่มีกสิกรรมไม่มีโครักขกรรมไม่มีการค้าขายเช่นนั้นไม่มีการแลกเปลี่ยน ด้วยเงิน บทนี้ มีความเชื่อว่า “ในเปรตวิสัย อันเป็นที่อยู่ของเปรตนั้นไม่มีการใช้วัวควายทำการเกษตร ไม่มีการค้าขาย และการแลกเปลี่ยนด้วยเงิน ถ้าหิว อยากกินอะไรต้องอาศัยญาติพี่น้อง ลูกหลานทำบุญอุทิศส่ง บุญกุศลไปให้เท่านั้น ดังนั้นเมื่อถึงวันแชนโฌนตาในวันสุดท้ายของวันเบ็นธม หรือสารทใหญ่ ลูกหลานจึง เตรียมข้าวปลาอาหาร เครื่องใช้สอย ของมีค่า ทำบุญอุทิศส่งไปให้ท่านเหล่านั้นนากลับไปด้วย”

8. อิตฺ ทินเนนะ ยาเพนติ เปตา กาละกะตา ตะหิง อุณณะเต อุทะกัง วุญฺฐัง ยะถา นินนัง ปะวัตตะติ เอเวเมวะ อิตฺ ทินนัง เปตานัง อุปักปัเตติ แปลว่า “ผู้ทำกาลกิริยาไปแล้ว ย่อมยังอัตภาพให้เป็นไปในเปรต น้ำฝนตกลงในที่ดอน ย่อมไหลไปสู่ที่ลุ่ม ฉนใด ทานที่ทายกให้แล้วแต่มนุษยโลกนี้ ย่อมสำเร็จแก่เปรตทั้งหลาย ฉนนัน” บทนี้ มีความเชื่อว่า “บุคคลที่เสียชีวิตไปแล้วจากโลกนี้ จะต้องไปขัดใช้กรรมในภพภูมิต่างๆ ตามกรรมที่ตนได้สร้างไว้ตอนมีชีวิตอยู่ อาจจะเป็นเปรต หรือไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน การทำบุญกรวดน้ำอุทิศไปให้นั้น หมายถึงบุคคลเมื่อมีจิตใจสะอาดทำบุญ รักษาศีลเป็นกุศลแล้ว เปรียบดังพื้นที่ดอนเมื่อกรวดน้ำไปย่อมไหลไปสู่ที่ลุ่ม คือบุญกุศลย่อมถึงแก่เปรตทั้งหลายที่เป็นญาติของตน”

6.2 ความหมายและความสำคัญประเพณีแชนโฌนตา

ประเพณีแชนโฌนตา เป็นประเพณีที่มีความสำคัญ และปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนานแต่บรรพชนของกลุ่มวัฒนธรรมเขมร ทั้งที่เป็นชาวเขมรลื้อ (เขมรบน) ชาวไทยเชื้อสายเขมรที่อาศัยอยู่ฝั่งประเทศไทย ในเขตพื้นที่อีสานใต้ และ เขมรกรอม (เขมรล่าง) ชาวเขมรฝั่งประเทศกัมพูชา ซึ่งเรียกประเพณีนี้ว่า “บนประจุมเบ็น” โดยมีความเชื่อว่า เมื่อถึงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 ประตูนรกจะเปิด บรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ที่ล่วงลับไปแล้วและยังไม่ได้ไปผุดเกิดจะถูกปล่อยให้กลับมาเยี่ยมญาติและมารับเครื่องเซ่นไหว้จากญาติพี่น้องลูกหลานได้ปีละครั้ง และ เชื่อว่าการประกอบพิธีกรรม แชนโฌนตา ผลบุญกุศลที่อุทิศไปจะทำให้ทุกข์เวทนาจากวงจรกรรมของผีบรรพบุรุษ ปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ มีความบรรเทาเบาบางลง และถ้าในยุคของ

ตนได้แขวนโขนตาให้แก่ ฝับรรพบุรุษ ไปแล้ว รุ่งลูกรุ่งหลานก็ต้องแขวนโขนตาให้ตนเหมือนกัน จึงต้องมีการปฏิบัติสืบทอดต่อ ๆ กันมาและต่อกันไปไม่สิ้นสุด ในการประกอบพิธีแขวนโขนตา ญาติหรือลูกหลานจะได้รับคำอวยพรจากฝับรรพบุรุษให้ดำเนินชีวิตมีความสุขความเจริญ ประกอบอาชีพประสบผลสำเร็จ ทำมาค้าขายขึ้น มีเงินมีทองใช้ แต่ถ้าไม่ ทำพิธีแขวนโขนตา ฝับรรพบุรุษจะโกรธและสาปแช่งญาติหรือลูกหลานไม่ให้มีความสุข ความเจริญ ประกอบอาชีพผิดเคือง ดำเนินชีวิตไม่ราบรื่น ดังนั้นลูกหลานของกลุ่มวัฒนธรรมเขมรทุกรุ่นจึงต้องประกอบพิธีแขวนโขนตา หรือพิธีกราบไหว้ เช่นไหว้บรรพบุรุษ มาตราบนานทุกวันนี้

คำว่า แขนโขนตา เป็นคำที่มีรากศัพท์มาจากภาษาเขมร “แขน” หมายถึงการเช่นไหว้ การบวงสรวง หรือการอุทิศ “โขน” หมายถึง ยาย (บรรพบุรุษฝ่ายหญิงที่ล่วงลับไปแล้ว) “ตา” หมายถึง (ตา บรรพบุรุษฝ่ายชายที่ล่วงลับไปแล้ว) “ประเพณีแขวนโขนตา” จึงหมายถึง ประเพณีการทำบุญเช่นไหว้บรรพบุรุษ

การประกอบพิธีกรรมแขวนโขนตา เริ่มตั้งแต่ตอนเย็นของวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 10 โดยญาติพี่น้องลูกหลานจะมีการเริ่มเตรียมการจัดทำอาหาร ขนม ข้าวต้มเพื่อนำไปทำบุญที่วัดเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษ ในตอนเช้าของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 เรียกว่า “เป็นตู่จ๋” (เป็นเล็ก) ซึ่งตรงกับวันทำบุญข้าวสากของกลุ่มวัฒนธรรมลาวและกวยหรือกวยและจากวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 ญาติพี่น้องลูกหลาน จะมีการนำ ข้าวปลาอาหารไปถวายพระที่วัดเพื่อทำบุญอุทิศให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วทุกวัน เพราะเชื่อว่าฝับรรพบุรุษเดินทางมาไกล เหน็ดเหนื่อยและหิวโหยจะมารอบพบญาติอยู่ที่วัด ญาติพี่น้องลูกหลาน กลัวฝับรรพบุรุษจะอดอยากไม่ได้กินอิ่มหนำสำราญจึงต้องทำอาหารไปถวายพระที่วัดทุกวัน เรียกว่าการส่ง “จิ้งห็นดาร์” จนถึงวันแรม 14-15 ค่ำ เดือน 10 ซึ่งเป็นวันที่ประกอบพิธีแขวนโขนตา ชาวบ้านจะเรียกว่า “เป็นทม”(เป็นใหญ่) คำว่า เป็น มาจากภาษาบาลี “ปิณฑะ” แปลว่า ก้อนข้าว คำว่า ตู่จ๋ และ ทม เป็นภาษาเขมร ตู่จ๋ แปลว่า เล็ก และ ทม แปลว่า ใหญ่

จุดประสงค์ของประเพณีแขวนโขนตา นอกจากจะเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ฝับรรพบุรุษแล้ว ยังเป็นการแสดงถึงความกตัญญูต่เวทีต่อผู้มีพระคุณ การสร้างปฏิสัมพันธ์ ความรักความอบอุ่นของสมาชิกในครอบครัวเครือญาติ ตลอดจนการสร้างสามัคคีของคนในชุมชน เนื่องจากในช่วงเวลานี้ ญาติพี่น้องที่ไปประกอบอาชีพหรือตั้งถิ่นฐานที่อื่นทั้งไกลและใกล้ทั่วทุกสารทิศจะเดินทางกลับมารวมญาติ เพื่อทำบุญกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษและญาติของตนเองที่ล่วงลับไปแล้วซึ่งปีหนึ่งจะมีครั้งเดียว

6.3 ประเพณีแขวนโขนตาชุมชนบ้านกันทรอม (ไทย)

(1) ขั้นตอนพิธีกรรมประเพณีแขวนโขนตา

(1.1) การเตรียมห่อข้าวต้มและเตรียมเครื่องเช่น การประกอบพิธีกรรมประเพณีแขวนโขนตาบ้านกันทรอม ตำบลกันทรอม อำเภอบางบาล จังหวัด ศรีสะเกษ จะเริ่มตั้งแต่วันขึ้น 13 ค่ำ เดือน 10 ชาวบ้านจะเตรียมข้าวของสำหรับห่อข้าวต้ม เช่น มะพร้าว ใบตอง ดอก เชือก กล้วย ถั่วดำ เพื่อนำมาห่อข้าวต้ม พอถึงวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 10 เริ่มห่อข้าวต้ม และหาเครื่องเช่นไหว้ เช่น ผลไม้ เนื้อ หมู เป็ด ไก่ ปลา กบ และอาหารคาวหวาน

(1.2) วันเป็นตุจย คือวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ชาวบ้านทุกหลังคาเรือน จะนำเครื่องเช่น ไห้วใส่ถาด ประกอบด้วย อาหารคาวหวาน หมาก พลู ธูป เทียน น้ำส้ม น้ำดื่ม และน้ำสำหรับกรวดอุทิศบุญกุศลไปให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว โดยชาวบ้านจะนำถาดเครื่องเช่นไปรวมกันที่วัดวางถาดเครื่องเช่นเรียงกันเป็นแถวบริเวณด้านหน้าพระสงฆ์ แล้วผู้นำประกอบพิธีจะนำสายสิญจน์มาล้อมรอบโยงไปยังพระสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์สวดอุทิศบุญกุศลส่งไปให้บรรพบุรุษได้กิน ในช่วงเวลาดังกล่าวชาวบ้านมีการนำปิ่นโตข้าวอาหาร ปัจจัยสำหรับทำบุญถวายพระสงฆ์ เรียกว่า “บายเป็น” สำหรับถวายพระสงฆ์ได้ฉันตอนเช้าพอเป็นพิธี ประกอบด้วย ข้าวเหนียว ไก่ย่าง เนื้อย่าง ปลาย่าง เป็นต้น ลักษณะบายเป็นของชาวกัมพูชา คือ จะปั้นข้าวเป็นก้อนเล็กๆ ขนาดพอคำ วางเรียงซ้อนกันขึ้นเป็นชั้นๆ เป็นรูปทรงสวยงาม นิยมนำกลีบดอกไม้ที่เด็ดออกเป็นแผ่นๆ นำไปแปะรอบๆ ประดับประดาให้สวยงามและจะมีธงกระดาษ ที่ตัดเป็นลักษณะรูปร่างคนผูกติดกับก้านทางมะพร้าว นำไปปักไว้ด้านบนจานพาชนะ

ภาพที่ 6 – 1 ลักษณะบายเป็นใส่ปิ่นโตสำหรับถวายพระสงฆ์ (บ้านกันทรอม : ไทย)

ภาพที่ 6 – 2 ลักษณะบายเป็นสำหรับเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ (ภูมิกอวัด : กัมพูชา)

นอกจากนี้ ชาวบ้านจะจัดถาดสำหรับอาหารคาวหวานเพื่อเซ่นไหว้ ซึ่งเรียกว่า การทำ “จ้งหันดาร์” เป็นสำหรับอาหารคาวหวานสำหรับใช้เป็นเครื่องเซ่นไหว้อุทิศ บังสกุลไปให้ผีบรรพบุรุษปู่ตายายที่ได้ล่วงลับไปแล้ว ลักษณะเป็นถาดอาหารสำหรับเล็กๆ มีถ้วยชามเล็กๆ ใส่อาหารไก่อ่าง เนื้อย่าง แกงวุ้นเส้น ผลไม้ มีน้ำส้ม นมกล่อง น้ำสำหรับกรวดอุทิศ 2 ชุด รูปเทียนเงินปัจจัยสำหรับเป็นค่าเดินทางของผีบรรพบุรุษ และมีปืนโตจ้งหันถวายพระมาด้วยชุดหนึ่ง รวมเรียกว่า “จ้งหันดาร์” ชาวบ้านจะนำสำหรับอาหารนี้ไปจัดเตรียมไว้ด้านหน้าพระสงฆ์ นำด้วยสายสิญจน์มาล้อมไว้แล้วโยงไปยังอาสน์สงฆ์พิธี รับศีลจากพระสงฆ์ ชาวบ้านจะจุดรูปเทียนบน “ถาดซัมแนน” พระเริ่มสวดมนต์บังสกุลแล้ว พอพระสงฆ์ขึ้นบทว่า “อิมินา ปุญญกัมเมนะ...” ชาวบ้านจะเริ่มกรวดน้ำอุทิศ น้ำส้ม นมกล่อง ลงบนถาดซัมแนน จะเรียกขานชื่อผีบรรพบุรุษ ปู่ตายาย ของตนเพื่อให้มารับประทาน รับบุญกุศลที่ลูกหลานได้ทำอุทิศไปให้

หลังจากนั้นชาวบ้านจะนำปืนโตจ้งหันประเคนพระสงฆ์ พระสงฆ์สวดอนุโมทนาให้พระแก่ ชาวบ้าน ขึ้นบทว่า “ยถา วาริวหา...” ชาวบ้านจะเริ่มกรวดน้ำอุทิศ อีกชุดหนึ่งที่ได้เตรียมไว้ พอจบบท “ยถา” พระรูปที่สองจะสวดขานรับว่า “สัพพิติโย” ถือว่าเป็นอันสิ้นสุดการกรวดรินน้ำลงบนถาดพาชนะที่เตรียมไว้ ดังประโยคที่ว่า “ยถา สวดให้ผี สัพพิ สวดให้คน” คือ พระรูปที่เป็นขรวันาสวด จะขึ้นต้นด้วยบทว่า “ยถา วาริวหา...” จบแล้ว ถือว่าเป็นบทสวดอุทิศบุญกุศลไปให้ผีบรรพบุรุษปู่ตายาย ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว หลังจากนั้น พระรูปที่สองจะขึ้นขานรับว่า “สัพพิติโย...” ซึ่งถือได้ว่าเป็นการใช้พรสำหรับผู้ไปทำบุญทุกคน การกรวดน้ำอุทิศนั้น มีความเชื่อว่าเป็นการกรวดเพื่อเติมเต็มบุญกุศลเปรียบเสมือนห้วงน้ำที่เต็มแล้ว บุญกุศลที่เต็มเปี่ยม ย่อมมีผลไปถึงญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว

ภาพที่ 6 – 3 จัดเตรียมจ้งหันพระอาหารสำหรับใส่บาตรและจ้งหันดาร์เพื่อเซ่นไหว้

ในช่วงการส่งจ้งหันดาร์ 15 วันนี้ หลังจากพระฉันอาหารเสร็จแล้ว ลูกหลานจะนิมนต์พระไปสวด “ชักบังสกุลอัฐิ” ซึ่งการสวดชักบังสกุล จะเริ่มประกอบพิธีนี้ภายในระยะเวลาตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เป็นต้นไป เป็นพิธีกรรมที่ญาติของผู้ที่ล่วงลับไปแล้วจะนิมนต์พระ 4 รูปมาสวดบริเวณที่เก็บอัฐิ ถ้าเป็นสมัยก่อน ลักษณะการเก็บอัฐิคือใส่ไว้ในหม้อดินฝังไว้และใช้ไม้แกนเขียนชื่อปักหลักไว้ ภาษาท้องถิ่นเรียกว่า “จะเร็ค” และทำสัญลักษณ์ไว้เพื่อให้รู้ว่าเป็นอัฐิของใคร แต่ในปัจจุบันจะเก็บไว้ในเจดีย์ธาตุ หรือช่องใส่โกฏิอัฐิ มีความเชื่อกันว่า “ถ้าส่วนใดส่วนหนึ่งของเจดีย์ธาตุหรือที่เก็บอัฐิหลุดลอกออก หรือเปิดออกโดยธรรมชาติ ถือว่าผู้ล่วงลับนั้นได้ไปจุติเกิดใหม่แล้ว

ภาพที่ 6 – 4 การสวดชกบังสกุลอัฐิ
(บ้านกันทรอม : ไทย)

ภาพที่ 6 – 5 การสวดชกบังสกุลอัฐิ
(ภูมิกอวัด : กัมพูชา)

ส่วนการนิมนต์พระสวดชกบังสกุลนั้น นิมนต์พระ 4 รูป ตามความเชื่อที่มีมาแต่โบราณ จะมีเครื่องเซ่น ภาษาท้องถิ่นเรียกกันว่า “ซัมแนน” เป็นสำหรับอาหารคาวหวานมีไว้สำหรับเซ่นไหว้บริเวณเจดีย์ธาตุหรือช่องที่เก็บอัฐิของญาติๆ ที่ล่วงลับไปแล้ว องค์ประกอบของสำหรับอาหารนี้ มีลักษณะเหมือนกัน ญาติพี่น้องลูกหลานจะตระเตรียมสำหรับให้พร้อมแล้วนิมนต์พระจำนวน 4 รูป ไปสวดชกบังสกุลบริเวณที่เก็บเจดีย์ธาตุ หรือช่องเก็บอัฐิ ผู้นำพิธีจะนำสายสิญจน์มาล้อมรอบธาตุซัมแนน พวงกับอัฐิในช่อง แล้วโยงมาถวายพระสวดชกบังสกุล ก่อนเริ่มประกอบพิธีจะต้องขอศีลก่อนเป็นอันดับแรก จตุรูปเทียนบนธาตุสำหรับอาหารแล้วเริ่มขอรับศีล มีความเชื่อว่า ถ้าจะประกอบบุญพิธีอะไรก็ตามต้องทำการอาราธนาขอรับศีลก่อนเสมอ เพื่อให้บุคคลนั้นๆ มีศีล มีจิตใจที่บริสุทธิ์ก่อนทำ ก่อเกิดเป็นบุญกุศล เปรียบเสมือนเป็นการเตรียมภาชนะที่สะอาดเพื่อเตรียมรองรับบุญ

เมื่อรับศีลแล้ว พระสงฆ์จะเริ่มสวดมนต์บังสกุลอัฐิ จบแล้วสวดบทกรวดน้ำ “อิมินา ปุญญกัมเมนะ...” ญาติพี่น้องจะเข้าไปกรวดน้ำใส่ธาตุภาชนะรองรับบนซัมแนน พร้อมกับเรียกขานชื่อผู้ล่วงลับให้มารับประทานเครื่องเซ่นไหว้ และมาอนุโมทนารับเอาบุญกุศลที่ญาติๆ ได้ทำอุทิศให้แล้ว จบแล้วญาติพี่น้องเข้าถวายปัจจัยไทยธรรมแด่พระสงฆ์ พระสงฆ์สวดให้พร เป็นอันเสร็จพิธี จะเห็นได้ว่าเกิดความเชื่อว่า ถ้าญาติๆ ได้ประกอบพิธีส่งบุญกุศลไปให้ผู้ล่วงลับแล้ว พวกเขาเหล่านั้นจะอยู่เป็นสุข พ้นจากทุกข์ ในภพภูมินั้นๆ คือ ถ้ามีความทุกข์ ก็ให้พ้นจากทุกข์ ถ้ามีความสุขแล้ว ขอให้สุขยิ่งขึ้นไป ตามความเชื่อในทางพุทธศาสนานั้น เชื่อว่า ผู้ล่วงลับไปแล้วต้องไปชดใช้กรรมในแต่ละภพภูมิต่างๆ ไปตามกรรมหนักเบาของตน ถ้าญาติๆ ได้ทำบุญกุศล บังสกุลกรวดน้ำอุทิศส่งไปให้ ถ้าเขาเหล่านั้นอยู่ในภพภูมิที่กรรมไม่หนักเกินไป ก็จะสามารถรับอนุโมทนาบุญกุศลที่อุทิศไปให้ได้ ทำให้พ้นจากความทุกข์ทรมานในภพภูมินั้นๆ แล้วข้ามไปยังภพภูมิที่ดีกว่าเดิม ส่งผลให้สามารถไปเกิดในภพภูมิชาติกำเนิดที่ดีได้

ในช่วงระหว่างนี้เช่นเดียวกันลูกหลานที่อยู่ ต่างจังหวัดจะกลับมาทำบุญและส่งข้าวผู้ใหญ่ที่นับถือ หรือเรียกว่า “จุนบายจ๊ะจ๊ะฮ์” หมายถึงการส่งข้าวให้กับพ่อแม่ ผู้หลักผู้ใหญ่ผู้มีพระคุณ ที่นับถือ โดยกำหนดตั้งแต่วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 โดยจะเป็นวันไหนก็แล้วแต่ความพร้อมของตนเอง ลักษณะการจัดเตรียม จะมีกับข้าว ใส่ปันโต เสื้อผ้าใหม่ ผลไม้ ข้าวสาร เงิน เทียน หมากพลู ใส่ไว้ในพาน ถ้าคนที่มีครอบครัวมีลูก-หลานแล้ว จะพาลูกหลานไปกราบไหว้ปู่ย่า ตายาย ญาติผู้ใหญ่ ท่านเหล่านั้นก็จะให้พรแก่

ลูกหลาน จะมีการจุดเทียนที่ลูกหลานนำไปกราบไหว้ หันหน้าไปทางทิศตะวันออก แล้วขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้ดูแลคุ้มครองลูกหลาน และบอกกล่าวให้ ปู่ ย่า ตา ยาย ตาหวด ยายหวด ที่ล่วงลับไปแล้ว ให้ช่วยปกปักรักษาคุ้มครองลูกหลานที่มากราบไหว้ ให้ทำมาหากินเจริญรุ่งเรือง มีความก้าวหน้าในหน้าที่การงานไปไหนก็ให้มีแต่คนเมตตา

(1.3) เบ็นทม” ในวันเบ็นทม เป็นช่วงที่ลูกหลานที่ไปทำงานหรือไปอยู่ต่างถิ่นจะกลับมาที่บ้าน เมื่อถึงวันแซนโฎนตาในช่วง คือในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 ชาวบ้านลูกหลานจะเริ่มเตรียมการตั้งแต่เช้า โดยการห่อข้าวต้มมัด อย่างไก่ อย่างเนื้อ อย่างหมู ปลาจัดเตรียมผลไม้ เช่น กล้วย ส้มโอ แก้วมังกร ผลไม้ทุกชนิด และมีชิง ข่า ตะไคร้ ฟักทอง ข้าวโพด มัน เผือก หนากพลู บุหรี่ นม ขนม เหล้า น้ำส้ม นำมาใส่รวมในกระบุงหรือครุ้ง ตะกร้า โดยในบรรดาลูกหลานทั้งหมดจะนำไปรวมกันที่บ้านพ่อแม่ หรือญาติผู้ใหญ่ ส่วนฝ่ายพ่อแม่ หรือญาติผู้ใหญ่ จะจัดเตรียมผ้าชิ้นใหม่-สรงใหม่ เสื้อผ้าใหม่ เงินทองปูเสื่อหรือฟูกปูทับด้วยผ้าขาวหรือผ้าขาวม้า นำเครื่องเซ่นทั้งหมดมาวางรวมกัน เวลาประมาณ 15.30 น. จะเริ่มประกอบพิธีการเซ่นไหว้ จะเรียกญาติๆ พี่น้องมารวมกัน ลูกๆ ต้องกราบพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ก่อนเริ่มพิธี เริ่มเซ่นไหว้ ด้วยการกรวดน้ำ และเรียกขานบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว และตามด้วยกรวดน้ำส้ม เบียร์ และเหล้า มีคำกล่าวเรียกขานชื่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วทั้งหมด หากจำชื่อไม่ได้ก็มีการบอกกล่าวกับผีบรรพบุรุษให้เรียกพาญาติเหล่านั้นมาด้วยกัน หรืออาจจะกล่าวว่า “ญาติที่จำชื่อได้ดี ญาติที่จำชื่อไม่ได้ก็ดี ขอให้ท่านเหล่านั้นมารับประทานเครื่องเซ่นไหว้ที่ลูกหลานได้เตรียมให้นี้ โดยพร้อมเพรียงกัน” โดยญาติผู้ใหญ่ผู้อาวุโสที่ลูกหลานเคารพนับถือจะเป็นผู้นำพิธีและเรียกผีบรรพบุรุษมารับเครื่องเซ่นไหว้ โดยมีคำเรียก ดังนี้

“โมย้อยโฎนตา ดอลแคเมียนแซนระเดวาร์ โอโยโดนตาโมวโฮบ โมวปะสา ดอลแค ระเดวาร์โมวรับตระกูล ระเบาะชำแนน เกรือง อัญฐะบริหาร อาหารจำเนียร ตโรย ชัยย นม เนียก เจก อันชอม สรานามส้ม ตักกะเดวาร์ ตักตระเจียก ก้มแซง ไชวอว เมียส ปรัก โอโยโมรับ กันเจอ เนิมคะเนีย ยัวโต้วเด้อ”

ภาพที่ 6 - 6 การจัดเตรียมเครื่องเซ่นจุนโฎนตา

เสร็จจากพิธีเซ่นไหว้ ก็ให้ลูกหลานปั้นข้าวเหนียวนပ် 19 ครั้ง เป็นการเรียกขวัญ (ฮาวปลิง) ให้ตัวเอง ให้ขวัญมาอยู่กับเนื้อกับตัว เมื่อทำการเซ่นไหว้กันครบทุกคนแล้ว ต่อไปจะคัดเอาเครื่องเซ่นเหล่านั้นบางส่วนพอที่จะใส่เต็มกระบุง แล้วนำไปผูกเชือกห้อยไว้ที่สูง เพื่อให้แมลง มด หรือสัตว์เลื้อย เช่น แมวไปกินได้ พอถึงเวลาประมาณ 19.00 น. ชาวบ้านจะพากันไปวัดเพื่อฟังพระสวดมนต์และฟังเทศน์ ก่อนจะไปก็จะจุดธูปบนกระบุงเครื่องเซ่นเพื่อขอให้ผีบรรพบุรุษตามไปวัดฟังเทศน์ด้วยกัน คิณนั้นพระก็จะเทศน์เรื่องผีเปรตโฎนตา บรรยายถึงลักษณะของเปรต ยกตัวอย่างผลกระทบที่ได้กระทำไว้ในตอนมีชีวิตเป็น

อย่างไร ให้ชาวบ้านได้ฟัง ซึ่งจะเป็นคัมภีร์โบราณที่มีการสืบทอดคำสอนแนวทางประกอบพิธีกรรมมาแต่โบราณให้ชนรุ่นหลังในแต่ละท้องถิ่นได้สืบทอด เนื้อหาจะเกี่ยวกับเปรตและผีบรรพบุรุษที่จะกลับมาหาลูกหลานของตนในช่วงแชนโฌนตา ท่านเหล่านั้นจะเที่ยวตามหาลูกหลานของตนว่าจะไปทำบุญที่วัดไหน กล่าวกันว่าเที่ยวตามหา 7 วัด ถ้าไม่เจอลูกหลานจัดเครื่องเช่นไว้อาลัยชกที่ตามวัดหรือบ้าน ก็จะร้องไห้เสียใจ สัปหงกลูกหลานที่เป็นคนอกตัญญูให้เดือดร้อนหากินด้วยความยากลำบากผิดเคื่อง แต่ถ้าโฌนตาเห็นลูกหลานทำบุญส่งให้ก็จะให้พรแก่ลูกหลานเจริญรุ่งเรือง ก้าวหน้าในหน้าที่การงาน สุขภาพพลานามัยแข็งแรง ทำมาหากินคล่อง ซึ่งคัมภีร์โบราณบทคาถาเป็นภาษาบาลีและเขียนจารลงเป็นภาษาขอมโบราณ

ในเวลาประมาณ 03.00 น. ลูกหลาน ญาติพี่น้องจะเตรียมหุงข้าวเหนียวใส่ปั้นโตสำหรับถวายพระสงฆ์ 1 ชุดและ “บายตะเบ็ดตะโบร” 1 ถ้วย ประกอบด้วย อาหารที่เป็นข้าวเหนียว เนื้อย่าง ไก่ย่าง มีไว้สำหรับถวายพระสงฆ์ฉันในช่วงรุ่งอรุณเช้ามีวันสุดท้ายของพิธีแชนโฌนตา ด้ายไหม 1 ใจ มีความเป็นมาจากพระวินัยที่พระพุทธองค์ได้กำหนดไว้ว่าให้พระสงฆ์ที่อยู่จำพรรษาในอาวาสวิหารนั้นๆ สามารถรับพระเคนเส้นด้ายเก็บไว้ เพื่อให้ญาติโยมนำไปถักทอเป็นผืนเพื่อนำมาตัดเย็บ ย้อม ทำเป็นจีวรในสมัยพุทธกาลตามพระวินัยนี้ จึงมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณกาลมาจวบจนถึงปัจจุบัน เทียน ที่ปักไว้ตรงกลาง มีความเชื่อว่ามีไว้สำหรับจุดนำทางให้ผีบรรพบุรุษได้เห็นและมาร่วมและรับเอาเครื่องเช่นที่ลูกหลานได้ทำบุญอุทิศส่งกลับไปให้ในภพภูมิในวันสุดท้ายของวันแชนโฌนตา และ เงิน ที่ใส่ไว้ด้านใน มีความเชื่อว่าเป็นค่าเดินทางส่งกลับไปยังภพภูมิในวันสุดท้ายของวันแชนโฌนตา (นิยมใส่เป็นเงินเหรียญ)

เวลาประมาณ 04.00 น. ของแรม 15 ค่ำเดือน 10 เป็นวัน “จูนโฌนตา” คือการส่งโฌนตากลับภพภูมิ ชาวบ้านทุกครัวเรือนจะนำกระบุงใส่เครื่องเช่นไหว้ไปที่วัด พร้อมกับบายตะเบ็ดตะโบร ซึ่งเป็นข้าวเหนียวปั้นเป็นก้อนใส่ในถ้วย มีกล้วยใส่ตามมุ่มถ้วย 3 จุด ใส่เหรียญ ลงไปด้วยปิดด้วยกรวยใบตอง ครอบด้วยฝ้ายหรือด้ายไหม 1 ใจ ปักเทียนไว้สำหรับจุดตอนแห่รอบโบสถ์วิหาร ขั้นตอนก่อนการประกอบพิธีเริ่มด้วยการจุดเทียนบายตะเบ็ดตะโบร นำไปแห่รอบโบสถ์หรือวิหาร 3 รอบ แห่จบแล้ว นำของที่เตรียมไว้ทั้งหมดไปรวมกันที่วัด บริเวณด้านหน้าพระสงฆ์ พอชาวบ้านมาพร้อมเพรียงกันแล้วจะนำบายตะเบ็ดตะโบร พร้อมจุดเทียนที่ปลายบายตะเบ็ดตะโบร ไปแห่ที่โบสถ์หรือศาลาวัด 3 รอบ ก่อนนำมารวมกันไว้จุดหนึ่ง เสร็จแล้วจะนำสายสิญจน์ห้อมล้อมและจุดเทียนบนกระบุงหรือตะกร้าที่เตรียมไว้เพื่อให้พระสวดเรียกผีบรรพบุรุษให้มารับส่วนบุญส่วนกุศลและเครื่องเช่นไหว้ที่ลูกหลานเตรียมมา เพื่อนำกลับไปยังภพภูมิเดิมของตนซึ่งจะทำก่อนพระอาทิตย์ขึ้น เรียกว่า “จูนโฌนตา” คือ พิธีการส่งผีบรรพบุรุษ หลังจากเสร็จพิธีแล้ว ลูกหลานจะนำกระบุงกลับไปบ้านและเก็บเครื่องเช่นที่อยู่ในกระบุง ไปวางตามทางสี่แพร่งบ้าง ที่ปลายทุ่งนาบ้าง นำไปใส่กระถางลอยในแม่น้ำบ้าง มีความเชื่อว่าจะทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์กับพืชพันธุ์ธัญญาหาร หรืออุทิศให้กับผีที่เฝ้าอยู่ตามไร่นา เจ้าที่เจ้าทาง ในช่วงเช้า เวลาประมาณ 08.00 น. ชาวบ้านจะทำบุญตักบาตร

(2) เครื่องเช่นไหว้ในพิธีประเพณีแซนโฌนาตา มีดังนี้

(2.1) เครื่องเช่นไหว้ประเภทกินได้ ได้แก่

ชื่อ	ความหมาย/คติความเชื่อ	ความสำคัญ
ข้าวต้มมัด	เชื่อว่าเป็นอาหารที่พกพาไว้กินเวลาเดินทางได้ และเป็นอาหารที่ต้องมีทุกงานบุญ พิธีกรรม	ต้องมีทุกหลังคาเรือน (มีมาตั้งแต่อดีต)
ขนมเทียน	เชื่อว่าเป็นอาหารที่บรรพบุรุษ สามารถพกพานำกลับไปยังอีกภพได้	ต้องมีทุกหลังคาเรือน (มีมาตั้งแต่อดีต)
กล้วย	เชื่อว่าเป็นผลไม้ที่หาได้ง่าย มีเยอะและนำมาใช้เป็นองค์ประกอบเป็นเครื่องเช่น ปฏิบัติสืบต่อกันในสมัยอดีตและใช้รับประทานแทนข้าวได้	ต้องมีทุกหลังคาเรือน (มีมาตั้งแต่อดีต)
เนื้อหมูย่าง	เป็นเนื้อสัตว์ที่นิยมนำมาประกอบเป็นอาหาร นำมาทำให้สุกเก็บไว้กินได้นาน นิยมหั่นเป็นชิ้นเหลี่ยมๆ พอคั่ว แล้วหลาวไม้ไผ่เสียบ 3 - 4 ชิ้น แล้วนำมาย่าง หลังเสร็จพิธีสามารถนำมาย่างหรือทอดเพื่ออุ่นนำมาบริโภคได้ ไม่เสียรสชาติ	ต้องมีทุกหลังคาเรือน (มีมาตั้งแต่อดีต)
ไก่ย่าง	เป็นเนื้อสัตว์ที่นิยมนำมาประกอบอาหาร ทำให้สุกสามารถเก็บไว้กินได้นาน นิยมบริโภคกันมาตั้งแต่อดีต หลังเสร็จพิธีสามารถนำมาย่างหรือทอดเพื่ออุ่นนำมาบริโภคได้ ไม่เสียรสชาติ ลักษณะ: ผ่าครึ่ง ขนาดพอเหมาะที่จะย่างให้สุก หลาวไม้ไผ่มาเสียบแล้วนำมาย่าง	ต้องมีทุกหลังคาเรือน (มีมาตั้งแต่อดีต)
ปลาย่าง	เป็นอาหารที่นิยมรับประทานเป็นประจำทำให้สุกก่อน เก็บไว้ได้นาน หลังเสร็จพิธีสามารถนำมาย่างหรือทอดเพื่ออุ่นนำมาบริโภคได้ ไม่เสียรสชาติ	หลังเสร็จพิธีสามารถนำมาย่างหรือทอดเพื่ออุ่นนำมาบริโภคได้ ไม่เสียรสชาติ
เนื้อย่าง	เป็นเนื้อที่บรรพบุรุษสมัยก่อนบริโภคกันแพร่หลาย นิยมทำเป็นเนื้อแดดเดียวเพื่อถนอมอาหาร ปัจจุบันบางครั้งเรือนไม่ค่อยนิยมบริโภค เนื่องจากเป็นสัตว์เลี้ยงขนาดใหญ่ ล้มลำบาก นิยมซื้อจากตลาดมาประกอบอาหารลักษณะ - หั่นเป็นเหลี่ยม หลาวไม้ไผ่เสียบประมาณ 3 - 4 ชิ้น แล้วนำมาย่าง	มีก็ได้ ไม่มีก็ได้ แล้วแต่ลูกหลานบางครั้งเรือนจะหามาได้(เป็นอาหารที่นิยมนำมาใส่ทีหลัง)

ชื่อ	ความหมาย/คติความเชื่อ	ความสำคัญ
หมึกย่าง, กุ้งเผา, กุ้งย่าง	เป็นอาหารประเภทใหม่ที่ลูกหลานสามารถจะหา มาได้ แล้วอยากจะทำบุญอุทิศให้บรรพบุรุษได้ รับประทานบ้าง	มีก็ได้ ไม่มีก็ได้ แล้วแต่บาง ครอบครัวที่สามารถหามาได้ (เป็นอาหารที่มาจากทะเล)
หมากพลู/บุหรื	คนสมัยก่อนนิยมกินหมากพลูเป็นอาหารว่างจน มาถึงปัจจุบันก็ยังนิยมกินแพร่หลาย ส่วนบุหรืจะ มีมาเป็นชุดกับหมากพลูขาดไม่ได้ เวลาว่างงานบุญ หรือพิธีกรรมต่างๆ ก็จะใช้บุหรืกับหมากพลู ไม่ได้ลักษณะ-หมากพลูจะจัดเป็นคำ บุหรืในอดีต ใช้ใบตองแห้ง ใบสังแก่ ใบแคลงเปื้อน ม้วนยาเส้น	ต้องมีทุกหลังคาเรือน เพราะ บรรพบุรุษสมัยก่อนนิยมกิน เป็นประจำ
นมกล่อง	จัดเป็นเครื่องดื่มที่นิยมดื่มกันมากในปัจจุบัน ลูกหลานจึงอยากทำบุญอุทิศไปให้บรรพบุรุษและ ลูกหลานที่เสียชีวิตไปแล้วได้กินบ้าง	มีเกือบทุกหลังคาเรือน เพราะเชื่อว่าได้ส่งของดีๆ ไป ให้บรรพบุรุษและผีลูกหลานที่ เสียชีวิตไปแล้ว
ขนมผิง	เป็นขนมที่ในสมัยก่อนเคยได้กินและเป็นที่รู้จักกัน ดีในอดีต เลยต้องมีใส่ไปด้วยเสมอ	ต้องมีทุกหลังคาเรือน พอถึง ช่วงเทศกาลประเพณีเดือน 10 จะมีขนมผิงมาขายในหมู่บ้าน เพราะชาวบ้านจะต้องหาซื้อ กันทุกครัวเรือน
ขนมถั่วตัด	เป็นขนมที่ในสมัยก่อนเคยได้กินและเป็นที่รู้จักกัน ดีในอดีต เลยต้องมีใส่ไปด้วยเสมอ	ต้องมีทุกหลังคาเรือน พอถึง ช่วงเทศกาลประเพณีเดือน 10 จะมีขนมถั่วตัดมาขายใน หมู่บ้าน เพราะชาวบ้าน จะต้องหาซื้อกันทุกครัวเรือน
เหล้า	เป็นเครื่องดื่มที่บรรพบุรุษเขาเคยกิน พอถึง เทศกาลหรือประเพณี การเซ่นไหว้ทุกประเภท จะต้องมีเหล้าเซ่นไหว้ให้บรรพบุรุษได้กินเสมอ	ส่วนมากต้องมีเพราะต้องใช้ เหล้าเป็นเครื่องเซ่นไหว้มา ตลอด ขึ้นอยู่กับบรรพบุรุษ ของใครที่ชอบกินเหล้า บรรพ บุรุษบางท่านไม่ชอบกินก็จะไม่ เรียกขานชื่อของท่านมา (ใน อดีตจะใช้เหล้าสาโท)

ชื่อ	ความหมาย/คติความเชื่อ	ความสำคัญ
เปียร์	ลูกหลานนิยมกินกันในปัจจุบันก็เลยซื้อมาเช่น ไหว้ไปให้บรรพบุรุษได้ดื่มกินบ้าง	ต้องมีเพราะจัดอยู่กลุ่ม เครื่องดื่มที่นิยมนำมาเช่นไหว้ ในปัจจุบัน
น้ำส้ม	เป็นเครื่องดื่มที่จัดว่าไม่ใช่ของมีนเมาซึ่งอาจริน อุทิศให้กับบรรดาผู้ที่ไม่นิยมของมีนเมาอาจเป็น ผู้ชายบางท่านหรือผู้หญิงและเด็กๆ เป็นต้น และ นิยมนำมาเช่นไหว้พร้อมกับเหล้าเปียร์แต่เวลาริน จะแยกแก้วต่างหาก	ต้องมีเพราะในปัจจุบัน ลูกหลานสามารถหาได้ทุกคน หาซื้อง่ายตามท้องตลาด จัดได้ ว่าเป็นหนึ่งในเครื่องดื่มที่นิยม นำมาเช่นไหว้พร้อมๆกับเหล้า และเปียร์
น้ำเปล่า	เวลากินอาหารทุกอย่างจำเป็นต้องมีน้ำเปล่าไว้ ดื่มตามเสมอหรืออาจจะใช้สำหรับนำมากรวด อุทิศให้กับบรรพบุรุษก็ได้	ต้องมีทุกครัวเรือน จะขาด ไม่ได้
ข้าว	นิยมใส่ขามขนาดเล็กๆสองสามชุดเพื่อให้กิน ณ จุดๆ นั้น และชุดที่จัดเตรียมไว้ในกระบุง (ส่วนมากจะเป็นอาหารแห้ง) สำหรับนำไปกินอีก ภพหนึ่งในวันสุดท้าย	ต้องมีทุกหลังคาเรือน ขาด ไม่ได้
แกง	นิยมใส่ถ้วยเล็กๆ สองสามชุด มักจะเป็นแกงไก่ใส่ วุ้นเส้น แกงเนื้อ แกงปลาแล้วแต่จะหาได้	ต้องมีทุกหลังคาเรือน ขาด ไม่ได้
ของหวาน	บัวลอย หรือลอดช่อง สำหรับเช่นไหว้ ณ จุดๆ นั้น ขณะที่มีการเช่นไหว้ เพราะเป็นอาหารที่บูด เสียง่าย	ต้องมีทุกบ้าน ขาดไม่ได้
ส้มเขียวหวาน	เป็นผลไม้ที่หาซื้อได้ตามท้องตลาดลูกหลานก็เลย จัดหามาให้บรรพบุรุษได้กินของดีๆ	แล้วแต่ลูกหลานจะหามาได้ หรือบางฤดูกาลส่วนใหญ่หาได้ ตามท้องตลาด เป็นผลไม้เพ็ง นำมาจัดเป็นเครื่องเช่น
ส้มโอ	เป็นผลไม้ที่หาซื้อได้ตามท้องตลาดลูกหลานก็เลย จัดหามาให้บรรพบุรุษได้กินของดีๆ	แล้วแต่ลูกหลานจะหามาได้ หรือบางฤดูกาลส่วนใหญ่หาได้ ตามท้องตลาด เป็นผลไม้เพ็ง นำมาจัดเป็นเครื่องเช่น

[illegible]

ชื่อ	ความหมาย/คติความเชื่อ	ความสำคัญ
ลำไย	เป็นผลไม้ที่หาซื้อได้ตามท้องตลาดลูกหลานก็เลยจัดทำมาให้บรรพบุรุษได้กินของดี ๆ	แล้วแต่ลูกหลานจะหามาได้ หรือบางฤดูกาลส่วนใหญ่หาได้ตามท้องตลาด เป็นผลไม้เพ็งนำมาจัดเป็นเครื่องเซ่น
มันเทียน	ในสมัยก่อนไม่มีอะไรกินนิยมนำมากินแทนข้าว เป็นอาหารที่บรรพบุรุษคุ้นเคยดี กินเป็นประจำ	แล้วแต่ลูกหลานจะสามารถหามาได้
มันเทศ	ในสมัยก่อนไม่มีอะไรกินนิยมนำมากินแทนข้าว เป็นอาหารที่บรรพบุรุษคุ้นเคยดี กินเป็นประจำ	แล้วแต่ลูกหลานจะสามารถหามาได้
มัน 5 นาที	ในสมัยก่อนไม่มีอะไรกินนิยมนำมากินแทนข้าว เป็นอาหารที่บรรพบุรุษคุ้นเคยดี กินเป็นประจำ	แล้วแต่ลูกหลานจะสามารถหามาได้
เผือก	ในสมัยก่อนไม่มีอะไรกินนิยมนำมากินแทนข้าว เป็นอาหารที่บรรพบุรุษคุ้นเคยดี กินเป็นประจำ	แล้วแต่ลูกหลานจะสามารถหามาได้
กลอย	ในสมัยก่อนไม่มีอะไรกินนิยมนำมากินแทนข้าว เป็นอาหารที่บรรพบุรุษคุ้นเคยดี กินเป็นประจำ	สมัยก่อนต้องมี แต่ปัจจุบันเริ่มหาได้ยาก
ข้าวโพด	บรรพบุรุษเคยปลูกไว้กินเอง บางครั้งก็กินแทนข้าว	จะมีก็ได้ ไม่มีก็ได้ แล้วแต่จะหาได้
แตงโม	เป็นผลไม้ที่บรรพบุรุษเคยปลูกไว้กินเองเป็นผลไม้ดั้งเดิม	ควรจะมีเพราะเป็นผลไม้ที่บรรพบุรุษเคยกินเป็นประจำ และเป็น ผลไม้ที่นิยมปลูกกินเองตามไร่ของตน

(2.2) เครื่องเซ่นไหว้ ประเภทเครื่องเคียง

ชื่อ	ความหมาย/คติความเชื่อ	ความสำคัญ
ตะไคร้ ชিং ข่า	ใช้เป็นเครื่องเคียงสำหรับทำกับข้าว และเชื่อกันว่าผีบรรพบุรุษจะนำไปปลูกในภพที่ตนอยู่	ต้องมีทุกครัวเรือน เพราะเชื่อว่าบรรพบุรุษจะนำไปปลูกไว้สำหรับประกอบอาหาร
ใบแมงลัก ใบกระเพรา ใบโหระพา	เชื่อว่าผีบรรพบุรุษได้นำไปทำเครื่องเทศทำกับข้าวและสามารถนำไปปลูกที่ภพภูมิของตนได้	ต้องมีทุกครัวเรือน เพราะเชื่อว่าบรรพบุรุษจะนำไปปลูกไว้สำหรับประกอบอาหาร

(2.3) เครื่องเซ่นไหว้ประเภทที่กินไม่ได้

ชื่อ	ความหมาย/คติความเชื่อ	ความสำคัญ
เสื้อผ้า	เพื่อให้บรรพบุรุษได้ใช้พลัดเปลี่ยน นิยมนำเสื้อผ้าแบบที่ท่านเคยชอบสมัยยังมีชีวิตอยู่ ผ้าเนื้อดี ๆ มีราคา มีความสวยงาม	ต้องมีทุกครัวเรือน ขาดไม่ได้ ต้องอุทิศส่งไปให้ทุก ๆ ปี
เงิน ทอง	มีความเชื่อว่า เพื่อให้บรรพบุรุษได้นำไปใช้ในภพโน้น	เงินต้องมี แต่ทอง ไม่ต้องก็ได้ เพราะบางครอบครัวไม่มีทองใส่
ผ้านุ่ง เช่นผ้าซิ่นไหม	มีความเชื่อว่าอยากให้บรรพบุรุษได้ใส่ผ้าไหมสวยๆ แบบที่ท่านชอบตอนสมัยยังมีชีวิตอยู่	ต้องมีทุกบ้าน
โสร่งไหม	มีความเชื่อว่าอยากให้บรรพบุรุษได้ใส่ผ้าไหมสวยๆ แบบที่ท่านชอบตอนสมัยยังมีชีวิตอยู่	ต้องมีทุกบ้าน
ผ้าขาวม้าไหม	มีความเชื่อว่าอยากให้บรรพบุรุษได้ใส่ผ้าไหมสวยๆ แบบที่ท่านชอบตอนสมัยยังมีชีวิตอยู่	ต้องมี ขาดไม่ได้
รูป เทียน	รูป มีความเชื่อว่าสำหรับใช้จุดเพื่อเรียกดวงวิญญาณ หรือใช้สื่อสารกับดวงวิญญาณ ส่วนเทียนใช้จุดเป็นแสงสว่างนำทางให้มายังเครื่องเซ่นไหว้อยู่	ต้องมี ขาดไม่ได้

(2.4) เครื่องเซ่นไหว้ที่นำไปที่วัด

ชื่อ	ความหมาย/คติความเชื่อ	ความสำคัญ
หมากพลู บุหรี่ เงิน รูปเทียน	มีความเชื่อว่าเป็นเครื่องเซ่นหลักสำหรับบรรพบุรุษ เพราะท่านชอบกินหมากพลู สูบบุหรี่ และเงินสำหรับไว้ใช้สอยในภพภูมินั้นๆ รูปเทียนสำหรับบูชา สื่อถึงดวงวิญญาณและเป็นแสงสว่าง	ต้องมีทุกกระบวน เพราะสำคัญมาก
ข้าวต้มมัด กล้วย ผลไม้ กล้วย ไก่ย่าง ปลาย่าง เนื้อย่าง ขนมนม น้ำส้ม น้ำเปล่า	เป็นเครื่องเซ่นไหว้ที่ลูกหลานได้ทำบุญอุทิศสำหรับให้บรรพบุรุษนำกลับไปกินในภพภูมิของตนในวันสุดท้าย	ต้องมี เพราะเป็นสิ่งที่สำคัญมากๆ ในบรรดาเครื่องเซ่นไหว้

ชื่อ	ความหมาย/คติความเชื่อ	ความสำคัญ
ตะไคร้ จิง ข่า ใบ แมงลัก ใบกระ เพรา ใบโหระพา ผักทอง อ้อย เผือก มัน	เป็นเครื่องเช่นไหว้ที่ลูกหลานได้ทำบุญอุทิศ สำหรับให้บรรพบุรุษนำกลับไปกิน นำไปใช้ และปลูกในภพภูมิของตนในวันสุดท้าย	ต้องมี เพราะเป็นสิ่งที่สำคัญ มากๆ ในบรรดาเครื่องเช่นไหว้
บายปลิง (ข้าว เรียกขวัญ) จำนวน 19 ก้อน	เป็นข้าวเหนียวที่จับเป็นก้อนๆ จำนวน 19 ก้อน ตรงตามจำนวนของคนเรา โดยมีความเชื่อ ว่าคนเรามีขวัญ 19 ขวัญ	ต้องมีทุกหลังคาเรือนขาดไม่ได้
แกงใส่ถุง	เป็นแกงเครื่องเช่นไหว้ นำมาใส่สำหรับห่อ กลับไปยังภพภูมินั้นๆ	ต้องมีทุกหลังคาเรือน ขาดไม่ได้
บายตะเบ็ดตะโบร	เป็นข้าวที่เตรียมมาสำหรับบูชาพระพุทธรูป จะต้องทำพิธีแห่รอบวิหารก่อนลักษณะ- เป็น ข้าวเหนียวปั้นเป็นก้อนใส่ถ้วย มีกรวยใบตอง ครอบและมีด้ายไหม ม้วนคอบกรวยอีกชั้น มี เทียนเสียบไว้ตรงกลางกรวยใบตอง	ต้องมีทุกครัวเรือน ขาดไม่ได้
บายเป็น	เป็นข้าวจิ้งห้นพระสงฆ์ สำหรับถวายพระสงฆ์ ฉันในเวลาใกล้รุ่งสว่างพอที่คนเราสามารถ มองเห็นลายมือบนฝ่ามือชัด	ต้องมีทุกครัวเรือน

(3) การเตรียมเครื่องเช่นไหว้ในการประกอบพิธีกรรมประเพณีแซนโหมินดา

1. การเตรียมอุปกรณ์ของ (เป็นตุ๋จย) ประกอบด้วย กล้วย ข้าวต้มมัด ผลไม้ หมูย่าง ปลา
ย่าง เนื้อย่าง ไก่ย่าง นิยม เหลาไม้ไผ่เสียบย่าง

2. การเตรียมซักบังสุกุล หรือเรียกว่าซัมนั่น เป็นสำหรับอาหารสำหรับเช่นไหว้ 1 ถาด
เตรียมข้าว 1 ถ้วย น้ำ 1 แก้ว สำหรับใช้กรวดอุทิศหรือมนต์กลอง น้ำส้มขวดเล็ก ขนม ข้าวต้มมัด 4 ชิ้น กล้วย
4 ลูกจัดวางตามมุมเป็น 4 มุม แกง 1 ถ้วย ปลาอย่าง หรือเนื้ออย่าง 1 ถ้วย หมากพลู ยาสูบม้วน 3-5 มวน
เทียน 2 เล่ม รูป 1 ดอก และใส่เงินปัจจัยตามความเหมาะสม

3. การเตรียมจุนจีจ๊ะฮ์ ภาษาท้องถิ่น หมายถึง ส่งข้าวผู้เฒ่าผู้แก่ในตระกูล คนที่เคารพนับ
ถือ สิ่งที่ต้องเตรียม มีสำหรับใส่กับข้าวใส่ปันโต 1 ชุด ถ้าส่งหลายคนก็จัดเตรียมหลายชุด มีผลไม้ นมกล่อง
น้ำส้ม และเงิน อาจมีเสื้อผ้าชุดใหม่ ให้ท่านได้ใส่ไปทำบุญที่วัดในช่วงแซนโหมินดา หรือคู่บ่าวสาวที่ได้มันหมาย
กันไว้แต่ยังไม่ทันได้แต่ง ฝ่ายหญิงก็ถือเป็นภาระหน้าที่ที่ต้องจัดเตรียมสำหรับปันโต เพื่อนำไปส่งที่บ้านฝ่ายชาย

4. การเตรียมบายตะเบ็ดตะโบร ประกอบด้วยข้าวเหนียว เนื้อย่าง ปลาย่าง หรือไก่ย่างเป็นชิ้นเล็กๆ เงิน ด้ายไหม เทียน โดยลักษณะของบายตะเบ็ดตะโบร ชาวบ้านจะนำไปตองมาทำเป็นกรวย ครอบไว้บนขาม มีด้ายไหมลักษณะเป็นขดล้อมครอบไว้ด้านบนกรวยใบตองอีกชั้น มีเทียนเสียบไว้บนปลายกรวยใบตอง

6.4 ประเพณีแซนโฎนตาภูมิโคกวัด (กัมพูชา)

จากการศึกษาเก็บข้อมูลในพื้นที่ภูมิโคกวัด ตำบลแสนน้อย อำเภวาริน จังหวัดเสียมเรียบ (กัมพูชา) พบว่า “ประเพณีแซนโฎนตา” หรือ “บนประจุมเบ็น” ได้มีการประกอบพิธีกรรมประเพณีแซนโฎนตา คือ ก่อนถึงวัน “**เบ็นตุจย**” และ “**เบ็นทม**” ชาวบ้านทุกครัวเรือนจะเริ่มหา เริ่มจัดเตรียมสิ่งของสำหรับห่อข้าวต้ม เช่น เตรียมมะพร้าว ใบตอง ดอก เชือก กล้วย ถั่วดำ และ เตรียมอาหาร เนื้อหมู ปลา ขนม และ เตรียมเสื้อผ้า สำหรับทำบุญถวายพระและเซ่นไหว้อุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว โดยมีการดำเนินการหาตัดใบตองมาผึ่งแดด เพื่อให้ใบตองมีความเหนียวและนุ่ม เวลาห่อจะได้ไม่แตก หาเชือกปอสำหรับมัดข้าวต้ม เตรียมมะพร้าว ขูดเอาเนื้อมะพร้าว หมักคลุกเคล้าข้าวเหนียวสำหรับห่อข้าวต้ม หาผลไม้ เนื้อ หมู เป็ด ไก่ ปลา กบ และอาหารคาวหวานนำของทุกอย่างที่หามาได้ มาเตรียม ทำให้สุกแล้วนำมาจัดไว้ในถาด หรือกระบุง เพื่อใช้เซ่นไหว้และนำไปที่วัด

ประเพณีแซนโฎนตา มีมาตั้งแต่รุ่นปู่ ย่า ตา ยาย เห็นพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ก็เลยทำตามๆ กันมา ความเชื่อของแซนโฎนตา มีความเชื่อว่า ถ้าไม่ทำ ฝิบรรพบุรุษ พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ก็จะไม่เที่ยวเดินไปดูตามวัดจนครบ 7 วัด ถ้าไม่เห็นลูกหลาน เตรียมข้าวของเครื่องเซ่นมาไหว้ ก็จะมีการน้อยใจนั่งร้องไห้หา ลูกหลาน ก็จะสาปแช่งลูกหลานไม่ให้อยู่ดีมีสุข ดังนั้นลูกหลานจะมีความเชื่อว่า ถ้าถึงประเพณีแซนโฎนตา ลูกหลานต้องเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ เพื่อทำบุญอุทิศไปให้

พิธีการเซ่นไหว้ **เบ็นตุจย** จะทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ชาวบ้านจะทำกับข้าวไปทำบุญที่วัดในตอนเช้า จะมีการทำบุญตักบาตร พอถึงแรม 1 ค่ำ ก็จะเริ่มชักบังสุกุลอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับญาติมิตรที่ล่วงลับ โดยจะแบ่งเป็นคุ้ม ภูมิละเวีย จะมี 5 คุ้ม โคกวัดจะมี 4 คุ้ม ภูมิแสนสมต จะมี 5 คุ้ม จะผลัดกันทำพิธีบังสุกุลคุ้มละวัน โดยชาวบ้านจะเตรียม ห่อข้าวต้ม อาหารคาวหวาน หมากพลู ยาสูบ ขนม ผลไม้ น้ำดื่ม น้ำส้ม รูปเทียน ไปทำพิธี จนถึงแรม 13 ค่ำ จะเตรียมห่อข้าวต้มจัดหาเครื่องเซ่นไหว้ และในระหว่างวันเบ็นตุจย คือวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ไปจนถึงวันเบ็นทม คือวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 ชาวกัมพูชาจะนำ “**บายเบ็น**” (ต้องจัดเตรียมทุกบ้าน) และ “**บายตะเบ็ดตะโบร**” (บางบ้านไม่ได้จัดเตรียม) ไปที่วัดทุกวันให้พระสวดมนต์ทำพิธีเสร็จแล้ว ชาวบ้านจะนำบายเบ็นมาเทรวมไว้ ณ จุดๆ หนึ่งภายในวัดที่ได้เตรียมเอาไว้เพื่อให้ฝิบรรพบุรุษมารับไป ส่วนฝิที่ไม่มีญาติทำบุญอุทิศไปให้นั้น ชาวบ้านจะนำบายเบ็นมาเทที่นอกกำแพงวัด จุดประสงค์เพื่อให้เหล่าสัมภเวสี ฝิที่ไม่มีญาติทำบุญอุทิศไปให้ได้มารับไป ชาวกัมพูชาจะจัดเตรียมการและดำเนินการแบบนี้ตั้งแต่เบ็นตุจยไปจนถึงเบ็นทมโดยในช่วงเวลาจากเบ็นตุจยไปจนถึงเบ็นทมนี้ผู้เฒ่าผู้แก่จะมีการโกนผมนุ่งผ้าขาวเข้าวัดทำบุญและนอนถือศีลที่วัดทุกวัน

ในช่วง **เป็นทม** คือวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 ซึ่งเป็นวันเซ่นไหว้ ในช่วงเช้าทุกคนจะจัดเตรียมห่อข้าวต้ม ทำขนม หาเนื้อหาลามาปิ้งย่าง สำหรับทำเครื่องเซ่นไหว้ มีการบวงสรวงผีบรรพบุรุษผู้ก่อตั้งบ้านร่วมกัน ในช่วงบ่ายก็มีการทำบังสุกุลที่วัดอุทิศบุญกุศลไปให้บรรดาบรรพบุรุษของตนและมีการเรียไรเงินเพื่อจัดทำต้นผ้าป่า หาเงินเข้าวัด ในตอนเย็นเหล่าญาติๆ จะนำของเซ่นไหว้มารวมกันที่บ้านของพ่อแม่และจะทำพิธีเซ่นไหว้พร้อมกันที่บ้านหลังจากที่ชาวบ้านแต่ละครัวเรือนทำพิธีเซ่นไหว้ตามบ้านเรือนของตนเองเสร็จแล้ว จะจุดธูปบอกผีบรรพบุรุษของตนเพื่อให้ไปวัดฟังพระสวดมนต์และฟังธรรม แล้วนำเครื่องเซ่นไหว้ใส่กระบุง แห่ไปพร้อมขบวนแห่ ผ้าป่า มีดนตรีมีการละเล่นต่างๆ ในขณะที่มีขบวนแห่ข้าววัดเมื่อไปถึงวัดจะแห่ขบวนรอบอุโบสถ 3 รอบ แล้วนำเครื่องเซ่นไหว้ไปรวมกันที่วัดเพื่อทำพิธีทางสงฆ์

เมื่อเสร็จพิธีแล้ว ชาวบ้านทั้งเด็กและผู้ใหญ่บางคนจะนอนที่วัดรอทำพิธีในช่วงเช้ามีดของวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 พอถึงเวลาประมาณตี 4 พระสงฆ์จะทำพิธีสวดมนต์อุทิศเครื่องเซ่นไหว้ให้กับเหล่าผีบรรพบุรุษทุกคน ขณะที่พระสงฆ์สวดมนต์อุทิศ ให้นั้น ชาวบ้านทุกคนจะนั่งรอกรวดน้ำอุทิศให้กับเหล่าผีบรรพบุรุษของตนหลังจากที่เสร็จพิธีในทางศาสนาบนศาลาการเปรียญแล้ว พระสงฆ์จะนำพาชาวบ้านให้เอาเครื่องเซ่นทั้งหมดไปแห่รอบวิหาร 3 รอบเสร็จแล้วก็จะนำเครื่องเซ่นทั้งหมดมาเทในจุดที่ได้เตรียมเอาไว้ และจะมีการตักลงเพื่อเรียกให้เหล่าผีบรรพบุรุษมานำเครื่องเซ่นไหว้กลับไปในภพภูมิของตน บ้างนำไปเทบริเวณทุ่งนาบ้าง นำไปลอยที่แม่น้ำไปกับกระพงที่ทำจากเปลือกต้นกล้วยบ้าง เป็นการนำส่งเครื่องเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษทั้งทางบกและทางน้ำ และชาวบ้านมีความเชื่อว่าการนำไปเทที่บริเวณทุ่งนานั้นเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์กับพืชผลธัญญาหารของตนหลังจากนำส่งเครื่องเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษแล้วตอนเช้าวันเดียวกันชาวบ้านจะมารวมกันทำบุญใส่บาตรถวายภัตตาหารพระสงฆ์เสร็จแล้วรับพรจากพระสงฆ์ เป็นอันเสร็จพิธีแซนโชนตาหรือบนประจุมเป็น

เครื่องเซ่นไหว้ แบ่งเป็นประเภทกินได้และประเภทกินไม่ได้ เครื่องเซ่นไหว้ประเภทกินได้ประกอบด้วย ข้าวต้มหมู ข้าวต้มกล้วย ขนมจีบ ขนมเอี๊ยะ ผลไม้ น้ำส้ม เหล้า (จะเซ่นเฉพาะที่บ้าน) กับข้าวอาหารคาวหวาน ปลา เนื้อสัตว์ หมากพลู 5 คำ ส่วนเครื่องเซ่นไหว้ประเภทที่กินไม่ได้ ประกอบด้วย บุหรี่ ธูป เทียน เสื้อผ้า แป้ง หวี กระจก น้ำอบ เงินปัจจัย

พิธีการเซ่นไหว้ในบ้านเรือน จะเริ่มทำพิธีตั้งแต่หลังบ่ายสามโมงเย็น เป็นต้นไปหรือในสมัยโบราณถือเอาเวลาที่ต่อนัว-ควายเข้าคอกเรียบร้อยแล้ว ของวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 พอเสร็จจากพิธีเซ่นไหว้ชาวบ้านก็จะเตรียมเครื่องเซ่นใส่กระบุงไปที่วัดเพื่อทำพิธี ฟังพระสวดมนต์ สิ่งเตรียมใส่ลงในกระบุงประกอบด้วย ข้าว ข้าวต้ม มะพร้าว ต้นกล้วย ต้นกระเพรา ต้นแมงลัก ตะไคร้ ขิง ข่า โหระพา อ้อย พันธุ์ข้าว งา ถั่ว ถั่วลิสง พริก กล้วย ปลาย่าง หมูย่าง ขนมเทียน มัน เผือก พอถึงเช้ามืด เวลาประมาณ 04.00 น. ของวันขึ้น 15 ค่ำ ก็จะนำตะกร้าไปเทพร้อมกันที่หลุมที่ขุดเตรียมไว้ มีความเชื่อว่า ผีบรรพบุรุษ ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้วได้นำไปปลูกต่อที่ภพภูมิที่อยู่ หากว่าลูกหลานไม่จัดเตรียมอุทิศไปให้ ผีบรรพบุรุษป่วน ตายายจะไม่มีอะไรสำหรับนำไปกินในภพนั้นๆ

พิธีกรรมบังสุกุล มีความเชื่อว่า ถ้าเราทำได้ทำพิธีบังสุกุลไปให้ ผีป่วน ตายายจะได้รับส่วนบุญส่วนกุศลที่ลูกหลานได้อุทิศไปให้ ถ้าไม่ทำพ่อแม่ ปู่ย่าตายายก็จะได้กินแค่ข้าว หรือเครื่องเซ่นที่เราเซ่นไปให้ แต่ไม่ได้รับส่วนบุญส่วนกุศลที่ลูกหลานได้ทำ ดังนั้นเราต้องทำพิธีกรรมสวดบังสุกุลทุกปี ในช่วงบุญประเพณีแซนโชนตา

จุนบายให้กับพ่อแม่ญาติผู้ใหญ่ กรณีที่มีลูกหลานออกรือน พอถึงช่วงประเพณีแซนโถงนา ก็จะต้องเตรียมสำหรับ เช่นข้าวปลา อาหารคาวหวาน จะมี กล้วย ข้าวต้ม ขนม ผลไม้ เนื้อสัตว์ น้ำดื่ม น้ำส้ม เงินใส่ในตะกร้า แล้วนำไปส่งให้พ่อแม่ และปู่ย่า ตา-ยาย หรือบ้านต้นตระกูลของตนเพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ ที่ยังมีชีวิตอยู่

ความเปลี่ยนแปลงของประเพณีแซนโถงนา ในอดีตจะไม่มีเครื่องเซ่นไหว้เยอะ เหมือนปัจจุบันจะมีเพียงข้าวต้ม อาหารคาวหวานและเงินทอง เครื่องประดับ ผลไม้ก็เท่าที่จะหาได้ตามธรรมชาติ แต่ปัจจุบันข้าวของเครื่องเซ่นจะมีเยอะ ผลไม้สามารถหาซื้อได้ตามตลาดทั่วไป และเนื้อสัตว์ก็หาซื้อตามท้องตลาดได้ง่าย จึงทำให้เครื่องเซ่นไหว้ในปัจจุบันดูหลากหลายกว่าในสมัยก่อนมาก ประเพณีแซนโถงนาเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ของพี่น้อง ไทย - กัมพูชา ที่มีการเข้าไปเช่นไหว้ เช่น ประมาณเมื่อ 29 ปีที่แล้วยายโปก ชาวบ้านละเวียเคยขึ้นไปเช่นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ที่บ้านยายบุรณ์ ที่เป็นพี่สาวคนที่ 3 ของยายโปก ส่วนประเพณีอื่น ๆ ที่ทำร่วมกัน เช่น ยายโปกได้เดินทางไปร่วมงานศพของญาติที่วัดกันทรอมใต้ ได้ร่วมงานฉลองอุโบสถวัดกันทรอมใต้และงานแต่งงานของญาติที่บ้านกันทรอมใต้ และญาติๆ ฝั่งไทยที่เคยได้ไปร่วมประเพณีงานแต่งที่กัมพูชา ประกอบด้วย ตาชำ มนตรวิงษ์ ตาพิ มนตรวิงษ์ นายคาร มนตรวิงษ์ นายประยูร สุพงษ์ และ นางสี มนตรวิงค์ เป็นต้น

ภาพที่ 6 – 7 เตรียมห่อข้าวต้ม ทำขนม และหาปลาเตรียมเครื่องเซ่น

ภาพที่ 6 – 8 การจัดเตรียมของเซ่นไหว้สำหรับเซ่นไหว้ในบ้านเรือน

ภาพที่ 6 -9 จัดเตรียมบายเบ้นและการเทบายเบ้นภายในบริเวณวัด (สำหรับผีที่มีญาติ)

ภาพที่ 6 - 10 การเทเครื่องเซ่นไหว้และเทบายเบ้นอุทิศให้เหล่าเปรตสัมภเวสีที่ไม่มีญาติ

ภาพที่ 6 - 11 บรรดาญาติที่มารวมตัวกัน นิมนต์พระมาทำพิธีบังสุกุลอุทิศบุญกุศล
ไปให้บรรพบุรุษของตน บริเวณที่เก็บอัฐิภายในวัด

ภาพที่ 6 – 12 ทำพิธีเซ่นไหว้บรรพบุรุษของตนตามบ้านเรือนหลังจากนั้นก็จะนำไปรวมกันที่วัด

ภาพที่ 6 – 13 รวบรวมจุดปัจจัยที่บ้านผู้ใหญ่บ้านพร้อมตั้งขบวนเตรียมแห่จุดปัจจัยไปที่วัด

ภาพที่ 6 – 14 ชาวบ้านนำเครื่องเซ่นไหว้บรรพบุรุษของตนไปรวมกันที่วัด

ภาพที่ 6 – 15 ทำพิธีเซ่นไหว้บรรพบุรุษของตนที่วัดในช่วงเข้ามิด

ภาพที่ 6 – 16 พิธีทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุภิกษุสงฆ์-สามเณร

บทที่ 7

การฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีแซนโฎนตา ของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย – กัมพูชา (บ้านกันทรอม-บ้านโคกวัด)

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมในการฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีแซนโฎนตาของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอม กับชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาบ้านโคกวัด กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้ช่วยสร้างบรรยากาศ ความอบอุ่น ความสุข กับพี่น้องไทยและเขมรที่ได้ไปมาหาสู่กัน ทำบุญร่วมกัน ได้รับการต้อนรับซึ่งกันและกันจากญาติๆ และชาวบ้านที่ไม่ใช่ญาติเป็นอย่างดี มีการพูดคุยกันเหมือนคนบ้านเดียวกันสนิทสนมกันมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และประเพณีแซนโฎนตาเป็นความเชื่อที่สามารถละลายหรือก้าวข้ามเส้นเขตพรมแดนที่แบ่งแยกผู้คนสองฝั่งประเทศออกจากกัน สามารถเชื่อมพี่น้องไทยและกัมพูชาที่นับถือผีบรรพบุรุษเดียวกัน ฟื้นฟูความสัมพันธ์ของเครือญาติทั้งระดับครอบครัว กลุ่มเครือญาติในชุมชน เครือญาติในชุมชนข้ามแดน และชุมชนกับวัด ที่สามารถสานความสัมพันธ์กับกลุ่มคนรุ่นลูกหลานของพี่น้องไทยและกัมพูชาให้มีการสานต่อความสัมพันธ์ช่วยเหลือเกื้อกูลกันที่ต่อเนื่องในมิติความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา

ภาพที่ 7 – 1 รวมภาพความสัมพันธ์พี่น้องเครือญาติบ้านกันทรอม – ภูมิโคกวัด ภูมิละเวีย

การฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีแซนโฎนตาของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอม กับชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาบ้านโคกวัดเป็นปฏิบัติการเรียนรู้ซึ่งกันและกันแบบรวมหมู่และแบบค่อยเป็นค่อยไประหว่างพี่น้องไทยและกัมพูชา เพื่อรื้อฟื้นสายใยความสัมพันธ์ของชุมชนทั้งสองฝั่งให้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เริ่มตั้งแต่กระบวนการ ปรับทุกข์เพื่อกำหนดสุขที่ทำให้พี่น้องไทยและกัมพูชาที่ห่าง

เห็นกันมีความคิดถึงกันได้พบปะกันได้สัมผัสกันได้โอบกอดกันได้เห็นหน้ากันได้รู้ ได้ถามข่าวทุกข์สุขกัน สร้างความเชื่อมั่นซึ่งกันและกัน สร้างความซื่อสัตย์ไว้วางใจซึ่งกันและกัน โดยใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือแก่ทุกข์เพื่อสร้างความสุขร่วมกัน โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้

7.1 ขั้นตอนการฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีชนโขนตา

7.1.1 ขั้นตอนการปรับทุกข์-สุข เป็นกระบวนการเริ่มต้นของการเรียนรู้การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องไทย-กัมพูชาที่มีความห่างเหินกัน โดยเริ่มต้นจากความคิดถึงกันของพี่น้องสองฝั่งและการตามหาเยี่ยงยามกันทำให้น้องสองฝั่งได้เห็นหน้ากันได้สัมผัสกันได้โอบกอดกันได้พูดคุยกันได้ปรับทุกข์สุขกันจากที่ไม่ได้พบเจอกันมานาน เทียบกับกระบวนการวิจัยคือ การพัฒนาโครงการ เพื่อเขียนโครงการ “หาเรื่อง” ว่าจะทำอะไร “หาคน” ว่ามีใครบ้าง “หาพื้นที่” ว่ามีพื้นที่ไหนจะทำวิจัย โดยให้พี่น้อง 2 ฝั่งไทยและกัมพูชาได้เห็นหน้ากัน ทั้งทีมไทยไปเยี่ยงยามหาพี่น้องฝั่งกัมพูชา และทีมกัมพูชาไปเยี่ยงยามหาพี่น้องฝั่งไทย แล้วชวนกันทำวิจัยซึ่งเป็นกระบวนการรื้อฟื้นความสัมพันธ์มีความไว้วางใจกันระหว่างพี่น้องเครือข่ายไทยและกัมพูชา

7.1.2 ขั้นตอนการสร้างเชื่อมั่น ในขั้นตอนแรกการปรับทุกข์ สุข แม้ว่าจะมีความเป็นป็นญาติพี่น้อง แต่ช่วงแรกเห็นหน้ากัน ก็ยังไม่ได้เชื่อว่าจะต้องไปทำอะไรร่วมกัน จะต้องสร้างความเชื่อมั่น ความศรัทธาว่า ถ้ามาทำวิจัยร่วมกันจะเกิดประโยชน์ต่อพี่น้องทั้งสองฝั่งอย่างไร เช่นจะทำให้พี่น้องสองฝั่งได้มาเจอกันพบปะกัน ช่วยเหลือกัน ซึ่งอยู่ขั้นตอนของการเตรียมการในกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโดยใช้วิธีการฝึกอบรมแนวคิด เครื่องมือ กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เชิญพี่น้องสองฝั่งมาร่วมกัน พูดถึงแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาร่วม และมีการชี้แจงโครงการวิจัยต่อชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ ตรงนี้เป็นขั้นตอนการสร้างเชื่อมั่นให้กับพี่น้องฝั่งกัมพูชาในการทำวิจัยร่วมกันซึ่งขยายวงจากญาติพี่น้อง สู่ นักวิจัยที่ไม่ใช่ญาติพี่น้องหรือผู้นำชุมชนทั้งสองฝั่งประเทศไทยและกัมพูชา

7.1.3 ขั้นตอนการสร้างควมคุ้นเคยสนิทสนม ให้เกิดความไว้วางใจกัน หลังจากที่ได้เห็นหน้ากันแล้ว ได้พบปะ พูดคุยกัน เชื่อว่าการมาทำวิจัยร่วมกันจะทำให้พี่น้องได้มีโอกาสพบปะ หรือ ไปมาหาสู่กันมากขึ้น มีการช่วยเหลือกันซึ่งกันและกันในระดับพี่น้องเครือข่าย และนักวิจัยไทยและกัมพูชา ซึ่งอยู่ขั้นตอนของการเรียนรู้เก็บข้อมูล เรียนรู้ซึ่งกันระกัน การเก็บข้อมูลไม่เพียงเพื่อให้ได้ข้อมูลแต่การเก็บข้อมูล ได้ช่วยสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัย ชาวบ้านทั้งสองฝั่งประเทศมีความคุ้นเคยสนิทสนมกันได้ด้วย ผ่านเครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูลในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม และผ่านความยากลำบาก ทุกข์ สุข ในการเก็บข้อมูล การข้ามแดนไปมาหากัน เช่น การทำแผนผัง เนื่องจากชุมชนกัมพูชาไม่สบายใจ กังวลว่าการวาดแผนผัง เป็นการพิกัด ทำให้มีการปรับการทำงานเพื่อความสบายใจของพี่น้อง 2 ฝั่ง การใช้วิธีการพาทีมวิจัยกัมพูชาและทีมไทยมาเรียนรู้การเก็บข้อมูลร่วมกันทั้งในพื้นที่ชุมชนไทยและชุมชนกัมพูชา การพบปัญหาร่วมกันและช่วยกันแก้ไข ได้ทำให้เกิดความคุ้นเคย เข้าใจกัน และไว้วางใจกันมากขึ้นมีการขยายวงความสัมพันธ์จากญาติพี่น้อง

นักวิจัย ผู้นำชุมชน สู้ชาวบ้าน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชาทั้งสองประเทศ

7.1.4 ขั้นตอนการสร้างความเชื่อและศรัทธา เป็นการปฏิบัติการสร้างรูปธรรมการแก้ปัญหา ร่วมกัน “โหนดตาลใจ พี่น้องไทยกัมพูชา” ผ่านการทำบุญประเพณีโหนดตาลข้ามแดน เบ็ญต้อย เบ็ญทม เพื่อสาน ความสัมพันธ์หรือฟื้นฟูความรู้สึกความเป็นพี่น้องที่มีมาร่วมกันแต่บรรพบุรุษ เช่น การทำบุญตักบาตรร่วมกัน การเซ่นไหว้บรรพบุรุษร่วมกัน การทอดผ้าป่าร่วมกัน การทำพิธีบายศรีสู่ขวัญผูกแขนรับขวัญลูกหลานข้ามแดนร่วมกัน การปลูกต้นไม้ร่วมกัน ซึ่งทำให้ ความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานความเชื่อเรื่องประเพณีแซนโหมง ตาที่มีมาร่วมกันของพี่น้องไทย-เขมร สามารถละลายหรือก้าวข้ามเส้นเขตพรมแดนที่แบ่งแยกผู้คนพี่น้องไทย และเขมรทั้งสองฝั่งประเทศออกจากกัน และเป็นความเชื่อที่สามารถเชื่อมความสัมพันธ์ของ พี่น้อง เครือญาติ ไทยและกัมพูชาที่นับถือผีบรรพบุรุษเดียวกันได้ทั้งระดับครอบครัว ระดับกลุ่มเครือญาติ ระดับชุมชนกับ ชุมชน ชุมชนกับวัด เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย – กัมพูชาบ้านกันทรอมกับบ้านโค กวัด มีชุดความรู้บนฐานความรู้จากการวิจัยในเรื่องการฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนผ่านบุญประเพณีแซนโหมง ตาข้ามแดนของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย – กัมพูชา ร่วมกัน

7.1.5 ขั้นตอนการสร้างความภาคภูมิใจ เป็นกระบวนการเสริมพลังชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย- กัมพูชาโดย มีการสื่อสารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นข้ามแดนไทยและกัมพูชา สู่สังคมและ สาธารณะ ผ่านเวที นำเสนอผลการศึกษาร่วมกัน มีสื่อจากสำนักต่างๆ มาร่วม ทั้งหนังสือพิมพ์ สถานีโทรทัศน์ เพื่อสื่อสารให้คน ในสังคมได้รับรู้ และเข้าใจงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นข้ามแดนไทยและกัมพูชา เพื่อนำไปสู่การสร้างวาระร่วมการ พัฒนาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนชายแดนไทยและกัมพูชาด้วยกัน ทำให้นักวิจัยไทยบ้านกันทรอมและ กัมพูชาบ้านโคกวัด อาสาเป็นแกนหลักในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อสานความสัมพันธ์กับกลุ่มคนรุ่น ลูกหลานของพี่น้องไทยและกัมพูชาให้มีการสานต่อความสัมพันธ์ช่วยเหลือเกื้อกูลกันที่ต่อเนื่องผ่านประเพณี แซนโหมงตาคือนำไปสู่การสร้าง ความมั่นคงของชุมชนในวิถีการดำเนินชีวิต และการผลิตทางการเกษตร “กลี กรรมจำไร่”ไทยและกัมพูชาาร่วมกัน

ภาพที่ 7 – 2 การฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีแซนโหมงตา

7.2 ผลการฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีชนโกลนตา

จากขั้นตอนวิธีการการฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีชนโกลนตาของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอม กับชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาบ้านโคกวัด ใน 5 ขั้นตอน ดังกล่าวได้ช่วยสร้างบรรยากาศ ความอบอุ่น ความสุข ฟื้นฟูความสัมพันธ์กับพี่น้องไทยและเขมรให้ กลับฟื้นคืนมามีชีวิตชีวาอีกครั้งหนึ่ง พี่น้องที่ห่างหายจากกันไปนานได้สืบทอดและพบปะกันไปมาหาสู่กัน เรียนรู้ร่วมกัน ทำบุญร่วมกัน ได้รับการต้อนรับซึ่งกันและกันจากญาติๆ และชาวบ้านที่ไม่ใช่ญาติเป็นอย่างดี มีการพูดคุยกันเหมือนคนบ้านเดียวกันสนิทสนมกัน และได้ปรับทุกข์กันเห็นข้อแตกต่าง ข้อจำกัดของพี่น้องที่เคยมีความสัมพันธ์กันมาในอดีต มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ดังนี้

7.2.1 เกิดการรื้อฟื้นสายใยความสัมพันธ์เดิม (กลุ่มเครือญาติตามสายเลือด) ของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา “เรารู้จักพ่อแม่ แต่ไม่รู้รุ่นลูกหลาน ว่ามีความเกี่ยวข้องทางสายเลือดกับฝั่งไทยอย่างไรไม่รู้ว่ามีลูกหลาน ก็คน ชื่ออะไรบ้าง” กระบวนการเก็บข้อมูลโดยใช้เครื่องมือแผนผังเครือญาติ ทำให้ได้รู้จักเส้นสายใยความสัมพันธ์ทั้งสายเลือด จากพ่อแม่ ตาทวดถึง ลูก หลาน ทำให้ได้รู้ว่ามีใครบ้างเป็นเป้าหมายในกลุ่มเครือญาติที่จะต้องการรื้อฟื้นเชื่อมความสัมพันธ์ให้ฟื้นขึ้นมากการเก็บข้อมูลและการปฏิบัติการงานวิจัยร่วมกันในพื้นที่แต่ละครั้งทำให้เราได้รู้จักและเริ่มมีความสนิทสนมกันมีความรู้สึกเป็นญาติพี่น้องกันการไปมาหาสู่กันแต่ละครั้งจะมีของฝากติดไม้ติดมือไปฝากญาติๆ ถ้าหากมีงานบุญประเพณี เช่น งานฉลองโบสถ์ งานกฐิน ผ้าป่า งานลอยกระทง งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานศพ เป็นต้น ก็จะมีการแจ้งข่าวบอกให้ญาติๆ ได้รับรู้และข้ามไปร่วมงาน ผู้ที่เคยไปร่วมงานที่ฝั่งกัมพูชา และเครือญาติฝั่งกัมพูชาที่เคยขึ้นมาร่วมงานฝั่งไทย ญาติพี่น้องฝั่งไทยผู้ที่เคยไปร่วมงานกับญาติพี่น้องที่ฝั่งกัมพูชา ประกอบด้วย นายคารม นตรวิงษ์ นายประยูร สุพงษ์ นายสัมฤทธิ์ พานจันทร์ นางเสน นตรวิงษ์ นายพิ นตรวิงษ์ นายชำ นตรวิงษ์ นางสี นตรวิงค์ นายศิลชัย เลิศศรี นางอุทัย เลิศศรี นายลั่น นตรวิงษ์ นางลำไพ นตรวิงษ์ นางเลือน นตรวิงษ์ นายบุญเสริม นตรวิงษ์ นายโสม นตรวิงษ์ นางมะรี นตรวิงษ์ นายนิยม นตรวิงษ์ นางปรุง นตรวิงษ์ นายพวง นตรวิงษ์ ฯลฯ ส่วนพี่น้องกัมพูชาผู้ที่เคยขึ้นมาร่วมงานกับพี่น้องฝั่งไทย ประกอบด้วยกำนันแซม ซาเวือน นางพิง เพ็ญ นางปรีม มม นางปรีม พร นางเลิม สาคร นายปรีม กดอล นายกัน เลิม ด.ญ. โล้ย จันณา ด.ญ. โล้ย โน ด.ญ.โล้ย นุน นางแซม จริง นายแซม ลีฮัว นางแซม พอ นางแซม พอล ซึ่งในการดำเนินการดังกล่าวนอกจากความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องไทยและกัมพูชาในรุ่นพ่อ แม่ แล้ว รุ่นลูกหลานเยาวชนรุ่นใหม่ทั้งสองประเทศได้พบเจอกันได้รู้จักกัน ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ได้เช่นไหว้บรรพบุรุษร่วมกันพร้อมหน้าพร้อมตากัน ทำให้มีความสัมพันธ์สนิทสนมกันรู้จักพี่น้องที่อยู่ประเทศไทยและพี่น้องที่อยู่ประเทศกัมพูชา

ภาพที่ 7 - 3 ความสัมพันธ์เครือข่ายบ้านกันทรอมฝั่งไทย – ภูมิโคกวัด

7.2.2 เกิดการสานสายใยความสัมพันธ์ใหม่ (กลุ่มเครือข่ายเดิม/กลุ่มที่ไม่ใช่ญาติตามสายเลือด) ในระหว่างการทำวิจัยนี้ได้เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์ใหม่ เป็นเสี้ยว เป็นเกลอ กัน เช่น นายฉกาจวุฒิ นันทสิงห์ ผู้ใหญ่บ้านกันทรอมตะวันออกกับนายเมืองเมา ผู้ใหญ่บ้านละลุใหม่ ซึ่งเป็นหนึ่งในทีมวิจัยฝั่งกัมพูชา นายเตี๊ยก ฮุม เป็นคนในพื้นที่ฝั่งกัมพูชาและเป็นคนขับรถรับส่งทีมวิจัยตอนลงพื้นที่ฝั่งกัมพูชา ได้ผูกเกลอกับนาย สุเทพ เลิศศรี คนบ้านกันทรอมตะวันออก การนับถือเป็นพี่เป็นน้อง เช่น นางแต พานจันทร์ นางอัมพร สุพงษ์ นางเสวียน สุพงษ์ ทั้งสามคน ซึ่งเป็นทีมวิจัยฝั่งไทย ได้นับถือเป็นพี่เป็นน้องกับคนกัมพูชาชื่อนางภา เพราะช่วงลงพื้นที่ได้มีการแวะเวียนไปถามสารทุกข์สุกดิบของกันและกัน ทำกิจกรรมงานวิจัยร่วมกัน ก่อเกิดความสัมพันธ์อยากผูกมิตรเป็นพี่เป็นน้องที่รักใคร่ต่อกัน และมีการขยายวงความสัมพันธ์ที่กว้างมากขึ้นของกลุ่มเหมือนญาติ ที่เป็นคนไทยอพยพย้ายถิ่นฐานมาจากจังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ ไปอยู่กัมพูชาตั้งแต่ในอดีตจนมีลูกหลานมากมาย ในกัมพูชาปัจจุบัน เช่น นางม่วย โปก นางมา เทิง นางจาง สิริ และกลุ่มที่ไม่มีเชื้อสายจากไทยแต่อยู่ที่กัมพูชาเดิม เช่น นางสาวซัด นวน นายปุก เกียด นายยัน รุน นายเทียะ ถวด นางสาวรุน โทน นอกจากนี้ยังมีกลุ่มญาติที่อยู่ต่างเมือง เช่น มาจากเมืองบัตตะบอง เดินทางมากับญาติของตน เพื่อมาร่วมงานที่ฝั่งไทย ส่วนญาติที่มาจากพื้นที่ตำบลอื่นก็ถือโอกาสอาศัยเดินทางมาด้วยเพื่อมาพบญาติของตนที่อยู่ตำบลโพธิ์รังษ์ อำเภอนุนาท จังหวัดศรีสะเกษ

ภาพที่ 7 - 4 ความสัมพันธ์ของกลุ่มเหมือนญาติและเกลอหรือเสี่ยว

7.2.3 เกิดการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนต่อชุมชน โดยเฉพาะชุมชนบ้านกันทรอมกับชุมชนบ้านโคกวัด บ้านละเวียจากความสัมพันธ์ทางเครือญาติตามสายเลือด และเครือญาติเหมือนได้ขยายความสัมพันธ์ไปสู่ชาวบ้านในชุมชนไทยและกัมพูชาทั้งสองฝั่ง มีการไปมาหากันเยี่ยมยามกัน ทำบุญร่วมกัน เช่น งานแต่งงานลูกหลาน งานวันสงกรานต์ งานวันลอยกระทง พิธีกรรมปิ้งอเปี้ยะแค งานศพ และงานประเพณีแซนโฎนตา เป็นต้น เป็นจุด เป็นหมี่ ที่สามารถเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนของทั้งสองประเทศ ทั้งในระดับครอบครัว กลุ่มเครือญาติ วัดกับชุมชน วัดกับวัด เยียวชน 2 ฝั่ง และชุมชนกับโรงเรียนในการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันข้ามแดนได้ มีกิจกรรมการพัฒนาบูรณะวัดหรือศาสนาร่วมกัน เช่น การทำผ้าป่าสร้างศาลาการเปรียญการปลูกต้นไม้ร่วมกันที่วัดละเวียกรัง และการเดินสายไฟฟ้า ติดหลอดไฟฟ้าการถวายอุปกรณ์เครื่องเสียงให้กับวัดละเวียกรังฝ่ายพระสงฆ์มีการติดต่อไปมาหาสู่กันระหว่างวัดต่อวัด มีของฝากถวายวัดไปกับชาวบ้านกัมพูชา ทางพระสงฆ์กัมพูชาก็ได้เดินทางมาร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่ประเทศไทยบ่อยครั้งขึ้น มีกิจกรรมมอบอุปกรณ์การศึกษาให้กับลูกหลานที่โรงเรียนโคกวัด-ละเวีย มอบทุนในการขุดสระกักเก็บน้ำในโรงเรียนเพื่อใช้อุปโภคและการปลูกพืชผักเป็นอาหารกลางวันให้กับลูกหลานในโรงเรียนบ้านโคกวัด-ละเวีย

ภาพที่ 7 – 5 ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนต่อชุมชน

7.2.4 เกิดการขยายความสัมพันธ์ของชุมชนสู่ชุมชนใกล้เคียงในพื้นที่กัมพูชา จากการทำโครงการวิจัยแผนภูมิตาโดยมีพื้นที่เป้าหมายที่บ้านโคกวัด ในระหว่างการทำโครงการนี้ได้มีคนในชุมชนทั้งสองฝั่งได้ข้ามไปมาหาสู่กัน ได้เข้าร่วมศึกษาแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมประเพณีของกันและกัน โดยใช้วัดละเวียกรังเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งวัดละเวียกรังเป็นจุดนัดหมายจิตใจของชุมชนในฝั่งกัมพูชา 3 หมู่บ้านประกอบด้วย ภูมิโคกวัด ภูมิละเวีย ภูมิแสรสมด ในระหว่างการทำวิจัยร่วมกันนี้ ทั้งสามหมู่บ้านได้เข้ามาร่วมกิจกรรมผ่านบุญประเพณี แชนภูมิตา และบุญผ้าป่า ทำให้ทีมวิจัยและชาวบ้านชุมชนบ้านกันทรอมกับชุมชนภูมิโคกวัด ภูมิละเวีย ภูมิแสรสมด เกิดความสนิทสนมไว้วางใจกัน นับถือกันเป็นที่ป็นน้อง ไปเยี่ยมยามกันถึงบ้านเรียนรู้ซึ่งกันและกันจึงเกิดความสัมพันธ์ที่ขยายวงพื้นที่จากชุมชนภูมิโคกวัด เป็นชุมชนภูมิละเวีย และชุมชน ภูมิแสรสมดตามลำดับ

ภาพที่ 7 – 6 การขยายความสัมพันธ์ของชุมชนสู่ชุมชน

7.2.5 เกิดแนวทางการยกระดับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอมกับชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาภูมิโคกวัด จากฐานงานวิจัย เรื่อง ประเพณีแผนภูมิตา ยกระดับไปสู่การพัฒนาทางด้านการเกษตร เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาชีพ อาหาร และวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนท้องถิ่นทั้งสองประเทศร่วมกันในเรื่อง กลสิกรรมจำไร่ หรือการทำเกษตรผสมผสาน โดยมีกลุ่มแกนนำนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นเดิมทั้งสองประเทศเป็นแกนหลักและมีพี่น้องแกนนำชุมชนกัมพูชาจากชุมชนภูมิละเวีย และภูมิแสรสมดเข้า

ร่วมเป็นทีมดำเนินการร่วมกันในพื้นที่ชุมชนไทยบ้านกันทรอมกับชุมชนกัมพูชาภูมิโคกวัด ภูมิละเวีย และภูมิแสรสมด

จากขั้นตอนและผลการฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีแซนโฎนตาของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอม กับชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาบ้านโคกวัด พบว่า เป็นระบบความสัมพันธ์ในมิติบุญประเพณีแซนโฎนตา ซึ่งเป็นระบบและกลไกทางสังคมที่พี่น้องไทยและกัมพูชามาร่วมกัน ปฏิบัติการเรียนรู้พื้นที่รูปธรรม “โฎนตาดลใจ พี่น้องไทยกัมพูชา” ผ่านการทำบุญประเพณีโฎนตาข้ามแดน เบื้องต้น เบื้องทุย เบื้องทุย เพื่อสานความสัมพันธ์รื้อฟื้นความรู้สึกความเป็นพี่น้องที่มีมาร่วมกันแต่บรรพบุรุษ เช่น การทำบุญตักบาตรร่วมกัน การเซ่นไหว้บรรพบุรุษร่วมกัน การทอดผ้าป่าร่วมกัน การทำพิธีบายศรีสู่ขวัญผูกแขนรับขวัญลูกหลานข้ามแดนร่วมกัน การปลูกต้นไม้ร่วมกัน ซึ่งทำให้ ความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานความเชื่อเรื่องประเพณีแซนโฎนตาที่มีมาร่วมกันของพี่น้องไทย-เขมร สามารถละลายหรือก้าวข้ามเส้นเขตพรมแดนที่แบ่งแยกผู้คนพี่น้องไทยและเขมรทั้งสองฝั่งประเทศออกจากกัน และเป็นความเชื่อที่สามารถเชื่อมความสัมพันธ์ของ พี่น้อง เครือญาติไทยและกัมพูชาที่นับถือผีบรรพบุรุษเดียวกันได้ผลของการวิจัยได้ก่อเกิดแหล่งเรียนรู้ที่มีพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย – กัมพูชาบ้านกันทรอมกับบ้านโคกวัด มีชุดความรู้บนฐานความรู้จากการวิจัยในเรื่องการฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนผ่านบุญประเพณีแซนโฎนตาข้ามแดนของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย – กัมพูชาและมินิกวิจัยไทยบ้านกันทรอมและกัมพูชาบ้านโคกวัด เป็นแกนหลักในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อสานความสัมพันธ์กับกลุ่มคนรุ่นลูกหลานของพี่น้องไทยและกัมพูชาให้มีการสานต่อความสัมพันธ์ช่วยเหลือเกื้อกูลกันที่ต่อเนื่องผ่านประเพณีแซนโฎนตาที่นำไปสู่การสร้างความมั่นคงของชุมชนในวิถีการดำเนินชีวิต การผลิตทางการเกษตร “กลีกรมจำไร้ะ” หรือเกษตรผสมผสานของชุมชนท้องถิ่นไทยและกัมพูชาาร่วมกันในอนาคต

บทที่ 8

สรุปผลการวิจัยและการเรียนรู้ของนักวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัยร่วมกันที่มิววิจัยชาวบ้านไทยและกัมพูชาในโครงการวิจัยเรื่องประเพณีแซนโหม้น ตากับการฟื้นความสัมพันธ์ข้ามแดนของชุมชนไทย-กัมพูชา กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านกันทรอม ตำบลกันทรอม อำเภอนายูง จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทยกับชุมชนบ้านโคกวัด ตำบลแสน้อย อำเภวาริน จังหวัดเสียมเรียบ ราชอาณาจักรกัมพูชา สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

8.1 สรุปผลการวิจัย

8.1.1 คุณค่าความสำคัญประเพณีแซนโหม้นตาของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา บ้านกันทรอมกับภูมิโคกวัด-ภูมิละเวีย

ประเพณีแซนโหม้นตา หรือ บณประจุมเบ็น ของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชาบ้านกันทรอม อำเภอนายูง จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย กับ ชุมชนท้องถิ่นภูมิโคกวัด-ภูมิละเวียตำบลแสน้อย อำเภวาริน จังหวัดเสียมเรียบ ราชอาณาจักรกัมพูชา จากผลการวิจัยพบว่า เป็นประเพณีที่เป็นระบบคุณค่าการดำรงอยู่ ผลิตซ้ำสำนึกท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร เพื่อจัดระเบียบการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนที่พึ่งพาอาศัยกันโดยการเคารพในสิทธิตามธรรมชาติ ของคนกับคน เช่นเป็นประเพณีในการรวมญาติพี่น้องให้มีการทำกิจกรรมร่วมกันการเคารพกตัญญูกับพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยายที่มีชีวิตอยู่ถึงแม้จะอยู่แดนไกลหรือต่างถิ่น เมื่อถึงวันประเพณีแซนโหม้นตาทุกคนก็ต้องกลับมาบ้านเกิดหรือถิ่นกำเนิดตนเอง และการเคารพในสิทธิตามธรรมชาติ ของคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติโดยมีความเชื่อว่า เมื่อถึงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 ประตูนมยมโลกจะเปิด บรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ที่ล่วงลับไปแล้วและยังไม่ได้ไปผุดไปเกิดจะถูกปล่อยให้กลับมาเยี่ยมญาติและมารับเครื่องเซ่นไหว้จากญาติพี่น้องลูกหลานได้ปีละครั้ง และ เชื่อว่าการประกอบพิธีกรรมแซนโหม้นตา ผลบุญกุศลที่อุทิศไปจะทำให้ทุกข์เวทนาจากบ่วงกรรมของผีบรรพบุรุษ ปู่ย่า ตายาย พ่อแม่มีความบรรเทาเบาบางลง และถ้าในยุคนั้นตนได้แซนโหม้นตาให้แก่ ผีบรรพบุรุษ ไปแล้ว รุ่งลูกหลานก็ต้องแซนโหม้นตาให้ตนเหมือนกัน จึงต้องมีการปฏิบัติสืบทอดต่อ ๆ กันมาและต่อกันไปไม่สิ้นสุดซึ่งในการประกอบพิธีแซนโหม้นตา ญาติหรือลูกหลานจะได้รับคำอวยพรจากผีบรรพบุรุษให้ดำเนินชีวิตมีความสุขความเจริญ ประกอบอาชีพประสบผลสำเร็จ ทำมาค้าขายขึ้น มีเงินมีทองใช้ แต่ถ้าไม่ ทำพิธีแซนโหม้นตา ผีบรรพบุรุษก็จะโกรธและสาปแช่งญาติหรือลูกหลานไม่มีความสุข ความเจริญ ประกอบอาชีพฝืดเคือง ดำเนินชีวิตไม่ราบรื่นและในการประกอบพิธีกรรมยังเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนา เรื่องการทำบุญ การชำระจิตใจของตนเองและคนในครอบครัว และสัมพันธ์กับวิถีการผลิตพืชพันธุ์ธัญญาหารในไร่ นา สวน เพื่อนำมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้บรรพบุรุษเพื่อการดำรงอยู่ของชุมชนด้วยเช่นกัน

ประเพณีแซนโหม้นตาจึงเป็นประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมที่มีการผลิตซ้ำสร้างสำนึกสานสายใยความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว เครือญาติ ที่ยังมีชีวิตอยู่ และที่ล่วงลับไปแล้ว ทั้งที่อยู่ในชุมชนตนเองและชุมชนข้ามชาติทั้งสองประเทศ ระหว่างชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชาบ้านกันทรอม อำเภอนายูง จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย กับ ชุมชนท้องถิ่นภูมิโคกวัด-ภูมิละเวีย ตำบลแสน้อย อำเภวาริน จังหวัด

เสียมเรียบ ราชอาณาจักรกัมพูชาได้อย่างต่อเนื่อง และจากผลการวิจัยมีข้อค้นพบคือชุมชนบ้านกันทรอมกับชุมชนบ้านโคกวัดทั้งสองชุมชน มีความสัมพันธ์มาแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่ โดยในอดีตมีพี่น้องบ้านกันทรอมข้ามไปตั้งรกรากที่บ้านโคกวัด มีการข้ามไปมาหากัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นพี่เป็นน้องกัน มีการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าร่วมกัน และคุณค่าประเพณีชนโขนตา เป็นประเพณีที่มีความสำคัญต่อพี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์เขมรฝั่งไทยและฝั่งกัมพูชา ในการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษ ที่แสดงออกถึงความเคารพ กตัญญูต่อบรรพบุรุษ เมื่อถึงวันประเพณีชนโขนตา(วันแรม 15 ค่ำ เดือน10) ในอดีตญาติพี่น้องทั้งสองฝั่งจะมีการข้ามไปมาหากัน ทำบุญร่วมกัน ประเพณีชนโขนตาจึงเป็นความเชื่อที่สามารถละลายหรือก้าวข้ามเส้นเขตพรมแดนที่แบ่งแยกผู้คนสองฝั่งประเทศออกจากกัน สามารถเชื่อมโยงพี่น้องไทยและกัมพูชาที่นับถือผีบรรพบุรุษเดียวกัน พื้นความสัมพันธ์ของเครือญาติทั้งระดับครอบครัว กลุ่มเครือญาติในชุมชน เครือญาติในชุมชนข้ามแดน และชุมชนกับวัดได้

8.1.2 ความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย- กัมพูชา บ้านกันทรอมกับภูมิโคกวัด-ภูมิละเวียในอดีตและปัจจุบัน

จากผลการวิจัยพบว่าความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยกับชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชา ภูมิโคกวัด-ภูมิละเวียทั้งสองฝั่งมีมาเนิ่นนาน และเป็นความสัมพันธ์โดยสิทธิธรรมชาติของการอยู่ร่วมกัน พึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนทั้งสองฝั่งในแต่ละยุคสมัย มีการข้ามไปมาหากันแบ่งเป็นยุคจากอดีตถึงปัจจุบันได้ 7 ยุค คือ 1) ยุคคลองช้าง 2) ยุคการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า 3) ยุคค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าวัตถุโบราณ 4) ยุคนายฮ้อย ต่อนว่ว-ควาย 5) ยุคคอมมิวนิสต์ 6) ยุคการค้าอาวุธปืน และ 7) ยุคปัจจุบัน ซึ่งก่อให้เกิดสายใยความสัมพันธ์กัน ใน 6 ลักษณะ ประกอบด้วย

- 1) เส้นทางประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ของผู้คนชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา
- 2) ความสัมพันธ์ทางการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา
- 3) ความสัมพันธ์การใช้ประโยชน์ทรัพยากรร่วมชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา
- 4) ความสัมพันธ์บนฐานประวัติศาสตร์การก่อตั้งชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา
- 5) ความสัมพันธ์ผ่านเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองร่วมของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา
- 6) สายใยความสัมพันธ์ทางเครือญาติและกลุ่มชาติพันธุ์ชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชา

ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทย-กัมพูชาทั้ง 6 ลักษณะดังกล่าวได้ดำเนินมาต่อเนื่องผ่านพิธีกรรม ประเพณี ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีมา เป็นรากฐานที่สำคัญของการอยู่ร่วมกันโดยสิทธิธรรมชาติของผู้คน ถึงแม้ว่าเงื่อนไขนโยบายการพัฒนาพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา บนสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงปัจจุบัน ภายใต้กลไกอำนาจรัฐที่แยกห่าง ฉีกขาด ความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมของพี่น้องไทย-กัมพูชา ก่อให้เกิดความตึงเครียดระหว่างชายแดนมากขึ้น แต่กลไกทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนข้ามแดนทั้งสองฝั่งยังทำหน้าที่เชื่อมสายใยความสัมพันธ์ช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาต่อเนื่องซ่อนอยู่ภายใต้โครงสร้างกลไกอำนาจรัฐ เรื่องความมั่นคงที่วาดด้วยเรื่องเส้นเขตแดน

รับภาระต้นทุนที่สูงและความเสี่ยงเรื่องราคาหรือผลตอบแทนที่ไม่แน่นอนส่งผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตที่ไม่มั่นคงที่ต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอด มีการอพยพแรงงานไปทำงานในต่างถิ่น คนในชุมชนท้องถิ่นชายแดนเป็นกลุ่มคนชายขอบและด้อยโอกาสอยู่แล้วยิ่งจะถูกกีดกันให้เป็นคนชายขอบมากยิ่งขึ้นและในที่สุดก็จะเป็นคนตกขอบที่ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานและแข่งขันกับทุนระบบใหญ่ได้

อย่างไรก็ตามจากผลการศึกษาดังกล่าวชุมชนได้มีข้อเสนอร่วมกันว่าถึงแม้ปัจจุบันความสัมพันธ์ทางการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าของชุมชนข้ามแดนระหว่างไทยและกัมพูชาได้เปลี่ยนแปลงไป แต่สายใยความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนต่อชุมชนทั้งสองฝั่งยังมีความแนบแน่น การที่จะยับยั้งต่อสู้เพื่อการดำรงอยู่ภายใต้กระแสการพัฒนาระบบทุนขนาดใหญ่ได้คือชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยและกัมพูชาจะต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันหรือฟื้นฟูสายใยความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนต่อชุมชนทั้งสองฝั่งให้กลับมามีชีวิตชีวาช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อตั้งรับปรับตัวในการอยู่ร่วมกันโดยสิทธิธรรมชาติในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงปัจจุบันเพื่อนำไปสู่การสร้างความมั่นคงของชุมชนท้องถิ่นชายแดนร่วมกันทั้งสองฝั่ง

2) ความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ด้านการใช้ประโยชน์ทรัพยากรร่วมของชุมชนข้ามแดน จากผลการวิจัยทำให้ได้ข้อค้นพบว่าความสัมพันธ์ด้านการใช้ประโยชน์ทรัพยากรของชุมชนข้ามแดนร่วมกันในอดีต เป็นระบบความสัมพันธ์ของคนกับคนที่สัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดจากแรงกระตุ้นเพื่อการดำรงชีพบนฐานทรัพยากรที่มีปริมาณมากน้อยแตกต่างกันในสภาพทางภูมิศาสตร์ที่มีความแตกต่างกันทำให้กลุ่มคนที่มีการใช้ประโยชน์ร่วมกันมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันและมีการแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนทรัพยากรที่หาได้ร่วมกันก่อเกิดเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มคนที่หาอยู่หากินร่วมกัน ซึ่งในอดีตการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ระหว่างชุมชนทั้งสองฝั่ง ไม่ได้มุ่งเพื่อการค้าหรือผลกำไร แต่เป็นการเก็บหาเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยในครัวเรือนในการดำรงชีวิตประจำวันเป็นหลัก เหลือจึงขาย การใช้ประโยชน์จึงอยู่บนพื้นฐานการเคารพและพึ่งพากันระหว่างคนในชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ฐานทรัพยากรพื้นที่ชายแดนจึงมีความสำคัญและสัมพันธ์กับวิถีการทำมาหากินของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยและกัมพูชา นั่นคือ เทือกเขาพนมดงรัก และโตนเลสาบ(ทะเลสาบ หรือทะเลน้ำจืด) ในประเทศกัมพูชา ซึ่งในอดีตยังไม่มีคำว่าเส้นเขตแดน มีแต่คำว่า เขมรบน(เขมรลือ)และเขมรล่าง(เขมรกรอม) การข้ามไปมาหาอยู่หากินร่วมกันจึงสามารถทำได้ โดยใช้วิธีการเดินเท้า เกรียน และช้าง เพื่อเก็บหาของป่า ลำสัตว์ เก็บพืชผักธรรมชาติ เก็บสมุนไพร เก็บน้ำผึ้งป่า การไปจับปลาที่โตนเลสาบเขมรทำเป็นปลาร้า หรือทำปลาแห้งเพื่อเป็นอาหารธรรมในการดำรงชีวิตประจำวัน เหลือกิน เหลือใช้ในครัวเรือนและเหลือจากการแบ่งปันญาติพี่น้องจึงขายเป็นรายได้ให้แก่ครอบครัว โดยใช้เส้นทางข้ามแดนผ่านช่องผ่านแดนธรรมชาติ คือช่องห้วยเสาซึ่งเป็นเส้นทางเดียวกันกับเส้นทางการเดินทางไปค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าข้ามแดนของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอม

ปัจจุบันความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องไทยและกัมพูชาได้เปลี่ยนแปลงไปจากระบบความสัมพันธ์ของคนกับคนที่สัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ของชุมชนท้องถิ่นชายแดนทั้งสองฝั่งจากที่ในอดีตเคยใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรเพื่อการใช้สอยในครัวเรือนในการดำรงชีวิตประจำวันร่วมกันได้ปัจจุบันไม่สามารถเข้าไปใช้ได้เหมือนเดิม ทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงจากวิถีการ

หาอยู่หากินเป็นวิถีการหาอยู่หาขาย เปลี่ยนแปลงจากวิถีการเก็บหาในปริมาณที่น้อย เป็นวิถีการเก็บหาในปริมาณที่มากเพื่อประโยชน์ทางการค้า เปลี่ยนแปลงจากวิถีชาวบ้านที่มีการพึ่งพาฐานทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เพื่อการดำรงชีวิตร่วมกันและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเป็นการพึ่งพิงภายนอกมากขึ้น และเกิดความไม่ไว้วางใจกันมากขึ้น เปลี่ยนแปลงจากการใช้ประโยชน์ที่อยู่บนพื้นฐานการเคารพและพึ่งพากันระหว่างคนในชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติ คนในชุมชนกับคนในชุมชนและชุมชนข้ามแดนในพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเป็นความสัมพันธ์ที่อยู่บนฐานการต่อรองเรื่องผลประโยชน์ เปลี่ยนแปลงจากระบบคุณค่าหรือ ระบบความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติที่เป็นกฎเกณฑ์ในการจัดระเบียบและควบคุมการอยู่ร่วมกันของคนกับคน และของคนกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยและกัมพูชาทั้งสองฝั่งเป็นการใช้ระเบียบข้อกฎหมายเป็นตัวกำกับควบคุมโดยเจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐเป็นผู้ปฏิบัติการในพื้นที่

อย่างไรก็ตามจากข้อสรุปผลการศึกษาดังกล่าวชุมชนได้มีข้อเสนอร่วมกัน คือในการจัดการและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างยั่งยืนเพื่อนำไปสู่ความมั่นคงของชุมชนท้องถิ่นและของรัฐมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้สิทธิชุมชนในการจัดการและต้องให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกระดับมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงโดยผสมผสานความรู้ทางด้านข้อระเบียบข้อกฎหมายและความรู้ภูมิปัญญาที่มาจากฐานสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งสองฝั่งไทยและกัมพูชา ทั้งในส่วนของจัดการทรัพยากรในเขตชุมชนท้องถิ่นตลอดแนวชายแดนฝั่งไทยและฝั่งกัมพูชา และการจัดการทรัพยากรร่วมระหว่างชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยและชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชา โดยเฉพาะพื้นที่ที่ยังไม่มีความชัดเจนในเรื่องเขตแดนซึ่งชุมชนมองว่าถ้าให้สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรร่วมระหว่างชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยและกัมพูชา บนฐานความรู้ทางด้านข้อระเบียบข้อกฎหมายและความรู้ภูมิปัญญาที่มาจากฐานสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งสองประเทศ(ไทยและกัมพูชา) จะเป็นรูปแบบในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐและนำไปสู่การสร้าง ความมั่นคงชุมชนท้องถิ่นตามแนวชายแดนและของทั้งสองประเทศได้

3) ความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ผ่านเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองร่วมของชุมชนข้ามแดน จากผลการวิจัยทำให้ได้ข้อค้นพบว่า ในอดีตชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอมและชุมชนท้องถิ่นกัมพูชาเป็นชุมชนที่ได้รับความบอบช้ำจากสถานการณ์ทางการเมืองการต่อสู้ทางชนชั้นเรื่องคอมมิวนิสต์ และภัยสงครามในประเทศกัมพูชา ในเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้วิถีการดำเนินชีวิตที่พึ่งพิงกันอยู่ตามแนวชายแดนได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก พี่น้องเขมรหนีภัยสงครามก็ได้อพยพมาอาศัยอยู่ในประเทศไทยตามแนวชายแดน ตามศูนย์อพยพต่างๆ เช่น ที่จระเข้ และโอตราว และพี่น้องไทยที่ได้หนีภัยคอมมิวนิสต์ไปอาศัยยังประเทศกัมพูชาที่อัลลองเวง ชุมชนทั้งสองได้มีการช่วยเหลือพึ่งพากันก่อเกิดสายใยความสัมพันธ์เป็นพี่เป็นน้อง เป็นเพื่อน เสี่ยวหรือเกลอที่เคยเป็นทหารสู้รบผ่านเหตุการณ์ความทุกข์ยากลำบากมาด้วยกันเป็นความทรงจำร่วมของชุมชนทั้งสองฝั่งซึ่งสายใยความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงยังมีความเหนียวแน่นยึดโยงกันมาในอดีต

ปัจจุบันความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องไทยและกัมพูชาได้เปลี่ยนแปลงไปมีความห่างเหินกันมากถึงแม้ว่ามีการติดต่อไปมาหาสู่กันบ้างแต่นานๆครั้งจะได้ไปพบกันผ่านช่องทางแดนถาวรช่องสะง่า อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดศรีสะเกษ มีหลายคนที่เคยผ่านเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองร่วมของชุมชนข้ามแดนทั้งสองประเทศได้มีตำแหน่งหน้าที่การงานทั้งเป็นผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และรับราชการในระดับท้องถิ่นฝั่งกัมพูชา ซึ่งชุมชนมองว่ากลุ่มคนเหล่านี้หากมีการฟื้นความสัมพันธ์ที่เคยมีมาร่วมกันทั้งในระดับรุ่นพ่อ แม่ ถึง

รุ่นลูกหลาน กลุ่มคนเหล่านี้จะเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญที่มีศักยภาพในการสานสัมพันธ์สร้างพลังความร่วมมือข้ามแดนในการพัฒนาพื้นที่ตามแนวชายแดนไทยและกัมพูชาภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันร่วมกันได้

4) ความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์บนฐานประวัติศาสตร์การก่อตั้งชุมชนไทยและกัมพูชา จากผลการวิจัย มีข้อค้นพบว่าในอดีตได้มีกลุ่มคนไทยที่อพยพมาจากไทยและที่อาศัยอยู่ในกัมพูชามาก่อนแล้ว ขยับขยายเข้ามาอยู่ในพื้นที่ภูมิละเวีย ภูมิกอวัด โดยการนำของตามากปรีม และคณะคือ ตายัน ตาแก้ว ตาน้อย ตากลาย ตาลง เป็นผู้ก่อตั้ง “ภูมิกอวัด” ในปี ค.ศ.1939 หรือ พ.ศ. 2482 และต่อมาในปี 1946 หรือ พ.ศ. 2489 ได้มีกลุ่มคนไทยที่อพยพมาจากสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษประมาณ 30-50 ครอบครัว ได้อพยพมาอยู่อาศัยในกัมพูชา ภูมิละเวีย ภูมิกอวัด ซึ่งอยู่ห่างจากภูมิละเวียและภูมิกอวัด ประมาณ 20 กิโลเมตร ในหมู่บ้านนี้จึงมีทั้งกลุ่มคนไทยเชื้อสายเขมร กูย และกลุ่มคนเขมรอาศัยอยู่ร่วมกันมีการไปมาหากันช่วยเหลือพึ่งพากันมาในอดีต

ภาพที่ 8 - 1 บรรพบุรุษผู้ก่อตั้งวัดละเวียกรัง ภูมิกอวัด-ภูมิละเวีย

ปัจจุบันความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องไทยและกัมพูชาได้เปลี่ยนแปลงไป ถึงแม้ว่าจะมีกลุ่มคนไทยอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้แต่งงานมีลูกมีหลานในหมู่บ้านนี้ แต่เนื่องด้วยเหตุผลทางการเมืองและนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจึงทำให้พี่น้องทั้งสองฝั่งประเทศมีความห่างเหินกัน แต่สายใยความสัมพันธ์ของพี่น้องยังคงอยู่ ในรุ่นพ่อแม่ยังมีความคิดถึงกัน นานๆจะได้ไปเยี่ยมเยียนกันผ่านกิจกรรมการทำบุญประเพณีร่วมกันทำให้การเชื่อมต่อสายใยความสัมพันธ์ของพี่น้องไทยและเขมรยังคงอยู่เพียงแต่มีการขาดช่วงเชื่อมต่อสายใยความสัมพันธ์ในรุ่นลูกหลาน โดยชุมชนทั้งสองฝั่งมีข้อเสนอว่าในการสานสายใยความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องไทยและเขมรให้มีความสัมพันธ์กันให้แน่นแฟ้นยั่งยืนยาวนานในการช่วยเหลือพึ่งพากันในชุมชนข้ามแดนนี้ การเชื่อมต่อสายสัมพันธ์เครือญาติสู่รุ่นลูกหลาน โดยการนำรุ่นลูกหลานทั้งสองประเทศมาพบปะกัน เรียนรู้ประเพณีขนานาน การรับขวัญบายศรีผูกแขนเครือญาติข้ามแดนที่ห่างเหินกัน

มานานเพื่อสร้างสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นขึ้น และเรียนรู้สืบสาน ตามรอยเส้นทางประวัติศาสตร์บรรพบุรุษที่อพยพจากฝั่งไทยไปกัมพูชา และกัมพูชามาไทยร่วมกัน กลุ่มคนเหล่านี้จะเป็นพลังคนรุ่นใหม่ในการสร้างพลังร่วมที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นข้ามแดนในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงปัจจุบันร่วมกันได้

5) ความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ เครือญาติและกลุ่มชาติพันธุ์ไทยและกัมพูชา จากผลการวิจัยความสัมพันธ์ทางเครือญาติและกลุ่มชาติพันธุ์ ระหว่างบ้านกันทรอมกับภูมิโคกวัด ภูมิละเวีย พบว่ามีความสัมพันธ์กันทางเครือญาติ คือยายเซง พอย และยายสอย (หรือยายสร้อย) ทั้งสองเป็นคนไทย ตำบลกันทรอม อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษและมีสามีคนเดียวกัน คือ ตามาก ปรีม ซึ่งก็เป็นคนไทย เช่นเดียวกันอยู่บ้านมะขามภูมิหรือบ้านอัมปิล อ.ไพรบึง จ.ศรีสะเกษ ได้อพยพไปอยู่กัมพูชาภูมิโคกวัด ภูมิละเวีย ได้อพยพไปอยู่ฝั่งกัมพูชาบ้านโคกวัด ก่อเกิดมีสายสัมพันธ์เครือญาติข้ามแดนระหว่างบ้านกันทรอมกับบ้านโคกวัด เมื่อนับรวมสายสัมพันธ์เครือญาติจากต้นกำเนิดที่เริ่มจากตามากปรีม ซึ่งพบว่าตามากปรีมกับยายพอยและยายสร้อย มีลูก 6 คน มีหลาน 30 คน มีเหลน 25 คน ที่อาศัยอยู่ภูมิโคกวัด กัมพูชา

ภาพที่ 8 - 2 บรรพบุรุษ ตามากปรีม ยายเซง พอย และ ยายสอย/สายเครือญาติบ้านกันทรอม

นอกเหนือจากสายเครือญาติของตามากปรีม ยายเซง พอย และยายสอยที่อพยพจากบ้านกันทรอมได้ไปอยู่ภูมิโคกวัด ภูมิละเวีย ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรแล้ว ยังมีสายใยความสัมพันธ์เครือญาติกับชุมชนฝั่งไทยเขตอำเภอสตึก อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กูย/กาย ในชุมชนภูมิโคกวัด ภูมิละเวียอีกด้วย ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้อายุประมาณ 50 ปีขึ้นไปจะสามารถพูดภาษากูย ลาว ไทย และเขมรได้ แต่ส่วนรุ่นลูกหลานจะพูดได้เฉพาะภาษาเขมรเท่านั้นและยังมีรุ่นลูกหลานอีกเป็นจำนวนมากทั้งที่อาศัยอยู่บ้านกันทรอมประเทศไทยและภูมิโคกวัด ภูมิละเวีย กัมพูชาที่ยังไม่ได้มารู้จักกัน

ปัจจุบันความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องไทยและกัมพูชาได้เปลี่ยนแปลงไปจากสายใยความสัมพันธ์ทางสายโลหิต เป็นสายใยความสัมพันธ์เครือญาติเหมือน เช่นความเป็นเชย เป็นสะใภ้ เครือญาติทางเขย ทางสะใภ้ แต่มีช่องว่างที่ห่างเหินกัน โดยชุมชนทั้งสองฝั่งประเทศได้มีข้อเสนอร่วมกันว่า การ รื้อฟื้น

ความสัมพันธ์ข้ามแดนบนประเพณีแซนโฎนตาของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอม และชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาบ้านโคกวัด และการสร้างการเรียนรู้ พ่อแม่ ผู้ปกครอง เครือญาติทั้งสองประเทศในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการทำอาชีพที่เหมาะสมบนฐานทรัพยากรและสังคมวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นข้ามแดน จะสามารถนำไปสู่พลังร่วมที่สำคัญในการพัฒนาเป็นชุมชนคู่แฝดในการตั้งรับ ปรับตัวเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนทั้งสองประเทศร่วมกันได้ ในปัจจุบัน

8.1.3 การฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีแซนโฎนตาของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอม และชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาบ้านโคกวัด

การรื้อฟื้นสายใยความสัมพันธ์ของพี่น้องชุมชนท้องถิ่นไทย-กัมพูชาในเขตพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นบ้านกันทรอม อำเภอบางบาล จังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทย กับ ชุมชนท้องถิ่นกัมพูชา-กัมพูชา ต.แสรน้อย อ.วาริน จ.เสียมเรียบ ราชอาณาจักรกัมพูชา เป็นการรื้อฟื้นระบบความสัมพันธ์ที่อยู่บนฐานสังคมวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นทั้งสองประเทศ คือ ประเพณีแซนโฎนตา จากชุดความรู้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นข้ามแดนไทย-กัมพูชา ชุดความรู้คุณค่าประเพณีแซนโฎนตาไทยและกัมพูชา และชุดความรู้การปฏิบัติการฟื้นฟูความสัมพันธ์ผ่านประเพณีแซนโฎนตา สรุปเป็นขั้นตอนในการฟื้นฟูความสัมพันธ์ข้ามแดนบนฐานประเพณีแซนโฎนตาของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอม และชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาบ้านโคกวัดได้ 5 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนการปรับทุกข์-สุข 2) ขั้นตอนการสร้างความมั่นใจ 3) ขั้นตอนการสร้างควมคุ้นเคยสนิทสนม ให้เกิดความไว้วางใจกัน 4) ขั้นตอนการสร้าง ความเชื่อและศรัทธา และ 5) ขั้นตอนการสร้าง ความภาคภูมิใจ สามารถ สรุปผลที่เกิดขึ้นได้ ดังนี้

- 1) เกิดการรื้อฟื้นสายใยความสัมพันธ์เดิม (กลุ่มเครือญาติตามสายเลือด) ของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอมกับชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาบ้านโคกวัด
- 2) เกิดการสานสายใยความสัมพันธ์ใหม่ (กลุ่มเครือญาติเสมือนกลุ่มที่ไม่ใช่ตามสายเลือด) ของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอมกับชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาบ้านโคกวัด
- 3) เกิดการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนต่อชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอมกับชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาบ้านโคกวัด
- 4) เกิดการขยายความสัมพันธ์ของชุมชนสู่ชุมชนใกล้เคียงในพื้นที่กัมพูชา
- 5) เกิดแนวทางการยกระดับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอมกับชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาบ้านโคกวัด

ผลจากการดำเนินการดังกล่าวได้ช่วยสร้างบรรยากาศ ความอบอุ่น ความสุข พื้นความสัมพันธ์กับพี่น้องไทยและเขมรให้ กลับฟื้นคืนมามีชีวิตชีวาอีกครั้งหนึ่ง พี่น้องที่ห่างหายจากกันไปนานได้สืบทอดและพบปะกันไปมาหาสู่กัน เรียนรู้ร่วมกัน ทำบุญร่วมกัน ได้รับการต้อนรับซึ่งกันและกันจากญาติๆ และชาวบ้านที่ไม่ใช่ญาติเป็นอย่างดี มีการพูดคุยกันเหมือนคนบ้านเดียวกันสนิทสนมกัน และได้ปรับทุกข์กันเห็นข้อแตกต่าง ข้อจำกัดของพี่น้องที่เคยมีความสัมพันธ์กันมาในอดีต มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และจะเป็นพลังร่วมในการปฏิบัติการบูรณาการสร้างการเรียนรู้เพื่อสานความสัมพันธ์กับกลุ่มคนรุ่นลูกหลานของพี่น้องไทยและกัมพูชาให้

มีการสานต่อความสัมพันธ์ช่วยเหลือเกื้อกูลกันที่ต่อเนื่องผ่านประเพณีแซนโฌนตา และมีแนวทางการยกระดับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอมกับชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาภูมิโคกวัดจากฐานงานวิจัย เรื่อง ประเพณีแซนโฌนตา ยกระดับไปสู่การพัฒนาทางด้านการเกษตร เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาชีพ อาหาร และวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนท้องถิ่นทั้งสองประเทศร่วมกันในเรื่อง กลไกกรรมจำเริญหรือการทำเกษตรผสมผสานข้ามแดนร่วมกันของชุมชนท้องถิ่นชายแดนไทยบ้านกันทรอมกับชุมชนท้องถิ่นชายแดนกัมพูชาภูมิโคกวัด ภูมิละเวีย ภูมิแสรสมดร์ร่วมกันในอนาคตบนสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงปัจจุบัน

8.2 การเรียนรู้ของนักวิจัย

นายคาร มนตรีวงษ์ ตำแหน่งหัวหน้าโครงการ ประสบการณ์การทำงานวิจัยท้องถิ่นข้ามแดนไทย กัมพูชา เมื่อก่อนผมเคยร่วมงานทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่มาก่อน แต่ช่วงแรกการวิจัยอาจจะประสบปัญหาหลายประการ 1 เป็นผู้นำท้องที่ติดราชการทั้งงานราชการหลวงงานส่วนตัวงานส่วนรวม ปัญหาด้านการศึกษาความรู้เพราะผมจบแค่ ป.4 แต่ด้วยใจรักและอยากรู้อยากเห็นอยากทำเป็นอยากรู้ประสบการณ์ เพื่อใช้ประสบการณ์นำมาใช้ในการแก้ปัญหาในชุมชนได้บ้าง อยากรู้ความอดทนความยากลำบาก การท้าทายเกี่ยวกับงาน

โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงร่วมทำวิจัยรุ่นแรกต่อมาผมได้เข้ามาโครงการต่อปี 2 ที่ทำโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นข้ามแดน ไทย-กัมพูชา ผมได้บทบาทหน้าที่เป็นหัวหน้าโครงการ ก็ทำให้ผมได้เรียนรู้การทำงานเป็นทีม การแบ่งหน้าที่กันทำงาน ได้เรียนรู้เรื่องการประสานงานข้ามแดนมากขึ้น ได้รู้จักญาติโยมขึ้น และระหว่างทำโครงการผมก็ได้มีคนรู้จักเยอะเช่นชาวบ้านที่ไม่ใช่ญาติก็มีความผูกพันกันเหมือนญาติมากขึ้นดีใจที่ได้พาพี่น้องฝั่งไทยได้ไปพบญาติฝั่งกัมพูชา ได้ประสบการณ์การทำงานข้ามแดน การแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้า

นายสมฤทธิ์ พานจันทร์ ตำแหน่ง ทีมวิจัย มีพ่อคาร์หัวหน้าทีมบอกว่าพาไปเขมรเพราะว่าผมไปขายผลไม้ที่ตลาดช่องจอมและช่องสง่าเพราะรู้ว่าผมรู้จักกับเขมรมากกว่า 10 คนผมอาจจะช่วยงานทีมได้ ผมเลยไปเพราะผมมีหนังสือเดินทางอยู่แล้วไปได้สะดวก ทางทีมก็เลยแบ่งบทบาทหน้าที่ให้อยู่ฝ่ายครัว พอไปถึงเขงานก็ยังไม่เข้าใจเท่าไรและถ้าให้ผมทำงานเขียนแบบนี้ไปไม่ได้เพราะเขียนไม่ค่อยเป็น พอได้ไปร่วมกับทีมหลายๆ ครั้งก็เริ่มที่จะเรียนรู้วิธีการทำงานครั้งแรกที่ทีมให้เขียนแผนที่ทำการเกษตรตามเดือน ก็พอเข้าใจบ้าง ต่อมาก็เข้าใจว่าการทำงานต้องเรียนรู้ด้วยตัวเองต้องช่างสังเกตว่าอะไรคืออะไรและได้

รู้จักกับคนในชุมชนฝั่งกัมพูชามากขึ้นจากที่เคยรู้จักแค่คนที่เคยค้าขายร่วมกันแต่หลังจากที่ทำโครงการเสร็จทำให้ผมได้มีเพื่อนเพิ่มขึ้นได้เกิดความสัมพันธ์เสมือนญาติกับคนในชุมชนบ้านโคกวัด – ละเวียมากขึ้น และได้เข้าไปดูนครวัดได้เห็นและได้รู้ว่าคนในสมัยโบราณเขาทำได้อย่างไร

นายประยูร สุพงษ์ ตำแหน่ง ทีมวิจัย ที่เข้ามาเป็นทีมเพราะว่าอยากไปพบญาติอยากไปเยี่ยมญาติพี่น้องที่อยู่ฝั่งกัมพูชาพอหัวหน้าทีมเรียกประชุมก็ได้เข้าไปประชุมและที่ประชุมก็ได้เสนอชื่อให้เป็นทีมเพราะว่าทีมส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงไม่มีผู้ชายคอยช่วยยกของในช่วงของการทำกิจกรรมในที่ประชุมเลยเสนอชื่อ ผมงกับนายสมฤทธิ์ พานจันทร์เข้ามาเป็นทีม พอเริ่มโครงการผมงก็ได้รับบทบาทหน้าที่ในด้านบริการและจัดการ และภูมิที่ได้รับบทบาทนี้และผมงได้ประสบการณ์ในการทำงาน

มากมายเช่น ผมงได้ไปช่วยทีมในการเก็บข้อมูลได้ไปช่วยทีมแปลภาษาซึ่งการแปลในแต่ละครั้งก็แปลได้บ้างเพราะเคยเรียนภาษาเขมรมาบ้างในสมัยบวช แต่บางครั้งก็ไม่สามารถแปลได้เพราะคำบางคำที่เป็นทางการของฝั่งไทยหาคำศัพท์เขมรไม่ได้ และได้รู้ว่าการทำงานวิจัยทำยังไง

นายรังสรรค์ โปธิสาร ตำแหน่ง ทีมวิจัย ก่อนที่เข้ามาเป็นทีมวิจัยหลังจากหัวหน้าทีมได้มาติดต่อให้เข้าร่วมโครงการวิจัย เดิมทีไม่ทราบเหตุผลหรือเป้าหมายของการทำโครงการวิจัยข้ามแดนเลย สาเหตุที่ได้เข้าร่วมกับทีมเพราะหัวหน้าทีมเล็งเห็นความสามารถด้านการใช้คอมพิวเตอร์และการพูดเขียนภาษาเขมรได้บ้างน่าจะช่วยทีมวิจัยข้ามแดนได้บ้างจึงมาติดต่อทาบทามให้เข้าร่วมทีมวิจัยข้ามแดนในครั้งนี้ และบทบาทในทีมคือเป็นผู้เก็บข้อมูล บันทึกภาพ / วิดีโอและรวบรวมข้อมูลจากสมาชิกทีมเพื่อนำมาสรุปและเรียบเรียงเพื่อจัดทำเป็นเล่มรายงาน

ความก้าวหน้า เวลาลงพื้นที่เก็บข้อมูลก็จะมีบทบาทเป็นล่ามคอยช่วยทีมแปลภาษาที่สื่อสารกันระหว่างไทย-กัมพูชา การบันทึกภาพและการเป็นล่ามจะช่วยแปลทำให้รับข้อมูลเพิ่มขึ้นมาก และได้รู้ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นเช่นเรื่องผีบรรพบุรุษสามารถผูกพันทางสายเลือด ญาติพี่น้องได้มาพบเจอกันได้เช่นไหว้บรรพบุรุษร่วมกันเป็นประสบการณ์การทำงานที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองช่วยพัฒนาตัวเองและชุมชนเพื่อเกิดประโยชน์ระหว่างประเทศ ช่วยริเริ่มให้กลุ่มเครือข่ายทั้งสองประเทศได้มีการติดต่อกันสืบต่อไปจนถึงรุ่นลูกหลาน และยังทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนต่อชุมชนข้ามแดนทั้งสองชุมชนได้มีการไปมาหาสู่กันข้ามแดนไปร่วมกิจกรรมทางศาสนา งานแต่ง งานศพ งานกฐิน งานผ้าป่า เป็นความเชื่อมโยงสัมพันธ์ระดับประเทศได้ หลังจากที่ได้เข้าร่วมทำโครงการของทีมตนเองแล้วยังได้ไปช่วยเป็นทำงานวิจัยในการแปลภาษาให้กับทีมวิจัยข้ามแดนทีมอื่นด้วย เช่น ทีมวิจัยบ้านโคกใหญ่ โคกสามัคคี อ.ภูสิงห์ ทำงานวิจัยข้ามแดนร่วมกับบ้านโอ๊ะกือรี อ.อลองเวง จ. อุดรธานี และทีมบ้านด่านกลาง อ.กันทรลักษ์ ที่ทำงานวิจัยข้ามแดนร่วมกับบ้านเวียลโป อ.จอมกระสาน จ.พระวิหาร ทีมบ้านบักดอง อ. ขุนหาญ ที่ทำงานวิจัยข้ามแดนร่วมกับบ้านโหล่ลาคู อ.ตะเปียงปราสาท จ. อุดรธานี ทีมบ้านจงกอก อ. ขุนหาญ ที่ทำงานวิจัยข้ามแดนร่วมกับบ้านอลองเวง ต.กันตุง อ.สะแอม จ.พระวิหาร ทีมบ้านไพรพัฒนา ที่ทำงานวิจัยข้ามแดนร่วมกับบ้านเจิงพนม อ.อัลลองเวง จ. อุดรธานี ซึ่งทำให้ตัวเองได้ประสบการณ์ในการทำงานข้ามแดนมากขึ้นได้มีเครือข่ายการทำงานกับทีมกัมพูชาทีมอื่นด้วย

นางเสวียน สุพงษ์ ตำแหน่งทีมวิจัยที่ได้เข้ามาเป็นทีมวิจัยในครั้งนี้ เพราะว่าท่านผู้ใหญ่คารชวนไปคุย ไปฟังในเวทีประชุมคุยกันและทำความเข้าใจก่อนนั้นไม่รู้ว่าการวิจัยคืออะไร พอได้เข้ามาถึงรู้ว่าการทำวิจัยคือการทำให้กระจ่างขึ้นและค้นคว้าในสิ่งที่ไม่รู้ให้ลึกยิ่งขึ้นไป และพอเข้ามาเป็นทีมก็ได้รับบทบาทหน้าที่ในทีมเป็นทั้งนักวิจัยเก็บข้อมูลและเป็นทั้งแม่ครัว จากการที่ได้เข้ามาทำงานวิจัยข้ามแดนกับทีมครั้งนี้ทำให้ตัวเองได้มีโอกาสเข้าไปศึกษาดูงานในชุมชนโคกวก – ละเวีย ได้ทำความเข้าใจกับ

ญาติและได้พูดคุยกับทีมวิจัยได้ทำกิจกรรมร่วมกันกับญาติๆบ้านโคกวกที่ไม่ได้เจอกันนานมาก ได้ทำกับข้าวกินร่วมกันได้ผูกแขนเชื่อมความสัมพันธ์ ได้พาทีมไปพบญาติที่ไม่เคยได้พบเห็นหน้ากัน ทางทีมก็มาพูดคุยกับชาวในแบบของเขาทำให้เราได้รู้วิถีการกินของชาวกัมพูชาด้วย และได้รู้ว่าการทำวิจัยไม่ใช่เรื่องง่ายเลย ต้องสอบถามแบบสิ่งที่ไม่เคยรู้ ส่วนลึกต้องใช้วิธีขยายความเอาเพื่อทำความเข้าใจในเรื่องภาษาของเขาด้วย

นางแต พานจันทร์ ตำแหน่งทีมวิจัย ตอนแรกก็ไม่ได้ตั้งใจไปร่วมนั่งฟังเขาประชุม แล้วผู้นำทีมคือผู้ใหญ่คารชวนไปกัมพูชาด้วยกันเพราะเรามีหนังสือเดินทาง ต่อมาเลยได้เข้ามาเป็นทีมวิจัยร่วม พอเข้ามาก็ได้รับบทบาทหน้าที่เป็นแม่ครัวทำอาหารพอเสร็จจากการทำอาหารก็ไปเข้าร่วมกิจกรรมกับทีมเป็นทั้งล่ามคอยช่วยทีมแปลเขียนประวัติชุมชน สัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชน รวมทั้งค้นหาเครือญาติที่อยู่ฝั่งนั้น แล้วมาเขียนแผนผังเครือญาติ

ได้เขียนผังเครือญาติของผู้ใหญ่บ้านระลุมลุน ว่าต้นตระกูลมาจากไหนและได้เรียนรู้เรื่องภาษาเรื่องประวัติการตั้งหมู่บ้านทรัพยากรธรรมชาติสถานที่สำคัญต่างๆของชุมชนทั้งสองฝั่งมากยิ่งขึ้น การหาข้อมูลที่เป็นได้เรียนรู้ประเพณีของแต่ละชุมชนเป็นอย่างไร ได้สอบถามข้อมูลอดีตไปมาหาสู่กันยังงัย การข้ามแดนว่าไปมาลำบากไหม การค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า การทำการเกษตรเป็นอย่างไร เพราะอะไรยายถึงได้ย้ายลงมาอยู่ที่กัมพูชา และที่สำคัญได้รู้ว่าวิจัยคืออะไร

นางสนาก สุพงษ์ ตำแหน่ง ทีมวิจัยก่อนจะเข้ามาเป็นทีมเนื่องจากเคยทำวิจัยมาก่อนตอนเขาประชุมเลือกโจทย์ก็ไม่ว่าประชุมอะไร แต่พอมาวันหนึ่งลุงการก็คือหัวหน้าโครงการนัดประชุมเลือกกรรมการหรือทีมวิจัยแบ่งหน้าที่รับผิดชอบแต่เราไม่มีตำแหน่งอะไรเขาบอกว่าให้อยู่แผนครัว แต่พอได้ทำหนังสือเดินทางเสร็จเขาบอกว่าให้ไปอบรมที่ภูสิงห์ พร้อมกับทีมกัมพูชา และทีมของ อ.จิระศักดิ์ เสร็จแล้วก็ให้เข้าทีมวิจัยพอเข้ามาในทีมบทบาทที่ได้รับก็ช่วยเขาทำทุกอย่าง ตั้งแต่หาข้อมูล ทำอาหาร และได้เรียนรู้ว่าในแต่ละ

บทบาทหน้าที่ที่สำคัญเท่ากัน ได้เรียนรู้วิธีการเข้าชุมชนได้รู้จักผู้คนหลากหลายและภูมิใจมากที่ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของทีมได้ไปเที่ยวและไปทำงานพร้อมกัน

นางอัมพร สุพงษ์ ตำแหน่ง ทีมวิจัย อันดับแรกที่ได้เข้าร่วมงานวิจัยโดยมีหัวหน้าทีมมาเรียกเข้าประชุม โดยที่ไม่รู้ ว่าเขาจะประชุมเรื่องอะไร และเราจะทำได้ไหมทำอะไรทำยังไงเพราะตอนแรกยังไม่เข้าใจอะไรเลย แต่เวลามีการประชุมทีมเราก็มาร่วมประชุมตลอดเลยได้เรียนรู้และเริ่มที่จะเข้าใจเกี่ยวกับโครงการมากขึ้น พอเข้ามาแรกๆ ก็เลือกบทบาทที่จะเป็นแม่ครัว คอยดูแลเรื่องอาหารการกินให้กับทีมเพราะคิดว่าตัวเองไม่เก่งเรื่องซีตๆ เขียนๆ เรื่องข้อมูล พอมีกิจกรรมทุกครั้งเรามีหน้าที่ต้องตามทีมและคอยประสานงานกับทีมทุกครั้งที่มีกิจกรรมพอทำอะไรอย่างเราได้เรียนรู้ใน

บทบาทหน้าที่มากขึ้นเรียนรู้วิถีชีวิตของโครงการ ได้เรียนรู้ถึงการทำอย่างไรที่จะให้เราได้เข้าไปหาญาติพี่น้องทั้งสองฝั่งและได้รู้จักกับญาติพี่น้องว่ามีใครบ้าง ไม่เฉพาะญาติที่เรารู้จักยังมีกลุ่มคนในชุมชนฝั่งกัมพูชาที่เข้ามาพูดคุยกันเวลามีกิจกรรมทางกัมพูชาทำให้เรารู้สึกดีที่มีผู้ที่อยู่ฝั่งกัมพูชามาพูดคุยด้วยและมีความสนิทสนมกันมากขึ้น

นางเลือน มนตรีวงษ์ ตำแหน่ง ทีมวิจัย มีหัวหน้ารุ่นกับหัวหน้าเบญจมาชวนทำโครงการวิจัย ปี 2 และเป็นงานวิจัยข้ามแดนไปหาพี่น้องทางฝั่งกัมพูชา พอได้ทำก็รู้สึกว่าได้ใจมากที่ได้พบญาติพี่น้องและได้เห็นญาติพี่น้องมาต้อนรับเป็นอย่างดีเห็นญาติเยี่ยมให้หน้าประทับใจเป็นอย่างยิ่งเพราะได้เห็นลูกหลานส่วนใหญ่ก็จะทำหน้าที่แม่ครัวคอยทำอาหารให้กับทีมวิจัย รู้สึกดีใจมากที่ได้เข้ามาทำงานร่วมกับทีม

นางณัฐธิมา สุพงษ์ ตำแหน่ง ทีมวิจัย ครั้งแรกท่านผู้ใหญ่คาร เรียกให้เข้าร่วมประชุมด้วยช่วงแรกๆ ก็ไม่คิดว่าจะเข้าร่วมทีม แต่พอเข้าร่วมพูดคุยก็มีจุดที่สะดุดและน่าสนใจอยู่ตรงที่ลุงฝนตกพูดเรื่องจุดผ่านแดนธรรมชาติไทย – กัมพูชา ฟังลุงพูดเหมือนเส้นทางเดินก่อนนี้ไม่มีพรมแดนถึงตรงนี้ นอนตรงนั้น ผ่านตรงโน้น เป็นเส้นทางที่คุ้นเคยของผู้คนในบ้านเราที่มีการแลกเปลี่ยนสินค้า เช่น เกลือ ปลา ร้า ปลา ของกินต่างๆ อีกทั้งมี วัว ควาย ทำให้มีความรู้สึกอยากรู้ อยากไปประเทศกัมพูชา พอเข้ามามีส่วนร่วมในทีมก็ได้รับบทบาทหน้าที่ตอนแรกก็ไม่แน่ใจว่าเขาจะให้เราทำหน้าที่อะไร

แต่ที่รู้ภายหลังว่าเขาให้เราทำหน้าที่การเงิน ซึ่งเป็นบทบาทที่ยากที่สุด เพราะไม่ชอบเรื่องการเงิน แต่ก็ยอมแต่พอทำเข้าจริงๆ ก็ไม่ได้ทำคนเดียวเหมือนอย่างที่เราคิด ทุกอย่างมีการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ เพื่อนๆ ช่วยกันทำช่วยกันคิด และช่วยกันเตือนให้ความช่วยเหลือทุกครั้งที่ทำกิจกรรม อีกบทบาทหนึ่งก็ได้ทำหน้าที่แปลจากไทยเป็นเขมร หรือจากเขมรไทยเป็นเขมรกัมพูชา และการทำงานครั้งนี้เป็นการทำงานเป็นทีมต้องฝึกความอดทนของตัวเอง ต้องยอมรับความคิดเห็นและฟังคนอื่นมากขึ้น ยกตัวอย่างการทำบัญชี ในความคิดแต่แรกคิดว่าคนเดียวต้องรับผิดชอบในการทำงานครั้งนี้ เราทำงานเป็นทีมเพราะฉะนั้นทุกคนต้องมีส่วนร่วมในเรื่องของการเงิน ทุกคนมีส่วนรับผิดชอบช่วยกัน ในแต่ละบทบาทล้วนมีความสำคัญอยู่ในตัวเองไม่ได้ด้อยไปกว่ากัน ทุกบทบาทล้วนเกี่ยวพันกัน ในทุกกิจกรรมที่ทำก็จะมีปัญหาให้เราตามแก้ปัญหาเฉพาะหน้าทุกครั้งต้องระวังคำพูด ในบทบาทในการสัมภาษณ์ต้องทำตัวเรียบง่าย เปิดเผย เพื่อให้พี่น้องฝั่งกัมพูชา ไว้วางใจในการให้ข้อมูลทำตัวให้กลมกลืนเหมือนญาติ

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก ประวัติทีมวิจัยท้องถิ่นและที่ปรึกษา บ้านกันทรอม ตำบลกันทรอม อำเภอบางสะพาน
จังหวัดนครศรีธรรมราช (ประเทศไทย)

ประวัติทีมวิจัยท้องถิ่นบ้านกันทรอม

1. นายคาร มนตรีวงศ์

นักวิจัยท้องถิ่น

ที่อยู่ : 108 หมู่ 4 บ้านกันทรอมใต้ ต.กันทรอม อ.บางสะพาน

จ.นครศรีธรรมราช

ตำแหน่งในชุมชน : ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 4

2. นายรังสรรค์ โพธิสาร

นักวิจัยท้องถิ่น

ที่อยู่ : 25 หมู่ 11 บ้านกันทรอมกลาง ต.กันทรอม อ.บางสะพาน

จ.นครศรีธรรมราช

ตำแหน่งในชุมชน : - กรรมการหมู่บ้าน / อาสาสมัครตัวแทน
เกษตรกร / อาสาพัฒนาชุมชน

3. นายสมฤทธิ์ พานจันทร์

นักวิจัยท้องถิ่น

ที่อยู่ : 159 หมู่ 4 บ้านกันทรอมใต้ ต.กันทรอม อ.บางสะพาน

จ.นครศรีธรรมราช

ตำแหน่งในชุมชน: อสม.

4. นายประยูร สุพงษ์

นักวิจัยท้องถิ่น

ที่อยู่ : 153 หมู่ 4 บ้านกันทรอมใต้ ต.กันทรอม อ. บางสะพาน

จ. นครศรีธรรมราช

ตำแหน่งในชุมชน: ชาวบ้านกันทรอมใต้

5. นายฉกาจวุฒิ นันทสิงห์

นักวิจัยท้องถิ่น

ที่อยู่ : 5 หมู่ 9 บ้านกันทรอมตะวันออก ต.กันทรอม

อ.ขุนหาญ จ.ศรีสะเกษ

ตำแหน่งในชุมชน: ผู้ใหญ่บ้านกันทรอมตะวันออก หมู่ที่ 9

6. นางเสวียน สุพงษ์

นักวิจัยท้องถิ่น

ที่อยู่ : 39 หมู่ 11 บ้านกันทรอมกลาง ต.กันทรอม อ.ขุนหาญ

จ.ศรีสะเกษ

ตำแหน่งในชุมชน : ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

7. นางเลือน มนตรีวงศ์

นักวิจัยท้องถิ่น

ที่อยู่ : 108 หมู่ 4 บ้านกันทรอมใต้ ต.กันทรอม อ.ขุนหาญ

จ.ศรีสะเกษ

ตำแหน่งในชุมชน : ชาวบ้าน

8. นางณัฐทิมา สุพงษ์

นักวิจัยท้องถิ่น

ที่อยู่ : 139 หมู่ 4 บ้านกันทรอมใต้ ต.กันทรอม อ.ขุนหาญ

จ.ศรีสะเกษ

ตำแหน่งในชุมชน : ผู้แทนเกษตรกร

9. นางอัมพร สุพงษ์

นักวิจัยท้องถิ่น

ที่อยู่ : 70 หมู่ 11 บ้านกันทรอมกลาง ต.กันทรอม อ.ขุนหาญ

จ.ศรีสะเกษ

ตำแหน่งในชุมชน : ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

10. นางสาวศุภงษ์

นักวิจัยท้องถิ่น

ที่อยู่ : 153 หมู่ 4 บ้านกันทรอมใต้ ต.กันทรอม อ.ขุนหาญ
จ.ศรีสะเกษ

ตำแหน่งในชุมชน: เจ้าหน้าที่อาสาสมัคร
อสม.

11. นายแต พานจันทร์

นักวิจัยท้องถิ่น

ที่อยู่ : 159 หมู่ 4 บ้านกันทรอมใต้ ต.กันทรอม อ.ขุนหาญ
จ.ศรีสะเกษ

ตำแหน่งในชุมชน: เจ้าหน้าที่อาสาสมัคร อสม.

12. นางประวิตร มนตรีวงศ์

นักวิจัยท้องถิ่น

ที่อยู่ : 197 หมู่ 4 บ้านกันทรอมใต้ ต.กันทรอม อ.ขุนหาญ
จ.ศรีสะเกษ

ตำแหน่งในชุมชน: ชาวบ้าน

13. นางสาวภาพร อระไ

นักวิจัยท้องถิ่น

ที่อยู่ : 198 หมู่ 4 บ้านกันทรอมใต้ ต.กันทรอม อ.ขุนหาญ
จ.ศรีสะเกษ

ตำแหน่งในชุมชน: ประธานกลุ่มสตรีหมู่บ้าน

14. นายวิชัย ออจกักดี
นักวิจัยท้องถิ่น
ที่อยู่ : 106 หมู่ 4 บ้านกันทรอมใต้ ต.กันทรอม อ.ขุนหาญ
จ.ศรีสะเกษ
ตำแหน่งในชุมชน: ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

15. นางรัตนภรณ์ สุพงษ์
นักวิจัยท้องถิ่น
ที่อยู่ : 78 หมู่ 11 บ้านกันทรอมกลาง ต.กันทรอม อ.ขุนหาญ
จ.ศรีสะเกษ
ตำแหน่งในชุมชน: อสม.

16. นางสาวี เรืองคำ
นักวิจัยท้องถิ่น
ที่อยู่ : 77 หมู่ 4 บ้านกันทรอมใต้ ต.กันทรอม อ.ขุนหาญ
จ.ศรีสะเกษ
ตำแหน่งในชุมชน: ประธาน อสม.

17. นางบวน มนตรีวงษ์
นักวิจัยท้องถิ่น
ที่อยู่ : 219 หมู่ 4 บ้านกันทรอมใต้ ต.กันทรอม อ.ขุนหาญ
จ.ศรีสะเกษ
ตำแหน่งในชุมชน: กรรมการออมทรัพย์

18. นายองอาจ เลิศศรี
นักวิจัยท้องถิ่น
ที่อยู่ : 42/1 หมู่ บ้านกันทรอม ต.กันทรอม อ.ขุนหาญ
จ.ศรีสะเกษ
ตำแหน่งในชุมชน: ผู้ใหญ่บ้านกันทรอม หมู่ที่ 1

ประวัติที่ปรึกษา

1. พระครูโกศลศาสนวงศ์

ที่ปรึกษา

ที่อยู่ : วัดบ้านกันทรอมใต้ ต.กันทรอม อ.ขุนหาญ จ.ศรีสะเกษ

ตำแหน่งในชุมชน : เจ้าอาวาสวัดกันทรอมใต้ / รองเจ้าคณะ

ตำบลกันทรอม

2. นายคมสันต์ เลิศศรี

ที่ปรึกษา

ที่อยู่ : 122 หมู่ 2 บ้านจองกอ ต.กันทรอม อ.ขุนหาญ

จ.ศรีสะเกษ

ตำแหน่งในชุมชน : นายกเทศบาลมนตรีเทศบาลตำบลกันทรอม

3. นายนิรภัย ศรีแก้ว

ที่ปรึกษา

ที่อยู่ : 85 หมู่ 3 บ้านระหาร ต.กระหวัน อ.ขุนหาญ จ.ศรีสะเกษ

ตำแหน่งในชุมชน : ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านกันทรอม

4. นายศิลชัย เลิศศรี

ที่ปรึกษา

ที่อยู่ : 134 หมู่ 4 บ้านกันทรอมใต้ ต.กันทรอม อ.ขุนหาญ

จ.ศรีสะเกษ

ตำแหน่งในชุมชน : ประธานกลุ่ม ผรท. /นักวิจัยท้องถิ่นปี 2552

5. นายสุกิจ ศรีสันติแสง

ที่ปรึกษา

ที่อยู่ : 26 หมู่ 4 บ้านกันทรอม ต.กันทรอม อ.ขุนหาญ

จ.ศรีสะเกษ

ตำแหน่งในชุมชน : ผู้นำทางวัฒนธรรม

ภาคผนวก ข ประวัติทีมวิจัยท้องถิ่นบ้านโคกวัด ตำบลแสน้อย อำเภวาริน จังหวัดเสียมเรียบ
(กัมพูชา)

ประวัติทีมวิจัยท้องถิ่นบ้านโคกวัด

1. นายแซม ซาเวือน
กำนันคุ้มแสน้อย
ภูมิโคกวัด คุ้มแสน้อย เซราะวาริน
เขตเสียมเรียบ

2. นายปรีม กดล
ผู้ช่วยกำนัน
ภูมิโคกวัด คุ้มแสน้อย เซราะวาริน
เขตเสียมเรียบ

3. นางปรีม เพื่อน
ชาวบ้านโคกวัด
ภูมิโคกวัด คุ้มแสน้อย เซราะวาริน
เขตเสียมเรียบ

4. นายหมื่น เสม็ด
ชาวบ้านละเวีย
ภูมิละเวีย คุ้มแสน้อย เซราะวาริน
เขตเสียมเรียบ

5. นายหุก จี ฮาง
ผู้ใหญ่ภูมิโคกวัด
ภูมิโคกวัด คุ่มแสน้อย เซราะวาริน
เขตเสียมเรียบ

6. นางม่วย โป้ก
ชาวบ้าน
ภูมิละเวีย คุ่มแสน้อย อำเภอวาริน
เขตเสียมเรียบ

7. นางพืง เพื่อง
ชาวบ้าน
ภูมิละเวีย คุ่มแสน้อย อำเภอวาริน
เขตเสียมเรียบ

8. นายปุก เกียด
ตัวแทนเจ้าหน้าที่เกษตร
ภูมิโคกวัด คุ่มแสน้อย เซราะวาริน
เขตเสียมเรียบ

9. นางสาวแชม จรีง
ชาวบ้านโคกวัด
ภูมิโคกวัด คุ่มแสน้อย เซราะวาริน
เขตเสียมเรียบ

10. นางสาวชัต นวล
 ชาวบ้านโคกวัด
 ภูมิโคกวัด คุ่มแสน้อย เซราะวาริน
 เขตเสียมเรียบ

11. นายคอน อัวะ
 ชาวบ้านโคกวัด
 ภูมิโคกวัด คุ่มแสน้อย เซราะวาริน
 เขตเสียมเรียบ

12. นางทา อ้วน
 ชาวบ้าน
 ภูมิโคกวัด คุ่มแสน้อย เซราะวาริน
 เขตเสียมเรียบ

13. นางทอง รัน
 ชาวบ้าน
 ภูมิโคกวัด คุ่มแสน้อย เซราะวาริน
 เขตเสียมเรียบ

14. นายเมือง เมา
 ผู้ใหญ่ภูมิละลมรุน
 ภูมิละลมรุน คุ่มแสน้อย เซราะวาริน
 เขตเสียมเรียบ

15. นางสาวมา จันทา
ชาวบ้านละลมรุน
ภูมิละลมรุน คุ่มแสน้อย เซราะวาริน
เขตเสียมเรียบ

16. นางสาวชิง มัย
ชาวบ้านละลมรุน
ภูมิละลมรุน คุ่มแสน้อย เซราะวาริน
เขตเสียมเรียบ

ทีมที่ปรึกษา (ฝ่ายกัมพูชา)

1	พระเรือง เร่ง	ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดโคกวัด
ภูมิโคกวัด คุ่มแสน้อย เซราะวาริน
เขตเสียมเรียบ
2	นายสอง กรำซัប	ตำแหน่ง ครูโรงเรียนโคกวัดภูมิโคกวัด
คุ่มแสน้อย เซราะวาริน
เขตเสียมเรียบ
3	นายเป็ง จำเริญ	ตำแหน่ง สาธารณสุข คุ่มแสน้อย
ภูมิแสน้อย คุ่มแสน้อย เซราะวาริน
เขตเสียมเรียบ
4	นายตวน ไร	ตำแหน่ง สารวัตรกำนัน
บ้านแสน้อย คุ่มแสน้อย เซราะวาริน
เขตเสียมเรียบ
5	นายยาว เหยียด	ตำแหน่ง กรรมการวัด
ภูมิโคกวัด คุ่มแสน้อย เซราะวาริน
เขตเสียมเรียบ
6	นายยัน รุน	ตำแหน่ง กรรมการวัด
ภูมิโคกวัด คุ่มแสน้อย เซราะวาริน
เขตเสียมเรียบ